พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๒

ทีฆนิกาย มหาวรรค

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. มหาปทานสูตร (๑๔)

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กุฎี ใกล้ไม้กุ่มน้ำ ณ พระวิหารเชตวัน อาราม ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

ครั้งนั้น ภิกษุมากรูป ในเวลาปัจฉาภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งประชุมกันใน โรงกลมใกล้ไม้กุ่มน้ำ เกิดสนทนาธรรมกันขึ้นเกี่ยวด้วยบุพเพนิวาสว่า บุพเพนิวาส บุพเพนิวาส ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับถ้อยคำเจรจาอันนี้ของภิกษุเหล่านั้น ด้วยพระทิพยโสตธาตุ อันบริสุทธิ์ ล่วงโสตของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังโรงกลมใกล้ ไม้กุ่มน้ำ ประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ พระผู้มีพระภาคครั้นประทับนั่ง แล้ว ถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนาอะไรกัน เรื่องอะไรที่พวกเธอพูดค้างไว้ เมื่อตรัส อย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ ในเวลาปัจฉาภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว ได้นั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้ไม้กุ่มน้ำ แล้วเกิด สนทนาธรรมกันขึ้นเกี่ยวด้วยบุพเพนิวาสว่า บุพเพนิวาส บุพเพนิวาส แม้ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ เรื่องนี้แลที่พวกข้าพระองค์พูดค้างไว้ พอดีพระองค์เสด็จ มาถึง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอปรารถนาหรือไม่ ที่จะฟังธรรมมีกถาซึ่งเกี่ยวด้วยบุพเพนิวาส ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มี พระภาค เป็นการสมควรแล้วที่พระผู้มีพระภาคจะพึงทรงกระทำธรรมีกถาซึ่งเกี่ยว ด้วยบุพเพนิวาส ข้าแต่พระสุคต เป็นการสมควรแล้วที่พระผู้มีพระภาคจะพึงทรงกระทำธรรมีกถาซึ่งเกี่ยวด้วยบุพเพนิวาส ภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มี พระภาคแล้ว จักได้ทรงจำไว้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้า อย่างนั้นพวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพุทธพจน์นี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นับแต่นี้ไป ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก นับแต่นี้ไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในกัปที่ ๓๑ นั่นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า เวสสภู ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในภัททกัปนี้แหละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในภัททกัปนี้แหละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลกในภัททกัปนี้แหละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในภัททกัปนี้แหละ เราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในบัดนี้อุบัติขึ้นแล้วในโลก ฯ

[๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในขัตติยสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ได้เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในขัตติยสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ได้เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในขัตติยสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ได้เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ ทรงอุบัติ ในพราหมณสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ได้เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในพราหมณสกุล พระผู้มีพระภาคอหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ได้เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ ทรงอุบัติ ในพราหมณสกุล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ได้เป็น กษัตริย์โดยชาติ อุบัติในขัตติยสกุล ฯ

[๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่าวิปัสสี เป็นโกณฑัญญโคตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่าสิขี เป็นโกณฑัญญโคตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระนามว่าเวสสภู เป็นโกณฑัญญโคตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ เป็นกัสสปโคตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ เป็นกัสสปโคตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ เป็นกัสสปโคตร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ เป็นโคตมโคตร ฯ

[๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ประมาณ ๗๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุ ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ประมาณ ๖๐,๐๐๐ ปีพระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ประมาณ ๔๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-สัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนมายุของเราในบัดนี้มีประมาณน้อยนิดเดียว ผู้ที่มีชีวิตอยู่อย่างนาน ก็เพียง ๑๐๐ ปี บางทีก็น้อยกว่าบ้าง มากกว่าบ้าง ฯ

[๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ตรัสรู้ที่ควงไม้แคฝอย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ตรัสรู้ที่ควงไม้กุ่มบก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ตรัสรู้ที่ควงไม้สาละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ ตรัสรู้ที่ควงไม้ซึก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ตรัสรู้ที่ควงไม้มะเดื่อ พระผู้มีพระภาคอรหันต-สัมมา สัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ตรัสรู้ที่ควงไม้ไทร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้ อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ตรัสรู้ที่ควงไม้โพธิ์ ฯ

[๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี มีพระขัณฑะและพระติสสะเป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-สัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี มีพระอภิภู และพระ สัมภวะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู มีพระโสนะและพระอุตตระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า

กกุสันธะ มีพระวิธูระ และพระสัญชีวะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ มีพระภิยโยสะ และ พระอุตตระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ มีพระติสสะ และพระภารทวาชะ เป็นคู่ พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราในบัดนี้ มีสารีบุตร และโมคคัลลานะ เป็นคู่อัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ฯ

[๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย การประชุมกันแห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้มีสามครั้ง ครั้งหนึ่ง มีพระสาวก ประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุม กันเป็นจำนวนภิกษุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป สาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ซึ่งได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระ นามว่าสิขี ได้มีสามครั้ง ครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุเจ็ดหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ซึ่งได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนเป็น พระขีณาสพทั้งสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มี พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ได้มี ๓ ครั้ง ครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุเจ็ดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ซึ่งได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ได้มีครั้งเดียว มีจำนวนภิกษุสี่หมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ซึ่งได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย การประชุมกัน แห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ได้มีครั้งเดียว มีจำนวนภิกษุสามหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ซึ่งได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนเป็น พระขีณาสพทั้งสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มี พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ได้มีครั้งเดียว มี

จำนวน ภิกษุสองหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ที่ได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย การประชุมกันแห่งสาวกของเราในบัดนี้ ได้มีครั้งเดียว มีจำนวน ภิกษุหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบรูป สาวกของเรา ซึ่งได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนเป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ฯ

[๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่าอโสกะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ภิกษุชื่อว่าเขมังกระ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ภิกษุชื่อว่าอุปสันตะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ภิกษุชื่อว่าวุฑฒิชะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ภิกษุชื่อว่าโสตถิชะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะภิกษุชื่อว่าสัพพมิตตะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ชื่อว่าอานนท์ ได้เป็น อัครอุปัฏฐากของเราในบัดนี้ ฯ

[๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระนามว่าพันธุมา เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าพันธุมดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี พระนครชื่อว่าพันธุมดีได้เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา พระราชาพระนามว่าอรุณะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าปภาวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า สิขี พระนครชื่อว่าอรุณวดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าอรุณะ พระราชาพระนามว่าสุปปตีตะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่ายสวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้า ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู พระนครชื่อว่า อโนมะ ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าสุปปตีตะ พราหมณ์ชื่อว่าอัคคิทัตตะ เป็น พระชนก พราหมณีชื่อว่าวิสาขา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ภิกษุทั้งหลาย ก็พระราชาพระนามว่าเขมะ ได้มีแล้วโดยสมัยนั้นแล พระนครชื่อว่าเขมวดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าเขมะ พราหมณ์ชื่อว่ายัญญทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณีชื่อว่าอุตตรา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ก็พระราชาพระนามว่าโสภะ ได้มีแล้วโดยสมัยนั้นแล พระนครชื่อว่าโสภวดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าโสภะ พราหมณ์ชื่อว่าพรหมทัตตะ เป็น พระชนก พราหมณีชื่อธนวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ก็พระราชาพระนาม

ว่ากิงกี ได้มีแล้ว โดยสมัยนั้นแล พระนครชื่อว่าพาราณสี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้ากิงกี ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระนามว่าสุทโธทนะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า มายา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของเราในบัดนี้ พระนครชื่อว่า กบิลพัสดุ์ ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าสุทโธทนะ

พระผู้มีพระภาคตรัสดั่งนี้แล้วเสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าพระวิหาร ฯ

[๑๐] ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน ภิกษุ เหล่านั้นได้สนทนากันขึ้นในระหว่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์ ผู้มีอายุทั้งหลาย ไม่เคย มีแล้ว ผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตต้องทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก จึงจักทรงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่อง ทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่ง พระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วย เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระนามเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระโคตรเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีศีลเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีธรรมเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มี พระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระปัญญาเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีวิหารธรรมเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีวิมุตติเช่นนี้ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นอย่างไรหนอแลพระตถาคตพระองค์เดียวจึงทรงแทงตลอดธรรมธาตุนี้เพราะเหตุที่พระตถาคตทรงแทงตลอดธรรมธาตุแล้ว ฉะนั้น จึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรม เครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว ทรงครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ มีพระโคตรเช่นนี้ มีศีลเช่นนี้ มีธรรมเช่นนี้ มีพระปัญญาเช่นนี้ มีวิหารธรรมเช่นนี้ มีวิมุตติ เช่นนี้ ดังนี้ หรือว่า เพราะความข้อนี้ พวกเทวดาได้กราบทูลแด่พระตถาคต พระตถาคตจึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้าที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรม เครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ทรงครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วย เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้

มีพระนามเช่นนี้ มีพระโคตร เช่นนี้ มีศีลเช่นนี้ มีธรรมเช่นนี้ มีพระปัญญาเช่นนี้ มีวิหารธรรม เช่นนี้ มีวิมุตติ เช่นนี้ ก็ภิกษุเหล่านั้นยังค้างการสนทนากันอยู่ตรงนี้ ฯ

[๑๑] ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาค เสด็จออกจากที่ประทับพักผ่อนในเวลา เย็น เสด็จตรงไปยังโรงใกล้หมู่ไม้กุ่มน้ำ แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ แล้วพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอ นั่งประชุมสนทนาอะไรกัน เรื่องอะไรที่พวกเธอพูดค้างไว้ เมื่อพระผู้มีพระภาค ตรัสถามดังนี้ ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน พวกข้าพระองค์ได้สนทนากันขึ้นใน ระหว่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ไม่เคยมีแล้ว ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตจะต้องทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก จึงจักทรงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมที่ทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะ อันตัดแล้ว ทรงครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์ได้แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้ โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่า นั้น จึงได้มีพระชาติเช่นนี้ ฯลฯ มีวิมุตติเช่นนี้ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นอย่างไร หนอแล พระตถาคตพระองค์เดียว จึงทรงแทงตลอดธรรมธาตุนี้ เพราะเหตุที่พระตถาคตทรงแทงตลอดธรรมธาตุแล้วฉะนั้น จึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้า ทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ทรงครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่ แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ มีพระโคตรเช่นนี้ มีศีลเช่นนี้ มีธรรมเช่นนี้ มีพระปัญญาเช่นนี้ มีวิหารธรรมเช่นนี้ มีวิมุตติเช่นนี้ หรือว่าเพราะ ความข้อนี้ พวกเทวดาได้กราบทูลแด่พระตถาคตพระตถาคตจึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดย พระชาติ แม้โดยพระนาม ฯลฯ แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ ฯลฯ มี วิมุตติ

เช่นนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนี้แลที่พวกข้าพระองค์พูดค้างไว้ พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ตถาคตแทงตลอด ธรรมธาตุแล้ว ฉะนั้น ตถาคตจึงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้าที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ครอบงำวัฏฏะแล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้มีพระนามเช่นนี้ ฯลฯ มีวิมุตติเช่นนี้ ความข้อนี้ แม้พวกเทวดาก็ได้กราบทูลแด่ตถาคต ตถาคต จึงระลึกได้ถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรม เครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์ แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม ฯลฯ แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ มีวิมุตติเช่นนี้ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอปรารถนาหรือไม่ที่จะฟังธรรมีกถาซึ่งเกี่ยวด้วยบุพเพนิวาสโดยยิ่งกว่าประมาณ ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลว่าข้าแต่พระผู้มีพระภาค เป็นกาลสมควรแล้ว ข้าแต่พระสุคต เป็นกาลสมควรแล้วที่ พระผู้มีพระภาคจะพึงทรงกระทำธรรมีกถาซึ่งเกี่ยวด้วยบุพเพนิวาส โดยยิ่งกว่า ประมาณ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้วจักได้ทรงจำไว้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นับแต่นี้ไป ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เสด็จอุบัติแล้วในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดย พระชาติ เสด็จอุบัติแล้วในขัตติยสกุล เป็นโกณฑัญญโดยพระโคตร มีพระชนมายุ ประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้แคฝอย มีพระขัณฑะ และพระติสสะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ การประชุมแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีได้มีแล้ว ๓ ครั้ง ครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกัน เป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูปภิกษุทั้งหลายพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า

วิปัสสี ซึ่งได้ประชุมกันทั้ง ๓ ครั้งนี้ ล้วนเป็น พระขีณาสพทั้งสิ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อว่าอโสกะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระนามว่าพันธุมา เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าพันธุมดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าพันธุมดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา ฯ

[๑๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระโพธิสัตว์พระนามว่าวิปัสสี จุติจากชั้นดุสิตแล้ว มีพระสติสัมปชัญญะ เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ เมื่อใดพระโพธิสัตว์จุติจาก ชั้นดุสิต เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา เมื่อนั้นในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ แสง สว่างอันยิ่งไม่มีประมาณปรากฏในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ช่องว่าง ซึ่งอยู่ที่สุดโลก มิได้ถูกอะไรปกปิดไว้ ที่มืดมิดก็ดี สถานที่ที่พระจันทร์และ พระอาทิตย์เหล่านี้ ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากปานนี้ส่องแสงไปไม่ถึงก็ดี ในที่ ทั้งสองชนิดนั้น แสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏล่วงเทวานุภาพของเทวดา ทั้งหลาย ถึงสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในสถานที่เหล่านั้นก็จำกันและกันได้ ด้วยแสงนั้น ว่า พ่อเฮ้ย ได้ยินว่า ถึงสัตว์พวกอื่นที่เกิดในนี้ก็มีอยู่เหมือนกัน ทั้งหมื่นโลก ธาตุนี้ ย่อมหวั่นไหว สะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณย่อมปรากฏในโลกล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จ ลงสู่พระครรภ์พระมารดา เทวบุตร ๔ องค์ ย่อมเข้าไปรักษาทิศทั้ง ๔ โดยตั้งใจว่า ใครๆ คือ มนุษย์ หรืออมนุษย์ก็ตามอย่าเบียดเบียนพระโพธิสัตว์ หรือพระมารดา ของพระโพธิสัตว์นั้นได้ ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จ ลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระโพธิสัตว์โดยปรกติทรงศีล งดเว้น จากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้น จากการกล่าวเท็จ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความ ประมาท ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมไม่เกิดมานัส ซึ่งเกี่ยวด้วยกามคุณในบุรุษทั้งหลาย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมเป็นหญิงที่บุรุษใดๆ ซึ่งมีจิตกำหนัดแล้วจะล่วงเกินไม่ได้ ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมได้กามคุณ ๕ พระนางเพียบพร้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับบำเรออยู่ ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา อาพาธใดๆ ย่อมไม่เกิดแก่พระมารดาของ พระโพธิสัตว์เลย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทรงสำราญ ไม่ลำบากพระกาย และพระมารดาของพระโพธิสัตว์ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ซึ่งเสด็จอยู่ ภายในพระครรภ์มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ดูกรภิกษุ ทั้งหลาย เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ แปดเหลี่ยม นายช่างเจียรไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้าย เขียว เหลือง แดง ขาว หรือนวล ร้อยอยู่ในนั้น บุรุษผู้มีจักษุจะพึงหยิบแก้วไพฑูรย์นี้นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณาเห็นว่า แก้วไพฑูรย์นี้งาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ แปดเหลี่ยม นายช่าง เจียรไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้าย เขียว เหลือง แดง ขาว หรือนวล ร้อยอยู่ในแก้วไพฑูรย์นั้น แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือน กันแล ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา อาพาธใดๆ ย่อมไม่เกิดแก่พระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงสำราญ ไม่ลำบากพระกาย และพระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ผู้เสด็จอยู่ ณ ภายในพระครรภ์ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มี อินทรีย์ไม่บกพร่อง ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ แล้วได้ ๗ วัน พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมทิวงคตเสด็จเข้าถึงชั้นดุสิต ข้อนี้ เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ หญิงอื่นๆ บริหารครรภ์ ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอด พระมารดาของพระโพธิสัตว์หาเหมือนอย่างนั้นไม่พระมารดาของพระโพธิสัตว์บริหารพระโพธิสัตว์ด้วยพระครรภ์ครบ ๑๐ เดือน ถ้วน จึงประสูติ ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ย่อมไม่ประสูติเหมือนหญิงอื่นๆ ซึ่งนั่งหรือนอนคลอด ส่วนพระมารดาของ พระโพธิสัตว์ประทับยืนประสูติพระโพธิสัตว์ ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา พวกเทวดารับก่อน พวกมนุษย์รับทีหลัง ข้อนี้ เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จ ออกจากพระครรภ์พระมารดาและยังไม่ทันถึงแผ่นดิน เทวบุตร ๔ องค์ประคองรับ พระโพธิสัตว์นั้นแล้ววางไว้เบื้องหน้าพระมารดา กราบทูลว่า ขอจงมีพระทัยยินดีเถิดพระเทวี พระโอรสของพระองค์ที่เกิดมีศักดิ์ใหญ่ นี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จ ออกจากพระครรภ์พระมารดา เสด็จออกอย่างง่ายดายทีเดียว ไม่เปรอะเปื้อนด้วยน้ำ ไม่เปรอะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปรอะเปื้อนด้วยโลหิต ไม่เปรอะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แก้วมณีอันบุคคล วางลงไว้ในผ้ากาสิกพัสตร์ แก้วมณีย่อมไม่ทำผ้ากาสิกพัสตร์ให้เปรอะเปื้อนเลย ถึงแม้ผ้ากาสิกพัสตร์ก็ไม่ทำแก้วมณีให้เปรอะเปื้อน เพราะเหตุไรจึงเป็นดังนั้น เพราะสิ่งทั้งสองเป็นของบริสุทธิ์ แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลายฉันนั้นเหมือนกัน แลในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา เสด็จออกอย่าง ง่ายดายทีเดียว ไม่เปรอะเปื้อนด้วยน้ำ ไม่เปรอะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปรอะเปื้อน ด้วยโลหิต ไม่เปรอะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์ เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา ธารน้ำย่อมปรากฏจากอากาศสองธาร เย็นธาร หนึ่ง ร้อนธารหนึ่ง สำหรับกระทำอุทกกิจ แก่พระโพธิสัตว์และพระมารดา ข้อนี้ เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ พระโพธิสัตว์ผู้ประสูติแล้ว ได้ครู่หนึ่งประทับยืนด้วยพระบาททั้งสองอันสม่ำเสมอ ผินพระพักตร์ทางด้าน ทิศอุดร เสด็จดำเนินไปเจ็ดก้าวและเมื่อฝูงเทพดากั้นเสวตฉัตรตามเสด็จอยู่ทรงเหลียวแลดูทั่วทุกทิศ เปล่งวาจาว่าอันองอาจว่า เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก ความเกิดของเรานี้เป็นครั้งที่สุด บัดนี้ความเกิดอีกมิได้ มี ดังนี้ ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ เมื่อใด พระโพธิสัตว์ เสด็จออกจาก พระครรภ์พระมารดา เมื่อนั้น ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ แสงสว่างอันยิ่ง ไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ช่องว่างซึ่งอยู่ที่สุด โลกมิได้ถูกอะไรปกปิด ที่มืดมิดก็ดี สถานที่ที่พระจันทร์และพระอาทิตย์เหล่านี้ ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากปานนี้ส่องแสงไปไม่ถึงก็ดี ในที่ทั้งสองชนิดนั้น แสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ถึงสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในสถานที่เหล่านั้นก็จำกันและกันได้ ด้วยแสงสว่างนั้นว่า พ่อเฮ้ย ได้ยินว่าถึงสัตว์พวกอื่นที่เกิดในนี้ก็มีอยู่เหมือนกัน และหมื่นโลกธาตุนี้ ย่อมหวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อพระวิปัสสีราชกุมารประสูติแล้วแล พวกอำมาตย์ได้กราบทูลแด่พระเจ้าพันธุมาว่า ขอเดชะ พระราชโอรสของพระองค์ ประสูติแล้ว ขอพระองค์จงทอดพระเนตร พระราชโอรสนั้นเถิด ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าพันธุมาได้ทอดพระเนตรเห็นพระวิปัสสีราชกุมาร แล้วรับสั่งเรียกพวก พราหมณ์ผู้รู้นิมิตมาแล้วตรัสว่า ขอพวกพราหมณ์ผู้รู้นิมิตผู้เจริญจงตรวจดูพระราชกุมารเถิด ภิกษุทั้งหลาย พวกพราหมณ์ผู้รู้นิมิตได้เห็นพระวิปัสสีราชกุมารนั้นแล้ว ได้กราบทูลพระเจ้าพันธุมานั้นดังนี้

ขอเดชะ ขอพระองค์จงดีพระทัยเถิด พระราชโอรสของพระองค์ที่ทรง เกิดแล้วมีศักดิ์ใหญ่ ข้าแต่มหาราช เป็นลาภของพระองค์ ผู้เป็นเจ้าของสกุล อันเป็นที่บังเกิดแห่งพระราชโอรสเห็นปานดังนี้ ขอเดชะ พระองค์ได้ดีแล้ว เพราะพระราชกุมารนี้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ซึ่งมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่ เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชา โดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้วมี ราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์ มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มิต้องใช้

อาญา มิต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ฯ

ขอเดชะ ก็พระราชกุมารนี้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ เหล่าไหน อันเป็นเหตุให้มีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจักได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มี มหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีพระราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วย แก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ฯลฯ ครอบครองแผ่นดินมีสาคร ๔ เป็นขอบเขต ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคา คือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ฯ

[๒๙] ๑. ขอเดชะ ก็ พระราชกุมารนี้มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี (เรียบเสมอ) ข้าแต่สมมติเทพ การที่พระราชกุมารนี้มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี นี้เป็นมหาปุริสลักษณะของมหาบุรุษนั้น ฯ

๒. ณ พื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง ๒ ของพระราชกุมารนี้ มีจักรเกิดขึ้น มีซี่กำข้างละพัน มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ข้าแต่สมมติเทพ แม้ การที่พื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง ๒ ของพระราชกุมารนี้มีจักรเกิดขึ้น มีซี่กำข้างละพัน มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง นี้ก็เป็นมหาปุริสลักษณะของมหาบุรุษนั้น ฯ

๓. มีส้นพระบาทยาว ฯ

๔. มีพระองคุลียาว ฯ

๕. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ฯ

๖. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจตาข่าย ฯ

๗. มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ ฯ

๘. มีพระชงฆ์รีเรียวดุจแข้งเนื้อทราย ฯ

๙. เสด็จสถิตยืนอยู่มิได้น้อมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบคลำได้ถึง พระชาณุทั้งสอง ฯ

๑๐. มีพระคุยหะเร้นอยู่ในฝัก ฯ

๑๑. มีพระฉวีวรรณดุจวรรณแห่งทองคำ คือ มีพระตจะประดุจหุ้มด้วย ทอง ฯ

๑๒. มีพระฉวีละเอียด เพราะพระฉวีละเอียด ธุลีละอองจึงมิติดอยู่ใน พระกายได้ ฯ

๑๓. มีพระโลมชาติเส้นหนึ่งๆ เกิดในขุมละเส้นๆ ฯ

๑๔. มีพระโลมชาติที่มีปลายช้อยขึ้นข้างบน มีสีเขียว มีสีเหมือนดอก อัญชัญ ขดเป็นกุณฑลทักษิณาวัฏ ฯ

๑๕. มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม ฯ

๑๖. มีพระมังสะเต็มในที่ ๗ สถาน ฯ

๑๗. มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของสีหะ ฯ

๑๘. มีระหว่างพระอังสะเต็ม ฯ

๑๙. มีปริมณฑลดุจไม้นิโครธ วาของพระองค์เท่ากับพระกายของพระองค์ พระกายของพระองค์เท่ากับวาของพระองค์ ฯ

๒๐. มีลำพระศอกลมเท่ากัน ฯ

๒๑. มีปลายเส้นประสาทสำหรับนำรสอาหารอันดี ฯ

๒๒. มีพระหนุดุจคางราชสีห์ ฯ

๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ฯ

๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ฯ

๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่าง ฯ

๒๖. มีพระทาฐะขาวงาม ฯ

๒๗. มีพระชิวหาใหญ่ ฯ

๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงดังนกการวิก ฯ

๒๙. มีพระเนตรดำสนิท (ดำคม) ฯ

๓๐. มีดวงพระเนตรดุจตาแห่งโค ฯ

๓๑. มีพระอุณณาโลมบังเกิด ณ ระหว่างแห่งขนง มีสีขาวอ่อนควร เปรียบด้วยนุ่น ฯ

๓๒. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ ข้าแต่สมมติเทพ แม้ การที่พระราชกุมารนี้ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์นี้ ก็เป็นมหาปุริส ลักษณะของมหาบุรุษนั้น ฯ

[๓๐] ขอเดชะ พระราชกุมารนี้ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ เหล่า นี้ ซึ่งมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้า จักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณา

จักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายาแก้ว เป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็น วีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มิต้อง ใช้อาชญา มิต้องใช้ศาตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต ถ้าเสด็จออก ผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลส อันเปิดแล้วในโลก ฯ

[๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาโปรดให้พวก พราหมณ์ผู้รู้นิมิตนุ่งห่มผ้าใหม่แล้ว เลี้ยงดูให้อิ่มหนำด้วยสิ่งที่ต้องประสงค์ทุกสิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งตั้งพี่เลี้ยงนางนมแก่พระวิปัสสี ราชกุมาร หญิงพวกหนึ่งให้เสวยน้ำนม หญิงพวกหนึ่งให้สรงสนาน หญิงพวกหนึ่ง อุ้ม หญิงพวกหนึ่งใส่สะเอว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราชบุรุษทั้งหลาย ได้กั้นเสวตฉัตรเพื่อพระวิปัสสี ราชกุมารผู้ประสูติแล้วนั้นทั้งกลางวันและกลางคืน ด้วยหวังว่า หนาว ร้อน หญ้า ละออง หรือน้ำค้าง อย่าได้ต้องพระองค์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พระวิปัสสีราชกุมารผู้ประสูติมาแล เป็นที่รักเป็นที่ เจริญใจของชนเป็นอันมาก ดอกอุบล ดอกประทุม หรือดอกปุณฑริก เป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจของชนเป็นอันมาก แม้ฉันใด พระวิปัสสีราชกุมารก็ได้เป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจของชนเป็นอันมาก ฉันนั้นเหมือนกัน ได้ยินว่า พระวิปัสสีราชกุมาร นั้นอันบุคคลผลัดเปลี่ยนกันอุ้มใส่สะเอวอยู่เสมอ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมารผู้ประสูติมาแล เป็นผู้มีพระสุระ เสียงกลมเกลี้ยง ไพเราะ อ่อนหวาน และเป็นที่ตั้งแห่งความรัก ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่นกการวิก บนหิมวันตบรรพตมีสำเนียงกลมเกลี้ยง ไพเราะ อ่อนหวาน และเป็นที่ตั้งแห่งความ ปรีเปรม ฉันใด พระวิปัสสีราชกุมาร ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้มีพระสุระเสียง กลมเกลี้ยง ไพเราะ อ่อนหวาน เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทิพยจักษุอันเกิดแต่กรรมวิบาก อันเป็นเหตุให้เห็นได้ ไกลโดยรอบโยชน์หนึ่งทั้งกลางวันและกลางคืน ได้ปรากฏแก่พระวิปัสสีราชกุมาร ผู้ประสูติแล้วแล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พระวิปัสสีราชกุมารผู้ประสูติมาแล ไม่กะพริบ พระเนตรเพ่งแลดู ภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ไม่กะพริบเนตรเพ่งแลดู แม้ฉันใด พระวิปัสสีราชกุมาร ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่กะพริบพระเนตรเพ่ง แลดู ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมญาว่า วิปัสสี ดังนี้แล ได้บังเกิดขึ้นแล้วแก่พระวิปัสสีราชกุมาร ผู้ประสูติมาแล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาประทับนั่งในศาลสำหรับ พิพากษาคดี ให้พระวิปัสสีราชกุมารนั่งบนพระเพลาไต่สวนคดีอยู่ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พระวิปัสสีราชกุมารประทับนั่งบนพระเพลา ของพระชนก ณ ศาลสำหรับพิพากษาคดีนั้น ทรงสอดส่องพิจารณาคดีแล้ว ทรงทราบ ได้ด้วยพระญาณ พระราชกุมารสอดส่องพิจารณาคดีแล้ว ย่อมทรงทราบได้ด้วย พระญาณ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น สมญาว่า วิปัสสี ดังนี้แล ได้บังเกิดขึ้นแล้ว แก่พระวิปัสสีราชกุมารนั้น โดยยิ่งกว่าประมาณ ลำดับนั้นแล พระเจ้าพันธุมา ได้โปรดให้สร้างปราสาทสำหรับพระวิปัสสีราชกุมาร ๓ หลัง คือ หลังหนึ่งสำหรับ ประทับในฤดูฝน หลังหนึ่งสำหรับประทับในฤดูหนาว อีกหลังหนึ่งสำหรับประทับ ในฤดูร้อน โปรดให้บำรุงพระราชกุมารด้วยเบ็ญจกามคุณ ได้ยินว่า พระวิปัสสีราชกุมารได้รับการบำรุงบำเรอด้วยดนตรีไม่มีบุรุษปนตลอด ๔ เดือนในปราสาท สำหรับประทับในฤดูฝน ในบรรดาปราสาททั้ง ๓ หลังนั้น มิได้เสด็จลงสู่ปราสาท ชั้นล่างเลย ดังนี้แล ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง

----

[๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล โดยกาลล่วงไปหลายปี หลาย ร้อยปี หลายพันปี พระวิปัสสีราชกุมารได้ตรัสเรียกนายสารถีมาสั่งว่า นายสารถี ผู้สหาย เธอจงเทียมยานที่ดีๆ เราจะไปสวนเพื่อชมพื้นที่อันสวยสด ภิกษุทั้งหลาย นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว เทียมยานที่ดีๆ เสร็จแล้ว จึง กราบทูลแด่พระวิปัสสีราชกุมารว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าได้เทียมยานที่ดีๆ เสร็จแล้ว บัดนี้ พระองค์ทรงกำหนดเวลาอันสมควรเถิด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีราชกุมารทรงยานอันดี เสด็จ ประพาสพระอุทยาน พร้อมกับยานที่ดีๆ ทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมาร ขณะเมื่อ เสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรชายชรา มีซี่โครงคดเหมือนกลอน หลังงอ ถือไม้เท้า เดินงกๆ เงิ่นๆ กระสับกระส่าย หมดความหนุ่มแน่น ครั้นทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถามนายสารถีว่า นายสารถีผู้สหาย ก็ชายผู้นี้ ถูกใครทำอะไรให้ แม้ผมของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ร่างกายของเขาก็ไม่ เหมือนของคนอื่นๆ ฯ

นายสารถีกราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนชรา ฯ

นายสารถีผู้สหาย นี้หรือเรียกว่า คนชรา ฯ

ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนชรา บัดนี้ เขาจักพึงมีชีวิตอยู่ได้ไม่นาน ฯ

นายสารถี ถึงตัวเราก็จะต้องมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ ไปได้หรือ ฯ

ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้า ล้วนแต่จะต้องมีความแก่เป็น ธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ฯ

นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับภายในบุรีจากสวนนี้เถิด ฯ

นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปยัง ภายในบุรีจากพระอุทยานนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้นพระวิปัสสีราชกุมารเสด็จถึงภายใน บุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัยทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อ ว่าความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

[๓๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งหานายสารถี มาตรัสถามว่า นายสารถีผู้สหาย ราชกุมารได้อภิรมย์ ในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารถีผู้สหาย ราชกุมารพอพระทัย ในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารถี กราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงอภิรมย์ในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงพอพระทัยในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ดังนี้ ตรัส ถามต่อไปว่า ดูกรนายสารถีผู้สหาย ก็ราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาสสวนได้ ทอดพระเนตรอะไรเข้า ฯ

นายสารถีได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาส พระอุทยานได้ทอดพระเนตรชายชรามีซี่โครงคดเหมือนกลอน หลังงอ ถือไม้เท้า เดินงกๆ เงิ่นๆ กระสับกระส่าย หมดความหนุ่มแน่น ครั้นได้ทอดพระเนตร แล้ว ได้มีรับสั่งถามข้าพระพุทธเจ้าว่า นายสารถีผู้สหาย ก็ชายผู้นี้ถูกใครทำอะ ให้ แม้ผมของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ร่างกายของเขาก็ไม่เหมือนของ คนอื่นๆ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แล เรียกว่า

คนชรา พระองค์ ได้ตรัสถามย้ำว่า นายสารถีผู้สหาย นี้หรือเรียกว่า คนชรา เมื่อข้าพระพุทธเจ้า กราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่าคนชรา บัดนี้เขาจักพึงมีชีวิตอยู่ได้ไม่นาน พระราชกุมารได้ตรัสถามว่า นายสารถีผู้สหาย ถึงตัวเราก็จะต้องมีความแก่เป็น ธรรมดาไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้หรือ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้องมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ พระองค์ตรัสสั่งว่า นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้นวันนี้พอแล้วสำหรับ ภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปภายในบุรีจากสวนนี้ ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า รับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมาร แล้วได้นำเสด็จกลับไปภายในบุรีจากพระอุทยานนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารนั้นแล เสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่าความเกิดเป็นของ น่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏแก่ผู้ที่เกิด มาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมา ทรงพระดำริว่า วิปัสสี ราชกุมารอย่าไม่เสวยราชย์เสียเลย วิปัสสีราชกุมารอย่าออกผนวชเป็นบรรพชิตเลย ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์อย่าพึงเป็นความจริงเลย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสีราชกุมารด้วยกามคุณ ๕ ยิ่งกว่าแต่ก่อน โดยอาการที่จะให้พระวิปัสสี ราชกุมารเสวยราชย์ โดยอาการที่จะไม่ให้พระวิปัสสีราชกุมารเสด็จออกผนวช เป็นบรรพชิต โดยอาการที่จะให้ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์เป็นผิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสีราชกุมารเพียบพร้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับ การบำรุงบำเรออยู่ ฯ

[๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล โดยกาลล่วงไปหลายปี พระวิปัสสีราชกุมาร ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรคนเจ็บ ถึงความลำบาก เป็นไข้หนัก นอนจมอยู่ ในมูตรและกรีสของตน คนอื่นๆ ต้องช่วยพยุงให้ลุก ผู้อื่นต้องช่วยให้กิน ครั้น ทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถามนายสารถีว่า นายสารถีผู้สหาย ก็ชายนี้ถูกใคร ทำอะไรให้ แม้ตาทั้งสองของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ศีรษะของเขาก็ไม่ เหมือนของคนอื่นๆ ฯ

นายสารถีกราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนเจ็บ ฯ

นายสารถีผู้สหาย นี้หรือเรียกว่า คนเจ็บ ฯ

ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนเจ็บ ไฉนเล่าเขาจะพึงหายจากความเจ็บ นั้นได้ ฯ

นายสารถีผู้สหาย ถึงตัวเราก็จะต้องมีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้น ความเจ็บไปได้หรือ ฯ

ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้า ล้วนจะต้องมีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ ฯ

นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปยังภายในบุรีจากสวนนี้เถิด ฯ

นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปยัง ภายในบุรี จากพระอุทยานนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสีราชกุมารเสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่าความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความ แก่จักปรากฏ ความเจ็บจักปรากฏ แก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

[๓๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งหานายสารถี มาตรัสถามว่า นายสารถีผู้สหาย ราชกุมารได้อภิรมย์ในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารถีผู้สหาย ราชกุมารพอพระทัยในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารถี กราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงอภิรมย์ในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงพอพระทัยในภูมิภาคแห่งพระอุทยานดังนี้ ตรัสถาม ต่อไปว่า นายสารถีผู้สหาย ก็ราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาสสวนได้ทอดพระเนตร อะไรเข้า ฯ

นายสารถีกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาส พระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรคนเจ็บ ถึงความลำบาก เป็นไข้หนัก นอนจมอยู่ ในมูตรและกรีสของตน บุคคลอื่นๆ ต้องช่วยพยุงให้ลุก ผู้อื่นต้องช่วยให้กิน ครั้นทอดพระเนตรแล้ว ได้รับสั่งถามข้าพระพุทธเจ้าว่า นายสารถีผู้สหาย ชาย คนนี้ถูกใครทำอะไรให้ แม้ตาทั้งสองของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ศีรษะ ของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนเจ็บ พระองค์ได้ตรัสถามย้ำว่า นายสารถีผู้สหาย นี้หรือเรียกว่า คนเจ็บ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนเจ็บ ไฉน เล่าเขาจะพึงหายจากความเจ็บนั้นได้ พระราชกุมารได้ตรัสถามว่า นายสารถีผู้สหาย แม้ถึงตัวเราก็จะต้องมีความเจ็บเป็น

ธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้หรือ แต่พอ ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้องมี ความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ พระองค์ตรัสสั่งว่า นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรา กลับไปยังภายในบุรีจากสวนนี้ ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้ารับรับสั่งของพระวิปัสสี ราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปภายในบุรีจากพระอุทยานนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารนั้นแล เสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์ เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่า ความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ ความเจ็บป่วยจักปรากฏแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาทรงพระดำริว่า วิปัสสี ราชกุมาร อย่าไม่เสวยราชเสียเลย วิปัสสีราชกุมารอย่าออกผนวชเป็นบรรพชิต เลย ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์อย่าพึงเป็นความจริงเลย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งให้บำรุงบำเรอ พระวิปัสสีราชกุมารด้วยกามคุณ ๕ ยิ่งกว่าแต่ก่อน โดยอาการที่จะให้พระวิปัสสีราชกุมารเสวยราชย์ โดยอาการที่จะไม่ให้พระวิปัสสีราชกุมารเสด็จออกผนวช เป็นบรรพชิต โดยอาการที่จะให้ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์เป็นผิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสีราชกุมารเพียบพร้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับ การบำรุงบำเรออยู่ ฯลฯ

[๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาส พระอุทยานได้ทอดพระเนตรหมู่มหาชนประชุมกัน และวอที่ทำด้วยผ้าสีต่างๆ ครั้นทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถามนายสารถีว่า นายสารถีผู้สหาย หมู่มหาชน เขาประชุมกันทำไม และเขาทำวอด้วยผ้าสีต่างๆ กันทำไม นายสารถีได้กราบทูล ว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนตาย พระวิปัสสีราชกุมารได้ตรัสสั่งว่า นายสารถี ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทางคนตายนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้ ขับรถไปทางคนตายนั้น ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมารได้ทอดพระเนตร คนตายไปแล้ว ได้ตรัสเรียกนายสารถีมารับสั่งถามว่า นายสารถีผู้สหาย นี้หรือ เรียกว่าคนตาย ฯ

นายสารถีกราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่าคนตาย บัดนี้ มารดาบิดา หรือญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นเขา แม้เขาก็จักไม่เห็นมารดาบิดาหรือญาติ สาโลหิตอื่นๆ ฯ

นายสารถีผู้สหาย ถึงตัวเราก็จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้น ความตายไปได้หรือ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ จัก ไม่เห็นเราหรือ แม้เราก็จักไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติ สาโลหิตอื่นๆ หรือ ฯ

ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติ สาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นพระองค์ แม้พระองค์ก็จะไม่เห็น พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับ ภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปภายในบุรีจากสวนนี้เถิด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้นำ เสด็จกลับไปภายในบุรี จากพระอุทยานนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสีราชกุมารเสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่าความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ ความเจ็บจักปรากฏ ความตายจักปรากฏ แก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

[๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งหานายสารถี มาตรัสถามว่า นายสารถีผู้สหาย ราชกุมารได้ทรงอภิรมย์ในภูมิภาคแห่งสวน แลหรือ นายสารถีผู้สหาย ราชกุมารพอพระทัยในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารถีกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงอภิรมย์ในภูมิภาคแห่ง พระอุทยาน ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงพอพระทัยในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ดังนี้ ตรัสถามต่อไปว่า นายสารถีผู้สหาย ก็ราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาสสวน ได้ทอดพระเนตรอะไรเข้า ฯ

นายสารถีกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาส พระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรหมู่มหาชนประชุมกันและวอที่ทำด้วยผ้าสีต่างๆ แล้ว ได้ตรัสถามข้าพระพุทธเจ้าว่า นายสารถีผู้สหาย หมู่มหาชนประชุมกันทำไม เขา กระทำวอด้วยผ้าสีต่างๆ กันทำไม เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า นี้แลเรียกว่า คนตาย พระองค์ได้ตรัสสั่งว่า นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทาง คนตายนั้น ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้ารับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมาร

แล้ว ได้ขับรถไปทางคนตายนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารได้ทอดพระเนตรคนตายเข้าแล้วได้ตรัสถามข้าพระพุทธเจ้าว่า นายสารถีผู้สหาย นี้หรือเรียกว่าคนตาย เมื่อข้าพระพุทธเจ้า กราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่าคนตาย บัดนี้ มารดาบิดาและญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นเขา แม้เขาก็จักไม่เห็นมารดาบิดาหรือญาติสาโลหิตอื่นๆ ดังนี้ พระองค์ได้ตรัสถามว่า นายสารถีผู้สหาย ถึงตัวเราก็จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้หรือ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็น เราหรือ แม้เราก็จักไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเทวีหรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ หรือ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้อง มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นพระองค์ แม้พระองค์ก็จักไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเทวีหรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ ดังนี้ พระองค์ตรัสสั่งว่า นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปในบุรีจาก สวนนี้ ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้ารับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จ กลับไปภายในบุรีจากพระอุทยานนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารนั้น เสด็จถึงภายในบุรี แล้วทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่า ความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะเมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ ความเจ็บจักปรากฏ ความตายจักปรากฏ แก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาทรงพระดำริว่า วิปัสสี ราชกุมารอย่าไม่พึงเสวยราชย์เลย วิปัสสีราชกุมารอย่าออกผนวชเป็นบรรพชิตเลย ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์ทั้งหลายอย่าเป็นความจริงเลย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาได้รับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสีราชกุมารด้วยกามคุณ ๕ ยิ่งกว่าแต่ก่อน โดยอาการที่จะให้พระวิปัสสีราชกุมารเสวยราชย์ โดยอาการที่จะไม่ให้พระวิปัสสีราชกุมารเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต โดยอาการที่จะให้ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์เป็นผิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสีราชกุมารเพียบพร้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับการบำรุงบำเรออยู่ ฯ

[๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล โดยกาลล่วงไปหลายปี หลาย ร้อยปี หลายพันปี พระวิปัสสีราชกุมารได้ตรัสเรียกนายสารถีมาสั่งว่า นายสารถี ผู้สหาย เธอจงเทียมยานที่ดีๆ เราจะไปในสวนเพื่อชมพื้นที่อันสวยสด ภิกษุทั้งหลาย นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมาร

แล้วเทียมยานที่ดีๆ เสร็จ แล้ว ได้กราบทูลแด่พระวิปัสสีราชกุมารว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าเทียมยาน ที่ดีๆ เสร็จแล้ว บัดนี้ พระองค์ทรงกำหนดเวลาอันสมควรเถิด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีราชกุมารทรงยานที่ดีเสด็จ ประพาสพระอุทยานพร้อมกับยานที่ดีๆ ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรบุรุษบรรพชิตศีรษะโล้น นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ครั้นทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถามนายสารถีว่า นายสารถี ผู้สหาย บุรุษนี้ถูกใครทำอะไรให้ แม้ศีรษะของเขาก็ไม่เหมือนคนอื่นๆ แม้ผ้า ทั้งหลายของเขาก็ไม่เหมือนคนอื่นๆ

นายสารถีกราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่าบรรพชิต ฯ

นายสารถีผู้สหาย นี้หรือเรียกว่า บรรพชิต ฯ

ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า บรรพชิต การประพฤติธรรมเป็นความดี การ ประพฤติสม่ำเสมอเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญเป็น ความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี ฯ

นายสารถีผู้สหาย ดีละ ที่บุคคลนั้นได้นามว่า บรรพชิต การประพฤติ ธรรมเป็นความดี การประพฤติสม่ำเสมอเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์ เป็นความดี นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทางบรรพชิตนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ขับรถไปทางบรรพชิตนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีราชกุมารได้ตรัสถามบรรพชิต นั้นว่า สหายท่านถูกใครทำอะไรให้ แม้ศีรษะของท่านก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ผ้าทั้งหลายของท่านก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ ฯ

บรรพชิตนั้นได้ทูลว่า ขอถวายพระพร อาตมภาพแลชื่อบรรพชิต ฯ

สหาย ก็ท่านหรือชื่อบรรพชิต ฯ

ขอถวายพระพร อาตมภาพชื่อบรรพชิต การประพฤติธรรมเป็นความดี การประพฤติสม่ำเสมอเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญ เป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี ฯ

ดีละสหาย ที่ท่านได้นามว่าบรรพชิต การประพฤติธรรมเป็นความดี การประพฤติสม่ำเสมอเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญ เป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีราชกุมารได้ตรัสเรียกนาย สารถีมาสั่งว่า นายสารถีผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น เธอจงนำรถกลับไปภายในบุรี จากสวนนี้ ส่วนเราจักปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็น บรรพชิต ณ สวนนี้แหละ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารถีรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้พารถกลับไปยังภายในบุรี จากสวนนั้น ส่วนพระวิปัสสีราชกุมารได้ทรงปลงพระเกศา และพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตแล้ว ณ พระอุทยานนั้นเอง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่มหาชนในพระนครพันธุมดีราชธานีประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้สดับข่าวว่า พระวิปัสสีราชกุมารได้ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตเสียแล้ว ดังนี้ ครั้นแล้ว มหาชนเหล่านั้น ได้ดำริดังนี้ว่า ก็พระวิปัสสีราชกุมารได้ทรงปลงพระเกศาและ พระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยใด พระธรรมวินัยนั้นคงไม่เลวทรามเป็นแน่ บรรพชานั้นคงไม่เลวทราม เป็นแน่ แต่พระวิปัสสีราชกุมารยังทรงปลง พระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตได้ พวกเราทำไมจึงจักบวชไม่ได้เล่า ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล หมู่มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้พากันโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิตตามเสด็จพระวิปัสสีโพธิสัตว์แล้ว ได้ยินว่าพระวิปัสสีโพธิสัตว์อันบริษัทนั้นห้อมล้อม เสด็จเที่ยวจาริก ไปในบ้าน นิคม ชนบท และราชธานี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์เสด็จหลีกออกเร้นอยู่ ในที่ลับ ได้ทรงพระปริวิตกเช่นนี้ว่า การที่เราเป็นผู้ปะปนอยู่เช่นนี้ ไม่สมควรเลย ไฉนหนอ เราพึงหลีกออกจากหมู่อยู่แต่ผู้เดียว ภิกษุทั้งหลาย ครั้นสมัยต่อมา พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้เสด็จหลีกออกจากหมู่อยู่แต่พระองค์เดียว บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูป ได้พากันไปทางหนึ่ง พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้เสด็จไปทางหนึ่ง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ผู้เสด็จหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้ทรงพระปริวิตกเช่นนี้ว่า โลกนี้ถึงความยาก ย่อมเกิด แก่ ตาย และ เวียนตาย เวียนเกิด เออก็แหละบุคคลไม่รู้ชัดถึงอุบายเครื่องพ้นทุกข์ คือ ชราและ มรณะนี้ การพ้นทุกข์ คือ ชราและมรณะนี้ จักปรากฏได้เมื่อไรเล่า ฯ

[๓๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรมีอยู่หนอ ชราและมรณะจึงมี ชราและมรณะมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุ ทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติมีอยู่ ชราและมรณะจึงมี ชรา และมรณะมีเพราะชาติเป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์เพราะทรง กระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ ชาติจึงมี ชาติมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัส รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อภพมีอยู่ชาติจึงมี ชาติมีเพราะภพเป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่ พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ ภพจึงมี ภพมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ ด้วยปัญญาว่า เมื่ออุปาทานมีอยู่ภพจึงมี ภพมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มี แล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ อุปาทานจึงมี อุปาทานมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อตัณหามีอยู่ อุปาทานจึงมี อุปาทานมีเพราะตัณหาเป็น ปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบาย อันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ ตัณหาจึงมี ตัณหามีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อเวทนามีอยู่ ตัณหาจึงมี ตัณหามีเพราะเวทนาเป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอัน แยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ เวทนาจึงมี เวทนามีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อผัสสะมีอยู่ เวทนาจึงมี เวทนามีเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบาย อันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ ผัสสะจึงมี ผัสสะมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อสฬายตนะมีอยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะมีเพราะสฬายตนะ เป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ สฬายตนะจึงมี สฬายตนะมีเพราะอะไรเป็นปัจจัยภิกษุทั้งหลายครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปมีอยู่ สฬายตนะจึงมี สฬายตนะมีเพราะนามรูป เป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ นามรูปจึงมี นามรูปมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อวิญญาณมีอยู่ นามรูปจึงมี นามรูปมีเพราะวิญญาณ เป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร มีอยู่หนอ วิญญาณจึงมี วิญญาณมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปมีอยู่ วิญญาณจึงมี วิญญาณมีเพราะนามรูปเป็น ปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดย อุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า วิญญาณนี้ย่อมกลับเวียนมาแต่นามรูป หาใช่อย่างอื่นไม่ โดยความเป็นไปเพียงเท่านี้ สัตว์ โลกพึงเกิดบ้าง พึงแก่บ้าง พึงตายบ้าง พึงจุติบ้าง พึงอุปบัติบ้าง ความเป็นไปนั้นคือ วิญญาณมีเพราะนามรูปเป็นปัจจัย นามรูปมีเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย สฬายตนะ มีเพราะนามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะมีเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย เวทนามีเพราะผัสสะเป็นปัจจัย อุปาทานมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัย ภพมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ชาติมีเพราะภพเป็นปัจจัย ชรามรณะโสกปริเทวทุกข โทมนัสและอุปายาสย่อมมีพร้อมเพราะชาติเป็นปัจจัย ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ ทั้งมวลนี้ย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปรีชา ความรู้แจ้งชัด แสงสว่างว่า สมุทัยๆ (เหตุเกิดขึ้นพร้อมๆ) ดังนี้ ได้เกิดขึ้นแล้วแก่ พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ในธรรม ทั้งหลายที่พระองค์มิได้สดับมาแล้วในกาลก่อนเลย ฯ

[๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ได้ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ ชราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชราและมรณะ จึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติไม่มี ชราและ มรณะย่อมไม่มี เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสี โพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ ชาติจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชาติจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อภพไม่มีชาติย่อมไม่มี เพราะภพดับ ชาติจึงดับ ดังนี้ ได้มี แล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ ภพจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ภพจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบาย อันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ อุปาทานจึงไม่มี เพราะอะไรดับ อุปาทานจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ ตัณหาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ตัณหาจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี เพราะเวทนาดับ ตัณหา จึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ เวทนาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ เวทนาจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วย

ปัญญาว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี เพราะผัสสะดับ เวทนา จึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ ผัสสะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ผัสสะจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อสฬายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ สฬายตนะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สฬายตนะจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะย่อมไม่มี เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำ ไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ นามรูปจึงไม่มี เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี เพราะวิญญาณดับ นาม รูปจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่เล่าหนอ วิญญาณจึงไม่มี เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปไม่มี วิญญาณย่อมไม่มี เพราะนามรูปดับ วิญญาณ จึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบาย อันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า หนทาง เพื่อความตรัสรู้นี้เราได้บรรลุแล้วแล คือเพราะนามรูปดับ วิญญาณจึงดับ เพราะ วิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาจึงดับ ตัณหาดั เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรามรณะโสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ โดย ไม่เหลือ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุ ญาณ ปรีชา ความรู้แจ้งชัด แสงสว่างว่า นิโรธๆ (ความดับๆ) ดังนี้ ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ในธรรมทั้งหลายที่พระองค์ มิได้สดับมาแล้วในกาลก่อนเลย ฯ

[๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นสมัยอื่น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพิจารณา เห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปในอุปาทานขันธ์ ๕ ว่า ดังนี้รูป ดังนี้เหตุ เกิดแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้เหตุเกิดแห่งเวทนา ดังนี้ ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้เหตุเกิดแห่งสัญญา ดังนี้ความดับแห่ สัญญา ดังนี้สังขาร ดังนี้เหตุเกิดแห่งสังขาร ดังนี้ความดับแห่งสังขาร ดังนี้ วิญญาณ ดังนี้เหตุเกิดแห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณ เมื่อพระองค์ ทรงพิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปในอุปาทานขันธ์ ๕ อยู่ไม่นานนัก จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ยึดมั่นแล ฯ

จบภาณวารที่สอง

----

[๔๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธ เจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้ทรงพระดำริว่า ไฉนหนอเราพึงแสดงธรรม ดูกรภิกษุ ทั้งหลายลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้ทรง พระดำริว่า ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้ เป็นธรรมลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ส่วนหมู่สัตว์นี้ มีอาลัย เป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ก็อันหมู่สัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ยากที่จะเห็นได้ซึ่งฐานะนี้ คือ ปัจจัย แห่งสภาวธรรมอันเป็นที่อาศัยกันเกิดขึ้น (ปฏิจจสมุบาท) ยากที่จะเห็นได้ซึ่งฐานะ แม้นี้คือพระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา คลายความกำหนัด ดับทุกข์ ก็และเราพึงแสดงธรรม แต่สัตว์เหล่าอื่นไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา นั้นพึงเป็นความลำบากแก่เรา นั้นพึง เป็นความเดือดร้อนแก่เรา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า คาถาทั้งหลายที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนักซึ่งพระองค์ มิได้เคยสดับมาแล้วแต่ก่อน ได้แจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ดังนี้

บัดนี้ ไม่ควรเลยที่จะประกาศธรรมที่เราได้บรรลุ แล้วโดยแสนยาก
ธรรมนี้อันสัตว์ที่ถูกราคะและโทสะครอบงำแล้ว ไม่ตรัสรู้ได้โดย
ง่าย สัตว์ที่ถูกราคะย้อมไว้ ถูกกองแห่งความมืดหุ้มห่อไว้แล้ว
จักเห็นไม่ได้ซึ่งธรรมที่มีปรกติไปทวนกระแส อันละเอียด ลึกซึ้ง
เห็นได้ยาก เป็นอณู ฯ

[๔๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี พิจารณาเห็นดังนี้ พระทัยก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมไปเพื่อจะทรงแสดงธรรม ฯ

[๔๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่งได้ ทราบพระปริวิตกในพระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีด้วยใจ แล้วจึงดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย โลกจะฉิบหายเสียละหนอ ผู้เจริญ ทั้งหลาย โลกจะพินาศเสียละหนอ เพราะว่า พระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อยเสียแล้ว มิได้น้อมไปเพื่อจะทรงแสดงธรรม ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมนั้นหายไปในพรหมโลก มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี เหมือนบุรุษที่มีกำลัง เหยียดออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่ ได้เหยียดออกไว้ฉะนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมกระทำผ้าอุตตราสงค์ เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง คุกชาณุมณฑลเบื้องขวาลงบนแผ่นดินประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ประทับอยู่แล้ว ได้กราบทูลกะพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระสุคต จงทรงแสดงธรรม ในโลกนี้สัตว์ที่มีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะ มิได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมีอยู่

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อท้าวมหาพรหมนั้นกราบทูลเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้ตรัสกะท้าวมหาพรหมนั้นว่า ดูกรพรหม แม้เราก็ได้ดำริแล้วเช่นนี้ว่า ไฉนหนอเราพึงแสดงธรรม ดูกรพรหม แต่เรานั้นได้คิดเห็นดังนี้ว่า ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้ เป็นธรรมลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียดรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ส่วนหมู่สัตว์นี้ มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ก็อันหมู่สัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ยาก ที่จะเห็นได้ซึ่งฐานะนี้ คือ ปัจจัยแห่งสภาวะธรรมอันเป็นที่อาศัยกันเกิดขึ้น (ปฏิจจสมุบาท) ยากที่จะเห็นได้

ซึ่งฐานะแม้นี้คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับ แห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา คลายความ กำหนัด ดับทุกข์ ก็และเราพึงแสดงธรรม แต่สัตว์เหล่าอื่นไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรม ของเรา นั้นพึงเป็นความลำบากแก่เรา นั้นพึงเป็นความเดือดร้อนแก่เรา ดูกรพรหม คาถาที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ซึ่งเรามิได้สดับมาแล้วแต่ก่อนหรือได้แจ่มแจ้งแล้วดังนี้ บัดนี้ ไม่ควรเลยที่จะประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วโดยแสนยาก ฯลฯ

ดูกรพรหม เมื่อเราพิจารณาเห็นดังนี้ จิตก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมไปเพื่อจะแสดงธรรม ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง ท้าวมหาพรหมนั้นก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีดังนั้น... ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม ท้าวมหาพรหมนั้นก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระผู้ มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม ในโลกนี้สัตว์ที่มีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะมิได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมีอยู่ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ทรงทราบการทูลเชิญของพรหมแล้วทรงอาศัยพระกรุณาในหมู่สัตว์ จึงได้ตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ ภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุก็ได้ทรงเห็น หมู่สัตว์ บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุน้อย บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีใน จักษุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกจะพึงให้รู้แจ้งได้ง่าย บางพวกจะพึงให้รู้แจ้ง ได้ยาก บางพวกเป็นภัพพสัตว์ บางพวกเป็นอภัพพสัตว์ บางพวกมักเห็นปรโลก และโทษโดยความเป็นภัย ฯ

ในกออุบล หรือกอบัวหลวง หรือในกอบัวขาว ดอกอุบล ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาว เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ น้ำเลี้ยงอุปถัมภ์ไว้ บางเหล่า ยังจมอยู่ภายในน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งขึ้นพ้นน้ำ อันน้ำมิได้ติดใบ แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย

หมู่สัตว์ที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสีทรงตรวจดูด้วยพุทธจักษุ ทรงเห็นก็ฉันนั้นเหมือนกัน บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุน้อย บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุมาก บางพวกมีอินทรีย์ แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกจะพึงให้รู้แจ้งได้ง่าย บางพวกจะพึงให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกเป็นภัพพสัตว์ บางพวกเป็นอภัพพสัตว์ บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมทราบพระปริวิตกในพระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ด้วยใจ แล้วจึง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ด้วยคาถาทั้งหลายความว่า

[๔๕] ผู้ที่ยืนอยู่ยอดภูเขาสิลาล้วน พึงเห็นประชุมชน ได้โดยรอบ ฉันใด
ท่านผู้มีเมธาดีมีจักษุโดยรอบก็ฉันนั้นเหมือนกัน ขึ้นสู่ปราสาทอันสำเร็จ
แล้วด้วย ธรรม เป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศก ทรงพิจารณา เห็นประชุมชน
ผู้เกลื่อนกล่นไปด้วยความเศร้าโศกถูกชาติและชราครอบงำแล้ว ข้าแต่
พระองค์ผู้กล้าผู้ชนะสงครามแล้ว เป็นนายพวก ปราศจากหนี้ ขอ
พระองค์จงเสด็จลุกขึ้น เปิดเผยโลก ขอผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม
ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมี ฯ

[๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อท้าวมหาพรหมนั้นได้กราบทูลแล้ว ดังนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี จึงได้ตรัสกะท้าวมหาพรหมนั้นด้วยพระคาถาว่า
เราได้เปิดเผยประตูอมตะไว้สำหรับท่านแล้ว ผู้มีโสต จงปล่อยศรัทธามาเถิด
ดูกรพรหม เรารู้สึกลำบาก จึงมิได้กล่าวธรรมอันประณีตซึ่งเราให้คล่อง
แคล่วแล้ว ในหมู่มนุษย์ ดังนี้ ฯ

[๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมคิดว่าเราเป็นผู้มี โอกาส อันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้ทรง กระทำแล้ว เพื่อจะทรงแสดงธรรม จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี กระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นเอง ฯ

[๔๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ทรงพระดำริว่า เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อน เล่าหนอ ใครจะรู้ทั่วถึงธรรมนี้

ได้เร็วพลันทีเดียว ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนาม ว่าวิปัสสี ได้ทรงพระดำริว่า พระ ราชโอรสพระนามว่าขัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ติสสะ นี้ ผู้อาศัยอยู่ใน พระนครพันธุมดีราชธานี เป็นคนฉลาด เฉียบแหลม มีปัญญา มีกิเลสเพียง ดังธุลี ในจักษุเบาบางสิ้นกาลนาน ไฉนหนอ เราพึงแสดงธรรมแก่พระราชโอรส พระนามว่าขัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ติสสะก่อน คนทั้งสองนั้นจักรู้ทั่วถึง ธรรมนี้ได้รวดเร็วทีเดียว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้หายพระองค์ที่ควงโพธิพฤกษ์ไปปรากฏพระองค์ ณ มฤคทายวันชื่อว่าเขมะ ในพระ นครพันธุมดีราชธานี เปรียบเหมือนบุรุษที่กำลังเหยียด ออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่ ได้เหยียดออกไว้ ฉะนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ตรัสเรียกคนเฝ้าสวนมฤคทายวันมาว่า มานี่ นายมฤคทายบาล เธอจงเข้าไปยังพระนคร พันธุมดีราชธานี แล้วบอกกะพระราชโอรสพระนามว่า ขัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อติสสะ ดังนี้ว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จถึงพระนครพันธุมดีราชธานี แล้ว กำลังประทับอยู่ที่ มฤคทายวันชื่อว่าเขมะ พระองค์ทรงพระประสงค์จะพบท่านทั้งสอง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายมฤคทายบาลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีแล้ว เข้าไปยังพระนครพันธุมดี แล้ว แจ้งข่าวกะพระราชโอรส พระนามว่า ขัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ติสสะ ว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี เสด็จถึงพระนคร พันธุมดีราชธานีแล้ว กำลังประทับอยู่ที่มฤคทายวันชื่อว่า เขมะ พระองค์ทรง พระประสงค์ที่จะพบท่านทั้งสอง ฯ

ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระราชโอรสพระนามว่าขัณฑะ และบุตร ปุโรหิตชื่อว่า ติสสะ สั่งให้บุรุษเทียมยานที่ดีๆ แล้วขึ้นสู่ยานที่ดีๆ ออกจาก พระนครพันธุมดีราชธานี พร้อมกับยานดีๆ ทั้งหลาย ขับตรงไปยังมฤคทายวัน ชื่อว่าเขมะ ไปด้วยยานตลอดภูมิประเทศ เท่าที่ยานจะไปได้แล้ว ลงจากยานเดินตรง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนาม

ว่าวิปัสสีแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ได้ตรัสอนุปุพพิกถาแก่ท่านทั้งสองนั้น คือ ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สัคคกถา โทษของกามที่ต่ำช้า เศร้าหมอง และอานิสงส์ในการออกบวช เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบว่า ท่านทั้งสองนั้นมีจิตคล่อง มีจิตอ่อน มีจิตปราศ จากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตผ่องใส จึงได้ทรงประกาศธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้า ทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตา เห็นธรรมอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระราชโอรส พระนามว่าขัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่าติสสะ ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น เป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา ณ ที่นั่งนั้นแล เหมือนผ้าที่ สะอาด ปราศจากมลทินควรรับน้ำย้อมด้วยดีฉะนั้น ท่านทั้งสองนั้น เห็นธรรม ถึงธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่งทราบธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจากความ เคลือบแคลง ถึงความแกล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในสัตถุศาสนา ได้ กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิต ของพระองค์ก็แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่าผู้มีจักษุจักเห็นรูปดังนี้ ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยายฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคและพระธรรมว่าเป็น ที่พึ่ง ขอพวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบท ในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชโอรสพระนามว่า ขัณฑะ และบุตรปุโรหิต ชื่อว่าติสสะ ได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระ นามว่า วิปัสสี ได้ทรงยังท่านทั้งสองนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจ หาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมีกถา แล้วประกาศโทษของสังขารอันต่ำช้าเศร้าหมอง และ อานิสงส์ในการออกบวช จิตของท่านทั้งสองนั้นผู้อันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา ไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่น ฯ

[๔๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่มหาชนชาวพระนครพันธุมดีราชธานี ประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี เสด็จถึงพระนครพันธุมดีราชธานีโดยลำดับแล้ว ประทับอยู่ ณ มฤคทายวัน ชื่อ เขมะ ข่าวว่าพระราชโอรส

พระนามว่า ขัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อ ติสสะ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวช เป็นบรรพชิต ณ สำนักของพระ ผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนาม วิปัสสี แล้ว ดังนี้ คนเหล่านั้นครั้น ได้ฟังแล้วต่างคิดเห็นกันว่า ก็พระราชโอรสพระนามว่า ขัณฑะและบุตรปุโรหิต ชื่อ ว่า ติสสะ ปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยใด พระธรรมวินัยนั้น คงไม่ต่ำทรามแน่นอน บรรพชานั้นคงไม่ต่ำทราม แต่พระราชโอรสพระนามว่า ขัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ติสสะ ยังปลง ผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวช เป็นบรรพชิตได้ ไฉนพวกเราจึงจัก ออกบวชเป็นบรรพชิตบ้างไม่ได้เล่า ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล หมู่มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คนได้ชวน กันออกจาก พระนครพันธุมดีราชธานีเข้าไปทางเขมมฤคทายวัน ที่พระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ครั้นเข้าไปเฝ้า แล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี แล้วนั่ง ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ได้ตรัสอนุปุพพิกถา แก่ชนเหล่านั้น คือทรงประ กาศทานกถา สีลกถา สัคคกถา โทษของกามที่ต่ำช้าเศร้าหมอง และ อานิสงส์ใน การออกบวช เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบว่า ชนเหล่านั้น มีจิตคล่อง มีจิต อ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตผ่องใส จึงได้ทรงประกาศพระธรรม เทศนาที่พระพุทธเจ้า ทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรม อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่หมู่มหาชน ๘๔,๐๐๐ คน นั้นว่า สิ่งใด สิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่ง นั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา ณ ที่นั่งนั้นแล เหมือนผ้าที่สะอาดปราศจาก มลทินควรรับน้ำย้อมด้วยดีฉะนั้น ชนเหล่านั้น เห็นธรรม ถึงธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่งทราบธรรม ข้ามความสงสัยปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความแกล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในสัตถุศาสนา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้ง นักข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิต ของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงาย ของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คน หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วย คิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรง ประกาศพระธรรมโดย อเนกปริยาย ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้ ขอถึง พระผู้มีพระภาคกับพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้า พระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่มหาชน ๘๔,๐๐๐ คนเหล่านั้น ได้บรรพชา ได้ อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี แล้ว พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ได้ทรงยัง ภิกษุเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมี กถาแล้ว ทรงประกาศโทษของสังขารที่ต่ำช้าเศร้าหมอง และอานิสงส์ในพระนิพพาน จิตของภิกษุเหล่านั้น ผู้อันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่น เริงด้วยธรรมีกถา ไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่น ฯ

[๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้น ได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี เสด็จถึงพระนครพันธุมดีราชธานีโดยลำดับ ประทับอยู่ ณ มฤคทายวันชื่อว่า เขมะ และมี ข่าวว่า กำลังทรงแสดงธรรมอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้น ได้พากันไปทางพระนครพันธุมดีราชธานีทางมฤคทายวันชื่อว่า เขมะ ที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ประทับอยู่ ครั้น ถึงแล้ว ได้ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี แล้วพากันนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้ตรัสอนุปุพพิกถาแก่บรรพชิตเหล่านั้น คือ ทรงประกาศ ทานกถา สีลกถา สัคคกถา โทษของกามที่ต่ำช้าเศร้าหมอง และอานิสงส์ ในการออกบวช เมื่อทรงทราบว่า บรรพชิตเหล่านั้นมีจิตคล่อง มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตผ่องใส จึงได้ทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่ พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมที่ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปนั้นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวล มีความดับไปเป็นธรรมดา ณ ที่นั่งนั้นแล เหมือนผ้าที่สะอาดปราศจากมลทินควร รับน้ำย้อมด้วยดี ฉะนั้น บรรพชิตเหล่านั้นเห็นธรรม ถึงธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่ง ทราบธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความแกล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในสัตถุสาสนา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธ เจ้าพระนามว่า วิปัสสีว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงาย ของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนก ปริยาย ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้

ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชาพึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้นได้บรรพชาได้ อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค พระนามว่าวิปัสสีแล้ว พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้ทรงยังภิกษุเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา ทรงประกาศโทษของสังขาร ที่ต่ำช้าเศร้าหมอง และอานิสงส์ในพระนิพพาน จิตของภิกษุเหล่านั้นผู้อันพระ ผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ทรงให้เห็นแจ้ง ให้ สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมีกถา ไม่นานนักก็หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่น ฯ

[๕๑] ก็สมัยนั้น ในพระนครพันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ มากประมาณหกล้านแปดแสนรูป ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแลพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ผู้เสด็จเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความ รำพึงในพระทัยว่า บัดนี้ ในพระนครพันธุมดีราชธานีมีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่เป็น จำนวนมาก ประมาณหกล้านแปดแสนรูป ถ้ากระไร เราพึงอนุญาตภิกษุทั้งหลาย ว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมากเพื่อ ความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป เธอ ทั้งหลายจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศ พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้ สัตว์พวกนี้ที่มีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์ พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมี แต่ว่าโดยหกปีๆ ล่วงไป พวกเธอพึงกลับมายังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงพระปาติโมกข์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่ง ได้ทราบความ รำพึงในพระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ด้วย ใจแล้ว จึงได้หายตัวที่พรหมโลก ไปปรากฏอยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระ ภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลัง เหยียด ออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่เหยียดออกไว้ ฉะนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทันใดนั้น ท้าวมหาพรหมนั้นกระทำผ้าอุตตราสงค์ เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสีประทับอยู่ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสีว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้

เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ในพระนคร พันธุมดีราชธานีมี ภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประมาณหกล้านแปดแสนรูป ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุญาตภิกษุทั้งหลายเถิดว่า ภิกษุทั้งหลาย พวก เธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอัน มาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จง ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ใน โลกนี้ สัตว์พวกที่มีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์ก็จักกระทำโดยที่จะให้ภิกษุทั้งหลายกลับมายังพระนครพันธุมดีราช ธานี เพื่อแสดงพระปาติโมกข์โดยหกปีๆ ล่วงไป

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท้าวมหาพรหมนั้นได้กราบทูลดังนี้แล้วถวายบังคมพระ ผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี กระทำประทักษิณแล้ว หาย ไป ณ ที่นั้นเอง ฯ

[๕๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ในเวลาเย็น เสด็จออกจากที่เร้นแล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย มาว่า ภิกษุทั้งหลาย วันนี้เราไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในใจว่า ใน พระนครพันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากประมาณหกล้าน แปดแสนรูป ถ้ากระไรเราพึงอนุญาตภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจง เที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและ มนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงาม ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้ง อรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้ สัตว์พวกที่มีกิเลส เพียงดังธุลีในจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสีย ไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมี แต่ว่า โดยหกปีๆ ล่วงไปพวกเธอพึงกลับมายัง พระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์ ภิกษุทั้งหลาย ทันใดนั้นแล ท้าว มหาพรหมองค์หนึ่งได้ทราบความรำพึงในใจของเราด้วยใจ แล้วจึงได้หายตัวที่ พรหมโลก มาปรากฏเฉพาะหน้าเรา เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลังเหยียดออกซึ่ง แขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่เหยียดออกไว้ ฉะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ที่นั้น ท้าว มหาพรหมนั้น กระทำผ้าอุตตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่งประนมอัญชลีมาทางเราแล้ว พูดกะเราว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น บัดนี้ในพระนครพันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากประมาณ หกล้านแปดแสนรูป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุญาตภิกษุ ทั้งหลายเถิดว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็น อันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกัน สองรูป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้สัตว์พวกที่มีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมี ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญแม้ข้าพระองค์ก็จักกระทำโดยที่จะให้ภิกษุทั้งหลายกลับมายังพระนคร พันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงพระปาติโมกข์โดยหกปีๆ ล่วงไป ภิกษุทั้งหลาย ท้าว มหาพรหมนั้นพูดกะเรา ดังนี้แล้วไหว้เรา กระทำประทักษิณแล้วหายไปในที่นั้นเอง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไป ทางเดียวกันสองรูป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้ง พยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้ สัตว์พวกที่มีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุเบาบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมสัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึง ธรรมได้ยังจักมี แม้เราก็จักกระทำ โดยที่ให้พระนครพันธุมดีเป็นสถานที่อันเธอ ทั้งหลายพึงกลับมาแสดงพระปาติโมกข์โดยหกปีๆ ล่วงไป ดังนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ภิกษุทั้งหลายได้เที่ยวจาริกไปในชนบท โดยวันเดียวเท่านั้นโดยมาก ฯ

[๕๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ในชมพูทวีปมีอาวาสอยู่ ๘๔,๐๐๐ อาวาส เมื่อล่วงไปได้พรรษาหนึ่งแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ทั้งหลาย ล่วงไปพรรษา

หนึ่งแล้ว บัดนี้ ยังเหลือห้าพรรษา โดยอีกห้าพรรษา ล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้สองพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้ นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปสองพรรษาแล้ว บัดนี้ ยังเหลือสี่พรรษา โดยอีก สี่พรรษาล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานีเพื่อสวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้สามพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้า แต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปสามพรรษาแล้ว บัดนี้ ยังเหลือสามพรรษา โดย อีกสามพรรษาล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อสวด พระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้สี่พรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปสี่พรรษาแล้ว บัดนี้ ยังเหลือสองพรรษา โดย อีกสองพรรษาล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อ สวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้ห้าพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปห้าพรรษาแล้ว บัดนี้ ยังเหลือพรรษาเดียว โดยอีกพรรษาเดียวล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อ สวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้หกพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ล่วงไปหกพรรษาแล้ว บัดนี้ถึงเวลาละ ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดี ราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้น บางพวกไปด้วยอิทธานุภาพของตน บางพวกไปด้วยอิทธานุภาพของเทวดา เข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี โดยวันเดียวนั้น เพื่อสวดพระปาติโมกข์ ฯ

[๕๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ทรงสวดพระปาติโมกข์ในที่ประชุม พระภิกษุสงฆ์ดังนี้

ขันติคือความทนทานเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า
พระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ทำร้ายผู้อื่นผู้เบียดเบียนผู้อื่น
ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเลย การไม่ทำบาปทั้งสิ้น
การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑
ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตตาหาร ๑

ที่นอนที่นั่งอันสงัด ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑
หกอย่างนี้ เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ

[๕๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ควงไม้พญาสาลพฤกษ์ ใน ป่าสุภวัน ใกล้อุกกัฏฐนคร ภิกษุทั้งหลายเมื่อเรานั้นไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความ รำพึงในใจว่า ชั้นสุทธาวาส ซึ่งเรามิได้เคยอยู่เลย โดยเวลาอันยืดยาวนานนี้ นอกจากเทวดาเหล่าสุทธาวาสแล้ว ไม่ใช่โอกาสที่ใครๆ จะได้โดยง่าย ถ้า กระไรเราพึงเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทธาวาสจนถึงที่อยู่ ภิกษุทั้งหลายทันใดนั้น เรา ได้หายไปที่ควงไม้พญาสาลพฤกษ์ ในป่าสุภวันใกล้อุกกัฏฐนคร ไปปรากฏในพวกเทพดาเหล่าอวิหา เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลัง เหยียดออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่เหยียดออกไว้ ฉะนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นแล เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหา ไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น เทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับแต่นี้ ไป ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เสด็จ อุบัติในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในขัตติยสกุล เป็นโกณฑัญญะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณแปดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้ แคฝอยมีพระขัณฑเถระ และพระติสสเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า
วิปัสสี ได้มีแล้วสามครั้ง ครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนแปดหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสีที่ได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่ออโสกะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี พระราชาพระนามว่าพันธุมา เป็นพระชนกพระเทวีพระนามว่า พันธุมดีเป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าพันธุมดี เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์

การออกมหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้การประกาศ พระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าวิปัสสี คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้วจึงได้ บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเราครั้นเข้ามาหา ไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น เทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์นับ แต่นี้ไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี เสด็จ อุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในขัตติยสกุล เป็น โกณฑัญญะโดยโคตร มีพระชนมายุประมาณเจ็ดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้ กุ่มบก มีพระอภิภูเถระและพระสัมภวเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ได้มีแล้วสามครั้ง ครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกัน เป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุเจ็ดหมื่นรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี ที่ ได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิกษุผู้อุปัฏฐาก ชื่อเขมังกระ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี พระราชาพระนามว่าอรุณะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าปภาวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าอรุณวดี เป็นราชธานีของพระเจ้าอรุณ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์การเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี เป็นอย่างนี้ๆ พวกข้า พระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้าหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น เทวดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ได้ เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในขัตติยสกุลเป็นโกณฑัญญะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณหกหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้

ที่ควงไม้สาลพฤกษ์ มีพระโสนเถระและพระอุตตรเถระเป็นคู่พระอัครสาวกซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู ได้มีแล้วสามครั้ง ครั้งหนึ่ง มีสาวกประชุมกันเป็นจำนวนแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่งมีสาวกประชุมกันเป็น จำนวนภิกษุเจ็ดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่งมีสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกหมื่นรูปสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู ที่ได้ประชุม กันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อว่าอุปสันตะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู พระราชาพระนามว่าสุปปตีตะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าสวดี เป็น พระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าอโนมะ เป็นราชธานีของพระเจ้าสุปปตีตะ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้ นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่า เวสสภู คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันธะ ได้ เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในพราหมณสกุล เป็นกัสสปะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณสี่หมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ ควงไม้ซีก มีพระวิธูรเถระและพระสัญชีวเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่ อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันธะ ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวนภิกษุสี่หมื่นรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ ที่ได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อว่า วุฑฒิชะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ พราหมณ์ชื่อ อัคคิทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณีชื่อว่า วิสาขา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็เวลานั้นพระเจ้าเขมะ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระนครชื่อว่า เขมวดี เป็นราชธานี ของพระเจ้าเขมะ การเสด็จออก มหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศ พระธรรมจักร

ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้ บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทวดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในพราหมสกุล เป็นกัสสปะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณสามหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ ควงไม้มะเดื่อ มีพระภิยโยสเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งสาวกของพระผู้มี พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกนาคมนะ ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็น จำนวนภิกษุสามหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกนาคมนะ ที่ได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพ ทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อโสตถิชะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พราหมณ์ชื่อว่ายัญญทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณีชื่อว่า อุตตรา เป็นพระชนนี บังเกิดเกล้าของพระองค์ ก็ครั้งนั้นพระเจ้าโสภะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระนคร ชื่อว่าโสภวดี เป็นราชธานีของพระเจ้าโสภะ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จ ออกมหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศ พระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมนะ เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกนาคมนะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทวดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในพราหมณสกุล เป็นกัสสปะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณสองหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ ที่ควงไม้ไทร มีพระติสสเถระและพระภารทวาชเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่ง

เป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็น จำนวนภิกษุสองหมื่นรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ที่ได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อว่า สัพพมิตะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ พราหมณ์ชื่อพรหมทัตต์ เป็นพระชนก พราหมณีชื่อ ธนวดี เป็นพระชนนี บังเกิดเกล้าของพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็ครั้งนั้นพระเจ้ากิงกี เป็น พระเจ้าแผ่นดิน พระนครพาราณสี เป็นราชธานีของพระเจ้ากิงกี ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่า กัสสปะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทวดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติ ในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในขัตติยสกุล เป็นโคตมโดย พระโคตร ประมาณพระชนมายุของพระผู้มีพระภาคน้อยนิดเดียว เร็วพลัน ผู้ที่มีชีวิตอยู่นานก็เป็นอยู่ได้เพียงร้อยปี บางทีก็มีชีวิตอยู่น้อยกว่าบ้าง มากกว่าบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ ที่ควงไม้โพธิ์ มีพระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานเถระ เป็นคู่พระอัครสาวกซึ่งเป็นคู่อันเจริญของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาค ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวนภิกษุหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สาวกของ พระผู้มีพระภาคที่ได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่ออานันทะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้ นิรทุกข์ พระราชาพระนามว่า สุทโธทนะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า มายา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาค พระนครชื่อกบิลพัสดุ์ เป็น ราชธานี ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาค เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาค คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหาได้เข้าไปหา เทพดาเหล่าอตัปปา ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหาและเหล่าอตัปปา ได้เข้าไปหาเทพดาเหล่าสุทัสสา ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหา เหล่าอตัปปาและเหล่าสุทัสสา ได้เข้าไปหา เทพดาเหล่าสุทัสสี ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหา เหล่าอตัปปา เหล่าสุทัสสา และเหล่าสุทัสสี ได้เข้าไปหาเทพดาเหล่าอกนิฏฐาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับถอยหลังแต่นี้ไปได้ ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในขัตติยสกุล เป็นโกณฑัญญะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณ แปดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้แคฝอย มีพระขัณฑเถระและพระติสสเถระเป็นคู่พระอัครสาวกซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกัน แห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ได้ มีแล้ว ๓ ครั้ง ครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่งมีพระสาวก ประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ที่ได้ประชุมกันทั้งหมดครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อ อโสกะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐาก ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี พระราชาพระนามว่า พันธุมา เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า พันธุมดี เป็น พระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อพันธุมดี เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้ นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปัสสี คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับถอยหลังแต่นี้ไป ๓๑ กัป พระผู้มี

พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า สิขี ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า สิขี คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ใน กัปที่ ๓๑ นั่นเองแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า เวสสภู ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติ พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า เวสสภู คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลาย แล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อย นับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันธะ ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ประพฤติ พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่า กกุสันธะ คลายกามฉันท์ในกาม ทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่า โกนาคมนะ คลายกามฉันท์ในกาม ทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ได้ เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่า กัสสปะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ใน ภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในขัตติยสกุล เป็นโคตมะโดย พระโคตร ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคน้อยนิดเดียว เร็วพลัน ผู้ที่มีชีวิตอยู่นานก็เป็นอยู่ได้เพียงร้อยปี บางทีก็น้อยกว่าบ้าง มากกว่าบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ที่ควงไม้โพธิ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานเถระเป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญของพระผู้มีพระภาค การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวน ภิกษุหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสาวกของพระผู้มีพระภาคที่ได้ประชุมกันแล้วครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ข้าแต่ พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อว่า อานันทะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของ พระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระราชาพระนามว่า สุทโธทนะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า มายา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคพระนครชื่อกบิลพัสดุ์เป็นราชธานี ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออก มหาภิเนษกรมณ์ การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศ พระธรรมจักร์ของพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวก ข้าพระองค์ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค คลายความพอใจในกาม ทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

[๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ธรรมธาตุนี้ ตถาคตแทงตลอดแล้วอย่างดีด้วยประการฉะนี้แล ฉะนั้น พระพุทธเจ้าที่ล่วงไปแล้ว ปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเป็นเหตุทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว ตัดวัฏฏะได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้ แล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว ตถาคตย่อมระลึกถึงได้ แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้ โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึง มีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึง มีธรรมอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุติอย่างนี้ ฯ

แม้พวกเทพดาก็ได้บอกเนื้อความนี้แก่ตถาคต ซึ่งเป็นเหตุให้ตถาคตระลึกถึงได้ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเป็นเหตุทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว ตัดวัฏฏะ

ได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่ง พระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่าแม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงมีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุติอย่างนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นยินดีชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบมหาปทานสูตร ที่ ๑

----

๒. มหานิทานสูตร (๑๕)

[๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้:

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ กุรุชนบท มีนิคมของชาวกุรุ นามว่า กัมมาสทัมมะ ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง ที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลความข้อนี้กะ พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ปฏิจจสมุบาทนี้ลึกซึ้งสุดประมาณ และปรากฏเป็นของลึก ก็แหละถึงจะเป็นเช่นนั้น ก็ยังปรากฏแก่ข้าพระองค์ เหมือนเป็นของตื้นนัก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธออย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ เธออย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปฏิจจสมุบาทนี้ ลึกซึ้งสุดประมาณและปรากฏเป็นของลึก ดูกรอานนท์ เพราะไม่รู้จริง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งธรรมอันนี้ หมู่สัตว์นี้ จึงเกิดเป็นผู้ยุ่งประดุจด้ายของช่างหูก เกิดเป็นปมประหนึ่งกระจุกด้าย เป็นผู้เกิดมาเหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง จึงไม่พ้นอุบาย ทุคติ วินิบาต สงสาร ดูกรอานนท์ เมื่อเธอถูกถามว่า ชรามรณะ มีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ชรามรณะมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีชาติเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ชาติมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ชาติมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีภพเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ภพมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ภพมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีอุปาทานเป็น ปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า อุปาทานมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขา ถามว่า อุปาทานมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีตัณหาเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ตัณหามีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ตัณหามี อะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีเวทนาเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า เวทนามี สิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า เวทนามีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีผัสสะเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ผัสสะมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอ พึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ผัสสะมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีนามรูป เป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า นามรูปมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้า เขาถามว่า นามรูปมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีวิญญาณเป็นปัจจัย เมื่อ เธอถูกถามว่า วิญญาณมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึง

ตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า วิญญาณมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีนามรูปเป็นปัจจัย ดูกรอานนท์ เพราะนามรูปเป็นปัจจัยดังนี้แล จึงเกิดวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงเกิด นามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิด เวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงเกิดภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ เพราะชาติเป็น ปัจจัย จึงเกิดชรามรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส ฯ

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ย่อมมีด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๕๘] ก็คำนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงเกิดชรามรณะ เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงเกิดชรามรณะ ดูกรอานนท์ ก็แลถ้าชาติมิได้ มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ มิได้มีเพื่อความเป็นเทพแห่งพวกเทพ เพื่อความเป็นคนธรรพ์แห่งพวกคนธรรพ์ เพื่อความเป็นยักษ์แห่งพวกยักษ์ เพื่อความเป็นภูตแห่งพวกภูต เพื่อความเป็นมนุษย์แห่งพวกมนุษย์ เพื่อความเป็น สัตว์สี่เท้าแห่งพวกสัตว์สี่เท้า เพื่อความเป็นปักษีแห่งพวกปักษี เพื่อความเป็น สัตว์เลื้อยคลานแห่งพวกสัตว์เลื้อยคลาน ดูกรอานนท์ ก็ถ้าชาติมิได้มีเพื่อความเป็นอย่างนั้นๆ แห่งสัตว์พวกนั้นๆ เมื่อชาติไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะชาติ ดับไป ชราและมรณะจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลยพระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งชรามรณะ ก็คือชาตินั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบข้อความนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าภพมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เมื่อภพไม่มีโดย ประการทั้งปวง เพราะภพดับไป ชาติจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งชาติ ก็คือภพนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงเกิดภพ เรากล่าวอธิบายดัง ต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงเกิดภพ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าอุปาทานมิได้มี แก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ กามุปาทาน ทิฏฐุปาทาน สีลัพพตุปาทาน อัตตวาทุปาทาน เมื่ออุปาทานไม่มี โดยประการทั้งปวง เพราะ อุปาทานดับไป ภพจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งภพ ก็คืออุปาทานนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน เรากล่าวอธิบายดัง ต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน ดูกรอานนท์ ก็ถ้าตัณหามิได้มี แก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือรูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธรรมตัณหา เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะ ตัณหาดับไป อุปาทานจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งอุปาทาน ก็คือตัณหานั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา เรากล่าวอธิบายไว้ ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา ดูกรอานนท์ ก็ถ้าเวทนามิได้มี แก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ เวทนาที่เกิดเพราะจักษุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เมื่อเวทนาไม่มี โดยประการทั้งปวง เพราะเวทนาดับไป ตัณหาจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งตัณหา ก็คือเวทนานั่นเอง ฯ

[๕๙] ดูกรอานนท์ ก็ด้วยประการดังนี้แล คำนี้ คือ เพราะอาศัย เวทนาจึงเกิดตัณหา เพราะอาศัยตัณหาจึงเกิดการแสวงหา เพราะอาศัยการแสวงหา จึงเกิดลาภ เพราะอาศัยลาภจึงเกิดการตกลงใจ เพราะอาศัยการตกลงใจจึงเกิดการ รักใคร่พึงใจ เพราะอาศัยการรักใคร่พึงใจจึงเกิดการพะวง เพราะอาศัยการพะวง จึงเกิดความยึดถือ เพราะอาศัยความยึดถือจึงเกิดความตระหนี่ เพราะอาศัยความ ตระหนี่จึงเกิดการป้องกัน เพราะอาศัยการป้องกันจึงเกิดเรื่องในการป้องกันขึ้น

อกุศลธรรมอันชั่วช้าลามกมิใช่น้อย คือการถือไม้ ถือมีด การทะเลาะ การ แก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่า มึง มึง การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จ ย่อมเกิดขึ้น คำนี้เรากล่าวไว้ด้วยประการฉะนี้แล ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความ ข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวว่า เรื่องในการป้องกันอกุศลธรรม อันชั่วช้าลามกมิใช่น้อย คือการถือไม้ ถือมีด การทะเลาะ การแก่งแย่ง การ วิวาท การกล่าวว่า มึง มึง การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จ ย่อมเกิดขึ้น ดูกรอานนท์ ก็ถ้าการป้องกันมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีการป้องกันโดยประการทั้งปวง เพราะหมดการป้องกัน อกุศลธรรมอัน ชั่วช้าลามกมิใช่น้อย คือการถือไม้ ถือมีด การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่า มึง มึง การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จ จะพึงเกิดขึ้นได้ บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งการเกิด ขึ้นแห่งอกุศลธรรมอันชั่วช้าลามกเหล่านี้ คือ การถือไม้ ถือมีด การทะเลาะ การ แก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่า มึง มึง การกล่าวคำส่อเสียด และการพูดเท็จ ก็คือการป้องกันนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยความตระหนี่จึงเกิดการป้องกัน เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัยความตระหนี่จึงเกิดการป้องกัน ดูกรอานนท์ ก็ถ้าความ ตระหนี่มิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความตระหนี่ โดยประการทั้งปวง เพราะหมดความตระหนี่ การป้องกันจะพึงปรากฏได้ บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งการ ป้องกัน ก็คือความตระหนี่นั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยความยึดถือจึงเกิดความตระหนี่ เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัยความยึดถือจึงเกิดความตระหนี่ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าความ ยึดถือมิได้มีแก่ใครๆ ในภาพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความยึดถือโดย ประการทั้งปวง เพราะดับความยึดถือเสียได้ ความตระหนี่จะพึงปรากฏ ได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งความ ตระหนี่ ก็คือความยึดถือนั้นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยการพะวงจึงเกิดความยึดถือ เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัยการพะวงจึงเกิดความยึดถือ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าการพะวงมิ ได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีการพะวงโดยประการ ทั้งปวง เพราะดับการพะวงเสียได้ ความยึดถือจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งความ ยึดถือ ก็คือการพะวงนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยความรักใคร่พึงใจจึงเกิดการพะวง เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัยความรักใคร่พึงใจจึงเกิดการพะวง ดูกรอานนท์ ก็ถ้าความ รักใคร่พึงใจมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความรัก ใคร่พึงใจโดยประการทั้งปวง เพราะดับความรักใคร่พึงใจเสียได้ การพะวงจะพึง ปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งการพะวง ก็คือความรักใคร่พึงใจนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยความตกลงใจจึงเกิดความรักใคร่พึงใจ เรากล่าว อธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าว ไว้ว่า เพราะอาศัยความตกลงใจจึงเกิดความรักใคร่พึงใจ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าความ ตกลงใจมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความตกลงใจ โดยประการทั้งปวง เพราะดับความตกลงใจเสียได้ ความรักใคร่พึงใจจะพึงปรากฏ ได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยความรักใคร่ พึงใจ ก็คือความตกลงใจนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยลาภจึงเกิดความตกลงใจ เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าว ไว้ว่า เพราะอาศัยลาภจึงเกิดความตกลงใจ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าลาภมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีลาภโดยประการทั้งปวง เพราะหมดลาภ ความตกลงใจจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งความ ตกลงใจ ก็คือลาภนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยการแสวงหาจึงเกิดลาภ เรากล่าวอธิบายดังต่อ ไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เรา ได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัยการแสวงหาจึงเกิดลาภ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าการแสวงหา มิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีการแสวงหาโดย ประการทั้งปวง เพราะหมดการแสวงหาลาภจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยของลาภ ก็คือ การแสวงหานั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัยตัณหาจึงเกิดการแสวงหา เรากล่าวอธิบายดังต่อ ไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าว ไว้ว่า เพราะอาศัยตัณหาจึงเกิดการแสวงหา ดูกรอานนท์ ก็ถ้าตัณหามิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เมื่อ ไม่มีตัณหาโดยประการทั้งปวง เพราะดับตัณหาเสียได้ การแสวงหาจะพึงปรากฏ ได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยของการ แสวงหาก็คือตัณหานั่นเอง ฯ

[๖๐] ดูกรอานนท์ ธรรมทั้งสองเหล่านี้ รวมเป็นอันเดียวกันกับเวทนา โดยส่วนสองด้วยประการดังนี้แล ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา เรากล่าวอธิบายดังต่อ ไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าว ไว้ว่า เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา ดูกรอานนท์ ก็ถ้าผัสสะมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือจักษุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหา สัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เมื่อไม่มีผัสสะโดยประการทั้งปวง เพราะ ดับผัสสะเสียได้เวทนาจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งเวทนา ก็คือผัสสะนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดผัสสะ เรากล่าวอธิบายดังต่อ ไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าว ไว้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดผัสสะ ดูกรอานนท์ การบัญญัตินามกาย ต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิมิต อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิมิต และอุเทศ นั้นๆ ไม่มี การสัมผัสเพียงแต่ชื่อในรูปกายจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ การบัญญัติรูปกาย ต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิมิต อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิมิต อุเทศนั้นๆ ไม่มี การสัมผัสโดยการกระทบ จะพึง ปรากฏในนามกายได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ การบัญญัตินามก็ดี รูปกายก็ดี ต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิมิต อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิมิต อุเทศนั้นๆ ไม่มี การสัมผัสเพียงแต่ชื่อ ก็ดี การสัมผัสโดยการกระทบก็ดี จะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ การบัญญัตินามรูปต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิมิต อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิมิต อุเทศนั้นๆ ไม่มี ผัสสะจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งผัสสะ ก็คือนามรูปนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป เรากล่าวอธิบายดังต่อ ไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าว ไว้ว่า เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป ดูกรอานนท์ ก็วิญญาณจักไม่หยั่งลง ในท้องแห่งมารดา นามรูปจักขาดในท้องแห่งมารดาได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ถ้าวิญญาณหยั่งลงในท้องแห่งมารดาแล้วจักล่วงเลยไป นามรูปจักบังเกิดเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ถ้าวิญญาณ ของกุมารก็ดี ของกุมาริกาก็ดี ผู้ยังเยาว์วัยอยู่ จักขาดความสืบต่อ นามรูปจักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งนามรูป ก็คือวิญญาณนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดวิญญาณ เรากล่าวอธิบายดังต่อ ไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าว ไว้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดวิญญาณ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าวิญญาณจักไม่ได้ อาศัยในนามรูปแล้ว ความเกิดขึ้นแห่งชาติชรามรณะและกองทุกข์ พึงปรากฏ ต่อไปได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งวิญญาณ ก็คือนามรูปนั่นเอง ด้วยเหตุผลเพียงเท่านี้แหละ อานนท์ วิญญาณและนามรูป จึงยังเกิด แก่ ตาย จุติ หรืออุปบัติ ทางแห่งชื่อ ทางแห่งนิรุติ ทางแห่งบัญญัติ ทางที่กำหนดรู้ด้วยปัญญาและวัฏฏสังสาร ย่อมเป็นไปด้วยเหตุเพียงเท่านี้ๆ ความ เป็นอย่างนี้ ย่อมมีเพื่อบัญญัติ คือนามรูปกับวิญญาณ ฯ

[๖๑] ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตา ย่อมบัญญัติด้วยเหตุ ประมาณเท่าไร ก็เมื่อบุคคลจะบัญญัติอัตตา มีรูปเป็นกามาวจร ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปเป็นกามาวจร เมื่อบัญญัติอัตตามีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปหาที่สุดมิได้ เมื่อบัญญัติ

อัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจร ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปเป็นกามาวจร เมื่อบัญญัติอัตตาไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อม บัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้ที่บัญญัติอัตตามีรูปเป็น กามาวจรนั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือ มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่ เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่าอัตตาเป็นกามาวจร ย่อมติดสันดานผู้มีรูปที่ เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้มีบัญญัติอัตตามีรูปหาที่สุด มิได้นั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมี ความเห็นว่า เราจักยังสภาพที่ไม่เที่ยงแท้อันมีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่า อัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมติดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้ที่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็น กามาวจรนั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือ มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่ เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่าอัตตาเป็นกามาวจร ย่อมติดสันดานผู้มีอรูป ที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ส่วนผู้ที่บัญญัติอัตตาไม่มีรูป ทั้งหาที่สุดมิได้นั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพที่ไม่เที่ยงแท้อันมีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่าอัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมติดสันดาน ผู้มีอรูป เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตาย่อมบัญญัติด้วยเหตุมีประมาณเท่า นี้แล ฯ

[๖๒] ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตา ย่อมไม่บัญญัติด้วยเหตุ มีประมาณเท่าไร อานนท์ ก็เมื่อบุคคลไม่บัญญัติอัตตามีรูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่ บัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปเป็นกามาวจร เมื่อไม่บัญญัติอัตตามีรูปอันหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปหาที่สุดมิได้ หรือเมื่อไม่บัญญัติอัตตาไม่มี รูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปเป็นกามาจร เมื่อไม่ บัญญัติอัตตาไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ อานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตามีรูปเป็น

กามาวจรนั้น ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความ เห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่า อัตตาเป็นกามาวจร ย่อมไม่ติดสันดานผู้มีรูปที่เป็น อย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย

อานนท์ ผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตามีรูปหาที่สุดมิได้นั้น ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือ ไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอัน ไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่า อัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่ติดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควร กล่าวไว้ด้วย

ส่วนผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจรนั้น ย่อมไม่บัญญัติในกาล บัดนี้ หรือไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพ อันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่า อัตตาเป็นกามาวจร ย่อมไม่ติดสันดานผู้มีอรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควร กล่าวไว้ด้วย

ผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปหาที่สุดมิได้นั้น ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้หรือไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอัน ไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็นว่า อัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่ติดสันดานผู้มีอรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควร กล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตา ย่อมไม่บัญญัติด้วยเหตุมีประมาณ เท่านี้แล ฯ

[๖๓] ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อเล็งเห็นอัตตา ย่อมเล็งเห็นด้วยเหตุมี ประมาณเท่าไร ก็บุคคลเมื่อเล็งเห็นเวทนาเป็นอัตตา ย่อมเล็งเห็นว่า เวทนาเป็น อัตตาของเรา ถ้าเวทนาไม่เป็นอัตตาของเราแล้ว อัตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนา อานนท์ หรือเล็งเห็นอัตตา ดังนี้ว่า เวทนาไม่เป็นอัตตาของเราเลย จะว่าอัตตา ของเราไม่ต้องเสวยเวทนาก็ไม่ใช่ อัตตาของเรายังต้องเสวยเวทนาอยู่ เพราะฉะนั้น อัตตาของเรามีเวทนาเป็นธรรมดา อานนท์ บรรดาความเห็น ๓ อย่างนั้น ผู้ที่กล่าว อย่างนี้ว่า เวทนาเป็นอัตตาของเรา เขาจะพึงถูกซักถามอย่างนี้ว่า อาวุโส เวทนา มี ๓ อย่างนี้ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา บรรดาเวทนา ๓ ประการนี้ ท่านเล็งเห็นอันไหนโดยความเป็นอัตตา อานนท์ ในสมัยใด อัตตา เสวยสุขเวทนา ในสมัยนั้น ไม่ได้เสวยทุกขเวทนา ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา คงเสวยแต่สุขเวทนาอย่างเดียวเท่านั้น อานนท์ ใน

สมัยใดอัตตาเสวยทุกขเวทนาไม่ได้ เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา คงเสวยแต่ทุกขเวทนาอย่างเดียว เท่านั้น ในสมัยใด อัตตาเสวยอทุกขมสุขเวทนา ในสมัยนั้นไม่ได้เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยทุกขเวทนา คงเสวยแต่อทุกขมสุขเวทนาอย่างเดียวเท่านั้น

ดูกรอานนท์ เวทนาแม้ที่เป็นสุขก็ดี แม้ที่เป็นทุกข์ก็ดี แม้ที่เป็นอทุกขม สุขก็ดี ล้วนไม่เที่ยง เป็นเพียงปัจจัยปรุงแต่งขึ้น มีความสิ้นความเสื่อม ความ คลาย และความดับไปเป็นธรรมดา เมื่อเขาเสวยสุขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า นี้เป็นอัตตาของเรา ต่อสุขเวทนาอันนั้นดับไป จึงมีความเห็นว่า อัตตาของเรา ดับไปแล้ว เมื่อเสวยทุกขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า นี้เป็นอัตตาของเรา ต่อ ทุกขเวทนาอันนั้นแลดับไป จึงมีความเห็นว่า อัตตาของเราดับไปแล้ว เมื่อเสวย อทุกขมสุขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า นี้เป็นอัตตาของเรา ต่ออทุกขมสุขเวทนา อันนั้นแลดับไป จึงมีความเห็นว่า อัตตาของเราดับไปแล้ว ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า เวทนาเป็นอัตตาของเรานั้น เมื่อเล็งเห็นอัตตา ย่อมเล็งเห็นเวทนาอันไม่เที่ยง เกลื่อนกล่นไปด้วยสุขและทุกข์ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็น อัตตาในปัจจุบันเท่านั้น เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ ข้อนี้จึงยังไม่ควรที่จะ เล็งเห็นว่า เวทนาเป็นอัตตาของเรา แม้ด้วยคำดังกล่าวแล้วนี้ ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าเวทนาไม่เป็นอัตตาของเราแล้ว อัตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนา เขาจะพึงถูกซักอย่างนี้ว่า ในรูปขันธ์ล้วนๆ ก็ยังมิได้มีความเสวยอารมณ์อยู่ทั้งหมด ใน รูปขันธ์นั้น ยังจะเกิดอหังการว่าเป็นเราได้หรือ ฯ

ไม่ได้ พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ ข้อนี้จึงยังไม่ควรที่จะเล็งเห็นว่า ถ้าเวทนา ไม่เป็นอัตตาของเราแล้ว อัตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนา แม้ด้วยคำดังกล่าว แล้วนี้ ส่วนผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า เวทนาไม่เป็นอัตตาของเราเลย อัตตาของเราไม่ ต้องเสวยเวทนาก็ไม่ใช่ อัตตาของเรายังต้องเสวยเวทนาอยู่ เพราะว่า อัตตาของ เรามีเวทนาเป็นธรรมดา เขาจะพึงถูกซักอย่างนี้ว่า อาวุโส ก็เพราะเวทนาจะต้อง ดับไปทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่เหลือเศษ เมื่อเวทนาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะ เวทนาดับไป ยังจะเกิดอหังการว่า เป็นเราได้หรือ ในเมื่อขันธ์นั้นๆ ดับ ไปแล้ว ฯ

ไม่ได้ พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ ข้อนี้จึงยังไม่ควรที่จะเล็งเห็นว่า เวทนาไม่เป็นอัตตาของเราแล้ว อัตตาของเราไม่ต้องเสวยเวทนาเลยก็ไม่ใช่ อัตตาของเรายังต้องเสวยเวทนาอยู่ เพราะว่า อัตตาของเรามีเวทนาเป็นธรรมดา แม้ด้วยคำ ดังกล่าวแล้วนี้ ฯ

[๖๔] ดูกรอานนท์ คราวใดเล่า ภิกษุไม่เล็งเห็นเวทนาเป็นอัตตา ไม่ เล็งเห็นอัตตาว่าไม่ต้องเสวยเวทนาก็ไม่ใช่ ไม่เล็งเห็นว่าอัตตายังต้องเสวยเวทนา อยู่ เพราะว่า อัตตาของเรามีเวทนาเป็นธรรมดา ภิกษุนั้น เมื่อเล็งเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่ยึดมั่นอะไรๆ ในโลก และเมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะทกสะท้าน เมื่อไม่ สะทกสะท้านย่อมปรินิพพานได้เฉพาะตน ทั้งรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี อานนท์ ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า ทิฐิว่าเบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์ยังมีอยู่ ว่าเบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์ไม่มีอยู่ ว่าเบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์มีอยู่ด้วย ไม่มีอยู่ด้วย ว่าเบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์มีอยู่ก็หามิได้ ไม่มีอยู่ก็หามิได้ ดังนี้ กะภิกษุผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ การกล่าวของบุคคลนั้นไม่สมควร ฯ

ข้อนั้น เพราะเหตุไร

ดูกรอานนท์ ชื่อ ทางแห่งชื่อ ทางแห่งนิรุติ บัญญัติ ทางแห่งบัญญัติ การแต่งตั้งทางที่กำหนดรู้ด้วยปัญญา วัฏฏะยังเป็นไปอยู่ตราบใด วัฏฏสงสาร ยังคงหมุนเวียนอยู่ตราบนั้น เพราะรู้ยิ่ง วัฏฏสงสารนั้น ภิกษุจึงหลุดพ้น ข้อที่มี ทิฐิว่า ใครๆ ย่อมไม่รู้ ย่อมไม่เห็นภิกษุผู้หลุดพ้น เพราะรู้ยิ่งวัฏฏสงสารนั้น นั้นไม่สมควร ฯ

[๖๕] ดูกรอานนท์ วิญญาณฐิติ ๗ อายตนะ ๒ เหล่านี้ วิญญาณฐิติ ๗ เป็นไฉน คือ

๑. สัตว์มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่พวกมนุษย์ และพวกเทพบางพวก พวกวินิบาตบางพวก นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๑

๒. สัตว์มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่พวกเทพผู้นับเนื่องในชั้นพรหม ผู้บังเกิดด้วยปฐมฌาน และสัตว์ผู้เกิดในอบาย ๔ นี้เป็นวิญญาณ ฐิติที่ ๒

๓. สัตว์มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่พวกเทพชั้นอาภัสสร นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๓

๔. สัตว์ที่มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่พวกเทพ ชั้นสุภกิณหะ นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๔

๕. สัตว์ที่เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะด้วยมนสิการว่า อากาศหาที่สุด มิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา เพราะดับปฏิฆะสัญญา เพราะไม่ใส่ใจถึงนานัตตสัญญา โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๕

๖. สัตว์ที่เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะด้วยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุด มิได้ เพราะล่วงชั้นอากาสานัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๖

๗. สัตว์ที่เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ ด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วงชั้นวิญญาณัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิญญาณฐิติที่ ๗

ส่วนอายตนะอีก ๒ คือ อสัญญีสัตตายตนะ (ข้อที่ ๑) และข้อที่ ๒ คือ เนวสัญญานาสัญญายตนะ

ดูกรอานนท์ บรรดาวิญญาณฐิติทั้ง ๗ ประการนั้น วิญญาณฐิติข้อที่ ๑ มี ว่า สัตว์มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่พวกมนุษย์และพวกเทพบางพวก พวกวินิบาตบางพวก ผู้ที่รู้ชัดวิญญาณฐิติข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณ และโทษ แห่งวิญญาณฐิติข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญาณฐิติ ข้อนั้น เขายังจะควรเพื่อเพลิดเพลินวิญญาณฐิตินั้นอีกหรือ ฯ

ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

ฯลฯ ฯลฯ

วิญญาณฐิติที่ ๗ มีว่า สัตว์ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ ด้วยมนสิการ ว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วงชั้นวิญญาณัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง ผู้ที่รู้ชัด วิญญาณฐิติข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณและโทษ แห่งวิญญาณฐิติ ข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญาณฐิติข้อนั้น เขายังจะควร เพลิดเพลินวิญญาณฐิตินั้นอีกหรือ ฯ

ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ ส่วนบรรดาอายตนะทั้ง ๒ นั้นเล่า ข้อที่ ๑ คือ อสัญญี สัตตายตนะ ผู้ที่รู้ชัดอสัญญีสัตตายตนะข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณ และโทษ แห่งอสัญญีสัตตายตนะข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจาก อสัญญีสัตตายตนะข้อนั้น เขายังจะควรเพื่อเพลิดเพลินอสัญญีสัตตายตนะนั้น อีกหรือ ฯ

ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

ส่วนข้อที่ ๒ คือ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ผู้ที่รู้ชัดเนวสัญญานา สัญญายตนะข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณและโทษแห่งเนวสัญญานา สัญญายตนะข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากเนวสัญญานาสัญญายตนะ ข้อนั้น เขายังจะควรเพื่อเพลิดเพลินเนวสัญญานาสัญญายตนะข้อนั้นอีกหรือ ฯ

ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะภิกษุมาทราบชัดความเกิดและความดับทั้งคุณและโทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ เหล่านี้ ตามเป็น จริงแล้ว ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นได้ เพราะไม่ยึดมั่น อานนท์ ภิกษุนี้เราเรียกว่า ปัญญาวิมุตติ ฯ

[๖๖] ดูกรอานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้ ๘ ประการเป็นไฉน คือ

๑. ผู้ได้รูปฌานย่อมเห็นรูป นี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๑

๒. ผู้ไม่มีความสำคัญในรูปในภายใน ย่อมเห็นรูปในภายนอก นี้เป็น วิโมกข์ข้อที่ ๒

๓. ผู้ที่น้อมใจเชื่อว่า กสิณเป็นของงาม นี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๓

๔. ผู้บรรลุอากาสานัญจายตนะด้วยมนสิการว่า อากาศหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา เพราะดับปฏิฆสัญญา เพราะไม่ใส่ใจถึงนานัตตสัญญา โดย ประการทั้งปวง นี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๔

๕. ผู้ที่บรรลุวิญญาณัญจายตนะ ด้วยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงชั้นอากาสานัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิโมกข์ที่ ๕

๖. ผู้ที่บรรลุอากิญจัญญายตนะ ด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วง วิญญาณัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๖

๗. ผู้ที่บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะ เพราะล่วงอากิญจัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๗

๘. ผู้ที่บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธ เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๘

ดูกรอานนท์ เหล่านี้แล วิโมกข์ ๘ ประการ ภิกษุเข้าวิโมกข์ ๘ ประการ เหล่านี้ เป็นอนุโลมบ้าง เป็นปฏิโลมบ้าง เข้าทั้งอนุโลมและปฏิโลมบ้าง เข้าบ้าง ออกบ้าง ตามคราวที่ต้องการ ตามสิ่งที่ปรารถนา และตามกำหนดที่ต้องประสงค์ จึงบรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป เพราะ ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน อานนท์ ภิกษุนี้ เราเรียกว่า อุภโตภาควิมุตติ อุภโตภาควิมุตติอื่นจากอุภโตภาควิมุตตินี้ที่จะยิ่งหรือประณีตไป กว่าไม่มี พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอานนท์ยินดี ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบมหานิทานสูตร ที่ ๒

----

๓. มหาปรินิพพานสูตร (๑๖)

[๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับบนภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีบุตร ทรงปรารถนาจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวก เจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก อย่างนี้ๆ จักให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความ วอดวาย ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสเรียกวัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ มาตรัสสั่งว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว จงถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้าตามคำของเรา ทูล ถามถึงอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง การประทับ อยู่สำราญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีบุตร ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูล ถามถึงอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง การประทับ อยู่สำราญ และจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีบุตร ปรารถนาจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอ รับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ๆ จัก ให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย ดังนี้ และพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ ท่านอย่างไร ท่านพึงจำข้อนั้นมาบอกเรา พระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่ตรัสคำที่ไม่ จริงเลย ฯ

วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ รับพระราชดำรัสของพระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีบุตร แล้วเทียมยานที่ดีๆ ขึ้น ยานออกจากพระนครราชคฤห์ตรงไปยังภูเขาคิชฌกูฏ จนสุดภูมิประเทศเท่าที่ยาน จะไปได้ จึงลงจากยานเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นวัสสการพราหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐนั่งเรียบร้อยแล้วทูลว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหี

บุตร ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของท่านพระโคดมด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงอาพาธน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลังการประทับอยู่สำราญ ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหีบุตร ทรงปรารถนาจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ๆ จักให้ แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย ฯ

[๖๘] ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ ยืนถวายอยู่งานพัดพระผู้มีพระภาค อยู่ ณ เบื้อง พระปฤษฎางค์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอได้ยิน มาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนืองๆ หรือ ฯ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักหมั่นประชุมกันเนืองๆ อยู่เพียงใด พึง หวังได้ซึ่งความ เจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกัน เลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกัน เลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่เพียงใด พึงหวัง ได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่ได้บัญญัติสิ่งที่มิได้ บัญญัติไว้ ไม่ ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติอยู่ในวัชชีธรรมของ เก่าตามที่บัญญัติไว้แล้วหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ จักไม่ถอน สิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติอยู่ในวัชชีธรรมของเก่าตามที่บัญญัติไว้ แล้วอยู่เพียงใด พึงหวังได้ ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการเคารพนับถือบูชา ท่านที่เป็น ผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักสักการะเคารพนับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงใด พึงหวังได้ ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่ฉุดคร่าขืนใจสตรีหรือ กุมารีในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักไม่ฉุดคร่าขืนใจสตรีหรือกุมารีในสกุล ให้ อยู่ร่วมด้วยอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลี ที่เคยให้ ที่เคยกระทำ แก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ของ พวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และจักไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลี ที่เคยให้ ที่เคย กระทำ แก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไปอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่ง ความอารักขาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า ไฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้นและที่มาแล้ว พึงอยู่เป็น ผาสุกในแว่นแคว้น ดังนี้หรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่งความอารักขา ป้องกัน คุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า ไฉนหนอ พระอรหันต์ ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น และที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกในแว่นแคว้น ดังนี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๖๘] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะวัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ ผู้ใหญ่ในมคธรัฐว่า ดูกรพราหมณ์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่สารันททเจดีย์เขตเมือง เวสาลีนี้ ณ ที่นั้นเราได้แสดงอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ นี้ แก่พวกเจ้าวัชชี ก็อปริหา นิยธรรมทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในพวกเจ้าวัชชี

และพวกเจ้าวัชชีจักสนใจในอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใดพราหมณ์ พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ ในมคธรัฐได้ทูลว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ พวกเจ้าวัชชีมาประกอบด้วยอปริหานิยธรรม แม้ข้อหนึ่งๆ ก็ยังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม จะป่วย กล่าวไปไยถึงอปรินิยธรรมทั้ง ๗ ข้อเล่า พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีบุตร ไม่ควรกระทำการรบกับเจ้าวัชชี นอกจากจะปรองดอง นอกจากจะยุ ให้แตกกันเป็นพวก ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีกิจมาก มีกรณียะมาก จะขอลาไปในบัดนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านย่อมทราบกาลอัน ควรในบัดนี้เถิด ลำดับนั้น วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ชื่นชม ยินดีพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว ฯ

[๗๐] ครั้งนั้น เมื่อวัสสการพราหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐหลีกไป ไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงไป จงสั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤห์ ให้มาประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา ท่านพระอานนท์รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว สั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัย พระนครราชคฤห์ให้ประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระองค์ทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐาน ศาลา แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นประทับนั่งแล้ว รับสั่งกะภิกษุ ทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มี พระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักหมั่นประชุมกันเนืองๆ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์พึงกระทำ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้แล้ว จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ตามที่ได้บัญญัติไว้แล้ว อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุ ผู้เป็นเถระผู้รัตตัญญู บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และจักเชื่อฟัง ถ้อยคำของท่านเหล่านั้น อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่ลุอำนาจแก่ตัณหาอันจะก่อให้เกิด ภพใหม่ซึ่งบังเกิดขึ้นแล้ว อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๖. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้ยินดีในเสนาสนะป่า อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๗. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งสติไว้ในภายในว่า ไฉนหนอ เพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลเป็นที่รักที่ยังมิได้มา พึงมาเถิดและที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุก ดังนี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด หมู่ภิกษุพึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่ง แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับ พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการงาน ไม่ยินดีแล้ว ในการงาน ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการงาน อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการคุย ไม่ยินดีแล้ว ในการคุย ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการคุย อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการนอนหลับ ไม่ยินดี แล้วในการนอนหลับ ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ยินดี แล้วในความคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบความคลุกคลีด้วย หมู่ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่ลุอำนาจแก่ความปรารถนาอันลามก อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๖. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้ไม่มีมิตรชั่ว ไม่มีสหายชั่ว ไม่คบคนชั่ว อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๗. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่ถึงความนอนใจในระหว่าง เพราะ การบรรลุคุณวิเศษเพียงขั้นต่ำ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่ง แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเป็นผู้มีศรัทธา... ๒. ...มีใจประกอบด้วยหิริ... ๓. ...มีโอตตัปปะ... ๔. ...เป็นพหูสูตร... ๕. ...ปรารภความเพียร... ๖. ...มีสติตั้งมั่น... ๗. พวกภิกษุจักเป็นผู้มีปัญญา อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และหมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่ง แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเจริญสติสัมโพชฌงค์...., ๒. ...พวก

ภิกษุจักเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์... ๓. ...พวกภิกษุจักเจริญวิริยสัมโพชฌงค์... ๔. ... พวกภิกษุจักเจริญปีติสัมโพชฌงค์... ๕. ... พวกภิกษุจักเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ๖.... พวกภิกษุจักเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์... ๗. พวกภิกษุจักเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อยู่ เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความ เจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่ง แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเจริญอนิจจสัญญา... ๒. ... พวกภิกษุจักเจริญอนัตตสัญญา... ๓. ... พวกภิกษุจักเจริญอสุภสัญญา... ๔. ... พวกภิกษุจักเจริญอาทีนวสัญญา... ๕. ... พวกภิกษุจักเจริญปหานสัญญา ๖. ... พวกภิกษุจักเจริญวิราคสัญญา... ๗. พวก ภิกษุจักเจริญนิโรธสัญญา อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรมทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๖ อีกหมวดหนึ่ง แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสขอ พระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วย เมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้แบ่งปันลาภอันเป็นธรรม ที่ได้ มาโดยธรรม โดยที่สุดแม้มาตรว่าอาหารอันนับเนื่องในบาตร คือเฉลี่ยกันบริโภค กับเพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลทั้งหลาย อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักมีศีลเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ในศีลอันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อยเป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญแล้ว อันตัณหาทิฐิไม่ลูบคลำแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๖. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้มีทิฐิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ ในทิฐิอันประเสริฐนำออกไปจากทุกข์ นำผู้ ปฏิบัติตามเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรมทั้ง ๖ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรมทั้ง ๖ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์แม้นั้น ทรงกระทำธรรมีกถาอันนี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๗๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยใน พระนครราชคฤห์ แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังอัมพลัฏฐิกา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึง อัมพลัฏฐิกาแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับ ณ พระตำหนักหลวง ในอัมพลัฏฐิกาแม้นั้น ทรงกระทำธรรมีกถาอันนี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า

อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๗๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในอัมพลัฏฐิกา แล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังบ้านนาฬันทคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงบ้านนาฬันทคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าวาทิกอัมพวัน ในบ้านนาฬันทคาม นั้น ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้า แล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มี พระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาค ในทางสัมโพธิญาณมิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ในบัดนี้ ฯ

พ. ดูกรสารีบุตร เธอกล่าวอาสภิวาจาอันยิ่งนี้ เธอถือเอาส่วนเดียว บันลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค อย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระสัมโพธิญาณมิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ในบัดนี้ ดูกรสารีบุตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ซึ่งได้มีแล้วในอดีตกาล อันเธอ กำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น มีศีลอย่างนี้แล้ว แม้เพราะเหตุนี้มีธรรมอย่างนี้แล้ว มีปัญญาอย่างนี้แล้ว มีวิหารธรรมอย่างนี้แล้ว มีวิมุตติ อย่างนี้แล้ว แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

ส. มิใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรสารีบุตร ก็พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ซึ่ง จักมีในอนาคตกาล อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรม อย่างนี้ มีวิมุตติอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

มิใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรสารีบุตร ก็เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ อันเธอกำหนด ซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีวิมุตติอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

มิใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรสารีบุตร ก็ในเรื่องนี้ เธอไม่มีญาณเพื่อกำหนดรู้ซึ่งในใจพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ในบัดนี้ อย่างไรเล่า เธอจึงได้กล่าวอาสภิวาจาอันยิ่งนี้ เธอถือเอาส่วนเดียว บันลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือ พราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระสัมโพธิญาณ มิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ในบัดนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่มีญาณเพื่อกำหนดรู้ซึ่งใจในพระ อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน แต่ว่า ข้าพระองค์ รู้แนวธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปัจจันตนครของพระราชามีประตูมั่นคง มีกำแพงและเสาระเนียดมั่นคง มีประตูช่องเดียว คนเฝ้าประตูพระนครนั้น เป็นคนฉลาด เฉียบแหลมมีปัญญา ห้ามคนที่ไม่รู้จัก ปล่อยคนที่รู้จักให้เข้าไปได้ เขาเดินตรวจดูหนทางตามลำดับโดยรอบพระนครนั้น ไม่เห็นที่หัวประจบแห่งกำแพง หรือช่องกำแพง โดยที่สุดแม้เพียงแมวลอดออกได้ เขาพึงมีความรู้สึกว่า สัตว์ที่ตัวโต ทุกชนิดจะเข้าออกนครนี้ ย่อมเข้าออกโดยประตูนี้ แม้ฉันใด แนวแห่งธรรม ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์รู้ว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้มีแล้วในอดีตกาลทุกพระองค์ ทรงละนิวรณ์ทั้ง ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมอง แห่งจิต กระทำปัญญาให้ทุรพล มีพระทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญ โพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว แม้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จักมีในอนาคตกาลทุกพระองค์ จักทรงละนิวรณ์ ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กระทำปัญญาให้ทุรพล มีพระทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง จักตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ก็ทรงละนิวรณ์ ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กระทำปัญญาให้ทุรพล มี พระทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในปาวาทิกอัมพวัน ในบ้านนาฬันทา แม้นั้น ทรงกระทำธรรมีกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้ สมาธิ อย่างนี้ปัญญา

สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๗๘] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัย ในบ้าน นาฬันทคาม แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังปาฏลิคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงปาฏลิคามแล้วพวกอุบาสกชาวปาฏลิคามได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงปาฏลิคามแล้ว จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม พระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพวกอุบาสกชาวปาฏลิคามนั่ง เรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรง รับเรือนสำหรับพักของพวกข้าพระองค์เถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยดุษณีภาพลำดับนั้น พวกอุบาสกชาวปาฏลิคามทราบการทรงรับของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณกลับไปยังเรือน สำหรับพัก ครั้นเข้าไปแล้วปูลาดเรือนสำหรับพักอย่างเรียบร้อยทั่วทุกแห่ง แต่งตั้ง อาสนะ ตั้งหม้อน้ำไว้ ตามประทีปไว้แล้ว จึงกลับเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง ครั้นพวกอุบาสกชาวปาฏลิคามยืนเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลพระผู้มี พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ปูลาดเรือนสำหรับพักอย่างเรียบร้อย ทั่วทุกแห่งแล้ว แต่งตั้งอาสนะไว้ ตั้งหม้อน้ำไว้ ตามประทีปไว้แล้ว ขอพระผู้มี พระภาคจงทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จไปยังเรือนสำหรับพัก ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว ทรงล้าง พระบาทแล้ว เสด็จเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก ประทับนั่งพิงเสากลาง บ่ายพระพักตร์ ไปทางบูรพทิศ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้วเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งพิงฝาด้านหลัง บ่ายหน้าไปทางบูรพทิศแวดล้อมพระผู้มีพระภาค ส่วนพวกอุบาสกชาวปาฏลิคาม ล้างเท้าแล้ว เข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งพิงฝาด้านหน้า บ่ายหน้าไปทางปัจฉิมทิศแวดล้อมพระผู้มีพระภาค ฯ

[๗๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะพวกอุบาสกชาวปาฏลิคามว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นไฉน ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วในโลกนี้ ย่อมเข้าถึง ความเสื่อมแห่งโภคะอย่างใหญ่อันมีความประมาทเป็นเหตุ อันนี้เป็นโทษข้อที่หนึ่งแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง เกียรติศัพท์อันชั่วของคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วย่อมกระฉ่อนไป อันนี้เป็นโทษข้อที่สองแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ คือ ขัตติย บริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมครั่นคร้าม เก้อเขิน อันนี้เป็นโทษข้อที่สามแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมหลงกระทำกาละ อันนี้เป็นโทษ ข้อที่สี่แห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก อันนี้เป็นโทษข้อที่ห้าแห่งศีลวิบัติของคน ทุศีล ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๕ ประการเหล่านี้แล ฯ

[๘๐] ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นไฉน

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมได้รับ กองโภคะใหญ่ อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่หนึ่ง แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง เกียรติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อม ขจรไป อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่สอง แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ คือ ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมองอาจ ไม่เก้อเขิน อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่สาม แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมไม่หลงทำกาละ อันนี้ เป็นอานิสงส์ข้อที่สี่ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ กายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ห้า แห่งศีลสมบัติ ของคนมีศีล ฯ

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการ เหล่านี้แล ฯ

[๘๑] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกอุบาสกชาวปาฏลิคามให้เห็น แจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาตลอดราตรีแล้ว ทรงส่ง ไปด้วยพระดำรัสว่า

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย ราตรีสว่างแล้ว พวกท่านจงทราบกาลอันควร ในบัดนี้เถิด พวกอุบาสกชาวปาฏลิคามทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ลำดับนั้น เมื่ออุบาสกชาวปาฏลิคามหลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่สุญญา คารแล้ว ฯ

[๘๒] ก็สมัยนั้น สุนีธะ และวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ สร้างเมืองในปาฏลิคามเพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ก็สมัยนั้นเทวดาเป็นอันมากนับเป็น พันๆ หวงแหนที่ในปาฏลิคาม เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่หวงแหนที่ในส่วนใด จิตของ พระราชาและราชมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็น้อมไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นกลางหวงแหนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและพระราชมหาอำมาตย์ ชั้นกลาง ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำหวงแหนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นต่ำ ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นเทวดาเหล่านั้นนับเป็นพันๆ หวงแหนที่ในปาฏลิคาม ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นในเวลาปัจจุสสมัยแห่งราตรี ตรัส เรียกพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ ใครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ จะสร้างเมืองปาฏลิคาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ฯ

ดูกรอานนท์ สุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐจะสร้างเมือง ในปาฏลิคามเพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ก็เปรียบเหมือนท้าวสักกะทรงปรึกษา กับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ในที่นี้เราได้เห็นเทวดาเป็นอันมากนับเป็นพันๆ หวงแหนที่ในปาฏลิคามด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ เทวดาผู้มี ศักดิ์ใหญ่หวงแหนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นกลางหวงแหนที่ในส่วนใด จิต ของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นกลาง ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำหวงแหนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นต่ำ ก็น้อมไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น ดูกรอานนท์ ที่นี้จักเป็นที่อยู่อันประเสริฐ เป็นทางค้าขาย เป็นนครอันเลิศ ชื่อว่า

ปาฏลีบุตร เป็นที่แก้ห่อภัณฑะ นครปาฏลีบุตรจักมีอันตราย ๓ ประการ คือ ไฟ น้ำ หรือการยุให้แตกพวก ฯ

[๘๓] ครั้งนั้น สุนีธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ เข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอท่านพระโคดมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรง รับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยดุษณีภาพ ลำดับนั้น สุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ทราบว่า พระผู้มีพระภาค ทรงรับแล้ว จึงเข้าไปยังที่พักของตนๆ ครั้นแล้วจัดแต่งของเคี้ยวของฉันอันประณีตในที่พักของตนๆ แล้วให้ทูลเวลาแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่าน พระโคดมผู้เจริญ ได้เวลาแล้วภัตตาหารสำเร็จแล้ว ฯ

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังที่พักของสุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ใน มคธรัฐ ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย สุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ ในมคธรัฐ อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อิ่มหนำ เพียงพอด้วย ของเคี้ยวของฉันอันประณีต ด้วยมือของตนๆ ครั้นพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ วางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว สุนีธะและวัสสการะถืออาสนะต่ำนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่ง เมื่อสุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ นั่งเฝ้าอยู่อย่าง นี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้ ความว่า

[๘๔] บัณฑิตยชาติสำเร็จการอยู่ในประเทศใด ย่อมเชื้อเชิญท่าน ผู้มีศีล ผู้สำรวมแล้วประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริโภคในประเทศ นั้น ได้อุทิศทักษิณาทานให้แก่เทวดาที่มีอยู่ ณ ที่นั้น เทวดา เหล่านั้นได้รับบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบเขา ได้รับความนับถือ แล้ว ย่อมนับถือตอบเขา แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์เขา เหมือน มารดาอนุเคราะห์บุตรซึ่งเกิดแต่อกฉะนั้น บุรุษผู้อันเทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมเห็นความเจริญทุกเมื่อ ฯ

[๘๕] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนากะสุนีธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว ก็สมัยนั้น สุนีธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ต่างตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปเบื้องพระปฤษฎางค์ด้วยคิดว่า วันนี้พระสมณโคดมจักเสด็จออกทาง ประตูใด ประตูนั้นจักมีนามว่าประตูโคดม จักเสด็จข้ามแม่น้ำคงคาทางท่าใด ท่านั้นจักมีนามว่าท่าโคดม ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกทางประตูใด ประตู

นั้นได้นามว่าประตูโคดมแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังแม่น้ำคงคา แล้ว ก็สมัยนั้น แม่น้ำคงคาเต็มเปี่ยมเสมอฝั่ง กาดื่มกินได้ พวกมนุษย์ผู้ประสงค์จะข้ามฟาก บางพวก เที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกทุ่น ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์ทรงหายไป ณ ที่ฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคา ไปปรากฏตน ที่ฝั่งโน้น เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนที่คู้ไว้ หรือคู้แขนที่เหยียดออกแล้ว ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรมนุษย์เหล่านั้น ผู้ประสงค์จะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกทุ่นอยู่ พระองค์ทรงทราบ เนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

เหล่าชนที่จะข้ามสระ คือ ตัณหาอันเวิ้งว้าง ต้องสร้างสะพาน คือ (อริย
มรรค) พ้นเปือกตม ก็และขณะที่ชนกำลังผูกทุ่นอยู่ หมู่ชนผู้มีปัญญา
ข้ามได้แล้ว ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง ฯ

[๘๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปโกฏิคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงโกฏิคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โกฏิคามนั้น ณ ที่ นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้ง แทงตลอดอริยสัจ ๔ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ เป็นไฉน เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปตลอดกาลนานอย่างนี้ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอด ทุกขสมุทัยอริยสัจ ... ทุกขนิโรธอริยสัจ ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจแล้ว ตัณหาในภพ เราถอนเสีย แล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึง ได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๘๗] เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง เราและพวกเธอจึงท่องเที่ยวไปในชาติ นั้นๆ สิ้นกาลนานเราได้เห็นอริยสัจ ๔ เหล่านั้นแล้ว เราถอนตัณหาอันจะนำไปสู่ภพเสียได้แล้ว มูลแห่งทุกข์เราตัดได้ขาดแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี ดังนี้ ฯ

[๘๘] ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โกฏิคามแม้นั้น ทรงกระทำธรรมีกถา นี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรม แล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิ อบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้น จากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๘๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในโกฏิคาม แล้ว ตรัส เรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไป ยังนาทิกคาม ท่านพระ อานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนาทิกคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับในที่พักซึ่งก่อด้วยอิฐที่นาทิกคาม นั้น ท่านพระอานนท์เข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม พระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูล พระผู้มี พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนามว่าสาฬหะ มรณภาพแล้วในนาทิกคาม คติและ ภพเบื้องหน้าของเธอเป็นไฉน ภิกษุณีนามว่า นันทา มรณภาพแล้วใน นาทิกคาม คติและภพ เบื้องหน้าของเธอเป็นไฉน อุบาสกนามว่า สุทัตตะ ... อุบาสิกา นามว่า สุชาดา ... อุบาสกนามว่า กกุธะ ... อุบาสกนามว่า การพิมพะ ... อุบาสก นามว่า นิกฏะ ... อุบาสกนามว่า กฏิสสหะ ... อุบาสก นามว่า ตุฏฐะ ... อุบาสก นามว่า สันตุฏฐะ ... อุบาสกนามว่า ภฏะ ... อุบาสกนามว่า สุภฏะ ทำ กาละ แล้วในนาทิกคาม คติและภพเบื้องหน้าของเขาเป็นไฉน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุนามว่าสาฬหะ กระทำให้ แจ้งซึ่ง เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญา อันยิ่งของตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุณีนามว่า นันทา เพราะสังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโอปปาติกะ ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลก นั้นเป็นธรรมดา อุบาสกนามว่า สุทัตตะ เพราะ สังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะ ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี กลับมายังโลก

นี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ อุบาสิกานามว่า สุชาดา เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เป็น พระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า อุบาสกนามว่า กกุธะ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโอปปาติกะ ปรินิพพาน ในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา อุบาสกนามว่า การพิมพะ ... อุบาสกนามว่า นิกฏะ ... อุบาสกนามว่า กฏิสสหะ ... อุบาสกนามว่า ตุฏฐะ ...อุบาสกนามว่า สันตุฏฐะ ... อุบาสกนามว่า ภฏะ ... อุบาสกนามว่า สุภฏะ เพราะ สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโอปปาติกะ ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ฯ

ดูกรอานนท์ พวกอุบาสกในนาทิกคาม อีก ๕๐ คน กระทำกาละแล้ว เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโอปปาติกะ ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่ กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา พวกอุบาสกในนาทิกคาม ๙๖ คน ทำกาละแล้วเพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี กลับมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ พวกอุบาสกในนาทิกคาม๕๑๐ คน ทำกาละแล้ว เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

ดูกรอานนท์ ข้อที่ผู้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วจะพึงทำกาละนั้นไม่อัศจรรย์ เมื่อผู้นั้นๆ ทำกาละแล้ว พวกเธอจักเข้าไปเฝ้าพระตถาคต แล้วทูลถามเนื้อความ นั้น อันนี้เป็นความลำบากแก่พระตถาคต เพราะฉะนั้น เราจักแสดงธรรมปริยาย ชื่อธรรมาทาส สำหรับที่จะให้อริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อจำนงอยู่ พึงพยากรณ์ ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรต วิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้าดังนี้ ก็ธรรมปริยายชื่อว่า ธรรมาทาส นั้น เป็นไฉน ดูกรอานนท์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบ ด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชา และจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งซึ่งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่น ยิ่งไปกว่า เป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็น ผู้จำแนกพระธรรม ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวใน พระธรรม

ว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้ปฏิบัติพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะ ตน ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติ เป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบ คือคู่บุรุษสี่ บุรุษบุคคลแปด นี้พระสงฆ์สาวกของ พระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศีลอันพระอริยะ ใคร่แล้ว อันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ แล้ว อันตัณหาและทิฐิไม่ลูบคลำแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิ ฯ

ดูกรอานนท์ อันนี้แลคือธรรมปริยายชื่อว่าธรรมาทาส สำหรับที่จะให้ อริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อจำนงอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรก สิ้นแล้ว มีกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบันมีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมี อันจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับในที่พักซึ่งก่อด้วยอิฐในนาทิกคามนั้น ทรงกระทำมีกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญา อันสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อม หลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๙๐] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในนาทิกคาม แล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยัง เมืองเวสาลี ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงเมืองเวสาลีแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับในอัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลีนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ อยู่ นี้เป็นอนุสาสนีของเราสำหรับเธอ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างไรเล่าภิกษุจึงจะ ชื่อว่าเป็นผู้มีสติ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณา เห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ เป็นผู้มีเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกอย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ ประกอบด้วยสัมปชัญญะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เป็นผู้กระทำความรู้ตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏิ บาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง อย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยสัมปชัญญะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่ นี้เป็นอนุสาสนีของเรา สำหรับเธอ ฯ

[๙๑] นางอัมพปาลีคณิกา ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเมือง เวสาลีประทับอยู่ ณ อัมพวันของเรา เขตเมืองเวสาลี ครั้งนั้น นางอัมพปาลีคณิกา สั่งให้จัดยานที่ดีๆ แล้ว ขึ้นยานออกจากเมืองเวสาลีตรงไปยังอารามของตน จน ตลอดภูมิประเทศเท่าที่ยานจะไปได้ ลงจากยานเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มี พระภาคทรงยังนางอัมพปาลีคณิกาผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา นางอัมพปาลีคณิกา อันพระผู้มีพระภาคทรง ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตของหม่อมฉันในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยดุษณีภาพ ลำดับ นั้น นางอัมพปาลีคณิกาทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว จึงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ฯ

[๙๒] พวกเจ้าลิจฉวี เมืองเวสาลี ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จ ถึงเมืองเวสาลี ประทับอยู่ ณ อัมพปาลีวันเขตเมืองเวสาลี ครั้งนั้น พวกเจ้าลิจฉวี รับสั่งให้จัดยานที่ดีๆ แล้วเสด็จขึ้นยานออกจากเมืองเวสาลีไปแล้ว ในพวกเจ้า ลิจฉวีนั้น บางพวก เขียวล้วน คือมีวรรณะเขียว มีผ้าเขียว มีเครื่องประดับเขียว บางพวกเหลืองล้วน คือมีวรรณะเหลือง มีผ้าเหลือง มีเครื่องประดับเหลือง บางพวกแดงล้วน คือมีวรรณะแดง มีผ้าแดง มีเครื่องประดับแดง บางพวกขาว ล้วน คือมีวรรณะขาว มีผ้าขาว มีเครื่องประดับขาว ครั้งนั้น นางอัมพปาลีคณิกา ให้เพลารถกระทบเพลารถ ล้อรถกระทบล้อรถ แอกกระทบแอก ของพวกเจ้าลิจฉวี หนุ่มๆ พวกเจ้าลิจฉวีได้พูดกะนางอัมพปาลีคณิกาว่า แน่ะนางอัมพปาลี เหตุไร ท่านจึงให้เพลารถกระทบเพลารถ ล้อรถกระทบล้อรถ แอกกระทบแอก ของพวก เจ้าลิจฉวีหนุ่มๆ ฯ

อ. ข้าแต่ลูกเจ้า จริงอย่างนั้น หม่อมฉันทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้ทรงรับภัตในวันพรุ่งนี้ ฯ

ล. แน่ะนางอัมพปาลี เจ้าจงให้ภัตนี้โดยราคาแสนหนึ่งเถิด ฯ

ข้าแต่ลูกเจ้า ก็พวกท่านจักให้เมืองเวสาลีพร้อมทั้งชนบทแก่หม่อมฉัน แม้อย่างนั้น หม่อมฉันก็จักไม่ให้ภัตอันใหญ่ได้ ฯ

ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจฉวีปรบนิ้วมือว่า ดูกรท่านทั้งหลาย นางอัมพปาลี ชนะพวกเราแล้วหนอ พวกเราถูกนางอัมพปาลีลวงแล้วหนอ จึงพวกเจ้าลิจฉวีได้ ไปยังอัมพปาลีวันแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นพวกเจ้าลิจฉวีมาแต่ไกล ครั้นแล้ว จึงรับสั่งกะพวกภิกษุว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุที่ยังไม่เคยเห็นพวกเทวดา ชั้นดาวดึงส์ จงดูพวกเจ้าลิจฉวี จงข้องดูหมู่เจ้าลิจฉวี จงนำเข้าไปเปรียบหมู่เจ้า ลิจฉวี ให้เหมือนกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ฯ

ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจฉวีไปด้วยยานจนสุดภูมิประเทศที่ยานจะไปได้ ลงจากยานเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วจึงถวาย บังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อพวกเจ้าลิจฉวีนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา ครั้งนั้นแล พวกเจ้าลิจฉวีอันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัต ของ พวกข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรพวกเจ้าลิจฉวี เราได้รับภัตของนางอัมพปาลีคณิกาไว้ในวันพรุ่งนี้เสียแล้ว ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจฉวี ปรบนิ้วมือว่า นางอัมพปาลีคณิกาชนะพวกเราแล้วหนอ พวกเราถูกนางอัมพปาลี คณิกาลวงแล้วหนอ พวกเจ้าลิจฉวีชื่นชมยินดีภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วลุก จากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ฯ

ครั้งนั้น นางอัมพปาลีคณิกา ให้ตระเตรียมของเคี้ยวของฉันอันประณีต ในอารามของตนคืนยังรุ่ง เสร็จแล้วสั่งให้กราบทูลภัตกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารสำเร็จแล้ว ฯ

ลำดับนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จไปยังที่พักชั่วคราวของนางอัมพปาลีคณิกา ประทับนั่ง บนอาสนะที่เขาจัดถวาย นาง

อัมพปาลีคณิกา อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น ประมุข ให้อิ่มหนำเพียงพอด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีตด้วยมือของตน ครั้น พระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ วางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว นางอัมพปาลีคณิกาถือ อาสนะต่ำนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอมอบอารามนี้แด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น ประมุข พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้ว ทรงยังนางอัมพปาลีคณิกาให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมีกถา เสด็จลุกจากอาสนะหลีก ไปแล้ว ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลีนั้น ทรงกระทำธรรมีกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอัน สมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อม หลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๙๓] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยใน อัมพปาลีวันแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังบ้านเวฬุวคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงบ้านเวฬุวคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ในบ้านเวฬุวคามนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า มาเถิดภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจำพรรษารอบเมืองเวสาลี ตามที่เป็นมิตรกัน ตามที่เคยเห็นกัน ตามที่เคยคบกันเถิด ส่วนเรา จะจำพรรษาในบ้านเวฬุวคามนี้แหละ พวกภิกษุทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค แล้ว จำพรรษารอบเมืองเวสาลีตามที่เป็นมิตรกัน ตามที่เคยเห็นกัน ตามที่เคย คบกัน ส่วนพระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาในบ้านเวฬุวคามนั้นแหละ ครั้งนั้นเมื่อ พระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาแล้ว ทรงประชวรอย่างหนัก เกิดเวทนาอย่างร้ายแรง ถึงใกล้จะปรินิพพาน ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ อดกลั้น ไม่พรั่นพรึง ทรงพระดำริว่า การที่เราจะไม่บอกภิกษุผู้อุปัฏฐาก ไม่ อำลาภิกษุสงฆ์ปรินิพพานเสียนั้น ไม่สมควรแก่เราเลย ถ้ากระไร เราพึงใช้ความ เพียรขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังขารอยู่เถิด ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนั้น ทรงดำรง ชีวิตสังขารอยู่แล้ว อาพาธของพระองค์สงบไปแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงหาย ประชวร คือหายจากความเป็นคนไข้ไม่นาน เสด็จออกจากวิหารไปประทับนั่ง บนอาสนะที่ภิกษุจัดถวายไว้ที่เงาวิหาร ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้า ไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่าน พระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นความอดทน ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็แต่ว่า เพราะการประชวรของพระผู้มีพระภาค กายของ ข้าพระองค์ประหนึ่งจะงอมระงมไป แม้ทิศทั้งหลายก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ ธรรมทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็แต่ว่า ข้าพระองค์มามีความเบาใจอยู่หน่อยหนึ่งว่า พระผู้มีพระภาคจักยังไม่เสด็จ ปรินิพพาน จนกว่าจะได้ทรงปรารภภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสพระพุทธพจน์อย่างใด อย่างหนึ่ง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะหวังอะไรในเราเล่า ธรรมอันเราได้แสดงแล้ว กระทำไม่ให้มีในมีนอก กำมืออาจารย์ในธรรมทั้งหลาย มิได้มีแก่ตถาคต ผู้ใดจะพึงคิดอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์ จะเชิดชูเราดังนี้ ผู้นั้นจะพึงปรารภภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ ดูกรอานนท์ ตถาคตมิได้มีความดำริอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่า ภิกษุสงฆ์จักเชิดชูเรา ตถาคตจักปรารภภิกษุสงฆ์แล้ว กล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่ง ในคราวหนึ่ง ดูกรอานนท์ บัดนี้ เราแก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ล่วงกาลผ่านวัยมาโดย ลำดับแล้ว วัยของเราเป็นมาถึง ๘๐ ปีแล้ว เกวียนเก่ายังจะใช้ไปได้ เพราะการ ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ แม้ฉันใด กายของตถาคต ฉันนั้นเหมือนกัน ยังเป็นไปได้ ก็คล้ายกับเกวียนเก่าที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ ฯ

ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตเข้าถึงเจโตสมาธิ อันไม่มีนิมิต เพราะ ไม่ทำไว้ในใจซึ่งนิมิตทั้งปวง เพราะดับเวทนาบางเหล่าแล้วอยู่ สมัยนั้น กายของ ตถาคตย่อมผาสุก เพราะฉะนั้น พวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่ มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือจงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง อยู่เถิด ฯ

ดูกรอานนท์ อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่า มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือจงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็น ที่พึ่งอยู่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณาเห็นเวทนา ในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ เป็นผู้มี เพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัส

ใน โลก อย่างนี้แล อานนท์ ภิกษุจึงจะชื่อว่า มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็น ที่พึ่ง คือมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ดูกรอานนท์ ผู้ใดผู้หนึ่ง ในบัดนี้ก็ดี โดยที่เราล่วงไปแล้วก็ดี จักเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็น ที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่ง อื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุของเราที่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาจักปรากฏอยู่ในความเป็น ยอดยิ่ง ฯ

จบคามกัณฑ์ในมหาปรินิพพานสูตร ฯ

จบภาณวารที่สอง ฯ

[๘๔] ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและ จีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังเมืองเวสาลี ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตแล้ว เวลา ปัจฉาภัตเสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ เธอจงถือเอาผ้านิสีทนะไป เราจักเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ เพื่อพักผ่อน ตอนกลางวัน ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือเอาผ้า นิสีทนะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังปาวาลเจดีย์ ครั้นเสด็จเข้าไป แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ท่านพระอานนท์ปูลาดถวาย ฝ่ายท่านพระอานนท์ถวาย บังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่ง เรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งกะท่านว่า ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลี น่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์ โคตมเจดีย์ สัตตัมพเจดีย์ พหุปุตตเจดีย์ สารันทเจดีย์ ปาวาลเจดีย์ ต่างน่ารื่นรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้นเมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกร อานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็น ดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคต นั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป แม้เมื่อ พระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันหยาบ โอภาสอันหยาบอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ ก็มิอาจรู้ทัน จึงมิได้ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อ ประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดา

และมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ เพราะถูกมารเข้าดลใจแล้ว แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็รับสั่งกะท่าน พระอานนท์ ฯลฯ แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็รับสั่งกะท่านพระอานนท์ ฯลฯ ท่านพระอานนท์ก็มิอาจรู้ทัน ... เพราะถูกมารเข้าดลใจแล้ว ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า เธอจงไปเถิด อานนท์ เธอรู้กาลอันควรในบัดนี้ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของ พระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ แล้วไปนั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่งในที่ไม่ไกล ฯ

[๙๕] ครั้งนั้น มารผู้มีบาป เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปแล้วไม่นาน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง มารผู้มีบาปยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ พระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจา นี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับ แนะนำ ไม่แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดง ธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสหธรรมไม่ได้ เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุผู้เป็นสาวก ของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แกล้วกล้าเป็น พหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อย โดยสหธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอ พระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุณีผู้สาวิกาของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุณีผู้สาวิกาของ พระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ... แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่ บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสหธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอ พระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัส

พระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของ เรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสกผู้เป็นสาวก ของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ... แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาท ที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสหธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกา ของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสิกาผู้เป็น สาวิกาของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เฉียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แกล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตาม ธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรม มีปาฏิหาริย์ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้ เรียบร้อยโดยสหธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้ จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่ง พวกเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคนี้สมบูรณ์แล้ว กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งพวกเทวดาและ มนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคต จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ

เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า ดูกรมารผู้ มีบาป ท่านจงมีความขวนขวายน้อยเถิด ความปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตก็จักปรินิพพาน ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ และเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขารแล้ว ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ และขนพองสยองเกล้า น่าพึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

[๙๖] มุนีปลงเสียได้แล้วซึ่งกรรมที่ชั่งได้
และกรรมที่ชั่งไม่ได้ อันเป็นเหตุสมภพ
เป็นเครื่องปรุงแต่งภพ และได้ยินดีในภายใน
มีจิตตั้งมั่น ทำลายกิเลสที่เกิดในตนเสีย เหมือนนักรบ
ทำลายเกราะฉะนั้น ฯ

[๙๗] ครั้งนั้น พระอานนท์ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ เหตุไม่เคยมีมามีขึ้น แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้ แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้จริงๆ ความ ขนพองสยองเกล้าน่าพึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัยสำหรับให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้น เข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น ท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ เหตุไม่เคยมีมามีขึ้น แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้ แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้จริงๆ ความ ขนพองสยองเกล้าน่าพึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย สำหรับให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

[๙๘] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรพระอานนท์ เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการเหล่านี้แล เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ๘ ประการเป็นไฉน ฯ

ดูกรอานนท์ มหาปฐพีนี้ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ สมัยที่ลมใหญ่พัด เมื่อลมใหญ่พัดอยู่ย่อมยังน้ำให้ไหว น้ำไหวแล้ว ย่อมยัง แผ่นดินให้ไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่หนึ่ง เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ถึงความเป็นผู้ชำนาญใน ทางจิต หรือว่าเทวดาผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เขาเจริญปฐวีสัญญาเพียง เล็กน้อย เจริญอาโปสัญญาอย่างแรงกล้า เขาย่อมยังแผ่นดินนี้ให้สะเทือนสะท้าน หวั่นไหวได้ อันนี้เป็นปัจจัยข้อที่สอง เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระโพธิสัตว์จุติจากชั้นดุสิต มีสติสัมปชัญญะ ลงสู่พระครรภ์พระมารดา เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่สาม เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ ประสูติจาก พระครรภ์พระมารดา เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่สี่ เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ห้า เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตให้อนุตรธรรมจักรเป็นไป เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่หก เพื่อให้ แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงปลงอายุ สังขาร เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็น ปัจจัยข้อที่เจ็ด เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสส นิพพานธาตุ เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็น ปัจจัยข้อที่แปด เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

ดูกรอานนท์ เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการ เหล่านี้แล เพื่อให้ แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

[๘๔] ดูกรอานนท์ บริษัท ๘ พวกเหล่านี้แล ๘ พวกเป็นไฉน คือ ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมหาราชิกบริษัท ดาวดึงสบริษัท มารบริษัท พรหมบริษัท ฯ

ดูกรอานนท์ เรายังจำได้ว่า เราเข้าไปยังขัตติยบริษัทหลายร้อยครั้ง ทั้งเรา เคยนั่งเคยปราศรัย เคยเข้าสนทนาในขัตติยบริษัทนั้น วรรณะของพวกนั้นเป็น เช่นใด ของเราก็เป็นเช่นนั้น เสียงของพวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็เป็นเช่นนั้น เรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา เมื่อเราพูดอยู่ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอพูดอยู่ จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ครั้นเรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา แล้วหายไป เมื่อเราหายไปแล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอ หายไปแล้ว จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ดูกรอานนท์ เรายังจำได้ว่า เราเข้าไปยังพราหมณบริษัท หลายร้อยครั้ง ...

คฤหบดีบริษัทหลายร้อยครั้ง ... สมณบริษัทหลายร้อยครั้ง ... จาตุมหาราชิกบริษัทหลายร้อยครั้ง ... ดาวดึงสบริษัทหลายร้อยครั้ง ... มารบริษัท หลายร้อยครั้ง ... พรหมบริษัทหลายร้อยครั้ง ... ทั้งเราเคยนั่ง เคยปราศรัย เคยเข้าสนทนาในพรหมบริษัทนั้น วรรณะของพวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็เป็น เช่นนั้น เสียงของพวกนั้นเป็นเช่นไร ของเราก็เป็นเช่นนั้น เรายังพวกนั้นให้ เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา เมื่อเราพูดอยู่ก็ไม่มี ใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอพูดอยู่ จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ครั้นเรายังพวกนั้นให้ เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ใช้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาแล้วหายไป เมื่อเรา หายไปแล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอ หายไปแล้วจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ดูกรอานนท์ บริษัท ๘ เหล่านี้แล ฯ

[๑๐๐] ดูกรอานนท์ อภิภายตนะ ๘ ประการ เหล่านี้แล ๘ ประการ เป็นไฉน คือ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็กซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่หนึ่ง ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้วมีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่สอง ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็ก ซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่สาม ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมีผิวพรรณ ดีและมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่สี่ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันเขียว มีวรรณะ เขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว ดอกผักตบอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยงเขียว มี วรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน

มีรัศมีเขียว ฉันนั้น เหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่ห้า ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ดอกกรรณิการ์อันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสอง เกลี้ยงเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง แม้ฉันใด ผู้หนึ่ง มีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ฉันนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความ สำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่หก ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ดอกหงอนไก่อันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสีมีส่วนทั้งสองเกลี้ยงแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ฉันนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่เจ็ด ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ดาวประกายพฤกษ์อันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสีมีส่วนทั้งสองเกลี้ยงขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ฉันนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิภายตนะข้อที่แปด ฯ

ดูกรอานนท์ อภิภายตนะ ๘ ประการ เหล่านี้แล ฯ

[๑๐๑] ดูกรอานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้แล ๘ ประการ เป็น ไฉน คือ

ภิกษุเห็นรูป อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่หนึ่ง ฯ

ภิกษุมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันนี้เป็นวิโมกข์ ข้อที่สอง ฯ

ภิกษุน้อมใจไปว่า สิ่งนี้งาม อันนี้ เป็นวิโมกข์ข้อที่สาม ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิฆสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา ภิกษุเข้าถึงอากาสานัญจายตนะด้วยมนสิการว่า อากาศหาที่สุดมิได้ ดังนี้ อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สี่ ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งอากาสานัญจายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึง วิญญาณัญจายตนะด้วยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ ดังนี้ อยู่ อันนี้เป็น วิโมกข์ข้อที่ห้า ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึง อากิญจัญญายตนะด้วยมนสิการว่า น้อยหนึ่งไม่มี ดังนี้ อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ ข้อที่หก ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งอากิญจัญญายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึง เนวสัญญานาสัญญายตนะอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่เจ็ด ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง ภิกษุ เข้าถึงสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่แปด ฯ

ดูกรอานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้แล ฯ

[๑๐๒] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราแรกตรัสรู้ พักอยู่ที่ต้นไม้ อชปาลนิโครธแทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ ครั้งนั้น มารผู้มีบาป ได้เข้าไปหาเราถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นมาร ผู้มีบาปยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลา ปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้ตอบว่า ดูกรมาร ผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ไม่ แกล้วกล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ข่มขี่ปรับปวาทที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสหธรรมไม่ได้เพียงใด เราจักยังไม่ ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด เรา จักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กัน โดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดามนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว เพียงใด เราจักไม่ปรินิพพาน เพียงนั้น

ดูกรอานนท์ วันนี้เมื่อกี้นี้เอง มารผู้มีบาปได้เข้ามาหาเราที่ปาวาลเจดีย์ ครั้นเข้ามาหา แล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง มารผู้มีบาปครั้นยืนเรียบร้อย แล้วได้กล่าวกะ เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพาน ในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจง ปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพาน ของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัส พระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... ภิกษุณี ผู้เป็นสาวิกา ของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... อุบาสกผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบ แหลม ... เพียงใด ... อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... พรหมจรรย์ ของเรานี้จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กัน โดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดา และมนุษย์ประกาศได้ดีแล้วเพียงใด เรา จักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มี พระภาคสมบูรณ์แล้ว กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็น ปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานใน บัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของ พระผู้มีพระภาค ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้ตอบว่า ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงมีความ ขวนขวายน้อยเถิด ความปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดย ล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคต ก็จักปรินิพพาน ดูกรอานนท์ วันนี้เมื่อกี้นี้ ตถาคตมีสติสัมปชัญญะปลงอายุสังขารแล้ว ที่ปาวาล เจดีย์ ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่ พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรง ดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อ ประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็น อันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เวลานี้อย่าเลย อย่าวิงวอนตถาคตเลย บัดนี้มิใช่เวลาที่จะวิงวอนตถาคต แม้ครั้งที่สอง ... แม้ ครั้งที่สาม ... ท่านพระอานนท์ ก็ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ พระผู้มีพระภาคจงทรง

ดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อ ประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

ดูกรอานนท์ เธอเชื่อความตรัสรู้ของตถาคตหรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เชื่อ ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อเชื่อ ไฉนเธอจึงแค่นได้ตถาคตถึงสามครั้งเล่า ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ฟังมาได้รับมา เฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำ ให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรม แล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้ เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ฯ

ดูกรอานนท์ เธอเชื่อหรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เชื่อ ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะฉะนั้น เรื่องนี้เป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว เพราะว่า เมื่อตถาคตทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมิอาจรู้ทัน จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคต จงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชน เป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจาเธอ เสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้จึงเป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

[๑๐๓] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนคร ราชคฤห์ ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอกว่า ดูกรอานนท์ พระนครราชคฤห์ น่ารื่นรมย์ ภูเขาคิชฌกูฏ น่ารื่นรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป

หรือ เกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดี แล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป เมื่อ ตถาคตทำนิมิตอันหยาบ โอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมิอาจรู้ทัน จึงมิได้วิงวอน ตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจาเธอเสียสองครั้ง เท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ จึงเป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

[๑๐๔] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมนิโครธ เขตพระนคร ราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่เหวเป็นที่ทิ้งโจร เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ถ้ำ สัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ กาฬศิลา ข้างภูเขาอิสิคิลิ เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่เงื้อมชื่อสัปปโสณฑิก ณ สีตวัน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ตโปทาราม เขตพระนครราชคฤห์ นั้น ... เราอยู่ที่เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ ชีวกัมพวัน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่มัททกุจฉิมฤคทายวัน เขตพระนคร ราชคฤห์นั้น ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอกว่า ดูกรอานนท์ พระนครราชคฤห์ น่ารื่นรมย์ ภูเขาคิชฌกูฏน่ารื่นรมณ์ โคตมนิโครธ เหวที่ทิ้งโจร ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต กาฬศิลาข้างภูเขาอิสิคิลิ เงื้อมชื่อว่า สัปปโสณฑิกสีตวัน ตโปทาราม เวฬุวันกลันทกวิวาปสถาน ชีวกัมพวัน มัททกุจฉิมฤคทายวัน ต่างน่ารื่นรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำ ให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป เมื่อตถาคตทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมิอาจรู้ทัน จึงมิได้วิงวอน ตถาคตว่า ขอพระผู้มี พระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อ ประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์

เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอ วิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจาเธอเสีย สองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ เป็นความผิดพลาดของเธอ ผู้เดียว ฯ

[๑๐๕] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่อุเทนเจดีย์ เขตเมืองเวสาลี นี้เอง ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอกว่า ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลีน่ารื่นรมย์ อุเทนเจดีย์น่ารื่นรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป เมื่อตถาคตกระทำนิมิต อันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมิอาจรู้ทัน จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ เป็นความผิดพลาดของเธอ ผู้เดียว ฯ

[๑๐๖] ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมกเจดีย์ เขตเมืองเวสาลี นี้เอง ... เราอยู่ที่สัตตัมพเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่พหุปุตตเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่สารันททเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... วันนี้ เมื่อกี้นี้เอง เราบอกเธอที่ปาวาลเจดีย์ว่า ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลีน่ารื่นรมย์ อุเทน เจดีย์ โคตมกเจดีย์ สัตตัมพเจดีย์ พหุปุตตเจดีย์ สารันททเจดีย์ ปาวาลเจดีย์ ต่างน่ารื่นรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป เมื่อตถาคตกระทำนิมิต อันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมิอาจรู้ทัน จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดา

และมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้น ครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ เป็นความผิดพลาดของเธอ ผู้เดียว ฯ

ดูกรอานนท์ เราได้บอกเธอไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่ง แล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้น อย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะจะมีได้ ก็สิ่งใดที่ตถาคตสละแล้ว คายแล้ว ปล่อยแล้ว ละแล้ว วางแล้ว อายุสังขารตถาคตปลงแล้ว วาจาที่ตถาคตกล่าวไว้โดยเด็ดขาดว่า ความ ปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตก็จัก ปรินิพพาน อันตถาคตจะกลับคืนยังสิ่งนั้น เพราะเหตุแห่งชีวิต ดังนี้ มิใช่ฐานะ ที่จะมีได้ มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักเข้าไปยังกุฏาคารสาลาป่ามหาวัน ท่าน พระอานนท์รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยท่านพระอานนท์เสด็จเข้าไปยังกุฏาคารสาลาป่ามหาวัน ครั้นแล้ว รับสั่ง กะท่านพระอานนท์ว่า ไปเถิดอานนท์ เธอจงให้ภิกษุทุกรูปเท่าที่อาศัยเมืองเวสาลี อยู่ มาประชุมที่อุปัฏฐานศาลา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มี พระภาคแล้ว จึงให้ภิกษุทุกรูปเท่าที่อาศัยเมืองเวสาลีอยู่ มาประชุมที่อุปัฏฐานศาลา แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์ยืน เรียบร้อยแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอ พระผู้มีพระภาคทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

[๑๐๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลาประทับนั่ง บนอาสนะที่เขาจัดถวาย ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ธรรม เหล่านั้น พวกเธอเรียนแล้ว พึงส้องเสพ พึงให้เจริญ พึงกระทำให้มากด้วยดี โดยประการที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืน ดำรงอยู่ได้นาน เพื่อประโยชน์ของชน เป็นอันมาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ธรรมที่เราแสดงแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ... เหล่านั้นเป็นไฉน คือสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แลที่เรา แสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ... ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอ สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงยัง ความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ความปรินิพพานแห่งตถาคต จักมีในไม่ช้า โดย ล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตก็จักปรินิพพาน ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ ตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๐๘] คนเหล่าใด ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งพาลทั้งบัณฑิต ทั้งมั่งมี ทั้งขัดสน
ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า ภาชนะดินที่นายช่าง หม้อกระทำแล้ว ทั้ง
เล็กทั้งใหญ่ ทั้งสุกทั้งดิบ ทุกชนิด มีความแตกเป็นที่สุด ฉันใด ชีวิต
ของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น ฯ

พระศาสดาได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า วัยของเรา แก่หง่อมแล้ว
ชีวิตของเราเป็นของน้อย เราจักละ พวกเธอไป เรากระทำที่พึ่งแก่ตนแล้ว
ดูกรภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล อันดีเถิด จงเป็น
ผู้ มีความดำริตั้งมั่นดีแล้ว ตามรักษาจิตของตนเถิด ผู้ใด จักเป็น
ผู้ ไม่ประมาท อยู่ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจักละชาติสงสาร แล้วกระทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้ ดังนี้ ฯ

จบภาณวารที่สาม ฯ

[๑๐๙] ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตร และจีวร เสด็จเข้าไปยังเมืองเวสาลีเพื่อบิณฑบาต เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในเมือง เวสาลีแล้ว เวลาปัจฉาภัต เสด็จกลับจากบิณฑบาต ทอดพระเนตรเมืองเวสาลี เป็นนาคาวโลก แล้วรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ การเห็นเมืองเวสาลี ของตถาคตครั้งนี้ จักเป็นครั้งสุดท้าย มาไปกันเถิดอานนท์ เราจักไปยังบ้าน ภัณฑคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงบ้านภัณฑคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บ้านภัณฑคามนั้น ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่ง กะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ

ทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้ง แทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ๔ ประการเป็นไฉน เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดศีลอันเป็นอริยะ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไป สิ้นกาลนาน เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดสมาธิอันเป็นอริยะ ... ปัญญาอันเป็นอริยะ ... วิมุตติอันเป็นอริยะ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้แจ้งแทงตลอดศีลอันเป็นอริยะสมาธิอันเป็น อริยะ ปัญญาอันเป็นอริยะ วิมุตติอันเป็นอริยะแล้ว ตัณหาในภพเราถอนเสียแล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๑๐] ธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันยอดเยี่ยม
อันพระโคดมผู้มียศตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่
ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง พระศาสดา ผู้กระทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ มีพระ
จักษุ ปรินิพพานแล้ว ฯ

[๑๑๑] ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับ ณ บ้านภัณฑคามนั้น ทรงกระทำธรรมีกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญา อันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๑๑๒] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในบ้าน ภัณฑคามแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า มาไปกันเถิดอานนท์ เรา จักไปยังบ้านหัตถีคาม อัมพคาม ชัมพุคาม และโภคนคร ท่านพระอานนท์ทูลรับ พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงโภคนคร แล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อานันทเจดีย์ ในโภคนครนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง มหาประเทศ ๔ เหล่านี้ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังต่อไปนี้

[๑๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ข้อนี้ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า นี่เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชมไม่พึงคัดค้าน คำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้วพึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวน ในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ เทียบเคียงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่มิใช่คำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุนี้จำมาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึง ทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงใน พระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้เป็นคำ สั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุนี้จำมาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศข้อที่หนึ่งนี้ไว้ ฯ

[๑๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า สงฆ์พร้อมทั้งพระเถระ พร้อมทั้งปาโมกข์ อยู่ในอาวาสโน้น ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของ พระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชมไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียง ในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตร ไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้มิใช่คำสั่งสอนของ พระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุสงฆ์นั้นจำมาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้ง คำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระ สูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้เป็นคำสั่งสอนของ พระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุสงฆ์นั้นจำมาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศข้อที่สองนี้ไว้ ฯ

[๑๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุ ผู้เป็นเถระมากรูปอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึงแล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า นี้เป็น ธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึง คัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้วพึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความ ตกลงในข้อนี้ว่านี้มิใช่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระเหล่านั้น

จำมาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลง ในข้อนี้ว่า นี้เป็นคำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระเหล่านั้น จำมาถูก ต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศข้อที่สามนี้ไว้ ฯ

[๑๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุ ผู้เป็นเถระอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึงแล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรง วินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระนั้นว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้าน คำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบ สวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียง ในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้มิใช่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี้เป็นคำของ พระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศข้อที่สี่นี้ไว้ ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำ มหาประเทศทั้ง ๔ เหล่านี้ไว้ ฉะนี้แล ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อานันทเจดีย์ในโภคนครนั้น ทรงกระ ทำธรรมีกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิ อบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้น จากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

[๑๑๗] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในโภคนครตามความพอ พระทัยแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจัก ไปยังเมืองปาวา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงเมืองปาวาแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพวันของนายจุนทกัมมารบุตร ในเมืองปาวานั้น ฯ

ครั้งนั้น นายจุนทกัมมารบุตรได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึง เมืองปาวา ประทับอยู่ ณ อัมพวันของเราในเมืองปาวา จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไป

เฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง ครั้นนายจุนทกัมมารบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา ลำดับนั้น นายจุนทกัมมารบุตร อันพระผู้มีพระภาคให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อม ด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตของข้าพระองค์ เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาค ทรงรับด้วยดุษณีภาพ ฯ

ลำดับนั้น นายจุนทกัมมารบุตรทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ หลีกไปแล้ว นายจุนท กัมมารบุตรให้ตระเตรียมของเคี้ยวของฉันอันประณีต และสุกรมัททวะ เป็นอันมาก ในนิเวศน์ของตน โดยล่วงราตรีนั้นไป ให้กราบทูลกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตตาหารสำเร็จแล้ว ฯ

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจุนทกัมมารบุตร ประทับนั่ง บนอาสนะที่เขาจัดถวาย ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้วรับสั่งกะนายจุนท กัมมารบุตรว่า ดูกรนายจุนทะ ท่านจงอังคาสเราด้วยสุกรมัททวะที่ท่านตระเตรียมไว้ จงอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยของเคี้ยวของฉัน อย่างอื่นที่ท่านตระเตรียมไว้ นายจุนท กัมมารบุตรทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงอังคาสพระผู้มีพระภาค ด้วยสุกรมัททวะที่ตนตระเตรียมไว้ อังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยของเคี้ยวของฉันอย่างอื่น ที่ตนตระเตรียมไว้ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะนายจุนทกัมมารบุตรว่า ดูกร นายจุนทะ ท่านจงฝังสุกรมัททวะที่ยังเหลือเสียในหลุม เรายังไม่เห็นบุคคลในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ มนุษย์ซึ่งบริโภคสุกรมัททวะนั้นแล้ว จะพึงให้ย่อยไปด้วยดีได้นอกจากตถาคต นาย จุนทกัมมารบุตรทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงฝังสุกรมัททวะที่ยังเหลือ เสียในหลุม แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคยังนายจุนทกัมมารบุตรผู้นั่งเรียบร้อยแล้ว ให้เห็น แจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถา แล้วเสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จหลีกไป ฯ

ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของนายจุนทกัมมารบุตรแล้ว ก็เกิดอาพาธอย่างร้ายแรง มีเวทนากล้าเกิดแต่การประชวรลงพระโลหิต ใกล้จะ นิพพาน ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นเวทนาเหล่านั้นไว้ มิได้ทรงพรั่นพรึง ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักไปยังเมืองกุสินารา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มี พระภาคแล้ว ฯ

[๑๑๘] ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระปรีชาเสวย ภัตตาหาร
ของนายจุนทกัมมารบุตรแล้ว ทรงพระประชวรอย่าง หนัก ใกล้จะนิพพาน
เมื่อพระศาสดาเสวยสุกรมัททวะแล้ว การประชวรอย่างหนักได้บังเกิดขึ้น
พระผู้มีพระภาคลงพระบังคน ได้ตรัสว่าเราจะไปยังเมืองกุสินารา ดังนี้ ฯ
(คาถาเหล่านี้ พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ในเวลาทำสังคายนา)

[๑๑๙] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จแวะจากหนทาง แล้วเสด็จเข้าไป ยังโคนไม้ต้นหนึ่ง รับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เราเหน็ดเหนื่อยนัก จักนั่ง ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง บนอาสนะที่พระอานนท์ปูถวายแล้ว ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้ว จึงรับสั่ง กะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำมาให้เรา เราระหาย จักดื่มน้ำ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ เมื่อกี้นี้ เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ข้ามไปแล้วน้ำนั้นน้อย ถูกล้อเกวียน บดแล้ว ขุ่นมัวไหลไปอยู่ แม่น้ำกกุธานทีนี้อยู่ไม่ไกล มีน้ำใสจืด เย็น ขาว มีท่าราบเรียบ น่ารื่นรมย์ พระผู้มีพระภาคจักทรงดื่มน้ำในแม่น้ำนี้ และจักทรง สรงสนานพระองค์ แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาคก็ยังรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำดื่ม มาให้เรา เราระหาย จัดดื่มน้ำ แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ก็ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อกี้นี้ เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ข้ามไปแล้วน้ำนั้นน้อยถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวไหลไปอยู่ แม่น้ำกกุธานทีนี้อยู่ไม่ไกล มีน้ำใส จืด เย็น ขาว มีท่าราบเรียบ น่ารื่นรมย์ พระผู้มี พระภาคจักทรงดื่มน้ำในแม่น้ำนี้ แล้วจักทรงสรงสนานพระองค์ แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคก็ยังรับสั่งกะ

ท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค แล้วถือบาตรไปยังแม่น้ำนั้น ครั้งนั้น แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อยขุ่นมัว ไหลไปอยู่ เมื่อท่านพระอานนท์เข้าไปใกล้ก็ใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ไหลไปอยู่ ท่าน พระอานนท์ ได้มีความดำริว่า น่าอัศจรรย์หนอเหตุไม่เคยเป็นมาเป็นแล้ว ความที่ พระตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มากมีอานุภาพมาก แม่น้ำนี้ถูกล้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อย ขุ่นมัว ไหลไปอยู่ เมื่อเราเข้าไปใกล้กลับใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ไหลไปอยู่ ฯ

ท่านพระอานนท์ตักน้ำมาด้วยบาตรแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ เหตุไม่เคยเป็นมาเป็นแล้ว ความที่พระตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เมื่อกี้นี้ แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อยขุ่นมัวไหลไปอยู่ เมื่อข้า พระองค์เข้าไปใกล้ กลับใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ไหลไปแล้ว ขอพระผู้มีพระภาค จงเสวยน้ำเถิด ขอพระสุคตจงเสวยน้ำเถิด ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสวยน้ำแล้ว ฯ

[๑๒๐] ก็สมัยนั้น โอรสเจ้ามัลละนามว่า ปุกกุสะ เป็นสาวกของ อาฬารดาบสกาลามโคตร ออกจากเมืองกุสินารา เดินทางไกลไปยังเมืองปาวา ปุกกุสมัลลบุตรได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อโอรสเจ้ามัลละนามว่า ปุกกุสะ นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว พวกบรรพชิต ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบหนอ เรื่องเคยมีมาแล้ว อาฬารดาบสกาลามโคตร เดินทางไกล แวะออกจากหนทางนั่งพักกลางวันที่โคนไม้ต้นหนึ่ง ในที่ไม่ไกล ครั้งนั้น เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ได้ผ่านอาฬารดาบสกาลามโคตร ติดกันไป บุรุษคนหนึ่งซึ่งเดินทางตามหลังหมู่เกวียนมา เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตร ถึงที่พัก ครั้นเข้าไปหาแล้วถามท่านอาฬารดาบสกาลามโคตรว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่มผ่านไปบ้างหรือ ฯ

อ. ท่านผู้มีอายุ เรามิได้เห็น ฯ

บ. ก็ท่านไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

เราไม่ได้ยิน ฯ

ท่านหลับหรือ ฯ

เรามิได้หลับ ฯ

ท่านยังมีสัญญาอยู่หรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ท่านยังมีสัญญา ตื่นอยู่ ไม่ได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่าน ติดๆ กันไป และไม่ได้ยินเสียง ก็ผ้าของท่านเปรอะเปื้อนไปด้วยธุลีบ้างหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้น บุรุษนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์ หนอ เหตุไม่เคยมีมามีแล้ว พวกบรรพชิตย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบหนอ ดังที่ท่านผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ ไม่ได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่านติดๆ กันไป และไม่ได้ยินเสียง บุรุษนั้นประกาศความเลื่อมใสอย่างยิ่ง ในอาฬารดาบสกาลามโคตรแล้วหลีกไป ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามปุกกุสมัลลบุตรว่า ดูกรปุกกุสะ ท่านจะสำคัญ ความข้อนั้นเป็นไฉน ผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ ไม่เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่าน ติดๆ กันไป และไม่ได้ยินเสียงอย่างหนึ่ง ผู้ที่ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ มิได้เห็น และไม่ได้ยินเสียง อย่างหนึ่ง ทั้งสอง อย่างนี้ อย่างไหนจะทำได้ยากกว่ากัน หรือให้เกิดขึ้นได้ยากกว่ากัน ปุกกุสมัลล บุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกวียน ๕๐๐ เล่ม ๖๐๐ เล่ม ๗๐๐ เล่ม ๘๐๐ เล่ม ๙๐๐ เล่ม ๑,๐๐๐ เล่ม ฯลฯ ๑๐๐,๐๐๐ เล่ม จักกระทำอะไรได้ ผู้ที่ยังมี สัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ มิได้เห็น และไม่ได้ยินเสียงอย่างนี้แหละ ทำได้ยากกว่า และให้เกิดขึ้นได้ยากกว่า ฯ

[๑๒๑] ดูกรปุกกุสะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ในโรงกระเดื่องในเมืองอาตุมา สมัยนั้น เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนาสองพี่น้อง และโคพลิพัทสี่ตัวถูกสายฟ้าฟาด ในที่ใกล้โรงกระเดื่อง ลำดับนั้น หมู่มหาชน ในเมืองอาตุมา พากันออกมา แล้วเข้าไปหาชาวนาสองพี่น้องนั้น และโคพลิพัท สี่ตัว ซึ่งถูกสายฟ้าฟาด ดูกรปุกกุสะ สมัยนั้นเราออกจากโรงกระเดื่อง จงกรมอยู่ในที่แจ้ง ใกล้ประตูโรงกระเดื่อง ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่ง ออกมา

จากหมู่มหาชนนั้น เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาแล้ว อภิวาทเราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งเราได้กล่าวกะบุรุษนั้น ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ หมู่มหาชนนั้นประชุมกันทำไมหนอ ฯ

บ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อกี้นี้ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนาสองพี่น้อง และโคพลิพัทสี่ตัวถูกสายฟ้าฟาด หมู่มหาชน ประชุมกัน เพราะเหตุนี้ ก็ท่านอยู่ในที่ไหนเล่า ฯ

เราอยู่ในที่นี้เอง ฯ

ก็ท่านไม่เห็นหรือ ฯ

เราไม่ได้เห็น ฯ

ก็ท่านไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

เราไม่ได้ยิน ฯ

ก็ท่านหลับหรือ ฯ

เราไม่ได้หลับ ฯ

ก็ท่านยังมีสัญญาหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ก็ท่านยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้า ผ่าอยู่ ไม่ได้เห็น และ ไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ดูกรปุกกุสะ ลำดับนั้น บุรุษนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์หนอ เหตุไม่เคยมีมามีแล้ว พวกบรรพชิตย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบหนอ ดังที่ท่าน ผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ไม่ได้ เห็น และไม่ได้ยินเสียงบุรุษนั้นประกาศความเลื่อมใสอย่างยิ่งในเรา กระทำ ประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปุกกุสมัลลบุตรได้กราบทูลพระผู้มี พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์โปรยความเลื่อมใสในอาฬารดาบส กาลามโคตร ลงในพายุใหญ่ หรือลอยเสียในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิต ของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิด

ของที่ปิด บอก ทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอ พระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วัน นี้เป็นต้นไป ฯ

ลำดับนั้น ปุกกุสมัลลบุตรสั่งบุรุษคนหนึ่งว่า ดูกรพนาย ท่านจงช่วยนำ คู่ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคี ซึ่งเป็นผ้าทรงของเรามา บุรุษนั้นรับคำปุกกุสมัลล บุตรแล้ว นำคู่ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคี ซึ่งเป็นผ้าทรงของเขามาแล้ว ปุกกุส มัลลบุตร จึงน้อมคู่ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคี ซึ่งเป็นผ้าทรงนั้น เข้าไปถวาย แด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คู่ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคีนี้ เป็นผ้าทรง ขอพระผู้มีพระภาคจงอาศัยความอนุเคราะห์ทรงรับคู่ผ้านั้นของข้า พระองค์เถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรปุกกุสะ ถ้าเช่นนั้นท่านจงให้เราครอง ผืนหนึ่ง ให้อานนท์ครองผืนหนึ่ง ปุกกุสมัลลบุตรรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค แล้วยังพระผู้มีพระภาคให้ทรงครองผืนหนึ่ง ให้ท่านพระอานนท์ครองผืนหนึ่ง ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังปุกกุสมัลลบุตรให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ รื่นเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ปุกกุสมัลลบุตร อันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมีกถาแล้วลุกจากอาสนะ ถวาย บังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

[๑๒๒] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ เมื่อปุกกุสมัลลบุตรหลีกไปแล้วไม่ นาน ได้น้อมคู่ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคี ซึ่งเป็นผ้าทรงนั้นเข้าไปสู่พระกาย ของพระผู้มีพระภาค ผ้าที่ท่านพระอานนท์น้อมเข้าไปสู่พระกายของพระผู้มีพระภาค นั้น ย่อมปรากฏดังถ่านไฟที่ปราศจากเปลว ฉะนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ เหตุไม่เคยมีมามีแล้ว พระฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่งนัก คู่ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคี ซึ่งเป็นผ้าทรงนี้ ข้าพระองค์น้อมเข้าไปสู่พระกายของพระผู้มีพระภาค ย่อมปรากฏ ดังถ่านไฟที่ปราศจากเปลว ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์ ในกาลทั้งสอง กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ์ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก ในกาลทั้งสองเป็นไฉน คือ ในราตรีที่ตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑ ในราตรีที่ตถาคตปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ๑ ดูกรอานนท์ ในกาลทั้งสองนี้แล กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ์ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก ดูกรอานนท์ ในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้แล ความ ปรินิพพานของตถาคตจักมีในระหว่างไม้สาละทั้งคู่ ในสาลวันอัน

เป็นที่แวะพัก ของมัลลกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมืองกุสินารา มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักไปยัง แม่น้ำกกุธานที ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๒๓] ปุกกุสะนำผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคีเข้าไปถวายพระศาสดา ทรงครองคู่ผ้านั้นแล้ว มีพระวรรณดังทอง งดงามแล้ว ฯ

[๑๒๔] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จ ไปยังแม่น้ำกกุธานที ครั้นแล้วเสด็จลงสู่แม่น้ำกกุธานที ทรงสรงแล้ว เสวย แล้ว เสด็จขึ้น เสด็จไปยังอัมพวัน ตรัสเรียกท่านพระจุนทกะมารับสั่งว่า ดูกร จุนทกะ เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เราเหน็ดเหนื่อยนัก จัก นอนพัก ท่านพระจุนทกะทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูผ้าสังฆาฏิ ซ้อนกันเป็นสี่ชั้น ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสีหไสยา โดยพระปรัส เบื้องขวา ทรงซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาทมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงมนสิการ อุฏฐานสัญญา ส่วนท่านพระจุนทกะนั่งเฝ้าอยู่เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค ในที่นั้นแหละ ฯ

[๑๒๕] พระพุทธเจ้าผู้ศาสดา ผู้พระตถาคต หาผู้เปรียบมิได้ในโลก ทรงเหน็ดเหนื่อย เสด็จถึงแม่น้ำกกุธานที มีน้ำใส จืด สะอาด เสด็จลงแล้วทรงสรงและเสวยน้ำแล้ว อันหมู่ภิกษุแวดล้อม เสด็จไปในท่ามกลาง พระผู้มีพระภาคผู้ศาสดาทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงเป็นไปในธรรมนี้เสด็จถึงอัมพวันแล้ว รับสั่ง กะภิกษุนามว่าจุนทกะว่า เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็น สี่ชั้นให้เรา เราจะนอน พระจุนทกะนั้น อันพระผู้มีพระภาคผู้ อบรม พระองค์ทรงเตือนแล้ว รีบปูผ้าสังฆาฏิพับเป็นสี่ชั้น ถวาย พระศาสดาทรงบรรทมแล้ว หายเหน็ดเหนื่อย ฝ่าย พระจุนทกะนั่งเฝ้าอยู่เฉพาะพระพักตร์ในที่นั้น ฯ

[๑๒๖] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ บางทีใครๆ จะทำความร้อนใจให้เกิดแก่นายจุนทกัมมารบุตรว่า ดูกรนายจุนทะ มิใช่ลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของ ท่านเป็นครั้งสุดท้ายเสด็จปรินิพพานแล้ว ดังนี้ เธอพึงช่วยบันเทาความร้อนใจ ของนายจุนทกัมมารบุตรเสียอย่างนี้ว่า ดูกร นายจุนทะ เป็นลาภของท่าน ท่าน ได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้าย เสด็จปรินิพพานแล้ว เรื่องนี้เราได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า บิณฑบาต สองคราวนี้ มีผล

เสมอๆ กัน มีวิบากเสมอๆ กัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ ใหญ่กว่าบิณฑบาตอื่นๆ ยิ่งนัก บิณฑบาตสองคราวเป็นไฉน คือ ตถาคตเสวย บิณฑบาตใดแล้ว ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณอย่างหนึ่ง ตถาคตเสวย บิณฑบาตใดแล้ว เสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพานธาตุอย่างหนึ่ง บิณฑบาต สองคราวนี้ มีผลเสมอๆ กัน มีวิบากเสมอๆ กัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ ใหญ่กว่าบิณฑบาตอื่นๆ ยิ่งนัก กรรมที่นายจุนทกัมมารบุตรก่อสร้างแล้ว เป็น ไปเพื่ออายุ ... เป็นไปเพื่อวรรณะ ... เป็นไปเพื่อความสุข ... เป็นไปเพื่อยศ ... เป็นไปเพื่อสวรรค์ ... เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่ยิ่ง ดูกรอานนท์ เธอพึงช่วยบันเทา ความร้อนใจของนายจุนทกัมมารบุตร เสียด้วยประการฉะนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้นแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

[๑๒๗] บุญย่อมเจริญแก่ผู้ให้ เวรย่อมไม่ก่อแก่ผู้สำรวมอยู่ คนฉลาดเทียว ย่อมละกรรมอันลามก เขาดับแล้วเพราะราคะ โทสะ โมหะ สิ้นไป ฯ

จบภาณวารที่สี่ ฯ

[๑๒๘] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิรัญวดีเมืองกุสินารา และสาลวัน อันเป็นที่แวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้ มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จไปยัง ฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิรัญวดี เมืองกุสินารา และสาลวันอันเป็นที่แวะพักแห่งพวก เจ้ามัลละ ครั้นแล้วรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยตั้งเตียง ให้เรา หันศีรษะไปทางทิศอุดร ระหว่างไม้สาละทั้งคู่ เราเหน็ดเหนื่อยแล้ว จักนอน ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ตั้งเตียงหันพระเศียร ไปทางทิศอุดร ระหว่างไม้สาละทั้งคู่ พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสีหไสยาโดยพระปรัส เบื้องขวา ทรงซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท มีพระสติสัมปชัญญะ ฯ

[๑๒๙] สมัยนั้น ไม้สาละทั้งคู่ เผล็จดอกสะพรั่งนอกฤดูกาล ดอกไม้ เหล่านั้นร่วงหล่นโปรยปรายลงยังพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา แม้ดอก มณฑารพอันเป็นของทิพย์ก็ตกลงมาจากอากาศ ดอกมณฑารพเหล่านั้น ร่วงหล่น โปรยปรายลงยังพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา

แม้จุณแห่งจันทน์อันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมาจากอากาศ จุณแห่งจันทน์เหล่านั้น ร่วงหล่นโปรยปรายลงยัง พระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา ดนตรีอันเป็นทิพย์เล่าก็ประโคมอยู่ในอากาศ เพื่อ บูชาพระตถาคต แม้สังคีตอันเป็นทิพย์ก็เป็นไปในอากาศ เพื่อบูชาพระตถาคต ฯ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ ไม้สาละทั้งคู่ เผล็จดอกบานสพรั่งนอกฤดูกาล ร่วงหล่นโปรยปรายลงยังสรีระของ ตถาคตเพื่อบูชา แม้ดอกมณฑารพอันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมาจากอากาศ ดอก มณฑารพเหล่านั้น ร่วงหล่นโปรยปรายลงยังสรีระของตถาคตเพื่อบูชา แม้จุณแห่ง จันทน์อันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมาจากอากาศ จุณแห่งจันทน์เหล่านั้น ร่วงหล่น โปรยปรายลงยังสรีระของตถาคตเพื่อบูชา ดนตรีอันเป็นทิพย์เล่าก็ประโคมอยู่ใน อากาศ เพื่อบูชาตถาคต แม้สังคีตอันเป็นทิพย์ก็เป็นไปในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ดูกรอานนท์ ตถาคตจะชื่อว่าอันบริษัทสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ด้วยเครื่องสักการะประมาณเท่านี้หามิได้ ผู้ใดแล จะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตาม ธรรมอยู่ ผู้นั้นย่อมชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชาตถาคตด้วยการบูชาอย่างยอด เพราะเหตุนั้นแหละอานนท์ พวกเธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่ ดังนี้ ฯ

[๑๓๐] สมัยนั้น ท่านพระอุปวาณะยืนถวายงานพัดพระผู้มีพระภาค เฉพาะพระพักตร์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงขับท่านพระอุปวาณะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ท่านพระอานนท์ได้มีความดำริว่า ท่านอุปวาณะ รูปนี้เป็นอุปัฏฐากอยู่ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคมาช้านาน ก็และเมื่อเป็นเช่นนั้น ใน กาลครั้งสุดท้าย พระผู้มีพระภาคทรงขับท่านอุปวาณะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ดังนี้ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ให้พระผู้มี พระภาคทรงขับท่านอุปวาณะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านอุปวาณะรูปนี้ เป็นอุปัฏฐากอยู่ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคมาช้านาน ก็แลเมื่อ เป็นเช่นนั้น ในกาลครั้งสุดท้าย พระผู้มีพระภาคยังทรงขับท่านอุปวาณะว่า ดูกร ภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ดังนี้ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอ เป็นปัจจัย ให้พระผู้มีพระภาคทรงขับท่านอุปวาณะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ เทวดาในหมื่นโลกธาตุมา ประชุมกันโดยมาก เพื่อจะเห็นตถาคต เมืองกุสินารา สาลวัน อันเป็นที่แวะพัก แห่งพวกเจ้ามัลละเพียงเท่าใด โดยรอบถึง ๑๒ โยชน์ ตลอดที่เพียงเท่านี้ จะหา ประเทศแม้มาตรว่าเป็นที่จรดลงแห่งปลายขนทรายอันเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ไม่ถูก ต้องแล้วมิได้มี พวกเทวดายกโทษอยู่ว่า พวกเรามาแต่ที่ไกลเพื่อจะเห็นพระตถาคต พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะเสด็จอุบัติในโลก ในบางครั้งบางคราว ใน ปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ พระตถาคตจักปรินิพพาน ก็ภิกษุผู้มีศักดิ์ใหญ่ รูปนี้ ยืนบังอยู่เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค พวกเราไม่ได้เห็นพระตถาคตใน กาลเป็นครั้งสุดท้าย ฯ

อ. ข้าแต่องค์ผู้เจริญ ก็พวกเทวดาเป็นอย่างไร กระทำไว้ในใจ เป็น ไฉน ฯ

มีอยู่ อานนท์ เทวดาบางพวกสำคัญอากาศว่าเป็นแผ่นดิน สยายผม ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ดุจมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคจะเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตจะเสด็จปรินิพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุใน โลก จักอันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ เทวดาบางพวกสำคัญแผ่นดินว่าเป็นแผ่นดิน สยายผมประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ดุจมีเท้าอันขาด แล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตจักเสด็จ ปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลก จักอันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ ส่วนเทวดาพวกที่ปราศจากราคะแล้ว มีสติสัมปชัญญะ อดกลั้นโดยธรรมสังเวช ว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

[๑๓๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อน พวกภิกษุผู้อยู่จำพรรษาใน ทิศทั้งหลายย่อมมาเพื่อเฝ้าพระตถาคต พวกข้าพระองค์ย่อมได้เห็น ได้เข้าไปนั่ง ใกล้ภิกษุเหล่านั้นผู้ให้เจริญใจ ก็โดยกาลล่วงไปแห่งพระผู้มีพระภาค พวกข้าพระ องค์จักไม่ได้เห็น ไม่ได้เข้าไปนั่งใกล้ พวกภิกษุผู้ให้เจริญใจ ฯ

ดูกรอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของ กุลบุตรผู้มีศรัทธา สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง เป็นไฉน คือ

๑. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม ระลึกว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ ฯ

๒. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม ระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ฯ

๓. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม ระลึกว่า พระตถาคตทรงยังอนุตตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ ฯ

๔. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม ระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ในที่นี้ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้แล เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ฯ

ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จ ปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เที่ยว จาริกไปยังเจดีย์ มีจิตเลื่อมใสแล้ว จักทำกาละลง ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

[๑๓๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติในมาตุคาม อย่างไร ฯ

การไม่เห็น อานนท์ ฯ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อการเห็นมีอยู่ จะพึงปฏิบัติอย่างไร ฯ

การไม่เจรจา อานนท์ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อต้องเจรจา จะพึงปฏิบัติอย่างไร ฯ

พึงตั้งสติไว้ อานนท์ ฯ

[๑๓๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ จะพึงปฏิบัติใน พระสรีระของพระตถาคตอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเธอจงอย่าขวนขวาย เพื่อบูชาสรีระตถาคตเลย จงสืบต่อพยายามในประโยชน์ของตนๆ เถิด จงเป็นผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของ ตนๆ มีความเพียร มีตนอันส่งไปแล้วอยู่เถิด กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี ผู้เลื่อมใสยิ่งในตถาคตมีอยู่ เขา ทั้งหลายจักกระทำการบูชาสรีระตถาคต ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาทั้งหลาย จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของ ตถาคตอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ พึงปฏิบัติในสรีระตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระ พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

ข้าแด่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ เขาห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าใหม่แล้วซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระจักรพรรดิด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้ว เชิญพระสรีระลงในรางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำ จิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูป ของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้า จักรพรรดิ ด้วยประการฉะนี้แล พวกกษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตเป็นต้น พึงปฏิบัติใน สรีระตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของ ตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมาลัยของหอมหรือจุณ จักอภิวาท หรือจักยังจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน ฯ

[๑๓๔] ดูกรอานนท์ ถูปารหบุคคล ๔ จำพวก ถูปารหบุคคล ๔ จำพวก เป็นไฉน คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นถูปารหบุคคลจำพวก หนึ่ง พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า เป็นถูปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง สาวกของพระตถาคต เป็นถูปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นถูปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นถูปารหบุคคล ชนเป็นอันมาก ยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี้ เป็นสถูปของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขายังจิตให้ เลื่อมใสในสถูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นถูปารหบุคคล ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า จึงเป็นถูปารหบุคคล ชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี้เป็นสถูปของ พระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้นแล้ว เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ ข้อนี้แล พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าจึงเป็นถูปารหบุคคล ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สาวกของพระตถาคต จึงเป็นถูปารหบุคคล ชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี้เป็นสถูปของสาวก ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใส ในสถูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล สาวกของพระตถาคตจึงเป็นถูปารหบุคคล ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระเจ้าจักรพรรดิจึงเป็น ถูปารหบุคคล ชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี้เป็นสถูปของพระธรรมราชา ผู้ทรงธรรมนั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ กายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล พระเจ้าจักรพรรดิจึงเป็นถูปารหบุคคล ดูกรอานนท์ ถูปารหบุคคล ๔ จำพวกนี้แล ฯ

[๑๓๕] ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปสู่วิหารยืนเหนี่ยวไม้คันทวย ร้องไห้อยู่ว่า เรายังเป็นเสขบุคคลมีกิจที่จะต้องทำอยู่ แต่พระศาสดาของเรา ซึ่ง เป็นผู้อนุเคราะห์เรา ก็จักปรินิพพานเสีย ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งถาม พวกภิกษุว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานนท์ไปไหน พวกภิกษุกราบทูลว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ท่านอานนท์นั้น เข้าไปสู่วิหารยืนเหนี่ยวไม้คันทวย ร้องไห้อยู่ว่า เรายังเป็นเสขบุคคล มีกิจที่จะต้องทำอยู่ แต่พระศาสดาของเรา ซึ่งเป็นผู้ อนุเคราะห์เรา ก็จักปรินิพพานเสีย พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งกะภิกษุรูปหนึ่งว่า เธอจงไปเถิดภิกษุ จงบอกอานนท์ตามคำของเราว่า ท่านอานนท์ พระศาสดา รับสั่งหาท่าน ภิกษุนั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่าน พระอานนท์ถึงที่ใกล้ ครั้นเข้าไปหาแล้วบอกว่า ท่านอานนท์ พระศาสดา รับสั่งหาท่าน ท่านพระอานนท์รับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง ฯ

ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านว่า อย่าเลย อานนท์ เธออย่าเศร้าโศก ร่ำไรไปเลย เราได้บอกไว้ก่อนแล้วไม่ใช่ หรือว่า ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของ ชอบใจทั้งสิ้นต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่ง ใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนา ว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ดูกรอานนท์

เธอได้ อุปัฏฐากตถาคตด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ซึ่ง เป็นประโยชน์เกื้อกูล เป็นความสุข ไม่มีสอง หาประมาณมิได้มาช้านาน เธอ ได้กระทำบุญไว้แล้ว อานนท์ จงประกอบความเพียรเถิด เธอจักเป็นผู้ไม่มี อาสวะโดยฉับพลัน ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายใด ได้มีแล้วในอดีตกาล ภิกษุผู้เป็น อุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคทั้งหลายนั้นอย่างยิ่ง ก็เพียงนี้เท่านั้น คือเหมือน อานนท์ของเรา พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายใด จักมีในอนาคตกาล ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคทั้งหลายนั้น อย่างยิ่งก็เพียงนี้เท่านั้น คือ เหมือนอานนท์ของเรา อานนท์เป็นบัณฑิต ย่อมรู้ว่า นี้เป็นกาลเพื่อจะเข้าเฝ้า พระตถาคต นี้เป็นกาลของพวกภิกษุ นี้เป็นกาลของพวกภิกษุณี นี้เป็นกาลของ พวกอุบาสก นี้เป็นกาลของพวกอุบาสิกา นี้เป็นกาลของพระราชา นี้เป็นกาล ของราชมหาอำมาตย์ นี้เป็นกาลของพวกเดียรถีย์ นี้เป็นกาลของพวกสาวก เดียรถีย์ ฯ

[๑๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัพภูตธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๔ ประการนี้ มี อยู่ในอานนท์ อัพภูตธรรม ๔ ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุ บริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท์ ด้วยการที่ได้เห็น ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้า อานนท์แสดงธรรมในภิกษุบริษัทนั้น แม้ด้วยการแสดงธรรม ภิกษุบริษัทนั้นก็ ยินดี ภิกษุบริษัทยังไม่อิ่มเลย อานนท์ย่อมนิ่งไปในเวลานั้น ถ้าภิกษุณีบริษัท ... อุบาสกบริษัท ... อุบาสิกาบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท์ ด้วยการที่ได้เห็น อุบาสิกาบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม้ด้วย การแสดง อุบาสิกาบริษัทนั้นก็ยินดี อุบาสิกาบริษัทยังไม่อิ่มเลย อานนท์ย่อม นิ่งไปในเวลานั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัพภูตธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๔ ประการนี้แล มีอยู่ในอานนท์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัพภูตธรรมน่าอัศจรรย์ ๔ ประการนี้ มีอยู่ในพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าขัตติยบริษัทเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยการที่ได้เฝ้า ขัตติย บริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชดำรัสในขัตติยบริษัทนั้น แม้ด้วย พระราชดำรัส ขัตติยบริษัทนั้นก็ยินดี ขัตติยบริษัทยังไม่อิ่มเลย พระเจ้าจักรพรรดิ ย่อมทรงนิ่งไปในเวลานั้น ถ้าพราหมณ์บริษัท ... คฤหบดีบริษัท ... สมณบริษัท เข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยการที่ได้เฝ้า สมณบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้า พระเจ้าจักรพรรดิมีพระราชดำรัสในสมณบริษัทนั้น แม้ด้วยพระราชดำรัส สมณ บริษัทนั้นก็ยินดี สมณบริษัทยังไม่อิ่มเลย พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงนิ่งไปใน เวลานั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัพภูตธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๔ ประการ มีอยู่ใน อานนท์ ฉันนั้น เหมือนกัน ถ้าภิกษุบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท์ ด้วยการที่ได้ เห็น ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในภิกษุบริษัทนั้น แม้ด้วย การแสดง ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ภิกษุบริษัท ยังไม่อิ่มเลย อานนท์ย่อมนิ่งไป ในเวลานั้น ถ้าภิกษุณีบริษัท ... อุบาสกบริษัท ... อุบาสิกาบริษัท เข้าไปเพื่อ จะเห็นอานนท์ ด้วยการที่ได้เห็น อุบาสิกาบริษัทนั้น ย่อมยินดี ถ้าอานนท์ แสดงธรรม ในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม้ด้วยการแสดง อุบาสิกาบริษัทนั้นก็ยินดี อุบาสิกาบริษัทยังไม่อิ่มเลย อานนท์ย่อมนิ่งไปในเวลานั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย อัพภูตธรรมอันน่าอัศจรรย์ ๔ ประการนี้แล มีอยู่ ในอานนท์ ฯ

[๑๓๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคอย่าเสด็จปรินิพพานในเมืองเล็ก เมืองดอน กิ่งเมืองนี้เลย นคร ใหญ่เหล่าอื่นมีอยู่ คือ เมืองจัมปา เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองสาเกต เมืองโกสัมพี เมืองพาราณสี ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จ ปรินิพพานในเมืองเหล่านี้เถิด กษัตริย์มหาศาล พราหมณ์ มหาศาล คฤหบดี มหาศาลที่เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระตถาคต มีอยู่มากในเมืองเหล่านี้ ท่าน เหล่านั้น จักกระทำการบูชาพระสรีระของพระตถาคต ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ เธออย่าได้กล่าว อย่างนี้ว่า เมืองเล็ก เมืองดอน กิ่งเมืองดังนี้เลย ดูกรอานนท์ แต่ปางก่อน มีพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงพระนามว่ามหาสุทัสสนะ ผู้ทรงธรรม เป็น พระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มี มหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรง ชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ เมืองกุสินารานี้ มีนามว่า กุสาวดี เป็นราชธานีของพระเจ้ามหาสุทัสสนะ โดยยาวด้านทิศบูรพา และทิศประจิม ๑๒ โยชน์ โดยกว้างด้านทิศทักษิณและทิศอุดร ๗ โยชน์ กุสาวดี ราชธานีเป็น เมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ ง่าย ดูกรอานนท์ อาลกมันทา ราชธานีแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย เป็นเมืองที่มั่งคั่ง รุ่งเรือง มีชนมาก ยักษ์หนาแน่น และมีภิกษาหา ได้ง่าย แม้ฉันใด กุสาวดี ราชธานีก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์ หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย กุสาวดีราชธานีมิได้เงียบจากเสียงทั้ง ๑๐ ประการ ทั้ง กลางวัน และกลางคืน คือ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียง

ขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงประโคม และเสียงเป็นที่ ๑๐ ว่า ท่านทั้งหลายจงบริโภค จงดื่ม จงเคี้ยวกิน จงไปเถิดอานนท์ เธอจงเข้าไปใน เมืองกุสินารา แล้วบอกแก่พวกเจ้ามัลละเมือง กุสินาราว่า ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้ พวกท่านจงรีบออกไปกัน เถิดๆ พวกท่านอย่าได้มีความร้อนใจในภายหลังว่า พระตถาคตได้ปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราไม่ได้เฝ้าพระตถาคตในกาลครั้งสุดท้าย ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปในเมืองกุสินาราลำพังผู้เดียว สมัยนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ประชุม กันอยู่ที่สัณฐาคารด้วยกรณียกิจบางอย่าง ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปยัง สัณฐาคารของพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ครั้นแล้วได้บอกแก่พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจักเสด็จปรินิพพานในปัจฉิมยาม แห่งราตรีในวันนี้ พวกท่านจงรีบออกไปเถิดๆ พวกท่านอย่าได้มีความร้อนใจใน ภายหลังว่า พระตถาคตได้ปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราไม่ได้เฝ้า พระตถาคตในกาลเป็นครั้งสุดท้าย พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุณิสาและปชาบดีได้ สดับคำนี้ของท่านพระอานนท์แล้ว เป็นทุกข์เสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยความทุกข์ใจ บางพวกสยายพระเกศา ประคองหัตถ์ทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ดุจมีบาทอันขาดแล้ว ทรงรำพันว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลก จักอันตรธานเสียเร็วนัก ฯ

ครั้งนั้น พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุณิสา ปชาบดี เป็นทุกข์เสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยความทุกข์ใจ เสด็จเข้าไปยังสาลวันอันเป็นที่แวะพักของเจ้ามัลละ ทั้งหลาย เสด็จเข้าไปหาท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์ได้มีความดำริว่า ถ้าเราจักให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทีละองค์ๆ พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราจักมิได้ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทั่วกัน ราตรีนี้จักสว่างเสีย ถ้ากระไร เราควรจะจัดให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราถวายบังคมพระผู้มีพระภาคโดยลำดับสกุลๆ ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้ามัลละมีนามอย่างนี้ พร้อมด้วยโอรส ชายา บริษัทและอำมาตย์ ขอถวายบังคมพระบาท ทั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์จัดให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราถวายบังคม พระผู้มีพระภาคโดยลำดับสกุล ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้ามัลละ มีนามอย่างนี้ พร้อมด้วยโอรส ชายา บริษัท และอำมาตย์ ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วย

เศียรเกล้า โดยอุบายเช่นนี้ ท่านพระอานนท์ ยังพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ให้ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเสร็จโดยปฐมยามเท่านั้น ฯ

[๑๓๘] ก็สมัยนั้น ปริพาชกนามว่า สุภัททะ อาศัยอยู่ในเมืองกุสินารา สุภัทท ปริพาชกได้สดับว่า พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรี ในวันนี้แหละ สุภัทท ปริพาชกได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ก็เราสดับถ้อยคำของพวก ปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปาจารย์กล่าวอยู่ว่า พระตถาคตอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลก ในบางครั้งบางคราว พระสมณโคดมจัก ปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ อนึ่ง ธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่เราก็มีอยู่ เราเลื่อมใสในพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดม ย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่เรา โดยประการที่เราจะพึงละธรรมอันเป็นที่สงสัย นี้ได้ ฯ

ลำดับนั้น สุภัททปริพาชกเข้าไปยังสาลวันอันเป็นที่แวะพักของพวกเจ้า มัลละ เข้าไป หาท่านพระอานนท์ ครั้นแล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้สดับถ้อยคำของพวก ปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปาจารย์ กล่าวอยู่ว่า พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะอุบัติในโลก ในบางครั้ง บางคราว พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้ แหละ อนึ่ง ธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าก็มีอยู่ ข้าพเจ้าเลื่อมใสในพระสมณ โคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าโดย ประการที่ข้าพเจ้าจะพึง ละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ข้าแต่ท่านอานนท์ ขอโอกาส เถิด ข้าพเจ้าควรได้เฝ้าพระสมณโคดม เมื่อสุภัททปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กล่าวตอบสุภัททปริพาชกว่า อย่าเลย สุภัททะ ท่านอย่า เบียดเบียนพระตถาคตเลย พระผู้มีพระภาคทรงลำบากแล้ว แม้ครั้งที่สอง สุภัททปริพาชก ... แม้ครั้งที่สาม สุภัททปริพาชกก็ได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้สดับ ถ้อยคำของพวกปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปาจารย์ กล่าวอยู่ว่า พระตถาคตอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลก ในบางครั้งบางคราว พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยาม แห่งราตรีในวันนี้แหละอนึ่ง ธรรมเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าก็มีอยู่ ข้าพเจ้า เลื่อมใสใน พระสมณโคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้าโดย ประการที่ข้าพเจ้าจะพึงละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ขอโอกาสเถิด ข้าพเจ้าควรได้เฝ้าพระสมณโคดม แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอานนท์ ก็ได้กล่าวตอบสุภัททปริพาชก

ว่า อย่าเลย สุภัททะ ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคต เลย พระผู้มีพระภาคทรงลำบากแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงได้ยินถ้อยคำท่านพระอานนท์เจรจากับสุภัททปริพาชก ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า อย่าเลยอานนท์ เธออย่าห้ามสุภัททะ สุภัททะจงได้เฝ้าตถาคต สุภัททะจักถามปัญหา อย่างใดอย่างหนึ่งกะเรา จักมุ่งเพื่อความรู้ มิใช่มุ่งความเบียดเบียน อนึ่ง เราอัน สุภัททะถามแล้ว จักพยากรณ์ข้อความอันใดแก่สุภัททะนั้น สุภัททะจักรู้ทั่วถึงข้อความนั้นโดยฉับพลันทีเดียว ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้บอกสุภัททปริพาชกว่า ไปเถิดสุภัททะ พระผู้มีพระภาคทรงทำโอกาสแก่ท่าน สุภัททปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัย พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ สมณพราหมณ์เหล่านี้ใด เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมาก สมมติว่าเป็นคนดี คือบูรณกัสสป มักขลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปกุธกัจจายนะ สัญชัยเวลัฏฐบุตร นิครณฐนาฏบุตร สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ได้ตรัสรู้ตามปฏิญญาของตนๆ หรือว่าทั้งหมดไม่ได้ตรัสรู้ หรือว่าบางพวกไม่ได้ตรัสรู้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อย่าเลย สุภัททะ ที่ข้อถามนั้นงดเสียเถิด ดูกรสุภัททะ เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงตั้งใจฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดีเราจักกล่าว สุภัททปริพาชกทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรสุภัททะ ในธรรมวินัยใด ไม่มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้น ไม่มีสมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ หรือสมณะที่ ๔ ในธรรมวินัยใด มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้น มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ดูกรสุภัททะ ในธรรมวินัยนี้ มีอริยมรรคประกอบด้วย องค์ ๘ ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ลัทธิอื่นๆ ว่างจากสมณะผู้รู้ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

[๑๓๙] ดูกรสุภัททะ เราโดยวัยได้ ๒๙ ปี บวชแล้ว ตามแสวงหาว่า อะไรเป็นกุศล ตั้งแต่เราบวชแล้ว นับได้ ๕๑ ปี แม้สมณะผู้เป็นไปในประเทศแห่งธรรมเป็นเครื่องนำออก ไม่มีในภายนอกแต่ธรรมวินัยนี้ ฯ

สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ หรือสมณะที่ ๔ ก็มิได้มี ลัทธิอื่นว่างจากสมณะ ผู้รู้ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบ โลกไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

[๑๔๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุภัททปริพาชก ได้กราบ ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิดบอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันนั้น เหมือน กัน ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสุภัททะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรถีย์ หวังบรรพชา หวังอุปสมบท ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นต้องอยู่ปริวาสสี่เดือน เมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุ ทั้งหลายเต็มใจแล้วจึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุ ก็แต่ว่าเรารู้ความต่างแห่งบุคคลในข้อนี้ ฯ

สุภัททปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาสสี่เดือนเมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว
จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความ เป็นภิกษุไซร้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาสสี่ปี เมื่อล่วงสี่ปี ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบทเถิด ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้สุภัททปริพาชกบวชเถิด ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของ พระผู้มีพระภาคแล้ว สุภัททปริพาชกได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรท่านอานนท์ ผู้มีอายุ เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระศาสดาทรงอภิเษกด้วยอันเตวาสิกา ภิเษก ในที่เฉพาะพระพักตร์ในพระศาสนานี้ สุภัททปริพาชกได้บรรพชา อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค ก็ท่านสุภัททปริพาชกได้บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่แต่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วอยู่ ไม่ช้านานนัก ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่กุลบุตร ทั้งหลายผู้มีความต้องการ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ด้วยปัญญา อันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ท่านสุภัททะได้เป็นอรหันต์รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านเป็นสักขิสาวกองค์ สุดท้ายของพระผู้มีพระภาค ฯ

จบภาณวารที่ห้า

[๑๔๑] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็น ศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ดูกรอานนท์ บัดนี้ พวกภิกษุยัง เรียกกันและกันด้วยวาทะว่า อาวุโส ฉันใด โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ไม่ควรเรียกกัน ฉันนั้น ภิกษุผู้แก่กว่า พึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อหรือโคตร หรือโดยวาทะว่า อาวุโส แต่ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า ภันเต หรืออายัสมา ดูกรอานนท์ โดยล่วงไปแห่งเรา สงฆ์จำนงอยู่ ก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างได้ โดยล่วงไป แห่งเรา พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ฉันนภิกษุ ท่านพระอานนท์กราบทูลถามว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ก็พรหมทัณฑ์เป็นไฉน พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ ฉันนภิกษุพึงพูดได้ตามที่ตนปรารถนา ภิกษุทั้งหลาย ไม่พึงว่า ไม่พึงกล่าว ไม่พึง สั่งสอน ฯ

[๑๔๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงสัยเคลือแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใน มรรค หรือในข้อปฏิบัติ จะพึงมีบ้างแก่ภิกษุ แม้รูปหนึ่ง พวกเธอจงถามเถิด อย่าได้มีความร้อนใจภายหลังว่า พระศาสดาอยู่เฉพาะหน้าเราแล้ว ยังมิอาจ ทูลถามพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นพากันนิ่ง แม้ครั้งที่สอง ... แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติจะพึงมีบ้างแก่ภิกษุแม้รูปหนึ่ง พวกเธอจงถามเถิด อย่าได้มีความร้อนใจในภายหลังว่า พระศาสดาอยู่เฉพาะหน้าเรา แล้ว เรายังมิอาจทูลถามพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์ แม้ครั้งที่สามภิกษุ เหล่านั้น ก็พากันนิ่ง ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บางทีพวกเธอไม่ถาม แม้เพราะความเคารพในพระศาสดา แม้ภิกษุผู้เป็นสหาย ก็จงบอกแก่ภิกษุผู้สหายเถิด เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุพวกนั้น พากันนิ่ง ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ข้าพระองค์เลื่อมใสในภิกษุสงฆ์อย่างนี้ว่า ความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือใน ข้อปฏิบัติ มิได้มีแก่ภิกษุแม้รูปหนึ่ง ในภิกษุสงฆ์นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร อานนท์

เธอพูดเพราะความเลื่อมใสตถาคตหยั่งรู้ในข้อนี้เหมือนกันว่า ความสงสัย เคลือบแคลงใน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ มิได้มีแก่ภิกษุแม้รูปหนึ่ง ในภิกษุสงฆ์นี้ บรรดาภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ภิกษุรูปที่ต่ำที่สุด ก็เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

[๑๔๓] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ฯ

นี้เป็นพระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต ฯ

[๑๔๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเข้าปฐมฌานออกจากปฐมฌาน แล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจาก ตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรงเข้าอากาสนัญจาย ตนะ ออกจากอากาสนัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าวิญญาณัญจายตนะ ออกจาก วิญญาณัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอากิญจัญญายตนะ ออกจากอากิญจัญญายตน สมาบัติแล้ว ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตน สมาบัติแล้ว ทรงเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้กล่าวถามท่านพระอนุรุทธะว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้วหรือ ท่านพระอนุรุทธะตอบว่าอานนท์ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จปรินิพพาน ทรงเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติแล้ว ทรง เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอากิญจัญญายตนะ ออกจากอากิญจัญญายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าวิญญาณัญ จายตนะ ออกจากวิญญาณัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอากาสานัญจายตนะ ออกจากอากาสนัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌาน แล้ว ทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจาก ทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน พระผู้มีพระภาคออกจากจตุตถฌานแล้ว เสด็จปรินิพพานในลำดับ (แห่งการพิจารณาองค์จตุตถฌานนั้น) ฯ

[๑๔๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จ ปรินิพพาน ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ เกิดความขนพองสยองเกล้าน่าพึงกลัว ทั้ง กลองทิพย์ก็บันลือขึ้น ฯ

[๑๔๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จ ปรินิพพาน ท้าวสหัมบดีพรหมได้กล่าวคาถานี้ ความว่า

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จักต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก แต่พระตถาคตผู้เป็น
ศาสดาเช่นนั้น หาบุคคลจะเปรียบเทียบมิได้ในโลก เป็นพระสัมพุทธเจ้า
ทรงมีพระกำลัง ยังเสด็จปรินิพพาน ฯ

[๑๔๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ตรัสพระคาถานี้ความว่า

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา
บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป ความเข้าไปสงบสังขาร เหล่านั้น เป็นสุข ฯ

[๑๔๘] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท่านพระอนุรุทธะ ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ความว่า

ลมอัสสาสะปัสสาสะของพระมุนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น คงที่ ไม่หวั่นไหว ทรง
ปรารภสันติ ทรงทำกาละ มิได้มีแล้ว พระองค์มีพระทัยไม่หดหู่ ทรง
อดกลั้นเวทนาได้แล้ว ความพ้นแห่งจิต ได้มีแล้ว เหมือนดวงประทีปดับไป
ฉะนั้น ฯ

[๑๔๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จ ปรินิพพาน ท่านพระอานนท์ได้กล่าวคาถานี้ ความว่า

เมื่อพระสัมพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยอาการอันประเสริฐทั้งปวงเสด็จ ปรินิพพาน
แล้ว ในครั้งนั้นได้เกิดความอัศจรรย์น่าพึงกลัว และเกิดความขนพอง
สยองเกล้า ฯ

[๑๕๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว บรรดาภิกษุทั้งหลาย นั้น ภิกษุเหล่าใด ยังมีราคะไม่ไปปราศแล้ว ภิกษุเหล่านั้น บางพวกประคอง แขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคต

เสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลก อันตรธานเสียเร็วนัก ส่วนภิกษุเหล่าใด ที่มีราคะไป ปราศแล้วภิกษุเหล่านั้นมีสติสัมปชัญญะอดกลั้นโดยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอ เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

[๑๕๑] ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธะเตือนภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลย อาวุโสทั้งหลาย พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่าร่ำไรไปเลย เรื่องนี้พระผู้มีพระภาค ตรัสบอกไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็น อย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของ ชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้วมีแล้วปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็น ธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ดูกรอาวุโสทั้งหลาย พวกเทวดาพากันยกโทษอยู่ ท่านพระอานนท์ถามว่า ท่าน อนุรุทธะ พวกเทวดาเป็นอย่างไร กระทำไว้ในใจเป็นไฉน ท่านพระอนุรุทธะ ตอบว่า มีอยู่ อานนท์ผู้มีอายุ เทวดาบางพวกสำคัญอากาศว่าเป็นแผ่นดิน สยายผมประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้วรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลก อันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ เทวดาบางพวกสำคัญแผ่นดินว่าเป็นแผ่นดินสยายผมประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพาน เสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลกอันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ ส่วนเทวดาที่ปราศจากราคะแล้ว มีสติสัมปชัญญะ อดกลั้นโดยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะ พึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธะและท่านพระอานนท์ ยังกาลให้ล่วงไปด้วย ธรรมีกถาตลอดราตรีที่ยังเหลืออยู่นั้น ลำดับนั้น ท่านพระอนุรุทธะสั่งท่านพระอานนท์ว่า ไปเถิด อานนท์ผู้มีอายุ ท่านจงเข้าไปเมืองกุสินารา บอกแก่พวก เจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพาน แล้ว ขอพวกท่านจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ท่านพระอานนท์รับคำท่านพระ อนุรุทธะแล้ว เวลาเช้านุ่งแล้วถือบาตรและจีวร เข้าไปเมืองกุสินาราลำพังผู้เดียว ฯ

[๑๕๒] สมัยนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราประชุมกันอยู่ที่สัณฐาคาร ด้วยเรื่องปรินิพพานนั้นอย่างเดียว ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ เข้าไปยังสัณฐาคาร ของพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ครั้นเข้าไปแล้ว ได้บอกแก่พวกเจ้ามัลละเมือง กุสินาราว่า ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พระ

ผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว ขอท่าน ทั้งหลายจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุณิสาและ ประชาบดี ได้ทรงสดับคำนี้ของท่านพระอานนท์แล้ว เป็นทุกข์เสียพระทัยเปี่ยม ไปด้วยความทุกข์ในใจ บางพวกสยายพระเกศา ประคองหัตถ์ทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ดุจมีบาทอันขาดแล้ว ทรงรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จ ปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุ ในโลกอันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราตรัสสั่ง พวกบุรุษว่า ดูกรพนาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงเตรียมของหอมมาลัยและเครื่องดนตรีทั้งปวง บรรดามีในกรุงกุสินาราไว้ให้พร้อมเถิด พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ทรงถือเอาของหอมมาลัยและเครื่องดนตรีทั้งปวงกับผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จเข้าไปยัง สาลวันอันเป็นที่แวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละ และเสด็จเข้าไปถึงพระสรีระพระผู้มีพระภาค ครั้นเข้าไปถึงแล้วสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม ดาดเพดานผ้า ตกแต่งโรงมณฑล ยังวันนั้นให้ล่วงไปด้วยประการฉะนี้ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้มีความดำริว่า การถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาคในวันนี้พลบค่ำเสียแล้ว พรุ่งนี้เราจักถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราสักการะ เคารพนับถือ บูชา พระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอมดาดเพดานผ้า ตกแต่ง โรงมณฑล ยังวันที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก ให้ล่วงไป ครั้นถึงวันที่เจ็ด พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้มีความดำริว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม จักเชิญไปทางทิศทักษิณแห่งพระนคร แล้วเชิญไปภายนอกพระนคร ถวายพระเพลิง พระสรีระพระผู้มีพระภาคทางทิศทักษิณแห่งพระนครเถิด ฯ

[๑๕๓] สมัยนั้น มัลลปาโมกข์ ๘ องค์ สระสรงเกล้าแล้วทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งพระทัยว่า เราจักยกพระสรีระพระผู้มีพระภาค ก็มิอาจจะยกขึ้นได้ ลำดับนั้นพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ข้าแต่ท่านอนุรุทธะ อะไร หนอเป็นเหตุอะไรหนอเป็นปัจจัย ให้มัลลปาโมกข์ ๘ องค์นี้ ผู้สระสรงเกล้าแล้ว ทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยก
พระสรีระพระผู้มีพระภาคก็มิอาจยกขึ้นได้ ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านอย่างหนึ่ง ของพวก เทวดาอย่างหนึ่ง ฯ

ม. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประสงค์ของพวกเทวดาเป็นอย่างไร ฯ

ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัย และของหอม จักเชิญไปทางทิศทักษิณแห่งพระนคร แล้วเชิญไปภายนอกพระนคร ถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาค

ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร ความประสงค์ ของพวกเทวดาว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอมอันเป็นทิพย์ จักเชิญ ไปทางทิศอุดรแห่งพระนคร แล้วเข้าไปสู่พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไปท่าม กลางพระนคร แล้วออกโดยทวารทิศบูรพา แล้วถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มี พระภาค ที่มกุฏพันธนเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศบูรพาแห่งพระนคร ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด ฯ

สมัยนั้น เมืองกุสินาราเดียรดาษไปด้วยดอกมณฑารพโดยถ่องแถวประมาณ แค่เข่าจนตลอดที่ต่อแห่งเรือน บ่อของโสโครกและกองหยากเยื่อ ครั้งนั้น พวกเทวดาและพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระ พระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม ทั้งที่ เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เชิญไปทางทิศอุดรแห่งพระนคร แล้วเข้าไปสู่ พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไปท่ามกลางพระนคร แล้วออกโดยทวารทิศบูรพา แล้ววางพระสรีระพระผู้มีพระภาค ณ มกุฏพันธนเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศบูรพาแห่งพระนคร ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ถามท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านพระอานนท์ พวกข้าพเจ้าจะปฏิบัติอย่างไรในพระสรีระพระผู้มีพระภาค ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย พวกท่านพึงปฏิบัติในพระสรีระพระตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิฉะนั้น ฯ

ข้าแต่ท่านอานนท์ ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ฯ

ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย เขาห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าใหม่ แล้ว ซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วย ผ้า ๕๐๐ คู่แล้ว เชิญพระสรีระลงในรางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วย รางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระสรีระ พระเจ้าจักรพรรดิแล้ว สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่หนทางใหญ่

๔ แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยประการฉะนี้แล พวกท่านพึงปฏิบัติในพระสรีระพระตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูป ของพระตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมาลัยของหอมหรือ จุณ จักอภิวาท หรือจักยังจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน ฯ

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราตรัสสั่งพวกบุรุษว่า ดูกรพนาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงเตรียมสำลีไว้ให้พร้อมเถิด พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ห่อพระสรีระพระผู้มีพระภาคด้วยผ้าใหม่ แล้วซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระผู้มีพระภาคด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญลงในรางเหล็ก อันเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน แล้วจึงเชิญพระสรีระพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธาร ฯ

[๑๕๔] สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลจากเมืองปาวามาสู่เมืองกุสินารา ลำดับนั้น ท่าน พระมหากัสสปแวะออกจากทางแล้วนั่งพักที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ฯ

สมัยนั้น อาชีวกคนหนึ่ง ถือดอกมณฑารพในเมืองกุสินารา เดินทางไกล มาสู่เมืองปาวา ท่านพระมหากัสสปได้เห็นอาชีวกนั้นมาแต่ไกล จึงถามอาชีวกนั้นว่า ดูกรผู้มีอายุ ท่านยังทราบข่าวพระศาสดาของเราบ้างหรือ อาชีวกตอบว่า อย่างนั้น ผู้มีอายุ เราทราบอยู่ พระสมณโคดมปรินิพพานเสียแล้ว ได้ ๗ วันเข้าวันนี้ ดอก มณฑารพนี้เราถือมาจากที่นั้น บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่าใด ยังไม่ปราศจาก ราคะ ภิกษุเหล่านั้น บางพวกประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือก ไปมาดุจมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักษุในโลก อันตรธาน เสียเร็วนัก ดังนี้ ส่วนภิกษุเหล่าใด ปราศจากราคะแล้ว ภิกษุเหล่านั้น มีสติ สัมปชัญญะ อดกลั้นด้วยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

[๑๕๕] สมัยนั้น บรรพชิตผู้บวชเมื่อแก่ นามว่าสุภัททะ นั่งอยู่ในบริษัท นั้นด้วย ครั้งนั้น สุภัททวุฒบรรพชิตได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยอาวุโส พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่าร่ำไรไปเลย พวกเราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระมหาสมณะนั้น เบียดเบียนพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็บัดนี้ พวกเรา ปรารถนาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปเตือนภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยอาวุโส พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่าร่ำไรไปเลย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้อย่างนี้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้ แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๑๕๖] สมัยนั้น มัลลปาโมกข์ ๔ องค์ สระสรงเกล้าแล้วทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยังไฟให้ติดจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค ก็มิอาจให้ติดได้ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ข้าแต่ท่าน อนุรุทธะ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่ให้มัลลปาโมกข์ทั้ง ๔ องค์นี้ ผู้สระสรงเกล้าแล้ว ทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยังไฟให้ติดจิตกาธาร ก็มิอาจให้ติดได้ ฯ

อ. ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านอย่างหนึ่ง ของพวกเทวดาอย่างหนึ่ง ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประสงค์ของพวกเทวดาเป็นอย่างไร ฯ

ดูกรวาสิฏฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกเทวดาว่า ท่านพระมหากัสสป นี้ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลจากเมืองปาวามาสู่ เมืองกุสินารา จิตกาธานของพระผู้มีพระภาคจักยังไม่ลุกโพลงขึ้น จนกว่าท่าน พระมหากัสสปจะถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยมือของตน ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปเข้าไปถึงมกุฏพันธนเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ในเมืองกุสินารา และถึงจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วกระทำจีวรเฉวียงบ่า ข้างหนึ่ง ประนม

อัญชลี กระทำประทักษิณจิตกาธาร ๓ รอบ แล้วเปิดทางพระบาท ถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แม้ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น ก็กระทำจีวรเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลี กระทำประทักษิณ ๓ รอบ แล้วถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อท่านพระมหา กัสสปและภิกษุ ๕๐๐ รูปนั้นถวายบังคมแล้ว จิตกาธารของพระผู้มีพระภาคก็โพลง ขึ้นเอง เมื่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคถูกเพลิงไหม้อยู่ พระอวัยวะส่วนใด คือ พระฉวี พระจัมมะ พระมังสะ พระนหารู หรือพระลสิกา เถ้า เขม่า แห่งพระอวัยวะส่วนนั้น มิได้ปรากฏเลย เหลืออยู่แต่พระสรีระอย่างเดียว เมื่อ เนยใสและน้ำมันถูกไฟไหม้อยู่ เถ้า เขม่า มิได้ปรากฏ ฉันใด เมื่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคถูกเพลิงไหม้อยู่ พระอวัยวะส่วนใด คือ พระฉวี พระจัมมะ พระมังสะ พระนหารู หรือพระลสิกา เถ้า เขม่าแห่งพระอวัยวะส่วนนั้น มิได้ ปรากฏเลย เหลืออยู่แต่พระสรีระอย่างเดียวฉันนั้นเหมือนกัน และบรรดาผ้า ๕๐๐ คู่ เหล่านั้น ไฟไหม้เพียง ๒ ผืนเท่านั้น คือ ผืนในที่สุด กับผืนนอก เมื่อพระสรีระพระผู้มีพระภาคถูกไฟไหม้แล้ว ท่อน้ำก็ไหลหลั่งมาจากอากาศดับจิตกาธารของ พระผู้มีพระภาค น้ำพุ่งขึ้นแม้จากไม้สาละ ดับจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ดับจิตกาธารของพระผู้มีพระภาคด้วยน้ำหอมล้วนๆ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารากระทำสัตติบัญชรในสัณฐาคารแวดล้อมด้วย ธนูปราการ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาคตลอดเจ็ดวัน ด้วยการฟ้อนรำ ด้วยการขับ ด้วยการประโคม ด้วยพวงมาลัย ฯ

[๑๕๗] พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหีบุตรได้ทรงสดับ ข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินาราจึงทรงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ เราควร จะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสถูปและการฉลอง พระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกกษัตริย์ลิจฉวีเมืองเวสาลีทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินารา จึงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ เราควรได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง แม้พวกเราก็จักได้ทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกกษัตริย์ศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ ... พระผู้มีพระภาคเป็นพระญาติอันประเสริฐ ของพวกเรา ... พวกกษัตริย์ถูลีเมืองอัลกัปปะ ... พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ ... พวกกษัตริย์โกลิยะ

เมืองรามคาม ... พระผู้มีพระภาคเป็น กษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ ... พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวฏฐทีปกะ ... พระผู้มี พระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นพราหมณ์ ... พวกกษัตริย์มัลละเมืองปาวาได้ ทรงสดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินารา จึงทรงส่งทูต ไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค เมื่อกษัตริย์และพราหมณ์ว่ามาดังนี้แล้ว พวกเจ้ามัลละ เมืองกุสินาราได้ตรัสตอบหมู่คณะเหล่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานใน คามเขตของพวกเรา พวกเราจักไม่ให้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๕๘] เมื่อพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราตรัสอย่างนี้แล้ว โทณพราหมณ์ ได้พูดกะหมู่คณะเหล่านั้นว่า

ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอพวกท่านจงฟังคำอันเอกของข้าพเจ้าพระพุทธ
เจ้าของเราทั้งหลาย เป็นผู้กล่าวสรรเสริญขันติ การ จะสัมประหารกันเพราะ
ส่วนพระสรีระของพระพุทธเจ้าผู้เป็น อุดมบุคคลเช่นนี้ ไม่ดีเลย ขอเรา
ทั้งหลายทั้งปวง จงยินยอม พร้อมใจยินดีแบ่งพระสรีระออกเป็น ๘ ส่วนเถิด
ขอพระสถูป จงแพร่หลายไปในทิศทั้งหลาย ชนผู้เลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า
ผู้มีพระจักษุมีอยู่มาก ฯ

[๑๕๙] หมู่คณะเหล่านั้นตอบว่า ข้าแต่พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้นขอท่าน นั่นแหละจงแบ่งพระสรีระพระผู้มีพระภาคออกเป็น ๘ ส่วนเท่าๆ กัน ให้เรียบร้อย เถิด โทณพราหมณ์รับคำของหมู่คณะเหล่านั้นแล้ว แบ่งพระสรีระพระผู้มีพระภาค ออกเป็น ๘ ส่วนเท่ากันเรียบร้อย จึงกล่าวกะหมู่คณะเหล่านั้นว่า ดูกรท่านผู้เจริญ ทั้งหลาย ขอพวกท่านจงให้ตุมพะนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจักกระทำพระสถูป และกระทำการฉลองตุมพะบ้าง ทูตเหล่านั้นได้ให้ตุมพะแก่โทณพราหมณ์ ฯ

[๑๖๐] พวกเจ้าโมริยะเมืองปิปผลิวัน ได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาค เสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินารา จึงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็เป็นกษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระ พระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสถูปและการ

ฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราตอบว่า ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคไม่มี เราได้ แบ่งกันเสียแล้ว พวกท่านจงนำพระอังคารไปแต่ที่นี่เถิด พวกทูตนั้น นำพระ อังคารไปจากที่นั้นแล้ว ฯ

[๑๖๑] ครั้งนั้น พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหีบุตร ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในพระนครราชคฤห์ พวกกษัตริย์ลิจฉวีเมืองเวสาลี ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มี พระภาคในเมืองเวสาลี พวกกษัตริย์ศากยะ

เมืองกบิลพัสดุ์ ก็ได้กระทำพระสถูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองกบิลพัสดุ์ พวกกษัตริย์ถูลีเมือง อัลกัปปะ ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมือง อัลกัปปะ พวกกษัตริย์โกลิยะเมืองรามคาม ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลอง พระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองรามคาม พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวฏฐทีปกะ ก็ได้ กระทำพระสถูป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองเวฏฐทีปกะ พวก เจ้ามัลละเมืองปาวา ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในเมืองปาวา พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ก็ได้กระทำพระสถูปและการ

ฉลอง พระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองกุสินารา โทณพราหมณ์ ก็ได้กระทำสถูปและ การฉลองตุมพะ พวกกษัตริย์โมริยะเมืองปิปผลิวัน ก็ได้กระทำพระสถูปและการ ฉลองพระอังคารในเมืองปิปผลิวัน ฯ

พระสถูปบรรจุพระสรีระมีแปดแห่ง เป็นเก้าแห่งทั้งสถูปบรรจุตุมพะ เป็นสิบแห่งทั้งพระสถูปบรรจุพระอังคาร ด้วยประการฉะนี้ การแจกพระธาตุและ การก่อพระสถูปเช่นนี้ เป็นแบบอย่างมาแล้ว ฯ

[๑๖๒] พระสรีระของพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุ แปดทะนาน เจ็ดทะนาน
บูชากันอยู่ในชมพูทวีป ส่วนพระสรีระอีกทะนาน หนึ่งของพระพุทธเจ้า
ผู้เป็นบุรุษที่ประเสริฐอันสูงสุด พวก นาคราชบูชากันอยู่ในรามคาม พระ
เขี้ยวองค์หนึ่งเทวดา ชาวไตรทิพย์บูชาแล้ว ส่วนอีกองค์หนึ่ง บูชากันอยู่ใน
คันธาร บุรี อีกองค์หนึ่งบูชากันอยู่ในแคว้นของพระเจ้ากาลิงคะ อีก องค์
หนึ่ง พระยานาคบูชากันอยู่ ฯ

ด้วยพระเดชแห่งพระสรีระพระพุทธเจ้า นั้นแหละ แผ่นดินนี้ ชื่อว่า ทรงไว้ซึ่งแก้วประดับแล้วด้วยนักพรตผู้ ประเสริฐที่สุด พระสรีระของพระพุทธเจ้าผู้มีจักษุนี้ ชื่อว่าอันเขาผู้สักการะๆ สักการะดีแล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์ใด อันจอมเทพจอมนาคและจอมนระบูชาแล้ว อันจอมมนุษย์ผู้ ประเสริฐสุดบูชาแล้วเหมือนกัน ขอท่านทั้งหลายจงประนม มือถวายบังคมพระสรีระนั้นๆ ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลายหาได้ยากโดยร้อยแห่งกัป ฯ

พระทนต์ ๔๐ องค์ บริบูรณ์ พระเกศา และ พระโลมาทั้งหมด พวกเทวดานำไปองค์ละองค์ๆ โดยนำต่อๆ กันไปในจักรวาล ดังนี้แล ฯ

จบมหาปรินิพพานสูตร ที่ ๓

----

๔. มหาสุทัสสนสูตร (๑๗)

----

[๑๖๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

ในสมัยใกล้เสด็จปรินิพพานคราวหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับในระหว่าง ไม้สาละในสาลวัน อันเป็นที่แวะพักของเหล่ามัลละกษัตริย์ เขตกรุงกุสินารา ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้า แล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคอย่าเสด็จ ปรินิพพาน ในเมืองเล็ก เมืองดอน กิ่งเมืองนี้เลย นครใหญ่เหล่าอื่น มีอยู่คือ เมืองจัมปา เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองสาเกต เมืองโกสัมพี เมืองพาราณสี ขอพระผู้มีพระภาคจงเสด็จปรินิพพานในเมืองเหล่านี้เถิด กษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล ที่เลื่อมใสพระตถาคตอย่างยิ่ง มีอยู่มากใน เมืองเหล่านี้ ท่านเหล่านั้นจักกระทำการบูชาพระสรีระของพระตถาคต ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า เมืองเล็ก เมืองดอนกิ่งเมือง ดังนี้เลย ดูกรอานนท์ แต่ปางก่อน มีพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงพระนามว่า มหาสุทัสสนะเป็นกษัตริย์ผู้ได้มูรธาภิเษก เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้วมีราชอาณาจักรมั่นคง ดูกรอานนท์ เมืองกุสินารานี้ มีนามว่า กุสาวดี เป็นราชธานีของพระเจ้ามหาสุทัสสนะ โดย ยาวด้านทิศบูรพาและทิศประจิม ๑๒ โยชน์ โดยกว้างด้านทิศอุดรและทิศทักษิณ ๗ โยชน์ ดูกรอานนท์ กุสาวดี ราชธานีเป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่นและมีภิกษาหาได้ง่าย ดูกรอานนท์ เมืองอาลกมันทาราชธานี แห่ง เทพเจ้าทั้งหลายเป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก ยักษ์หนาแน่น และมีภิกษา หาได้ง่าย แม้ฉันใด เมืองกุสาวดีราชธานีก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นเมืองที่มั่งคั่ง รุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย ดูกรอานนท์ กุสาวดี ราชธานี มิได้เงียบจากเสียง ๑๐ ประการ ทั้งกลางวันและกลางคืน คือ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงประโคม และเสียงเป็นที่ ๑๐ ว่า ท่านทั้งหลาย จงบริโภค จงดื่มจงเคี้ยวกิน ดูกรอานนท์ กุสาวดีราชธานี แวดล้อมด้วยกำแพง ๗ ชั้น คือ กำแพงแล้วด้วย

ทองชั้น ๑ แล้วด้วยเงินชั้น ๑ แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ชั้น ๑ แล้วด้วยแก้วผลึกชั้น ๑ แล้วด้วยแก้วโกเมนชั้น ๑ แล้วด้วยบุษราคัมชั้น ๑ แล้วด้วยรัตนะทุกอย่างชั้น ๑ ดูกรอานนท์ เมืองกุสาวดีราชธานี มีประตูสำหรับวรรณะทั้ง ๔ คือ ประตู ๑ แล้วด้วยทอง ประตู ๑ แล้วด้วยเงิน ประตู ๑ แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ประตู ๑ แล้วด้วยแก้วผลึก ในประตู ๑ๆ มีเสาระเนียดปักไว้ประตูละ ๗ เสา ปักลึก ๓ ชั่วบุรุษ โดยส่วนสูง ๑๒ ชั่วบุรุษ เสาระเนียดต้นหนึ่งแล้วด้วยทอง ต้นหนึ่ง แล้วด้วยเงิน ต้นหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ต้นหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ต้นหนึ่งแล้วด้วยแก้วโกเมน ต้นหนึ่งแล้วด้วยบุษราคัม ต้นหนึ่งแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ดูกรอานนท์ กุสาวดีราชธานีแวดล้อมด้วยต้นตาล ๗ แถว ต้นตาลแถวหนึ่งแล้ว ด้วยทอง แถวหนึ่งแล้วด้วยเงิน แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แถวหนึ่งแล้ว ด้วยแก้วผลึก แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วโกเมน แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วบุษราคัม แถวหนึ่งแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ต้นตาลที่แล้วด้วยทอง ลำต้นแล้วด้วยทอง ใบ และผลแล้วด้วยเงิน ต้นตาลที่แล้วด้วยเงิน ลำต้นแล้วด้วยเงิน ใบและผลแล้ว ด้วยทอง ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ลำต้นแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ใบและผล แล้วด้วยแก้วผลึก ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วผลึก ลำต้นแล้วด้วยแก้วผลึก ใบและ ผลแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วโกเมน ลำต้นแล้วด้วยแก้วโกเมน ใบและผลแล้วด้วยแก้วบุษราคัม ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลำต้นแล้วด้วย แก้วบุษราคัม ใบและผลแล้วด้วยแก้วโกเมน ต้นตาลที่แล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ลำต้นแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ดูกรอานนท์ แถวต้นตาลเหล่านั้น เมื่อต้องลมพัดแล้ว มีเสียงไพเราะยวนใจ ชวนให้ฟังและ ให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนดนตรีประกอบด้วยองค์ ๕ ที่บุคคลปรับ ดีแล้ว ประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ เสียงย่อมไพเราะยวนใจ ชวนให้ ฟังและให้เคลิบเคลิ้ม ฉันใด เสียงแห่งแถวต้นตาลเหล่านั้น ที่ต้องลมพัดแล้ว ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ ก็สมัยนั้น ในกุสาวดีราชธานี มีนักเลง นักเล่น และนักดื่ม พวกเขาบำเรอกัน ด้วยเสียงแห่งแถวต้นตาลที่ต้องลมเหล่านั้น ฯ

[๑๖๔] ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ และด้วยฤทธิ์ ๔ ประการ แก้ว ๗ ประการ เป็นไฉน ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อพระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงสนานพระเศียรในวัน ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถ ทรงรักษาอุโบสถ เสด็จขึ้นบนปราสาทอันประเสริฐ จักรแก้ว อันเป็นทิพย์ มีซี่พันหนึ่ง มีกง มีดุม พร้อมบริบูรณ์ โดยอาการทั้งปวง ได้ ปรากฏขึ้น ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็น จึง

ทรงพระดำริว่า ก็เราได้สดับเรื่องนี้มา แล้วว่า ผู้ใดเป็นขัตติยราชผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว สนานพระเศียรในวัน ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถ ทรงรักษาอุโบสถ เสด็จขึ้นสู่ปราสาทอันประเสริฐ จักรแก้วอัน เป็นทิพย์ มีซี่พันหนึ่ง มีกง มีดุม พร้อมบริบูรณ์ โดยอาการทั้งปวงย่อมปรากฏ ขึ้นพระราชาผู้นั้น ย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิดังนี้ เราพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หรือหนอ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้นพระเจ้ามหาสุทัสสนะเสด็จลุกจากอาสนะ ทรง กระทำพระภูษาเฉวียงบ่า พระหัตถ์ซ้ายทรงจับพระเต้าทอง พระหัตถ์ขวาทรงชูจักร แก้วขึ้น ตรัสว่า จักรแก้วอันเจริญ จงเป็นไป จักรแก้วอันเจริญ จงชำนะวิเศษยิ่ง ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล จักรแก้วนั้นก็เป็นไปทางปุรัตถิมทิศ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ พร้อมด้วยจตุรงคเสนา ก็เสด็จตามไป ดูกรอานนท์ จักรแก้วหยุดอยู่ในประเทศ ใด พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ก็เสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงคเสนา ในประเทศ นั้น ดูกรอานนท์ ก็ในปุรัตถิมทิศ พระราชาเหล่าใดเป็นปฏิปักษ์ พระราชา เหล่านั้นเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่มหาราช ขอ พระองค์จงเสด็จมาเถิด พระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชสมบัติของหม่อมฉัน ย่อม เป็นของพระองค์ ขอพระองค์จงประทานพระบรมราโชวาท ฯ

พระเจ้ามหาสุทัสสนะจึงตรัสอย่างนี้ว่า พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึง ถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงกล่าวเท็จ ไม่พึงดื่ม น้ำเมา จงบริโภคตามเคยเถิด ดูกรอานนท์ ก็ในปุรัตถิมทิศ พระราชาเหล่าใด เป็นปฏิปักษ์ พระราชาเหล่านั้นกลับอ่อนน้อม ต่อพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ดูกร อานนท์ ลำดับนั้นจักรแก้วก็ย่างเข้าสู่สมุทรด้านปุรัตถิมทิศแล้วกลับเวียนไปทาง ทิศทักษิณ ย่างเข้าสู่สมุทรด้านทักษิณทิศแล้วกลับเวียนไปทางทิศปัจจิมย่างเข้า สู่สมุทรด้านทิศปัจจิมแล้วกลับเวียนไปทางทิศอุดร พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงติดตามไปพร้อมด้วย จตุรงคเสนา ดูกรอานนท์ ก็จักรแก้วหยุดอยู่ในประเทศใด พระเจ้ามหาสุทัสสนะก็เสด็จเข้าพักแรม พร้อมด้วยจตุรงคเสนาในประเทศนั้น ดูกรอานนท์ ก็ในอุตตรทิศ พระราชาเหล่าใดเป็นปฏิปักษ์ พระราชาเหล่านั้น เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่มหาราช ขอพระองค์จง เสด็จมาเถิด พระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชสมบัติของหม่อมฉันย่อมเป็นของ พระองค์ ขอพระองค์จงประทานพระบรมราโชวาท ฯ

พระเจ้ามหาสุทัสสนะจึงตรัสอย่างนี้ว่า พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือ เอาของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงกล่าวเท็จ ไม่พึงดื่ม น้ำเมา จงบริโภคตามเคยเถิด ดูกรอานนท์ ก็ในอุตตรทิศ พระราชาเหล่าใดเป็น ปฏิปักษ์ พระราชาเหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อพระเจ้ามหาสุทัสนะ ลำดับนั้น จักรแก้วนั้นก็ปราบปรามปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขตให้ราบคาบเสร็จแล้วก็กลับมา กุสาวดีราชธานี ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ที่พระทวารภายในพระราชวัง ณ มุขสำหรับทำเรื่องราว ยังภายในราชวังของพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ให้สว่างไสว อยู่ ดูกรอานนท์ จักรแก้วเห็นปานนี้ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ฯ

[๑๖๕] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ช้างแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทัสสนะ เป็นช้างเผือกล้วน เป็นที่พึ่งของเหล่าสัตว์มีฤทธิ์ ไปในอากาศได้ เป็นพระยาช้างสกุลอุโบสถ พระเจ้ามหาสุทัสสนะทอดพระเนตรแล้วทรงพอ พระทัย ดำรัสว่า ท่านผู้เจริญ ยานคือช้างอันเจริญถ้าได้ฝึกหัด ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น ช้างแก้วก็เข้าถึงการฝึกหัดเหมือนอย่างช้างอาชานัยที่เจริญอันเขาฝึกหัด เรียบร้อยดีแล้วตลอดเวลานานฉะนั้น ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้า มหาสุทัสสนะ เมื่อจะทรงทดลองช้างแก้วตัวนั้นแหละ พอเวลาเช้าก็เสด็จขึ้นทรง แล้วเสด็จเลียบไปตลอดปฐพีอันมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับกุสาวดีราชธานี แล้วเสวยพระกระยาหารเช้า ดูกรอานนท์ ช้างแก้วเห็นปานนี้ได้ปรากฏแก่ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ฯ

[๑๖๖] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ม้าแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทัสสนะ เป็นม้าขาวล้วน ศีรษะดำ มีผมเป็นพวงประดุจหญ้าปล้อง มี ฤทธิ์ ไปในอากาศได้ ชื่อวลาหกอัศวราช ท้าวเธอทอดพระเนตรแล้วทรงพอ พระหฤทัย ตรัสว่า ท่านผู้เจริญ ยานคือม้าอันเจริญถ้าได้ฝึกหัด ลำดับนั้น ม้าแก้วนั้นก็เข้าถึงการฝึกหัดเหมือนอย่างม้าอาชานัยตัวเจริญ ที่ได้รับการฝึกหัด เรียบร้อยดีแล้วตลอดเวลานาน ฉะนั้น ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้า มหาสุทัสสนะ เมื่อจะทรงทดลองม้าแก้วตัวนั้นแหละ ได้เสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า เสด็จเลียบไปตลอดปฐพีอันมีสมุทรเป็นขอบเขต แล้วเสด็จกลับมากุสาวดีราชธานี แล้วเสวยพระกระยาหารเช้า ดูกรอานนท์ ม้าแก้วเห็นปานนี้ได้ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทัสสนะ ฯ

[๑๖๗] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง แก้วมณีได้ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทัสสนะ เป็นแก้วไพฑูรย์อันงามเกิดเองอย่างบริสุทธิ์ แปดเหลี่ยม นาย ช่างเจียรไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง ดูกรอานนท์ แสงสว่าง ของแก้วมณีนั้น แผ่ไปโดยรอบประมาณโยชน์หนึ่ง ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมี มาแล้ว พระเจ้ามหาสุทัสสนะเมื่อจะทรงทดลองแก้วมณีดวงนั้น ทรงยังจตุรงค เสนาให้ผูกสอดเครื่องรบ ทรงยกแก้วมณีไว้ปลายธง แล้วเสด็จไปยืนในที่มืด ในราตรีกาล ดูกรอานนท์ ชาวบ้านที่อยู่โดยรอบ ต่างพากันสำคัญว่ากลางวัน ประกอบการงานด้วยแสงสว่างนั้น ดูกรอานนท์ แก้วมณีเห็นปานนี้ ได้ ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ฯ

[๑๖๘] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง นางแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทัสสนะ เป็นสตรีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส กอปรด้วยผิวพรรณผุดผ่อง ยิ่งนัก ไม่สูงเกิน ไม่ต่ำเกิน ไม่ผอมเกิน ไม่อ้วนเกิน ไม่ดำเกิน ไม่ขาวเกิน เย้ยวรรณของหญิงมนุษย์ แต่ไม่ถึงวรรณทิพย์ ดูกรอานนท์

สัมผัสแห่งกายของ นางแก้วนั้น เห็นปานนี้ คือ เหมือนปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย นางแก้วนั้น ฤดูหนาว ตัวอุ่น ฤดูร้อนตัวเย็น กลิ่นจันทร์ฟุ้งออกจากกาย กลิ่นอุบลฟุ้งออกจากปาก ของนางแก้วนั้น นางแก้วนั้นมีปรกติตื่นก่อน มีปรกตินอนภายหลัง คอยฟังว่าจะ โปรดให้ทำอะไร ประพฤติต้องพระทัย เพ็ดทูลด้วยถ้อยคำที่น่ารัก นางแก้วนั้น แม้ใจก็ไม่คิดนอกพระทัยพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ไหนเลยกายนางจะเป็นได้เล่า ดูกรอานนท์ นางแก้วเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ฯ

[๑๖๙] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง คฤหบดีแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะ คฤหบดีแก้วนั้นปรากฏว่ามีจักษุเป็นทิพย์ซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรม อาจเห็นขุมทรัพย์ทั้งที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ คฤหบดีแก้วนั้นเข้าเฝ้าพระเจ้า มหาสุทัสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ พระองค์จงมีความขวนขวายน้อย ข้าพระพุทธเจ้าจักกระทำหน้าที่เรื่องทรัพย์ด้วยทรัพย์ของพระองค์ ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทัสสนะเมื่อจะทรงทดลองคฤหบดีแก้วนั้นแหละ ได้เสด็จลงเรือตัดข้ามกระแสน้ำไปกลางแม่น้ำคงคา แล้วตรัสกะคฤหบดีแก้วว่า คฤหบดี เราต้องการเงินและทอง คฤหบดีแก้วกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราช ถ้า เช่นนั้น จงเทียบเรือเข้าไปริมตลิ่งข้างหนึ่ง ดูกรคฤหบดี เราต้องการเงินและทอง ที่นี่ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น คฤหบดีแก้วนั้นเอามือทั้งสองจุ่มน้ำลงไปยกหม้อ อันเต็มด้วยเงินและทองขึ้นมา แล้วกราบทูลพระเจ้ามหาสุทัสสนะว่า ขอเดชะ เท่านี้พอละ เท่านี้เป็นอันทำแล้ว พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ตรัสอย่างนี้ว่า คฤหบดี

เท่านี้พอละ เท่านี้เป็นอันทำแล้ว เท่านี้เป็นอันบูชาแล้ว ดังนี้ ดูกรอานนท์ คฤหบดีแก้วเห็นปานนี้ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ฯ

[๑๗๐] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ปริณายกแก้วได้ปรากฏแก่ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ปริณายกแก้วนั้นเป็นบัณฑิต เฉียบแหลม มีปัญญาสามารถ เพื่อยังพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ให้ดำเนินเข้าไปยังที่ที่ควรเข้าไป ให้หลีกไปยังที่ที่ ควรหลีกไป หรือให้ทรงยับยั้ง ในที่ที่ควรยับยั้ง ปริณายกแก้วนั้นเข้าเฝ้าพระเจ้า มหาสุทัสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์จงเป็นผู้ขวนขวาย น้อย ข้าพระพุทธเจ้าจักปกครองเอง ดูกรอานนท์ ปริณายกแก้วเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการ ฯ

[๑๗๑] ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงประกอบได้ด้วยฤทธิ์ ๔ ประการ ฤทธิ์ ๔ ประการ เป็นไฉน ฯ

ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ มีพระรูปงามน่าดู น่าเลื่อมใส กอปรด้วยผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก เกินกว่ามนุษย์อื่นๆ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหา สุทัสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้ เป็นที่หนึ่ง ฯ

[๑๗๒] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทัสสนะ เป็นผู้มี พระชนม์ยืนดำรงอยู่สิ้นกาลนานกว่ามนุษย์เหล่าอื่นยิ่งนัก ดูกรอานนท์ พระเจ้า มหาสุทัสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้เป็นที่สอง ฯ

[๑๗๓] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงมี พระโรคาพาธน้อย มีทุกข์น้อย ประกอบด้วยไฟธาตุ อันเกิดแต่วิบากสม่ำ เสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เกินกว่ามนุษย์เหล่าอื่น ดูกรอานนท์ พระเจ้า มหาสุทัสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้ เป็นที่สาม ฯ

[๑๗๔] ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทัสสนะ เป็นที่ รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพวกพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เหมือนอย่างบิดา ย่อมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของบุตรทั้งหลายฉันใด พระเจ้ามหาสุทัสสนะก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ฉันนั้น ดูกร อานนท์ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของ พระเจ้ามหาสุทัสสนะเหมือนอย่างบุตร ย่อมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของบิดาฉันใด พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพระเจ้า มหาสุทัสสนะ

ฉันนั้น ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทัสสนะ เสด็จออกประพาสพระราชอุทยานด้วยจาตุรงคเสนา ลำดับนั้น พวกพราหมณ์และ คฤหบดีเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอ พระองค์อย่าด่วนเสด็จไป พวกข้าพระพุทธเจ้าจักได้เห็นพระองค์นานๆ ดูกร อานนท์ ฝ่ายพระเจ้ามหาสุทัสสนะตรัสเตือนสารถีว่า จงขับรถช้าๆ เราจะพึง ได้ดูพวกพราหมณ์และคฤหบดีนานๆ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้เป็นที่สี่ พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์ ๔ ประการนี้ ฯ

[๑๗๕] ครั้งนั้นแล อานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะได้ทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราจะพึงขุดสระโบกขรณีระยะห่างกันสระละร้อยชั่วธนู ในระหว่าง ต้นตาลเหล่านี้ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ให้สร้างสระโบกขรณีระยะห่าง กันสระละร้อยชั่วธนู ในระหว่างต้นตาลเหล่านั้น สระโบกขรณีเหล่านั้น ก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด อิฐชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วย แก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ในบรรดาสระโบกขรณีเหล่านั้น สระ หนึ่งมีบันได ๔ ด้าน ๔ ชนิด บันไดด้านหนึ่งแล้วด้วยทอง ด้านหนึ่งแล้วด้วยเงิน ด้านหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ด้านหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดแล้วด้วยทอง แม่บันไดแล้วด้วยทอง ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยเงิน บันไดแล้วด้วยเงิน แม่บันได แล้วด้วยเงิน ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยทอง บันไดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แม่บันได แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก แม่บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ดูกรอานนท์ระโบกขรณีเหล่านั้นแวดล้อมด้วยเวทีสองชั้น เวทีชั้นหนึ่งแล้วด้วยทอง เวที ชั้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน เวทีแล้วด้วยทอง เสาแล้วด้วยทอง คั่นและกรอบแล้ว ด้วยเงิน เวทีแล้วด้วยเงิน เสาแล้วด้วยเงิน คั่นและกรอบแล้วด้วยทอง ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงให้ปลูกไม้ดอกเห็นปานนี้ ในสระโบกขรณีเหล่านี้ คืออุบล ปทุม โกมุท บุณฑริก อันเผล็ดดอกได้ทุกฤดูกาล ไม่ต้องให้ปวงชนผู้มาต้องกลับไปมือเปล่า ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะรับสั่งให้คนปลูกไม้ดอกเห็นปานนั้น ในสระ โบกขรณีเหล่านั้น คือ อุบล ปทุม โกมุท บุณฑริก อันเผล็ดดอกได้ทุก ฤดูกาล ไม่ต้องให้ชนผู้มาต้องกลับไปมือเปล่า ครั้งนั้นแล อานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ได้ทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงวางบุรุษผู้เชิญคนให้อาบน้ำ ไว้ที่ฝั่งสระโบกขรณี

เหล่านี้ จักได้เชิญคนผู้มาแล้วๆ ให้อาบ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ทรงวางบุรุษผู้เชิญคนให้อาบน้ำไว้ที่ขอบสระโบกขรณี เหล่านั้น สำหรับเชิญคนผู้มาแล้วๆ ให้อาบ ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะได้ทรงพระดำริว่า ถ้า กระไร เราพึงตั้งทานเห็นปานนี้ไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านี้ คือ ข้าวสำหรับ ผู้ต้องการข้าว น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า ยานสำหรับผู้ต้อง การยาน ที่นอนสำหรับผู้ต้องการที่นอน สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี เงินสำหรับ ผู้ต้องการเงิน และทองสำหรับผู้ต้องการทอง ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ได้ทรงตั้งทานเห็นปานนี้ไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านั้น คือข้าวสำหรับผู้ต้องการข้าว น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า ยานสำหรับผู้ต้องการยาน ที่นอน สำหรับผู้ต้องการที่นอน สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี เงินสำหรับผู้ต้องการเงิน และทองสำหรับผู้ต้องการทอง ฯ

[๑๗๖] ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พวกพราหมณ์และคฤหบดี ถือเอาทรัพย์ สมบัติเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ทรัพย์สมบัติเป็นจำนวนมากนี้ พวกข้าพระพุทธเจ้านำมาเฉพาะพระองค์เท่านั้น ขอพระองค์จงทรงรับทรัพย์สมบัตินั้น มีพระราชดำรัสว่า ช่างเถอะ พ่อผู้เจริญ ทรัพย์สมบัติอันมากมายนี้ พวกท่านนำมาเพื่อเราโดยพลีอันชอบธรรม จงเป็นของ พวกท่านเถิด และจงนำเอาไปยิ่งกว่านี้ พวกเขาถูกพระราชาตรัสห้าม ได้หลีก ไปข้างหนึ่ง แล้วปรึกษากันอย่างนี้ว่า การที่พวกเราจะนำทรัพย์สมบัติเหล่านี้ กลับคืนไปยังเรือนของตนอีกนั้น ไม่สมควรเลย ถ้ากระไร พวกเราจงช่วยกัน สร้างนิเวศน์ถวายพระเจ้ามหาสุทัสสนะ พวกเขาได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะ กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ พวกข้าพระพุทธเจ้าจะช่วยกันสร้างนิเวศน์ถวายแด่ พระองค์ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงรับด้วยดุษณีภาพ ฯ

[๑๗๗] ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงทราบ พระดำริของพระเจ้ามหาสุทัสสนะ จึงมีเทวโองการตรัสเรียกวิศวกรรมเทพบุตรมา สั่งว่า เพื่อนวิศวกรรม เธอจงมานี่เถิด เธอจงไปสร้างนิเวศน์ชื่อว่าธรรมปราสาท เพื่อพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ดูกรอานนท์ วิศวกรรมเทวบุตรรับสนองเทวบัญชาแล้ว อันตรธานไปจากดาวดึงสเทวโลก ได้ปรากฏเฉพาะพระพักตร์ของพระเจ้ามหา สุทัสสนะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลัง เหยียดแขนที่คู้ออกหรือคู้แขนที่เหยียดเข้า ฉะนั้น ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น วิศวกรรมเทวบุตร ได้กราบทูลพระเจ้ามหาสุทัสสนะ

ว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าจักนิรมิตนิเวศน์ชื่อธรรมปราสาทถวาย พระองค์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงรับด้วยดุษณีภาพ ฯ

ดูกรอานนท์ วิศวกรรมเทวบุตรได้นิรมิตนิเวศน์ชื่อธรรมปราสาท แด่ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ ธรรมปราสาทได้มีปริมาณโดยยาวหนึ่งโยชน์ ด้านปุรัตถิม ทิศและปัจจิมทิศ โดยกว้างกึ่งโยชน์ ด้านอุตตรทิศและทักษิณทิศ ดูกรอานนท์ ธรรมปราสาทมีวัตถุที่ก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด โดยส่วนสูงกว่าสามชั่วบุรุษ คือ อิฐ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ธรรมปราสาทมีเสาแปดหมื่นสี่พันต้น แบ่งเป็นสี่ชนิด เสาชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ธรรมปราสาทปูลาดด้วยแผ่นกระดาน ๔ ชนิด กระดาน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ธรรมปราสาทมีบันได ๒๔ บันได แบ่งเป็น ๔ ชนิด บันไดชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดที่แล้วด้วยทอง แม่บันไดแล้วด้วยทอง ลูก บันไดและพนักแล้วด้วยเงิน บันไดที่แล้วด้วยเงิน แม่บันไดแล้วด้วยเงิน ลูก บันไดและพนักแล้วด้วยทอง บันไดที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แม่บันไดแล้วด้วย แก้วไพฑูรย์ ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดที่แล้วด้วยแก้วผลึก แม่บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ในธรรม ปราสาทมีเรือนยอดแปดหมื่นสี่พัน แบ่งเป็น ๔ ชนิด เรือนยอดชนิดหนึ่งแล้ว ด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้ว ด้วยแก้วผลึก ในเรือนยอดแล้วด้วยทอง แต่งตั้งบัลลังก์เงินไว้ ในเรือนยอด แล้วด้วยเงิน แต่งตั้งบัลลังก์ทองไว้ ในเรือนยอดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แต่งตั้ง บัลลังก์งาไว้ ในเรือนยอดแล้วด้วยแก้วผลึก แต่งตั้งบัลลังก์แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ไว้ ที่ประตูเรือนยอดแล้วด้วยทอง มีต้นตาลแล้วด้วยเงินตั้งอยู่ ลำต้นของต้นตาลนั้นแล้วด้วยเงิน ใบและผลแล้วด้วยทอง ที่ประตูเรือนยอดแล้วด้วยเงิน มี ต้นตาลแล้วด้วยทองตั้งอยู่ ลำต้นของต้นตาลนั้นแล้วด้วยทอง ใบและผลแล้ว ด้วยเงิน ที่ประตูเรือนยอดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ มีต้นตาลแล้วด้วยแก้วผลึกตั้งอยู่ลำต้นของต้นตาลนั้นแล้วด้วยแก้วผลึก ใบและผลแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ที่ประตู เรือนยอดแล้วด้วยแก้วผลึก มีต้นตาลแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ตั้งอยู่ ลำต้นของ ต้นตาลนั้นแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ใบและผลแล้วด้วยแก้วผลึก ฯ

[๑๗๘] ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะได้ทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงให้สร้างสวนตาลแล้วด้วยทองล้วนไว้ที่ประตูเรือนยอดหลังใหญ่ สำหรับเรา จักได้นั่งพักกลางวัน ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะรับสั่งให้สร้างสวนตาล แล้วด้วยทองล้วนไว้ที่ประตูยอดเรือนหลังใหญ่ สำหรับทรงนั่งพักกลางวัน ดูกร อานนท์ ธรรมปราสาทแวดล้อมด้วยเวที ๒ ชั้น เวทีชั้นหนึ่งแล้วด้วยทอง ชั้น หนึ่งแล้วด้วยเงิน เวทีแล้วด้วยทอง มีเสาแล้วด้วยทอง ขั้นและกรอบแล้วด้วย เงิน เวทีแล้วด้วยเงิน มีเสาแล้วด้วยเงิน ขั้นและกรอบแล้วด้วยทอง ดูกร อานนท์ ธรรมปราสาทแวดล้อมด้วยข่ายแห่งกระดึงสองชั้น ข่ายชั้นหนึ่งแล้วด้วยทอง ชั้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน ข่ายที่แล้วด้วยทอง มีกระดึงแล้วด้วยเงิน ข่ายที่ แล้วด้วยเงิน มีกระดึงแล้วด้วยทอง ดูกรอานนท์ ข่ายแห่งกระดึงเหล่านั้นต้อง ลมพัดแล้ว มีเสียงไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟังและให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนดนตรีประกอบด้วยองค์ ๕ ที่บุคคลปรับดีแล้ว ประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ เสียงย่อมไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบ เคลิ้ม แม้ฉันใด ดูกรอานนท์ ข่ายแห่งกระดึงเหล่านั้นต้องลมพัดแล้ว ก็ฉันนั้น เหมือนกัน มีเสียงไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ ในสมัยนั้น กุสาวดีราชธานี มีนักเลง นักเล่น และนักดื่ม พวกเขาบำเรอกัน ด้วยเสียงแห่งกระดึงที่ต้องลมเหล่านั้น ดูกรอานนท์ ธรรมปราสาทที่สำเร็จแล้ว ยากที่จะดู ทำนัยน์ตาให้พร่าพราย ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนในสรทกาล คือ ท้ายเดือนแห่งฤดูฝน เมื่ออากาศแจ่มใสปราศจากเมฆหมอก พระอาทิตย์ส่อง นภากาศสว่างจ้า ยากที่จะดู ย่อมทำนัยน์ตาให้พร่าพรายฉันใด ธรรมปราสาทก็ฉันนั้นเหมือนกัน ยากที่จะดู ย่อมทำนัยน์ตาให้พร่าพราย ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้นพระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงสร้างสระชื่อธรรมโบกขรณีไว้เบื้องหน้าธรรมปราสาท ดูกรอานนท์ พระเจ้า มหาสุทัสสนะได้ทรงสร้างสระชื่อธรรมโบกขรณีไว้เบื้องหน้าธรรมปราสาท ดูกร อานนท์ ธรรมโบกขรณีโดยยาว ด้านทิศบูรพาและทิศปัจจิม ๑ โยชน์ โดยกว้าง ด้านทิศอุดรและทิศทักษิณ กึ่งโยชน์ ธรรมโบกขรณีก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด อิฐชนิด หนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่ง แล้วด้วยแก้วผลึก ฯ

ดูกรอานนท์ ธรรมโบกขรณีมีบันได ๒๔ บันได แบ่งเป็น ๔ ชนิด บันได ชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดที่แล้วด้วยทอง แม่บันไดแล้วด้วยทอง ลูก บันไดและพนักแล้วด้วยเงิน บันไดที่แล้วด้วยเงิน แม่บันไดแล้วด้วยเงิน ลูก บันไดและพนักแล้วด้วยทอง บันไดที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แม่บันไดแล้วด้วย แก้วไพฑูรย์ ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดที่แล้วด้วยแก้วผลึก แม่บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ฯ

ดูกรอานนท์ ธรรมโบกขรณีแวดล้อมด้วยเวทีสองชั้น เวทีชั้นหนึ่งแล้ว ด้วยทอง ชั้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน เวทีที่แล้วด้วยทอง มีเสาหนึ่งแล้วด้วยทอง ขั้น และกรอบแล้วด้วยเงิน เวทีที่แล้วด้วยเงิน มีเสาแล้วด้วยเงิน ขั้นและกรอบแล้ว ด้วยทอง ฯ

ดูกรอานนท์ ธรรมโบกขรณีแวดล้อมด้วยต้นตาล ๗ แถว ต้นตาลแถว หนึ่งแล้วด้วยทอง แถวหนึ่งแล้วด้วยเงิน แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แถวหนึ่ง แล้วด้วยแก้วผลึก แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วโกเมน แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วบุษราคัม แถวหนึ่งแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ต้นตาลที่แล้วด้วยทอง ลำต้นแล้วด้วยทอง ใบ และผลแล้วด้วยเงิน ต้นตาลที่แล้วด้วยเงิน ลำต้นแล้วด้วยเงิน ใบและผลแล้ว ด้วยทอง ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ลำต้นแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ใบและผล แล้วด้วยแก้วผลึก ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วผลึก ลำต้นแล้วด้วยแก้วผลึก ใบและผล แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วโกเมน ลำต้นแล้วด้วยแก้วโกเมน ใบและผลแล้วด้วยแก้วบุษราคัม ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลำต้นแล้วด้วย แก้วบุษราคัม ใบและผลแล้วด้วยแก้วโกเมน ต้นตาลที่แล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ลำต้นแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ฯ

ดูกรอานนท์ แถวต้นตาลเหล่านั้นเมื่อต้องลมพัดแล้ว มีเสียงอันไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนดนตรีมีองค์ ๕ ที่บุคคลปรับดีแล้ว ประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ เสียงย่อมไพเราะ ยวนใจ ชวนฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม แม้ฉันใด ดูกรอานนท์ เสียงแห่งแถว ต้นตาลเหล่านั้น ที่ต้องลมพัดแล้วก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ ก็สมัยนั้น ในกุสาวดีราชธานี มีนักเลง นักเล่น นักดื่ม พวกเขาบำเรอกันกันด้วยเสียงแห่งแถวต้นตาลที่ต้องลมเหล่านั้น ดูกร

อานนท์ เมื่อธรรมปราสาทสำเร็จแล้ว และธรรมโบกขรณีสำเร็จแล้ว พระเจ้า มหาสุทัสสนะได้ทรงยังสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ให้เอิบอิ่มด้วยสมณบริขารและ พราหมณบริขาร ที่ตนปรารถนาทุกอย่าง แล้วเสด็จขึ้นสู่ธรรมปราสาท ฉะนี้แล ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง

----

[๑๗๙] ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระเจ้ามหาสุทัสสนะได้ทรงพระดำริว่า นี้เป็นผลแห่งกรรมอะไรของเราหนอ เป็นวิบากแห่งกรรมอะไร ที่เป็นเหตุให้เรา มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ ในบัดนี้ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะได้ทรงพระดำริว่า นี้เป็นผลแห่งกรรม ๓ ประการของเรา เป็นวิบากแห่งกรรม ๓ ประการ ที่เป็นเหตุให้เรามีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมาก อย่างนี้ ในบัดนี้ กรรม ๓ ประการ คือ ทาน ทมะ สัญญมะ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะเสด็จเข้าไปยังกูฏาคารหลังใหญ่ ครั้นเสด็จเข้าไป แล้วประทับยืนที่ประตูกูฏาคารหลังใหญ่ ทรงเปล่งพระอุทานว่า กามวิตก จงหยุด พยาบาทวิตก จงหยุด วิหิงสาวิตก จงหยุด กามวิตก จงกลับเพียงแค่นี้เถิด พยาบาทวิตกจงกลับเพียงแค่นี้เถิด วิหิงสาวิตก จงกลับเพียงแค่นี้เถิด ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะเสด็จเข้าไปยังกูฏาคารหลังใหญ่ ประทับนั่งบน บัลลังก์แล้วด้วยทอง ทรงสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม ทรงบรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติ และสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ทรงบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใส แห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจาร สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป ทรงบรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ทรงบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละทุกข์ละสุข และดับโทมนัส โสมนัสก่อนๆ ได้ มี อุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ฯ

[๑๘๐] ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระเจ้ามหาสุทัสสนะเสด็จออกจาก กูฏาคารหลังใหญ่ เสด็จเข้าไปยังกูฏาคารแล้วด้วยทอง ประทับบนบัลลังก์แล้วด้วย เงิน ทรงมีพระทัยประกอบด้วย

เมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สองที่สามที่สี่ ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่ว สัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยพระทัยอันประกอบด้วยเมตตา อันไพบูลย์ ถึง ความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีพระทัย ประกอบด้วยกรุณา ... มีพระทัยประกอบด้วยมุทิตา ... มีพระทัยประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สองที่สามที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยพระทัย อันประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์ ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ฯ

[๑๘๑] ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทัสสนะ มีพระนครขึ้นแปดหมื่น สี่พัน มีกุสาวดีราชธานีเป็นประมุข มีปราสาทแปดหมื่นสี่พัน มีธรรมปราสาท มีเรือนยอดหลังใหญ่เป็นประมุข มีบัลลังก์ แปดหมื่นสี่พันแล้วด้วยทอง แล้วด้วยเงิน แล้วด้วยงา แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลาดด้วยขนเจียม ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักลวดลาย ลาดด้วยหนังกวาง อย่างดี มีพนักอันสูง มีนวมทั้งสองข้างแดง มีช้างแปดหมื่นสี่พันเชือก มีเครื่อง อลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง คลุมด้วยตาข่ายแล้วด้วยทอง มีพระยา ช้างสกุลอุโบสถเป็นประมุข มีม้าแปดหมื่นสี่พัน มีเครื่องอลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง คลุมด้วยตาข่ายแล้วด้วยทอง มีวลาหกอัศวราชเป็นประมุข มี รถแปดหมื่นสี่พันหุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง และหนังเสือเหลือง หุ้ม ด้วยผ้ากัมพลเหลือง มีอลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีตาข่ายปกคลุม แล้วด้วยทอง มีรถเวชยันต์เป็นประมุข มีแก้วแปดหมื่นสี่พันดวง มีแก้วมณี เป็นประมุข มีสตรีแปดหมื่นสี่พันนาง มีสุภัททาเทวีเป็นประมุข มีคฤหบดี แปดหมื่นสี่พันคน มีคฤหบดีแก้วเป็นประมุข มีกษัตริย์แปดหมื่นสี่พันองค์ ผู้สวามิภักดิ์ มีปริณายกแก้วเป็นประมุข มีโคนมแปดหมื่นสี่พัน กำลังกำดัด หลั่งน้ำนม กำลังเอาภาชนะรองได้ มีผ้าโขมพัสตร์อย่างเนื้อดี ผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี และผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพลอย่างเนื้อดี ประมาณแปดหมื่นสี่พันโกฏิพับ มีพระกระยาหารเต็มภาชนะแปดหมื่นสี่พันสำรับ มีคนนำมาถวายทั้งเวลาเช้าและ เวลาเย็น ฯ

[๑๘๒] ดูกรอานนท์ ก็โดยสมัยนั้นแล ช้างแปดหมื่นสี่พันเชือก มาสู่ที่เฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น ครั้งนั้น พระเจ้ามหา สุทัสสนะทรงพระดำริว่า ช้างแปดหมื่นสี่พันเชือกของเราเหล่านี้ ย่อมมายังที่เฝ้า ทั้งเช้าทั้งเย็น ถ้ากระไร ช้างจำนวนสี่หมื่น

สองพัน พึงมาสู่ที่เฝ้าโดยล่วงร้อยปี ต่อครั้ง ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะตรัสเรียกปริณายกแก้วมา ตรัสว่า เพื่อนปริณายก ช้างแปดหมื่นสี่พันเหล่านี้ มาสู่ที่เฝ้าทั้งเช้าทั้งเย็น อย่ากระนั้นเลย โดยล่วงไปร้อยปี พวกมันจงมาสู่ที่เฝ้าคราวละสี่หมื่นสองพันเชือก ดูกรอานนท์ ปริณายกแก้วรับสนองพระบรมราชโองการของพระเจ้ามหาสุทัสสนะ แล้ว ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น โดยสมัยต่อมา ช้างมาสู่ที่เฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะ คราวละสี่หมื่นสองพันเชือก โดยล่วงร้อยปีต่อครั้ง ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล โดยล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี พระนางสุภัททาเทวีทรงพระดำริว่า เราได้เฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะนานมาแล้ว ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปเฝ้าเยี่ยมพระองค์ ครั้งนั้น พระนางสุภัททาเทวีตรัสเรียกนางสนมมาตรัสว่า พวกท่านจงมา จงอาบน้ำ ชำระเกล้าเสีย จงห่มผ้าสีเหลือง พวกเราได้เฝ้าพระเจ้ามหาสุทัสสนะนานมาแล้ว พวกเราจักเข้าไปเฝ้าเยี่ยมพระองค์ ดูกรอานนท์ พวกนางสนมรับสนองพระราช เสาวนีย์ของพระราชเทวีสุภัททา แล้วอาบน้ำชำระเกล้า ห่มผ้าสีเหลือง เข้าไปหา พระนางสุภัททาเทวี ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระนางสุภัททาเทวีตรัสเรียก ปริณายกแก้วมาตรัสว่า พ่อปริณายกแก้ว ท่านจงจัดจตุรงคเสนา เราได้เฝ้าพระเจ้า มหาสุทัสสนะนานมาแล้ว พวกเราจักไปเฝ้าพระองค์ ปริณายกแก้วรับสนอง พระราชเสาวนีย์แล้ว จัดเตรียมจตุรงคเสนาไว้เรียบร้อยแล้วไปทูลว่า จตุรงคเสนา จัดพร้อมแล้ว ขอพระองค์จงทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้นแล พระนางสุภัททาเทวีพร้อมด้วยจตุรงคเสนาและนางสนมเสด็จ ไปยังธรรมปราสาท ครั้นเสด็จเข้าไปขึ้นสู่ธรรมปราสาทแล้ว เสด็จเข้าไปสู่เรือน ยอดหลังใหญ่ แล้วประทับยืนเหนี่ยวบานประตูเรือนยอดหลังใหญ่ พระเจ้ามหา สุทัสสนะได้สดับเสียงทรงพระดำริว่า อะไรหนอ เหมือนเสียงคนหมู่มาก จึงเสด็จ ออกจากเรือนยอดหลังใหญ่ ทอดพระเนตรพระนางสุภัททาเทวียืนเหนี่ยวบานประตู ครั้นแล้วได้ตรัสกะพระนางว่า เทวี เธอจงหยุดอยู่ที่นี่แหละ อย่าเข้ามาเลย ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะตรัสเรียกราชบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า พ่อผู้เจริญ มานี่แน่ะ พ่อจงนำบัลลังก์แล้วด้วยทองจากเรือนยอดหลังใหญ่ไปตั้งในสวนตาลอัน แล้วด้วยทองล้วนราชบุรุษนั้นรับสนองพระราชโองการแล้ว ยกบัลลังก์แล้วด้วยทอง จากเรือนยอดหลังใหญ่ไปตั้งไว้ในสวนตาลอันแล้วด้วยทองล้วน ฯ

ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทัสสนะทรงสำเร็จสีหไสยาด้วยพระปรัศว์เบื้องขวา ซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท มีพระสติสัมปชัญญะ ฯ

[๑๘๓] ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระนางสุภัททาเทวีได้ทรงพระดำริว่า พระอินทรีย์ของพระเจ้ามหาสุทัสสนะผ่องใสยิ่งนัก บริสุทธิ์ พระฉวีวรรณผุดผ่อง พระเจ้ามหาสุทัสสนะอย่าได้ทรงทำกาลกิริยาเลย พระนางจึงกราบทูลพระเจ้ามหา สุทัสสนะว่า เทวะ พระนครแปดหมื่นสี่พันอันมีกุสาวดีราชธานีเป็นประมุขเหล่านี้ ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในพระนครเหล่านี้เถิด จง ทำความใยดีในชีวิต เทวะ ปราสาทแปดหมื่นสี่พัน อันมีธรรมปราสาทเป็นประมุข เหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในปราสาทเหล่านี้ ขอจงทรงทำความใยดีในชีวิต เทวะ เรือนยอดแปดหมื่นสี่พันหลัง มีเรือนยอด หลังใหญ่เป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิด ในเรือนยอดเหล่านี้ จงกระทำความใยดีในชีวิต เทวะ บัลลังก์แปดหมื่นสี่พัน แล้วด้วยทอง แล้วด้วยเงิน แล้วด้วยงา แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลาดด้วยขนเจียม ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักเป็นลวดลาย ลาดด้วยหนังกวางอย่างดี มีพนัก อันสูง มีนวมสีแดงทั้งสองข้างเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยัง ฉันทะให้เกิดในบัลลังก์เหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ ช้างแปดหมื่น สี่พันเชือก มีเครื่องอลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีตาข่ายเครื่องปกคลุม แล้วด้วยทอง มีพระยาช้างตระกูลอุโบสถเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในช้างเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ ม้าแปดหมื่นสี่พันตัว มีเครื่องอลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีตาข่าย เครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีวลาหกอัศวราชเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในม้าเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ รถแปดหมื่นสี่พันคัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง และหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากัมพลเหลือง มีเครื่องอลัง

การแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีตาข่าย เครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีรถเวชยันต์เป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในรถเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ แก้วแปดหมื่นสี่พันดวง มีแก้วมณีเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูล กระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในแก้วมณีเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ สตรีแปดหมื่นสี่พันนาง มีนางแก้วเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูล กระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในสตรีเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ คฤหบดีแปดหมื่นสี่พันคน มีคฤหบดีแก้วเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในคฤหบดีเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ กษัตริย์แปดหมื่นสี่พันองค์ผู้สวามิภักดิ์ มีปริณายกแก้วเป็นประมุขเหล่านี้ ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจะยังฉันทะให้เกิดในกษัตริย์เหล่านี้ จงทำความ

ไยดีในชีวิต เทวะ โคนมแปดหมื่นสี่พันตัว กำลังกำดัดหลั่งน้ำนม กำลังเอา ภาชนะรองได้เหล่านี้ ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดใน โคนมเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ ผ้าโขมพัสตร์อย่างเนื้อดี ผ้าฝ้าย อย่างเนื้อดี และผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพลอย่างเนื้อดี แปดหมื่นสี่พันโกฏิพับ เหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะให้เกิดในผ้าเหล่านี้ จง กระทำความไยดีในชีวิต พระกระยาหารเต็มภาชนะแปดหมื่นสี่พันสำรับ มีคนนำมา ถวายทั้งเวลาเย็นและเวลาเช้าเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังฉันทะ ให้เกิดในพระกระยาหารเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต ดังนี้ ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อพระนางกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระเจ้ามหาสุทัสสนะได้ ตรัสตอบพระเทวีว่า เทวี เธอได้ทักทายเราด้วยของที่น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจ สิ้นกาลนานแล แต่ในกาลภายหลัง เธอจะทักเราด้วยของที่ไม่น่ารัก ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ พระนางกราบทูลว่า หม่อมฉันจะกราบทูลพระองค์อย่างไร เทวี เธอจงทักทายเราอย่างนี้ว่า ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นโดย ประการอื่น จากสิ่งที่น่ารัก น่าพอใจทั้งหลาย ทั้งปวงทีเดียว ย่อมมี ทูลกระหม่อม อย่าได้มีความอาลัยทำกาลกิริยาเลย กาลกิริยาของผู้มีความอาลัยเป็นทุกข์ และ กาลกิริยาของผู้มีความอาลัย บัณฑิตติเตียน ขอทูลกระหม่อมจงละความพอพระทัย ในพระนครแปดหมื่นสี่พัน อันมีกุสาวดีราชธานีเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม เสียเถิด อย่าได้กระทำความอาลัยในชีวิตเลย ขอทูลกระหม่อมจงละความพอพระ ทัยในปราสาทแปดหมื่นสี่พัน... ในเรือนยอดแปดหมื่นสี่พัน... ในบัลลังก์ แปดหมื่นสี่พัน... ในช้างแปดหมื่นสี่พัน... ในม้าแปดหมื่นสี่พัน... ในรถ แปดหมื่นสี่พัน... ในแก้วมณีแปดหมื่นสี่พัน... ในสตรีแปดหมื่นสี่พัน ... ในคฤหบดีแปดหมื่นสี่พัน ... ในกษัตริย์แปดหมื่นสี่พัน ... ในโคนมแปดหมื่นสี่พัน ... ในผ้าโขมพัสตร์อย่างเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี ผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพล อย่างเนื้อดีแปดหมื่นสี่พันโกฏิพับ... ในสำรับคาวหวานแปดหมื่นสี่พันที่ ขอทูล กระหม่อมจงละความพอพระทัยในสิ่งเหล่านี้ๆ เสียเถิด อย่างได้ทรงทำความอาลัย ในชีวิตเลย ดังนี้ ดูกรอานนท์ เมื่อพระเจ้ามหาสุทัสสนะตรัสอย่างนี้แล้ว พระนางสุภัททาเทวีทรงพระกรรแสงหลั่งพระอัสสุชล ฯ

ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระนางสุภัททาเทวีทรงเช็ดพระอัสสุชลแล้ว กราบทูลพระเจ้ามหาสุทัสสนะว่า เทวะ ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความ เป็นโดยประการอื่น จากสิ่งที่

น่ารัก น่าพอใจทั้งปวงทีเดียว ย่อมมี ทูลกระหม่อม อย่าได้มีความอาลัยทำกาลกิริยาเลย กาลกิริยาของผู้มีความอาลัยเป็นทุกข์ กาล กิริยาของผู้มีอาลัย บัณฑิตติเตียน ขอทูลกระหม่อมจงละความพอพระทัยใน พระนครแปดหมื่นสี่พัน อันมีกุสาวดีราชธานีเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม เสียเถิด อย่าได้ทรงทำความอาลัยในชีวิตเลย ขอทูลกระหม่อมจงทรงละความพอ พระทัยในปราสาทแปดหมื่นสี่พัน... ในเรือนยอดแปดหมื่นสี่พัน... ในบัลลังก์ แปดหมื่นสี่พัน ... ในช้างแปดหมื่นสี่พัน ... ในม้าแปดหมื่นสี่พัน ... ในรถ แปดหมื่นสี่พัน... ในแก้วมณีแปดหมื่นสี่พัน... ในสตรีแปดหมื่นสี่พัน... ใน คฤหบดีแปดหมื่นสี่พัน ... ในกษัตริย์แปดหมื่นสี่พัน ... ในโคนมแปดหมื่นสี่พัน ... ในผ้าโขมพัสตร์อย่างเนื้อดี ผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี ผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพลอย่าง เนื้อดีแปดหมื่นสี่พันโกฏิพับ... ในสำรับคาวหวานแปดหมื่นสี่พันที่ ขอทูล กระหม่อมจงละความพอพระทัยในสิ่งเหล่านี้ๆ เสียเถิด อย่าทรงกระทำความอาลัย ในชีวิตเลย ดังนี้ ฯ

[๑๘๔] ดูกรอานนท์ ต่อมาไม่นาน พระเจ้ามหาสุทัสสนะได้ทรง กระทำกาลกิริยา ดูกรอานนท์ คฤหบดีหรือบุตรแห่งคฤหบดี เมื่อบริโภคโภชนะ อันเป็นที่ชอบใจ ย่อมมึนเมาในอาหาร ฉันใด ความเสวยอารมณ์ในเวลาใกล้มรณะ ของพระเจ้ามหาสุทัสสนะได้เป็นฉันนั้นเหมือนกัน และพระเจ้ามหาสุทัสสนะ ครั้นเสด็จสวรรคตแล้ว ทรงเข้าถึงสุคติพรหมโลก ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหา สุทัสสนะทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ประมาณแปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงตำแหน่งอุปราช อยู่แปดหมื่นสี่พันปี ทรงครอบครองราชสมบัติอยู่แปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรง เพศคฤหัสถ์ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมปราสาทแปดหมื่นสี่พัน ท้าวเธอทรง เจริญพรหมวิหารสี่ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จึงเสด็จเข้าถึงพรหมโลก ฯ

[๑๘๕] ดูกรอานนท์ เธอคงจะคิดอย่างนี้ว่า สมัยนั้น พระเจ้ามหา สุทัสสนะคงจะเป็นคนอื่นแน่ ดูกรอานนท์ ข้อนั้นเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น สมัยนั้น เราได้เป็นพระเจ้ามหาสุทัสสนะ พระนครแปดหมื่นสี่พันอันมีกุสาวดี ราชธานีเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา ปราสาทแปดหมื่นสี่พันอันมีธรรมปราสาทเป็น ประมุขเหล่านั้น เรือนยอดของเราแปดหมื่นสี่พันอันมีเรือนยอดหลังใหญ่เป็นประมุข เหล่านั้นของเรา บัลลังก์แปดหมื่นสี่พันอันแล้วด้วยทอง แล้วด้วยเงิน แล้วด้วยงา แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลาดด้วยขนเจียม ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักเป็น ลวดลาย

ลาดด้วยหนังกวางอย่างดี มีพนักอันสูง มีนวมแดงทั้งสองข้าง เหล่านั้น ของเรา ช้างแปดหมื่นสี่พัน มีเครื่องอลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีตาข่ายเครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีพระยาช้างตระกูลอุโบสถเป็นประมุขเหล่านั้น ของเราม้าแปดหมื่นสี่พัน มีเครื่องอลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มี ตาข่ายเครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีวลาหกอัศวราชเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา รถ แปดหมื่นสี่พัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง หนังเสือเหลือง หุ้มด้วย ผ้ากัมพลเหลือง มีเครื่องอลังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีตาข่ายเครื่อง ปกคลุมแล้วด้วยทอง มีรถเวชยันต์เป็นประมุขเหล่านั้นของเรา แก้วมณีแปดหมื่น สี่พันดวง มีแก้วมณีเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา สตรีแปดหมื่นสี่พันนาง มี สุภัททาเทวีเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา คฤหบดีแปดหมื่นสี่พันคนมีคฤหบดีแก้ว เป็นประมุขเหล่านั้นของเรา กษัตริย์แปดหมื่นสี่พันองค์ผู้สวามิภักดิ์ มีปริณายกแก้ว เป็นประมุขเหล่านั้นของเรา โคนมแปดหมื่นสี่พันตัว กำลังกำดัดหลั่งน้ำนม กำลัง เอาภาชนะรองได้เหล่านั้นของเรา ผ้าโขมพัสตร์อย่างเนื้อดี ผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี ผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพลอย่างเนื้อดี แปดหมื่นสี่พัน โกฏิพับเหล่านั้นของเรา สำรับคาวหวานแปดหมื่นสี่พันที่ มีคนใส่ภัตตาหารนำมาถวายทั้งเวลาเช้าและเวลา เย็น เหล่านั้นของเรา ดูกรอานนท์ บรรดาพระนครแปดหมื่นสี่พัน พระนครที่ เราอยู่ครอบครองสมัยนั้น คือกุสาวดีราชธานีเมืองเดียว บรรดาปราสาทแปดหมื่นสี่พันเหล่านั้น คือธรรมปราสาทหลังเดียว เท่านั้น บรรดาเรือนยอดแปดหมื่นสี่พันหลัง เรือนยอดที่เราอยู่ครอบครองสมัยนั้น คือเรือนยอดหลังใหญ่หลังเดียวเท่านั้น บรรดาบัลลังก์แปดหมื่นสี่พันเหล่านั้น บัลลังก์ที่เราใช้สอยสมัยนั้น คือบัลลังก์แล้วด้วยทอง หรือแล้วด้วยเงิน หรือแล้ว ด้วยงา หรือแล้วด้วยแก้วบุษราคัม บัลลังก์เดียวเท่านั้น บรรดาช้างแปดหมื่น สี่พันเชือกเหล่านั้น ช้างที่เราขึ้นขี่สมัยนั้น คือพระยาช้างตระกูลอุโบสถเชือกเดียว เท่านั้น บรรดาม้าแปดหมื่นสี่พันตัวเหล่านั้น ม้าที่เราขึ้นขี่สมัยนั้น คือวลาหกอัศวราชตัวเดียวเท่านั้น บรรดารถแปดหมื่นสี่พันคันเหล่านั้น รถที่เราขึ้นขี่สมัยนั้น คือรถเวชยันต์คันเดียวเท่านั้น บรรดาสตรีแปดหมื่นสี่พันคนเหล่านั้น สตรีซึ่ง บำรุงบำเรอเราสมัยนั้น เป็นนางกษัตริย์หรือแพศย์คนเดียวเท่านั้น บรรดา ผ้าแปดหมื่นสี่พันโกฏิพับเหล่านั้น ผ้าที่เรานุ่งห่มสมัยนั้น เป็นผ้าโขมพัสตร์อย่าง เนื้อดี หรือผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี หรือผ้าไหมอย่างเนื้อดี หรือผ้ากัมพลอย่างเนื้อดี สำรับเดียวเท่านั้น บรรดาสำรับคาวหวานแปดหมื่นสี่พันที่เหล่านั้น สำรับที่เราบริโภคข้าวสุกทะนานหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง และกับพอสมควรแก่ข้าวสุกนั้นสำรับเดียว เท่านั้น ดูกรอานนท์ เธอจงดูเถิด สังขารทั้งหลายเหล่านั้นทั้งหมดล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว แปรไปแล้ว

ดูกรอานนท์ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้แล สังขาร ทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่น่ายินดีอย่างนี้แล ดูกรอานนท์ ข้อนี้ควรจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งหลายทั้งปวงทีเดียว ควรที่จะคลายกำหนัด ควร เพื่อจะหลุดพ้นไป ดูกรอานนท์ เราย่อมรู้ที่ทอดทิ้งร่างกาย เราทอดทิ้งร่างกายไว้ ในประเทศนี้ การที่เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ชนะแล้ว มีอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ การทอดทิ้งร่างกายไว้นี้ นับเป็นครั้งที่เจ็ด ดูกร อานนท์ เราไม่เล็งเห็นประเทศนั้นๆ ในโลก ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่ตถาคตจะทอดทิ้งสรีระไว้เป็น ครั้งที่แปด ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๘๖] สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็น ธรรมดา
บังเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป การเข้าไประงับสังขารเหล่านั้นเสียได้
เป็นความสุข ดังนี้ ฯ

จบมหาสุทัสสนสูตร ที่ ๔

----

๕. ชนวสภสูตร (๑๘)

----

[๑๘๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระตำหนักตึก ในบ้านนาทิกะ ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์พวกชนผู้บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้น วัชชีและมัลละ แคว้นเจตีและวังสะ แคว้นกุรุและปัญจาละ แคว้นมัจฉะและ สุรเสนะ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ อย่าง ปรินิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๙๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง เพราะ ราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง จะมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุด ทุกข์ได้ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบันเพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า ฯ

[๑๘๘] ชาวบ้านนาทิกะผู้บำเรอ ได้สดับข่าวมาว่า พระผู้มีพระภาคทรง พยากรณ์พวกชนผู้บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้น เกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้นวัชชีและมัลละ แคว้นเจตีและ วังสะ แคว้นกุรุและปัญจาละ แคว้นมัจฉะและสุรเสนะ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้น โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ อย่าง ปรินิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็น ธรรมดา ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๙๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง จะมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ชาวบ้านนาทิกะ กว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบันเพราะ สิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็น เบื้อง

หน้า เพราะเหตุนั้นแล ชาวบ้านนาทิกะผู้บำเรอ จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิด ปีติและโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๘๙] ท่านพระอานนท์ ได้สดับข่าวมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ พวกชนผู้บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละ ล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้นวัชชีและมัลละ แคว้นเจตีและวังสะ แคว้นกุรุและปัญจาละ แคว้นมัจฉะและสุรเสนะ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้นโอรัมภาคิย สังโยชน์ ๕ อย่าง ปรินิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๙๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็น พระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง จะมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ชาวบ้านนาทิกะ กว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบัน เพราะ สิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็น เบื้องหน้า เพราะเหตุนั้นแล ชาวบ้านนาทิกะผู้บำเรอจึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติ และโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์มีความดำริว่า ก็ชาวมคธผู้บำเรอเหล่านี้ ทั้งมากมาย ทั้งเป็นคนเก่าแก่ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว อังคะและมคธะเห็นจะ ว่างจากชาวมคธผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เพราะเหตุนั้น ชาวมคธนั้นที่ เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ทำกาละล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงไม่ ทรงพยากรณ์ การพยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์แก่พวกเขา ชนเป็นอันมากจะพึง เลื่อมใส แต่นั้น จะพึงไปสู่สุคติ อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินมคธผู้เป็นจอมเสนา ทรงพระนามว่าพิมพิสาร ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม ทรงเกื้อกูลแก่พวกพราหมณ์และคฤหบดี ชาวนิคม และชาวชนบท อนึ่ง ข่าวว่า พวกมนุษย์พากันสรรเสริญอยู่ว่า พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม ทรงปกครองพวกเราให้เป็นสุขอย่างนี้ เสด็จสวรรคต เสียแล้ว พวกเราอยู่เป็นผาสุกในแว่นแคว้นของพระองค์ ผู้ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรมอย่างนี้ อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น ทรงเลื่อมใส ในพระพุทธเจ้า ทรงเลื่อมใสในพระธรรม ทรงเลื่อมใสในพระสงฆ์ ทรงทำให้ บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย อนึ่ง ข่าวว่า

มนุษย์ทั้งหลายกล่าวกันอย่างนี้ว่า แม้ จนกระทั่งเวลาจะเสด็จสวรรคต พระเจ้าแผ่นดินมคธผู้เป็นจอมเสนาทรงพระนามว่า พิมพิสาร ก็ยังทรงสรรเสริญพระผู้มีพระภาค เสด็จสวรรคตแล้ว พระเจ้าแผ่นดิน มคธนั้นเสด็จสวรรคตล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ การ พยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์ แม้แก่พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น ชนเป็นอันมากจะ พึงเลื่อมใส แต่นั้นจะพึงไปสู่สุคติ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ในแผ่นดินมคธ ทำไม พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์พวกชาวมคธผู้บำเรอ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในแผ่นดินมคธที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้นั้น ในที่เกิดทั้งหลาย ก็ถ้าพระผู้มีพระภาค ไม่ทรงพยากรณ์พวกชาวมคธผู้บำเรอ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลาย พวกชาวมคธผู้บำเรอจะพึงน้อยใจว่า อย่างไร พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์ พวกเขา ฯ

ท่านพระอานนท์ปรารภพวกชาวมคธผู้บำเรอ พิจารณาเหตุนี้อยู่ในที่ลับแต่ ผู้เดียว ลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับข่าวมาว่า พระผู้มีพระภาค ทรงพยากรณ์พวกชนผู้ บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละล่วงไป นานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้นวัชชีและมัลละ แคว้นเจตีและวังสะ แคว้นกุรุ และปัญจาละ แคว้นมัจฉะและสุรเสนะ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้ บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ อย่าง ปรินิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ชาวบ้านนาทิกะ กว่า ๙๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะ สิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง จะมายังโลกนี้ เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็น ผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบัน เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะเหตุ นั้นแล ชาวบ้านนาทิกะ ผู้บำเรอ จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค พระเจ้าข้า ก็ชาวมคธผู้บำเรอ เหล่านี้ ทั้งมากมาย ทั้งเป็นคนเก่าแก่ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว อังคะและมคธะ เห็นจะว่างจากชาวมคธผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เพราะเหตุนั้น ชาวมคธ นั้นที่เป็นผู้

เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ทำกาละล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงไม่ ทรงพยากรณ์ การพยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์แก่พวกเขา ชนเป็นอันมากจะ พึงเลื่อมใส แต่นั้น จะพึงไปสู่สุคติ พระเจ้าข้า พระเจ้าแผ่นดินมคธผู้เป็น จอมเสนา ทรงพระนามว่าพิมพิสาร พระองค์นี้ ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชา ผู้ปกครองโดยธรรม ทรงเกื้อกูลแก่พวกพราหมณ์และคฤหบดี ชาวนิคมและชาว ชนบท อนึ่ง ข่าวว่า พวกมนุษย์พากันสรรเสริญอยู่ว่า พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม ทรงปกครองพวกเราให้เป็นสุข อย่างนี้ เสด็จสวรรคตเสียแล้ว พวกเราอยู่เป็นผาสุกในแว่นแคว้นของพระองค์ ผู้ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรมอย่างนี้ พระเจ้าข้า พระเจ้า แผ่นดินมคธนั้นทรงเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ทรงเลื่อมใสในพระธรรม ทรงเลื่อม ใสในพระสงฆ์ ทรงทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย อนึ่ง ข่าวว่า มนุษย์ทั้งหลาย กล่าวกันอย่างนี้ว่า แม้จนกระทั่งเวลาจะเสด็จสวรรคต พระเจ้าแผ่นดินมคธผู้เป็น จอมเสนา ทรงพระนามว่าพิมพิสาร ก็ยังทรงสรรเสริญพระผู้มีพระภาค เสด็จสวรรคตแล้ว พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้นเสด็จสวรรคตล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ การพยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์แม้แก่พระเจ้า แผ่นดินมคธนั้น ชนเป็นอันมากจะพึงเลื่อมใส แต่นั้นจะพึงไปสู่สุคติ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ในแผ่นดินมคธ ทำไมพระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์ ชาวมคธผู้บำเรอซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในแผ่นดินมคธที่พระผู้มีพระภาค ตรัสรู้นั้น ในที่เกิดทั้งหลาย ก็ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์พวกชาวมคธ ผู้ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ชาวมคธผู้บำเรอ จะพึงน้อยใจว่า อย่างไรพระผู้มีพระภาค จึงไม่ทรงพยากรณ์พวกเขา ฯ

ท่านพระอานนท์ปรารภชาวมคธผู้บำเรอนี้ ทูลเลียบเคียงเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาคแล้วลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณหลีก ไปแล้ว ฯ

[๑๙๐] ครั้งนั้นแล เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปไม่นาน เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังบ้าน นาทิกะ เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในบ้านนาทิกะ ภายหลังภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงล้างพระบาทเสด็จเข้าพระตำหนักตึกแล้ว ทรงปรารภถึงชาวมคธผู้บำเรอ ทรง ตั้งพระทัยมนสิการประมวลเหตุทั้งปวงด้วยพระทัย ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาด ไว้ ด้วยทรงพระดำริว่า เราจักรู้คติ จักรู้ภพหน้าของชาวมคธเหล่านั้นว่า

ผู้เจริญ เหล่านั้นมีคติอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นชาวมคธ ผู้บำเรอแล้วว่า ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร ครั้งนั้น เวลาเย็น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่เร้น เสด็จออกจากที่พระตำหนักตึก ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ในร่มเงาวิหาร ฯ

[๑๘๑] ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้า แล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น ท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มี พระภาคทรงปรากฏว่าสงบระงับ สีพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคผุดผ่องนักเพราะ พระอินทรีย์ผ่องใส วันนี้ พระผู้มีพระภาคย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบเป็นแน่ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ข้อที่เธอปรารภชาวมคธผู้บำเรอ พูดเลียบเคียงเฉพาะหน้าเราแล้วลุกจากอาสนะหลีกไป เพราะข้อนั้นเป็นเหตุ เรา เที่ยวบิณฑบาตในบ้านนาทิกะ ภายหลังภัตกลับจากบิณฑบาตแล้ว ล้างเท้าเข้าไป ยังตึกที่พักแล้วปรารภชาวมคธผู้บำเรอ ตั้งใจมนสิการ ประมวลเหตุทั้งปวงด้วยใจ นั่งอยู่บนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ด้วยดำริว่า เราจักรู้คติ จักรู้ภพหน้าของชาวมคธ เหล่านั้นว่า ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร อานนท์ เรา ได้เห็นชาวมคธผู้บำเรอแล้วว่า ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็น อย่างไร อานนท์ ลำดับนั้น ยักษ์หายไปเปล่งเสียงให้ได้ยินว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่าชนวสภะ ข้าแต่พระสุคต ข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่าชนวสภะ อานนท์เธอรู้หรือไม่ว่า เธอเคยได้ฟังชื่อว่า ชนวสภะเห็นปานนี้ ในกาลก่อนแต่กาลนี้ ฯ

อ. ข้าพระองค์ไม่ทราบว่า เคยได้ฟังชื่อว่า ชนวสภะเห็นปานนี้ ในกาล ก่อนแต่กาลนี้เลย อนึ่ง ข้าพระองค์ขนลุกชูชันเพราะได้ฟังชื่อว่าชนวสภะ ข้าพระ องค์นั้นคิดว่า ผู้ที่มีนามบัญญัติว่า ชนวสภะเห็นปานนี้นั้น ไม่ใช่ยักษ์ต่ำๆ เป็น แน่ ฯ

อานนท์ ในระหว่างที่มีเสียงปรากฏ ยักษ์มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งปรากฏต่อ หน้าเรา แม้ครั้งที่สองก็เปล่งเสียงให้ได้ยินว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระพุทธ เจ้ามีนามว่า พิมพิสาร ข้าแต่พระสุคต ข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่า พิมพิสาร ครั้ง ที่เจ็ดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าถึงความเป็นสหาย ของท้าวเวสสวรรณมหาราช ข้า พระพุทธเจ้านั้นจุติจากนี้แล้ว สามารถเป็นพระราชาในหมู่มนุษย์ ฯ

[๑๙๒] ข้าพระพุทธเจ้าเคลื่อนจากเทวโลกนี้เจ็ดครั้ง
จากมนุษยโลกนั้นเจ็ดครั้ง รวมท่องเที่ยวอยู่สิบสี่ครั้ง
ย่อมรู้จักภพที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยอยู่อาศัยในก่อน ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้ามีความไม่ตกต่ำ ทราบชัดมานานวัน ถึงความไม่ตกต่ำ อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าตั้งความหวังไว้เพื่อความเป็นพระสกทาคามี ฯ

อา. ข้อที่ท่านชนวสภะยักษ์ประกาศว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธ เจ้ามีความไม่ตกต่ำ ทราบชัดมานานวันถึงความไม่ตกต่ำ และตั้งความหวังเพื่อ ความเป็นพระสกทาคามีนี้ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ก็มีอะไรเป็นเหตุ ท่าน ชนวสภะยักษ์ จึงทราบชัดการบรรลุคุณวิเศษอันโอฬารเห็นปานนี้เล่า ฯ

ภ. ชนวสภะยักษ์ประกาศว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อที่ข้าพระพุทธเจ้า รู้การบรรลุคุณวิเศษอันโอฬารนี้นั้น ไม่เว้นจากศาสนาของพระองค์ ข้าแต่พระสุคต ไม่เว้นจากศาสนาของพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่วันที่ข้าพระพุทธ เจ้าเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างยิ่งนั้น เป็นต้นมา ข้าพระพุทธเจ้าไม่ตกต่ำ ทราบชัดมานานวันถึงความไม่ตกต่ำ อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าตั้งความหวังไว้เพื่อความ เป็นพระสกทาคามี ดังจะกราบทูลให้ทรงทราบ ข้าพระพุทธเจ้าถูกท้าวเวสสวรรณ
มหาราชส่งไปในสำนักของท้าววิรุฬหกมหาราชด้วยกรณียกิจบางอย่าง ในระหว่าง ทาง ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นพระผู้มีพระภาค ซึ่งเสด็จไปยังพระตำหนักตึก ทรง ปรารภชาวมคธผู้บำเรอ ตั้งพระทัยมนสิการประมวลเหตุทั้งปวงด้วยพระทัยประทับ อยู่ด้วยทรงดำริว่า เราจักรู้คติ จักรู้ภพหน้าของชาวมคธเหล่านั้นว่า ผู้เจริญเหล่า นั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร ข้อที่ข้าพระพุทธเจ้ารับคำต่อหน้า ท้าวเวสสวรรณซึ่งกล่าวในบริษัทนั้นว่า ชาวมคธผู้เจริญเหล่านั้นมีคติเป็นอย่างไร
เป็นความอัศจรรย์เล็กน้อย ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่า เราจักเฝ้าพระผู้มีพระภาค และ จักกราบทูลข้อนี้แด่พระผู้มีพระภาค ข้าพระพุทธเจ้ามีเหตุ ๒ อย่างนี้แล ที่จะได้ เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค วันก่อนๆ นานมาแล้ว ในวันอุโบสถที่ ๑๕ ในราตรีวัน เพ็ญวัสสูปนายิกา เทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสุธรรมาสภาเทพบริษัท มากมายนั่งอยู่โดยรอบ และท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ใน ๔ ทิศ คือในทิศบูรพา ท้าวธตรัฏฐมหาราช นั่งผินหน้าไปทางทิศปัจจิม แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย ใน ทิศทักษิณ ท้าววิรุฬหกมหาราช นั่งผินหน้าไปทางทิศอุดร แวดล้อมด้วยเทวดา

ทั้งหลาย ในทิศปัจจิม ท้าววิรูปักขมหาราช นั่งผินหน้าไปทางทิศบูรพา แวด ล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย ในทิศอุดร ท้าวเวสสวรรณมหาราช นั่งผินหน้าไปทาง ทิศทักษิณ แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย ก็เมื่อเทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุม กันในสุธรรมาสภา เทพบริษัทมากมายนั่งอยู่โดยรอบ และท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ ในทิศทั้ง ๔ นี่อาสนะท้าวจาตุมหาราช ข้างหลังถัดออกมาก็อาสนะของข้าพระพุทธ เจ้า เทวดาเหล่านั้นประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคแล้วบังเกิดในภพดาว ดึงส์เมื่อกี้นี้ ย่อมไพโรจน์ล่วงเทวดาเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ นัยว่า เพราะเหตุ นั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสว่า ท่านผู้เจริญ ทั้งหลาย ทิพยกายย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ฯ

ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงทราบความบันเทิงใจของเทวดาชั้น ดาวดึงส์แล้ว จึงทรงบันเทิงตามด้วยคาถาเหล่านี้ ความว่า

[๑๙๓] ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมกับพระอินทร์ ย่อมบันเทิงใจหนอ
ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เห็นเทวดาผู้
ใหม่ๆ ผู้มีวรรณะ มียศ ประพฤติ พรหมจรรย์ในพระสุคตแล้ว มา ณ ที่นี้
เทวดาเหล่านั้นเป็น สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงปัญญาอันกว้างขวาง บรรลุ
คุณ วิเศษแล้ว ย่อมรุ่งเรืองล่วงเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ ด้วยวรรณะ ด้วยยศ
และอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมกับพระอินทร์เห็น เช่นนี้ ย่อมชื่นบาน
ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่ พระธรรมเป็นธรรมดี ฯ

[๑๙๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นัยว่า เพราะเหตุนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์ จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสยิ่งกว่าประมาณด้วยกล่าวกันว่า ท่านผู้ เจริญทั้งหลาย ทิพยกายย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ครั้งนั้น ท้าว จาตุมหาราชถึงแม้จะมีคำที่เทวดาชั้นดาวดึงส์คิดกันปรึกษากันถึงความประสงค์ ซึ่ง เป็นเหตุให้นั่งประชุมกัน ณ สุธรรมาสภากล่าวแล้ว ก็มีในข้อประสงค์นั้น ท้าว จาตุมหาราช แม้รับคำสั่งกำชับมาแล้ว ก็มีในข้อประสงค์นั้น ยืนอยู่บนอาสนะของตนๆ ไม่หลีกไป ฯ

ท้าวมหาราชเหล่านั้นผู้รับถ้อยคำ รับคำสั่งแล้ว
มีใจผ่องใส สงบระงับ ยืนอยู่บนอาสนะของตนๆ ดังนี้ ฯ

[๑๙๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล แสงสว่างอย่างยิ่งเกิดขึ้นใน ทิศอุดร โอภาสปรากฏล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลายครั้งนั้น ท้าวสักกะจอม เทพจึงตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์

มาว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย นิมิตปรากฏ แสงสว่างเกิดมี โอภาสปรากฏ พรหมจักเกิด ฉันใด ข้อที่แสงสว่างเกิดมี โอภาส ปรากฏนี้เป็นบุพพนิมิต เพื่อความเกิดของพรหม ฉันนั้น ฯ

นิมิตปรากฏ พรหมจักเกิด ฉันใด ข้อที่โอภาสอันไพบูลย์
มากมายปรากฏนี้ เป็นบุพพนิมิตของพรหม ฉันนั้น ฯ

[๑๘๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล เทวดาชั้นดาวดึงส์นั่งอยู่บน อาสนะของตนๆ กล่าวกันว่า เราทั้งหลายจักรู้โอภาสนั้น วิบากใดจักมี เราทั้งหลาย จักทำให้แจ้งซึ่งวิบากนั้นก่อนแล้วจึงไป แม้ท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่บนอาสนะของ ตนๆ ก็กล่าวกันว่า เราทั้งหลายจักรู้โอภาสนั้น วิบากใดจักมี เราทั้งหลายจัก ทำให้แจ้งซึ่งวิบากนั้นก่อนแล้วจึงไป เทวดาชั้นดาวดึงส์ฟังความข้อนี้แล้วนั่งสงบ อารมณ์อยู่ด้วยประสงค์ว่า เราทั้งหลายจักรู้โอภาสนั้น วิบากใดจักมี เราทั้งหลาย จักทำให้แจ้งซึ่งวิบากนั้นก่อนแล้วจึงไป เมื่อใดสนังกุมารพรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ นิรมิตอัตภาพใหญ่ยิ่ง เพศปรกติของพรหมอันเทวดาเหล่าอื่นไม่พึง ถึง ปรากฏในคลองจักษุของเทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อใดสนังกุมารพรหมปรากฏแก่ เทวดาชั้นดาวดึงส์ รุ่งเรืองล่วงเทวดาเหล่าอื่น ด้วยวรรณะและยศ ดุจเทวดามีกาย เป็นทองคำ ย่อมรุ่งเรืองล่วงกายของมนุษย์ฉะนั้น เมื่อใดสนังกุมารพรหมปรากฏ แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาบางองค์ในบริษัทนั้น ไม่ไหว้ ไม่ต้อนรับ หรือไม่ เชิญด้วยอาสนะ เทวดาทั้งหมดเทียว นั่งประคองอัญชลีอยู่บนบัลลังก์ บัดนี้ สนังกุมารพรหมจักปรารถนาแก่เทวดาองค์ใด จักนั่งบนบัลลังก์ของเทวดาองค์นั้น สนังกุมารพรหมนั่งบนบัลลังก์ของเทวดาองค์ใด เทวดาองค์นั้นย่อมได้ความยินดี โสมนัสอย่างยิ่ง ดุจพระราชาผู้กษัตริย์ได้มูรธาภิเษกแล้ว ครองราชสมบัติใหม่ ย่อมทรงได้ความยินดีโสมนัสอย่างยิ่งฉะนั้น เมื่อนั้น สนังกุมารพรหมนิรมิต อัตภาพใหญ่ยิ่ง เป็นเพศกุมารเช่นกับปัญจสิขเทพบุตร ปรากฏแก่เทวดาชั้นดาว ดึงส์ เธอเหาะขึ้นเวหาสนั่งขัดสมาธิในอากาศที่ว่างเปล่า เช่นบุรุษผู้มีกำลังนั่งขัด สมาธิบนบัลลังก์ที่ปูลาดดี หรือบนภูมิภาคราบเรียบฉะนั้น ทราบความเบิกบาน ใจของเทวดาชั้นดาวดึงส์แล้ว ทรงบันเทิงตามด้วยคาถาเหล่านี้ ความว่า

[๑๙๗] ดูกรท่านผู้เจริญ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ ย่อมบันเทิงใจ ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็น ธรรมดี เห็นเทวดาผู้ใหม่ๆ ผู้มีวรรณะ มียศ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสุคตแล้วมาในที่นี้ เทวดาเหล่านั้นเป็นสาวกของ พระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระปัญญากว้างขวาง บรรลุคุณวิเศษแล้วย่อมรุ่งเรืองล่วงเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ด้วยวรรณะ ด้วยยศ และอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยพระอินทร์เห็นเช่นนี้แล้ว ย่อมยินดี ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็น ธรรมดี ฯ

[๑๙๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ เสียง ของสนังกุมารพรหมผู้กล่าวเนื้อความนี้ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือแจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ น่าฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พร่า ๑ ลึก ๑ มีกังวาน ๑ ฯ

ก็สนังกุมารพรหมย่อมยังบริษัทเท่าใดให้ทราบเนื้อความด้วยเสียงของตน กระแสเสียงก็ไม่แพร่ไปในภายนอกบริษัทเท่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เสียงของ ผู้ใดประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ ผู้นั้นท่านเรียกว่า มีเสียงเพียงดังเสียง พรหม ฯ

ครั้งนั้น สนังกุมารพรหมนิรมิตอัตภาพ ๓๓ อัตภาพ นั่งอยู่บนบัลลังก์ ของเทวดาชั้นดาวดึงส์ทุกๆ บัลลังก์ แล้วเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า เทวดา ชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญ จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงไร ชนเหล่าใด นับถือพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง นับถือพระธรรมเป็นที่พึ่ง นับถือพระ สงฆ์เป็นที่พึ่ง บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ ชนเหล่านั้นเบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัดดี บางพวกถึงความเป็น สหายของเทวดาชั้นนิมมานรดี บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต บาง พวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นยามะ บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดา ชั้นดาวดึงส์ บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช เหล่าใดยังกาย ให้บริบูรณ์ เลวกว่าเขาหมด เหล่านั้นย่อมเพิ่มจำนวนหมู่เทพคนธรรพ์ ฯ

[๑๙๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ เมื่อ สนังกุมารพรหมกล่าวประกาศความข้อนี้ เทวดาทั้งหลายสำคัญว่า ผู้ที่นั่งบนบัลลังก์ ของเรานี้ผู้เดียวกล่าว ฉะนั้นพระโบราณจารย์จึงกล่าวว่า

เมื่อสนังกุมารพรหมกล่าวผู้เดียว รูปนิรมิตทั้งหมดก็กล่าว เมื่อ สนังกุมาร
พรหมนิ่งผู้เดียว รูปนิรมิตเหล่านั้นทั้งหมดก็นิ่ง เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อม
ด้วยพระอินทร์ ย่อมสำคัญสนังกุมารพรหม นั้นว่า ผู้ที่นั่งบนบัลลังก์ของ
เรานี้ ผู้เดียวเท่านั้นกล่าว ฯ

[๒๐๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล สนังกุมารพรหมกลับคืนตน เป็นผู้เดียว แล้วนั่งบนบัลลังก์ของท้าวสักกะจอมเทพ แล้วเรียกเหล่าเทวดาชั้นดาว ดึงส์มากล่าวว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์จะสำคัญความข้อนั้น เป็นไฉน อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ผู้เห็นเป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้แล้ว เพื่อความทำฤทธิ์ให้มาก เพื่อความทำ ฤทธิ์ให้วิเศษ เพื่อแสดงฤทธิ์ได้ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิ และปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิ และปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบ ด้วยจิตตสมาธิ และปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิมังสาสมาธิ และ ปธานสังขาร อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้แล้ว เพื่อความทำฤทธิ์ให้มาก เพื่อ ความทำฤทธิ์ให้วิเศษ เพื่อแสดงฤทธิ์ได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ทำ ได้ เพราะเจริญ เพราะให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์ เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง สมณะหรือพราหมณ์ เหล่านั้นทั้งหมดจักทำได้ เพราะเจริญ เพราะทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบันกาล แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดทำได้เพราะเจริญ เพราะทำให้มากซึ่ง อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล เทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งหลาย ไม่เห็นอิทธานุภาพเห็นปานนี้ ของเราดอกหรือ ฯ เห็นแล้ว ท่านมหาพรหม ฯ แม้เรา มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มี อานุภาพมากอย่างนี้ ก็เพราะเจริญ เพราะทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ฯ

[๒๐๑] สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ ครั้นแล้วเรียกเทวดาชั้น ดาวดึงส์มากล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์ จะสำคัญความ ข้อนั้นเป็นไหน การบรรลุโอกาส ๓ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว เพื่อบรรลุถึงความสุข การ บรรลุโอกาส ๓ ประการ เป็นไฉน ฯ

[๒๐๒] ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ยังเกี่ยวข้อง ด้วยกามคลุกคลีด้วยอกุศลธรรมอยู่ สมัยอื่น เขาฟังธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เขาอาศัยการฟังธรรมของ พระอริยเจ้าและการมนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่เกี่ยวข้อง ด้วยกาม ไม่คลุกคลีด้วยอกุศลธรรมอยู่ สุขย่อมเกิดแก่เขาผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม ไม่คลุกคลีด้วยอกุศลธรรม โสมนัสอันยิ่งกว่าสุขก็เกิดขึ้น ดุจความปราโมทย์ เกิดต่อจากความบันเทิงใจฉะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอกาสนี้เป็นประการ ที่ ๑ ที่พระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้แล้วเพื่อบรรลุถึงความสุข ฯ

[๒๐๓] ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร ส่วนหยาบ ของคนบางคนในโลกนี้ ยังไม่สงบระงับ สมัยอื่น เขาฟัง ธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อเขา อาศัยการฟังธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ ธรรมอยู่ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร ที่หยาบๆ ย่อมสงบระงับ เพราะ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร ที่หยาบๆ สงบระงับ สุขย่อมเกิดแก่เขา โสมนัสอันยิ่งกว่าสุขก็เกิดขึ้น ดุจความปราโมทย์ เกิดต่อจากความบันเทิงใจฉะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอกาสนี้เป็นประการที่ ๒ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว เพื่อบรรลุถึง ความสุข ฯ

[๒๐๔] ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง คนบางคนในโลกนี้ ไม่รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้กุศล นี้อกุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มีโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้เลว นี้ประณีต นี้เป็นส่วนธรรมดำและธรรมขาว สมัยอื่น เขาฟังธรรมของพระ อริยเจ้า มนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เขาอาศัยการฟังธรรม ของพระอริยเจ้า มนสิการโดยแยบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมรู้ชัด ตามเป็นจริงว่า นี้กุศล นี้อกุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มีโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้เลว นี้ประณีต นี้เป็นส่วนธรรมดำและธรรมขาว เมื่อเขารู้เห็นอย่างนี้

ย่อมละอวิชชาได้ขาด วิชชาย่อมเกิดขึ้น เพราะปราศจากอวิชชา เพราะวิชชาเกิดขึ้น สุขย่อมเกิดแก่เขา โสมนัสยิ่งกว่าสุขก็เกิดขึ้น ดุจความปราโมทย์เกิดต่อจากความ บันเทิงใจฉะนั้น ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอกาสนี้เป็นประการที่ ๓ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้ แล้วเพื่อบรรลุถึงความสุข ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอกาส ๓ ประการ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว เพื่อบรรลุถึงความสุข ฯ

[๒๐๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้แล้ว เรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์ จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สติปัฏฐาน ๔ นี้ อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติดีแล้วเพื่อบรรลุกุศล สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณากายในกาย เป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณากายในกายเป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบ ในกายานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบในกายานุปัสสนานั้น แล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดในกายอื่นในภายนอก ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาใน เวทนาเป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัส ในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณาเวทนาในเวทนาเป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบ เวทนานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบใน เวทนานุปัสสนานั้นแล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดในเวทนาอื่นในภายนอก ภิกษุ พิจารณาจิตในจิตเป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณาจิตในจิตเป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดย ชอบ ย่อมผ่องใสโดยชอบในจิตตานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใส โดยชอบในจิตตานุปัสสนานั้นแล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดในจิตอื่นในภายนอก ภิกษุพิจารณาธรรมในธรรมเป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณาธรรมในธรรมเป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบในธัมมานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบในธัมมานุปัสสนานั้นแล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดในธรรมอื่น ในภายนอก ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ นี้

แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติแล้วเพื่อบรรลุกุศล ฯ

[๒๐๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้แล้ว เรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์ จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บริขารแห่งสมาธิ ๗ ประการนี้ อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติดีแล้วเพื่อ ความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งสัมมาสมาธิ บริขารแห่งสมาธิ ๗ ประการ เป็นไฉน คือสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ความที่จิตตั้งมั่น แวดล้อมด้วยองค์ ๗ นี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สัมมาสมาธิอันเป็นอริยะมีอุปนิสัย ดังนี้บ้าง มีบริขารดังนี้บ้าง ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ สัมมาสังกัปปะย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาทิฐิ สัมมา วาจาย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาสังกัปปะ สัมมากัมมันตะย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาวาจา สัมมาอาชีวะ ย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมากัมมันตะ สัมมา วายามะย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาอาชีวะ สัมมาสติย่อมเพียงพอแก่บุคคล ผู้มีสัมมาวายามะ สัมมาสมาธิย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาสติ สัมมาญาณะย่อม เพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาสมาธิ สัมมาวิมุตติย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมา ญาณะ ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ ก็บุคคลเมื่อกล่าวถึงข้อนั้นโดยชอบ พึงกล่าวว่าพระธรรม อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียก ให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฉะนั้น ประตูพระนิพพาน เปิดเพื่อท่านแล้ว บุคคลเมื่อกล่าวโดยชอบกะบุคคลผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อย่างแน่นแฟ้นในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พึงกล่าวว่า ก็พระธรรม อันพระผู้มีพระภาค ตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควร น้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฉะนั้น ประตูพระนิพพานเปิดเพื่อ ท่านแล้ว ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อย่างแน่นแฟ้นในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้า ชอบใจ ชนเหล่านี้เป็นโอปปาติกะ อันพระผู้มีพระภาคทรงแนะนำแล้วในธรรม ชาวมคธผู้บำเรอเกินสองล้านสี่แสนคน ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบัน เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีความไม่ตกต่ำเป็น

ธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะ ตรัสรู้ในเบื้องหน้า ข้าพเจ้ากลัวการพูดเท็จ จึงไม่อาจคำนวณได้ว่าในชนเหล่านี้มี พระสกทาคามีเท่าไร และหมู่สัตว์นอกนี้บังเกิดด้วยส่วนบุญ ฯ

[๒๐๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ เมื่อสนังกุมารพรหมกล่าวเนื้อความนี้อยู่ ความดำริแห่งใจเกิดขึ้นแก่ท้าวเวสสวรรณ มหาราชอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ น่าอัศจรรย์หนอ ไม่เคยมีมาหนอ จักมีพระศาสดา ผู้ยิ่งเห็นปานนี้ จักมีการแสดงธรรมที่ยิ่งเห็นปานนี้ จักปรากฏการบรรลุคุณวิเศษ ที่ยิ่งเห็นปานนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น สนังกุมารพรหมทราบความดำริแห่งใจ ของเท้าเวสวัณมหาราชด้วยใจ แล้วได้กล่าวกะท้าวเวสสวรรณมหาราชว่า ท่านเวสสวรรณมหาราชจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในอดีตกาลก็ได้มีพระศาสดา ผู้ยิ่งเห็นปานนี้ ได้มีการแสดงธรรมที่ยิ่งเห็นปานนี้ ปรากฏการ

บรรลุคุณวิเศษที่ ยิ่งเห็นปานนี้มาแล้ว ถึงในอนาคตกาล ก็จักมีพระศาสดาผู้ยิ่งเห็นปานนี้ จักมีการ แสดงธรรมที่ยิ่งเห็นปานนี้ จักปรากฏการบรรลุคุณวิเศษที่ยิ่งเห็นปานนี้ ฯ

[๒๐๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้แก่เทวดา ชั้นดาวดึงส์ ท้าวเวสสวรรณมหาราชตรัสบอกเนื้อความนี้ ที่พระองค์สดับมาต่อหน้า รับมาต่อหน้าสนังกุมารพรหม ผู้กล่าวแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ในบริษัทของพระองค์ ชนวสภะยักษ์ กราบทูลความนี้ที่ตนสดับมาต่อหน้า รับมาต่อหน้า แห่งท้าวเวสส วรรณมหาราชผู้ตรัสในบริษัทของพระองค์ แก่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาค ทรงสดับความข้อนี้มาต่อหน้า ทรงรับความข้อนี้มาต่อหน้าชนวสภะยักษ์ และทรง ทราบด้วยพระองค์เอง แล้วตรัสบอกแก่ท่านพระอานนท์ ท่านพระอานนท์ ได้ฟัง ความข้อนี้มาต่อพระพักตร์ รับความข้อนี้มาต่อพระพักตร์พระผู้มีพระภาคแล้ว จึงบอกแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พรหมจรรย์นี้นั้น บริบูรณ์ แพร่หลาย กว้างขวาง ชนเป็นอันมากทราบชัดเป็นปึกแผ่น จนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ประกาศดีแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบชนวสภสูตร ที่ ๕

----

๖. มหาโควินทสูตร (๑๙)

[๒๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น คนธรรพเทพบุตรนามปัญจสิขะ มีผิวพรรณผ่องใส เมื่อล่วงปฐมยามแล้ว ยังภูเขาคิชฌกูฏทั้งสิ้นให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไป เฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น คนธรรพเทพบุตรนามว่าปัญจสิขะ ยืนเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะขอกราบทูลข้อความที่ข้าพระองค์สดับมาแล้ว รับมาแล้ว ต่อหน้าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ แด่พระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า เชิญท่านบอกแก่พวกเราเถิดปัญจสิขะ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อนๆ นานมาแล้วในวันอุโบสถที่ ๑๕ ในราตรี มีพระจันทร์เพ็ญ วันปวารณา เทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสุธรรมาสภา เทวบริษัทเป็นอันมากนั่งอยู่รอบๆ และท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ใน ๔ ทิศ คือในทิศ บูรพา ท้าวธตรฐมหาราช แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไปทางทิศปัจจิม ในทิศทักษิณ ท้าววิรุฬหกมหาราช แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไป ทางทิศอุดร ในทิศปัจจิม ท้าววิรูปักขมหาราช แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไปทางทิศบูรพา ในทิศอุดร ท้าวเวสสวรรณมหาราช แวดล้อมด้วย เทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไปทางทิศทักษิณ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อใด เทวดา ชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้น นั่งประชุมกันในสุธรรมาสภา เทวบริษัทเป็นอันมากนั่งอยู่ โดยรอบ และท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ใน ๔ ทิศ ที่อาสนะของท้าวจาตุมหาราช เหล่านั้น หลังถัดออกมาก็อาสนะของข้าพระองค์ ยังมีเหล่าเทวดาผู้ประพฤติ พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค แล้วบังเกิดในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ไม่นานรุ่งเรือง ล่วงเทวดาเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ ได้ยินว่า เพราะเหตุนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งหลายย่อมปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสว่า ท่านผู้เจริญ กายทิพย์ ย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ฯ

ข้าแต่พระผู้เจริญ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทราบความเบิกบานใจของ เหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ แล้วบันเทิงตามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

[๒๑๐] ดูกรท่านผู้เจริญ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ ย่อม
บันเทิงใจ ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี
เห็นเทวดาผู้ใหม่ๆ มีวรรณะมียศประพฤติพรหมจรรย์ ในพระสุคตแล้ว มา
ในที่นี้ เทวดาเหล่านั้นเป็นสาวกของ พระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระปัญญากว้าง
ขวาง บรรลุคุณวิเศษแล้ว รุ่งเรืองล่วงเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ ด้วยวรรณะ
ด้วยยศ และอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ เห็นเช่นนี้แล้ว
ย่อมยินดี ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี ฯ

[๒๑๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า เพราะเหตุนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์ จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสโดยยิ่งกว่าประมาณว่า ดูกรท่านผู้เจริญ กายทิพย์ย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความเบิกบาน ใจของเทวดาชั้นดาวดึงส์ แล้วตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายปรารถนาจะฟังพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการ ของพระผู้มี พระภาคพระองค์นั้นหรือ เทวดาชั้นดาวดึงส์ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ข้าพระองค์ทั้งหลายปรารถนาจะฟังพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการ ของพระผู้มี พระภาคพระองค์นั้น ฯ

ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงยกพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการของ พระผู้มีพระภาคขึ้นแสดงแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดา ชั้นดาวดึงส์จะสำคัญความข้อนี้นั้นเป็นไฉน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงไร เรา ไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชน เป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์

เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็นนอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสดีแล้ว อันบุคคล พึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชน พึงรู้เฉพาะตน เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงแสดง ธรรมอันควรน้อมเข้ามาในตน อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจาก พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า นี้กุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มีโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้เลว นี้ประณีต นี้มีส่วนเทียบ ด้วยธรรมดำและธรรมขาว เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงบัญญัติธรรมอันเป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต มีส่วนเทียบด้วยธรรมดำและธรรมขาว อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิปทา เพื่อพระสาวกทั้งหลายไว้ดีแล้ว พระนิพพานและปฏิปทาย่อมเทียบเคียงกันได้ ดุจน้ำในแม่น้ำคงคากับน้ำในแม่น้ำยมุนา ย่อมไหลคลุกคละกันได้ฉะนั้น เราไม่เคย เห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิปทา อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระเสขะผู้ดำรงอยู่ในปฏิปทา และพระขีณาสพผู้อยู่จบพรหมจรรย์เป็นสหาย เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเบา พระทัยประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียว เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียวอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง ลาภ ความสรรเสริญ เกิดแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเห็นจะ ตลอดถึงกษัตริย์ทั้งหลายที่ยินดีอยู่ แต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นปราศจากความ เมา เสวยพระกระยาหาร เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ปราศจากความเมา เสวยพระกระยาหารอย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่ เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น มีปรกติตรัสอย่างใดทำอย่างนั้น ทำ อย่างใด ตรัสอย่างนั้น เหตุนั้น พระองค์จึงเชื่อว่า ตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น เรา

ไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอก จากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงข้ามความสงสัยได้แล้วปราศจาก ความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วยพระอัธยาศัยเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงข้ามความสงสัยได้ แล้ว ปราศจากความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วยพระอัธยาศัยเป็นเบื้อง ต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็นนอกจากพระผู้มี พระภาคพระองค์นั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงยกพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการนี้แลของพระผู้มีพระภาค ขึ้นแสดงแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ฯ

[๒๑๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า เพราะเหตุนั้น เทวดาชั้น ดาวดึงส์ได้สดับพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคจึงปลื้มใจ เบิก บาน เกิดปีติและโสมนัสยิ่งกว่าประมาณ ในเทวดาเหล่านั้น เทวดาบางพวก กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย โอหนอ การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔ พระองค์ พึงอุบัติในโลก พึงทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาค ข้อนั้น พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมากเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้ง หลาย ฯ

เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔ พระองค์ ยกไว้เถิด การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ พระองค์ พึง อุบัติในโลก พึงทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาค ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไป เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลายพระสัมมา สัมพุทธเจ้า ๓ พระองค์ ยกไว้เถิด การที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ พึง อุบัติในโลก พึงทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาค ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไป เพื่อ เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเทวดาทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ตรัสกะเทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ข้อที่พระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์

พึงอุบัติในโลกธาตุเดียวกัน ไม่ก่อนไม่หลังนี้ ไม่ใช่ ฐานะ ไม่ใช่โอกาส ข้อนี้ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ขอ ให้สมความหวัง ขอพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น มีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบา บาง พึงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์ นั่งประชุมกันใน สุธรรมาสภาด้วยความประสงค์อันใด ท้าวจาตุมหาราช แม้อันเทวดาชั้นดาวดึงส์ คิดความนั้น ปรึกษาความนั้นแล้วทูลให้ทราบก็มีอยู่ในข้อประสงค์นั้น แม้จะรับ คำสั่งกำชับแล้ว ก็มีอยู่ในข้อประสงค์นั้นประทับอยู่บนอาสนะของตนๆ ยัง ไม่ไป ฯ

[๒๑๓] ท้าวจาตุมหาราชเหล่านั้นรับคำแล้ว รับคำพร่ำสอนแล้ว มีใจ ผ่องใสประทับสงบอยู่บนอาสนะของตนๆ ฯ

[๒๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น แสงสว่างอย่างมากปรากฏใน ทิศอุดร โอภาสปรากฏล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลายลำดับนั้น ท้าวสักกะ จอมเทพจึงตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย นิมิต ปรากฏ แสงสว่างเกิด โอภาสปรากฏ ฉันใด พรหมจักปรากฏ ฉันนั้น การ ที่แสงสว่างเกิด โอภาสปรากฏนี้ เป็นบุพพนิมิตที่พรหมจะปรากฏ ฯ

[๒๑๕] นิมิตปรากฏ ฉันใด พรหมจักปรากฏ ฉันนั้นการที่ โอภาสอันไพบูลย์มากปรากฏนี้ เป็นบุพพนิมิตที่พรหมจะ ปรากฏ ฯ

[๒๑๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์นั่งบนอาสนะ ตามที่ของตนๆ ด้วยความหวังว่า เราทั้งหลายจักรู้โอภาสนี้ วิบากอันใดจักมี เราทั้งหลายจักทำวิบากนั้นให้แจ้งเสียก่อน แล้วจึงจะไป แม้ท้าวจาตุมหาราชก็นั่ง อยู่บนอาสนะตามที่ของตนๆ ด้วยความหวังว่าเราทั้งหลายจักรู้โอภาสนี้ วิบาก อันใดจักมี เราทั้งหลายจักทำวิบากนั้นให้แจ้งเสียก่อน แล้วจึงจะไปเทวดาชั้น ดาวดึงส์ ฟังความข้อนี้แล้วไม่ระส่ำระสาย สงบอยู่ ด้วยหวังกันว่า เราทั้งหลาย รู้โอภาสนี้ วิบากอันใดจักมี เราทั้งหลายจักทำวิบากนั้นให้แจ้งเสียก่อน แล้ว จึงจะไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญเมื่อใดสนังกุมารพรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อนั้น สนังกุมารพรหมนิรมิตอัตตภาพอันยิ่งใหญ่ปรากฏ ก็วรรณปรกติของพรหม อันเทวดาเหล่าอื่นไม่พึงถึง ปรากฏใน

คลองจักษุของเทวดาชั้นดาวดึงส์เมื่อสนังกุมาร พรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์นั้น ย่อมรุ่งเรือง ล่วงเทวดาเหล่าอื่นด้วยวรรณ และยศ เหมือนกายเทวดาย่อมรุ่งเรืองล่วงกายมนุษย์ ฉะนั้น เมื่อ สนังกุมาร พรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ นั้นเทวดาไหนๆ ในบริษัทนั้น ไม่ไหว้ ไม่ ลุกรับ และไม่เชื้อเชิญด้วยอาสนะ เทวดาทั้งหมดนั่งประณมมือนิ่งอยู่บนบัลลังก์ ด้วยความดำริว่า บัดนี้ สนังกุมารพรหมปรารถนาบัลลังก์ของเทวดาผู้ใด จักนั่ง บนบัลลังก์ของเทวดาผู้นั้น ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญสนัง กุมารพรหมนั่งบนบัลลังก์ ของเทวดาใด เทวดาผู้นั้นย่อมได้ความยินดี ได้โสมนัส อย่างยิ่ง ดังพระราชาผู้ กษัตริย์ได้มูรธาภิเษกแล้ว เสวยราชสมบัติใหม่ๆ ย่อม ได้ความยินดี ได้ความ โสมนัสอย่างยิ่งฉะนั้น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น สนังกุมารพรหมทราบความเบิกบานใจ ของเทวดาชั้นดาวดึงส์หายไปแล้ว บันเทิงตามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

[๒๑๗] ดูกรท่านผู้เจริญ เทวดาชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยพระอินทร์ ย่อม
บันเทิงใจ ถวายนมัสการพระตถาคตและความที่พระธรรม เป็นธรรมดี เห็น
เทวดาผู้ใหม่ๆ มีวรรณ มียศ ประพฤติ พรหมจรรย์ในพระสุคตแล้วมา
ในที่นี้ เทวดาเหล่านั้นเป็นสาวก ของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระปัญญากว้าง
ขวาง บรรลุคุณวิเศษ แล้วย่อมรุ่งเรืองล่วงเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ ด้วยวรรณ
ด้วยยศ และอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยพระอินทร์ เห็นเช่นนี้
แล้วย่อมยินดีถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรม เป็นธรรมดี ฯ

[๒๑๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความข้อนี้ สนังกุมารพรหมได้กล่าว แล้ว เสียงของสนังกุมารพรหมผู้กล่าวเนื้อความนี้ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ แจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ น่าฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พร่า ๑ ลึก ๑ มีกังวาน ๑ สนังกุมารพรหมย่อมให้บริษัทประมาณเท่าใดทราบความด้วย เสียง กระแสเสียงก็ไม่แพร่ไปในภายนอกบริษัทเท่านั้น ก็ผู้ใดมีเสียงประกอบ ด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ ผู้นั้นท่านกล่าวกันว่า มีเสียงดังเสียงพรหม ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้กล่าวกะสนัง กุมารพรหมว่า ข้าแต่ท้าวมหาพรหม ขอโอกาสเถิด ข้าพเจ้าทั้งหลายทราบเนื้อความ นั้นแล้ว ขอโมทนา มีอยู่ พระคุณตามที่เป็นจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ที่ท้าวสักกะจอมเทพภาษิตแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลายทราบแล้วขอ โมทนา ฯ

ครั้งนั้น สนังกุมารพรหมได้กล่าวกะท้าวสักกะจอมเทพว่า ดูกรท่านผู้ จอมเทพ ขอโอกาสเถิด แม้เราทั้งหลายก็พึงฟังพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ท้าวสักกะจอมเทพ รับคำสนังกุมารพรหมแล้ว ทรงยกพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคขึ้นแสดงว่า ท่านมหา พรหมจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพียงไร ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ ชนเป็นอันมากเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจาก
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญู ชนพึงรู้เฉพาะตน ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ ทรงแสดงธรรมอันควรน้อมเข้ามาในตนอย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่ เห็นนอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า นี้กุศล นี้ อกุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มีโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้เลว นี้ประณีต นี้มี ส่วนเทียบด้วยธรรมดำและธรรมขาว ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบ ด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงบัญญัติธรรมอันเป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต มีส่วนเทียบด้วยธรรมดำและธรรมขาว อย่างนี้ ใน อดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัติินิพพานคามินีปฏิปทาเพื่อ พระสาวกทั้งหลายไว้ดีแล้ว พระนิพพานและปฏิปทาย่อมเทียบเคียงกันได้ ดุจน้ำใน แม่น้ำคงคา กับน้ำในแม่น้ำยมุนา ย่อมไหลคลุกคละกันได้ ฉะนั้น ข้าพเจ้าไม่ เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบองค์คุณเช่นนี้ ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิปทา อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์ นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระเสขะผู้ดำรงอยู่ในปฏิปทา และพระขีณาสพผู้อยู่จบพรหมจรรย์เป็นสหาย เหตุนั้นพระผู้มีพระภาคทรงเบา พระทัย ประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียว ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียวอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง ลาภ ความสรรเสริญ เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เห็นจะตลอดถึงกษัตริย์ทั้งหลายที่ยินดีอยู่ แต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปราศ จากความเมา เสวยพระกระยาหารข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบด้วยองค์ คุณเช่นนี้ ผู้ปราศจากความเมา เสวยพระกระยาหารอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงใน บัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น มีปรกติตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำ อย่างใด ตรัสอย่างนั้น เหตุนั้น พระองค์จึงชื่อว่า ตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณ เช่นนี้ ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่ เห็นนอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงข้ามความสงสัยได้แล้วปราศจาก ความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วยพระอัธยาศัยเป็นเบื้องต้นแห่งพรหม จรรย์ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงข้ามความ สงสัยได้แล้ว ปราศจากความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วยพระอัธยาศัย เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอก จากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงยกพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการนี้แลของพระผู้มีพระภาค ขึ้นแสดงแก่สนังกุมารพรหม ฯ

[๒๑๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า เพราะเหตุนั้นสนังกุมารพรหม จึงปลื้มใจเบิกบาน เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้สดับพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาค

ครั้งนั้นสนังกุมารพรหม นิมิตอัตตภาพใหญ่ยิ่ง เป็นเพศกุมารีแกละ ๕ แกละ ปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ สนังกุมารพรหม นั้นเหาะขึ้นยังเวหาส นั่งขัดสมาธิอยู่ในอากาศที่ว่าง เปรียบดังบุรุษผู้มีกำลังนั่ง ขัดสมาธิอยู่บนบัลลังก์ที่ขลาดเรียบร้อย หรือบนภาคพื้นราบเรียบฉะนั้น แล้วเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์จะสำคัญความ ข้อนั้นเป็นไฉน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้มีพระปัญญามากได้มีมาแล้ว สิ้นกาลนานเพียงไร ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระราชาทรงพระนามว่าทิสัมบดี พราหมณ์นามว่าโควินทะ เป็นปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมบดีพระกุมารพระนามว่า เรณู เป็นโอรสของพระเจ้าทิสัมบดี มาณพมีนามว่า โชติปาละ เป็นบุตรของ โควินทพราหมณ์ คน ๘ คนเหล่านี้คือ พระราชโอรสพระนามว่า เรณู ๑ โชติ ปาลมาณพ ๑ และกษัตริย์อื่นอีก ๖ พระองค์ เป็นสหายกันดังนี้ ครั้งนั้น โดย วันคืนล่วงไปๆ โควินทพราหมณ์ได้ทำกาละ เมื่อโควินทพราหมณ์กระทำกาละแล้ว พระเจ้าทิสัมบดีทรงพระรำพันว่า สมัยใด เรามอบราชกิจทั้งปวงไว้ในโควินทพราหมณ์ แล้วสะพรั่งพร้อมด้วยเบญจกามคุณ บำเรออยู่ สมัยนั้น โควินทพราหมณ์ถึง อนิจจกรรมเสียแล้ว ฯ

เมื่อท้าวเธอดำรัสอย่างนี้แล้ว เรณูราชโอรสได้กราบทูลพระเจ้าทิสัมบดีว่า ขอเดชะ เมื่อท่านโควินทพราหมณ์ถึงอนิจจกรรมแล้ว พระองค์อย่าทรงกรรแสง นักเลย โชติปาลมาณพบุตรของโควินทพราหมณ์ยังมีอยู่ เขาฉลาดกว่าทั้งสามารถ กว่าบิดา บิดาของเขาสั่งสอนอรรถเหล่าใด แม้อรรถเหล่านั้น โชติปาลมาณพก็ สั่งสอนได้เหมือนกัน อย่างนั้นหรือ พ่อกุมาร อย่างนั้น ขอเดชะ ฯ

ลำดับนั้น พระเจ้าทิสัมบดีจึงตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า มานี่เถิด บุรุษผู้เจริญ ท่านจงเข้าไปหาโชติปาลมาณพถึงที่อยู่ แล้วจงบอกกะโชติปาลมาณพ อย่างนี้ว่า ขอความเจริญจงมีแก่ท่านโชติปาลมาณพเถิด พระเจ้าทิสัมบดีรับสั่ง ให้ท่านโชติปาลมาณพเข้าไปเฝ้า พระเจ้าทิสัมบดีทรงมีพระราชประสงค์จะทอด พระเนตรท่านโชติปาลมาณพ ฯ

บุรุษนั้นทูลรับคำพระเจ้าทิสัมบดีแล้ว เข้าไปหาโชติปาลมาณพถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า ขอความเจริญจงมีแก่ท่านโชติปาลมาณพเถิด พระเจ้าทิสัมบดี รับสั่งให้ท่านโชติปาลมาณพเข้าไปเฝ้า ทรงมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตร ท่านโชติปาลมาณพ ฯ

โชติปาลมาณพรับคำบุรุษนั้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระเจ้าทิสัมบดีถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระเจ้าทิสัมบดี ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระเจ้าทิสัมบดีจึงตรัสว่า ขอท่านโชติปาลมาณพจงสั่ง สอนเรา อย่าบอกคืนในการสั่งสอนเราเลย เราจักแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนบิดา จักอภิเษกในตำแหน่งโควินทพราหมณ์ โชติปาลมาณพทูลรับสนองพระเจ้าทิสัมบดี ว่าอย่างนั้น ขอเดชะ ฯ

ครั้งนั้น พระเจ้าทิสัมบดีทรงอภิเษกโชติปาลมาณพไว้ในตำแหน่ง โควินทพราหมณ์ ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนบิดาโชติปาลมาณพผู้อันพระเจ้า ทิสัมบดีทรงอภิเษกในตำแหน่งโควินทพราหมณ์ ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทน บิดาแล้ว ก็สั่งสอนอรรถที่บิดาของเขาสั่งสอน ไม่สั่งสอนอรรถที่บิดาของเขา ไม่สั่งสอน ย่อมจัดแจงการงานที่บิดาของเขาจัด ไม่จัดแจงการงานที่บิดาของเขา ไม่จัด มนุษย์ทั้งหลายกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านโควินทพราหมณ์หนอ ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านมหาโควินทพราหมณ์หนอ ดูกรท่านผู้เจริญ โดยปริยายนี้ นามสมญาว่า มหาโควินท์ นั่นแล จึงเกิดมีแก่โชติปาลมาณพ ฯ

[๒๒๐] ดูกรท่านผู้เจริญ ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าเฝ้ากษัตริย์ ๖ พระองค์ถึงที่ประทับแล้วทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าทิสัมบดีทรง พระชราแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ล่วงกาลผ่านวัยแล้ว ใครจะรู้ชีวิต ข้อนี้เป็นฐานะ ที่จะมีได้ เมื่อพระเจ้าทิสัมบดีเสด็จสวรรคตแล้ว พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการ พึงอภิเษกเรณูราชโอรสเป็นพระราชา ท่านผู้เจริญทั้งหลายจงมาไป

เฝ้าเรณูราชโอรส กันเถิด แล้วจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นสหายที่รักที่เจริญใจ โปรดปราน ของท่านเรณู ท่านมีสุขอย่างใด ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีสุขอย่างนั้น ท่านมีทุกข์ อย่างใด ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีทุกข์อย่างนั้น ข้าแต่ท่าน พระเจ้าทิสัมบดีทรงพระ ชราแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ล่วงกาล ผ่านวัยแล้ว ใครจะรู้ชีวิต ข้อนี้เป็นฐานะ ที่จะมีได้ เมื่อพระเจ้าทิสัมบดีเสด็จสวรรคตแล้ว พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการ พึงอภิเษกท่านเรณูให้เป็นพระราชา ถ้าท่านเรณูพึงได้ราชสมบัติขอจงแบ่งราช สมบัติให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฯ

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น รับคำมหาโควินทพราหมณ์แล้ว เข้าไปเฝ้า เรณูราชโอรสถึงที่ประทับ แล้วทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นสหายที่รักที่เจริญใจ โปรดปรานของท่านเรณู ท่านมีสุขอย่างใด ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีสุขอย่างนั้น ท่าน มีทุกข์อย่างใด ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีทุกข์อย่างนั้น ดูกรท่านผู้เจริญ พระเจ้าทิสัมบดี ทรงพระชราแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาล ผ่านวัยแล้ว ใครจะ

รู้ชีวิต ข้อนี้เป็น ฐานะจะมีได้ เมื่อพระเจ้าทิสัมบดีเสด็จสวรรคตแล้ว พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการ พึงอภิเษกท่านเรณูเป็นพระราชา ถ้าท่านเรณูได้ราชสมบัติ ของจงแบ่งราชสมบัติให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฯ

เรณูราชโอรสตรัสว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ในแว่นแคว้นของเรา ใครอื่นจักพึงมีความสุขนอกจากท่านทั้งหลาย ถ้าข้าพเจ้าจักได้ราชสมบัติ จักแบ่ง ให้ท่านทั้งหลาย ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ ครั้งนั้น เมื่อวันคืนล่วงไปๆ พระเจ้าทิสัมบดีเสด็จ สวรรคต ครั้นพระเจ้าทิสัมบดีเสด็จสวรรคตแล้ว อำมาตย์ผู้สำเร็จราชการทั้งหลาย อภิเษกเรณูราชโอรสเป็นพระราชาเรณูได้อภิเษกเป็นพระราชาแล้ว สะพรั่งพร้อมไปด้วย เบญจกามคุณ บำรุงบำเรออยู่ ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปเฝ้ากษัตริย์ ทั้ง ๖ พระองค์นั้นถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย พระเจ้าทิสัมบดี เสด็จสวรรคตแล้ว เรณูได้อภิเษกเป็นพระราชา สะพรั่งพร้อมไปด้วยเบญจกามคุณ บำรุงบำเรออยู่ ก็ใครหนอจะรู้ว่า กามารมณ์ทั้งหลายเป็นเหตุให้มัวเมา ท่านผู้เจริญ ทั้งหลายจงมาไปเฝ้าพระเจ้าเรณูกันเถิด แล้วจงทูลอย่างนี้ว่า พระเจ้าข้าทิสัมบดี เสด็จสวรรคตแล้ว ท่านเรณูได้รับอภิเษกเป็นพระราชาแล้ว ยังทรงระลึกถึงพระ ดำรัสนั้นได้อยู่หรือ ฯ

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น รับคำมหาโควินทพราหมณ์ แล้วเข้าไปเฝ้า พระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระเจ้าทิสัมบดีเสด็จ สวรรคตแล้ว ท่านเรณูได้รับอภิเษกเป็นพระราชาแล้ว ยังทรงระลึกถึงพระดำรัสนั้น ได้อยู่หรือ ฯ

พระเจ้าเรณูตรัสตอบว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เรายังระลึกถึงคำนั้น ได้อยู่ ฯ

ก. ใครหนอจะสามารถแบ่งมหาปฐพีนี้ที่ยาวไปทางทิศอุดร และทักษิณ ออกเป็น ๗ ส่วนเท่าๆ กัน ให้เป็นดุจทางเกวียน ฯ

ร. ใครอื่นจะสามารถ นอกจากท่านมหาโควินทพราหมณ์ ฯ

ครั้งนั้น พระเจ้าเรณูตรัสเรียกราชบุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านจงมาจงเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ถึงที่อยู่ แล้วจงกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่ ท่านผู้เจริญ พระเจ้าเรณูรับสั่งหาท่าน ฯ

บุรุษนั้นรับสนองพระราชดำรัสของพระเจ้าเรณูแล้ว เข้าไปหามหาโควินท พราหมณ์ถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระเจ้าเรณูรับสั่งหาท่าน ฯ

มหาโควินทพราหมณ์รับคำของบุรุษนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ ประทับ ได้ปราศรัยกับพระเจ้าเรณู ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

พระเจ้าเรณูได้ตรัสว่า ท่านโควินท์ท่านจงแบ่งมหาปฐพี นี้ที่ยาวไปทางทิศอุดรและทิศทักษิณออกเป็น ๗ ส่วนเท่าๆ กันให้เป็นดุจทาง เกวียน ฯ

มหาโควินทพราหมณ์ รับสนองพระราชดำรัสของพระเจ้าเรณูแล้ว แบ่ง มหาปฐพีนี้ที่ยาวไปทางทิศอุดรและทิศทักษิณออกเป็น ๗ ส่วนเท่าๆ กัน ให้ เป็นดุจทางเกวียน ตั้งเนื้อที่ทั้งหมดให้เป็นดุจทางเกวียน ฯ

ได้ยินว่า ในเนื้อที่เหล่านั้น ชนบทของพระเจ้าเรณูอยู่ท่ามกลาง ฯ

[๒๒๑] ทันตปุรนคร เป็นมหานครของแคว้นกาลิงคะ โปตนนคร เป็นมหานครของแคว้นอัสสกะมาหิสสตินคร เป็นมหานคร ของแคว้นอวันตี โรรุกนคร เป็นมหานครของแคว้นโสจิระมิถิลา นคร เป็นมหานครแห่งแคว้นวิเทหะ จัมปานครสร้างในแคว้น อังคะ พาราณสีนคร เป็นมหานครแห่งแคว้นกาสี พระนคร เหล่านี้ ท่านโควินทพราหมณ์สร้าง ฯ

[๒๒๒] ครั้งนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ทรงดีพระทัยมีความดำริ บริบูรณ์ด้วยลาภของตนๆ ว่า สิ่งใดที่เราทั้งหลายอยากได้ หวัง ประสงค์ ปรารถนายิ่ง เราทั้งหลายก็ได้สิ่งนั้นแล้วหนอ ฯ

[๒๒๓] กษัตริย์เหล่านั้น ทรงพระนามว่า สัตตภูพระองค์ ๑ พรหมทัตพระองค์ ๑ เวสสภูพระองค์ ๑ ภรตพระองค์ ๑ เรณูพระองค์ ๑ ธตรถ ๒ พระองค์ รวมพระมหากษัตริย์ผู้ทรง พระราชภาระ ๗ พระองค์ ในกาลนั้น ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง

[๒๒๔] ครั้งนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น เสด็จเข้าไปหามหาโควินท พราหมณ์ถึงที่อยู่ แล้วตรัสว่า ดูกรท่านผู้เจริญ ขอท่านโควินทพราหมณ์ จงเป็น สหายที่รัก ที่เจริญใจโปรดปรานของข้าพเจ้าทั้งหลาย ดังท่านโควินท์เป็นสหาย ที่รัก ที่เจริญใจโปรดปราน ของพระเจ้าเรณูเถิด ขอจงสั่งสอนข้าพเจ้าทั้งหลาย อย่าบอกคืนในการสั่งสอนข้าพเจ้าทั้งหลายเลย มหาโควินทพราหมณ์รับสนอง พระดำรัสของกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ผู้ได้มูรธาภิเษกแล้วว่า อย่างนั้น พระ เจ้าข้า ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ จึงสอนพระราชาผู้กษัตริย์ ๗ พระองค์ ผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว ที่ตนพึงสั่งสอนด้วยราชกิจ แลบอกมนต์กะพราหมณ์ มหาศาล ๗ คน และเหล่าข้าราชบริพาร ๗๐๐ ฯ

ครั้งนั้น สมัยต่อมา เกียรติศัพท์อันงามของมหาโควินทพราหมณ์ ขจร ไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหม ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความดำริว่า เกียรติศัพท์อันงาม ของเราขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหม ก็เราไม่ได้เห็นพรหม ไม่ได้สนทนาปราศรัย ปรึกษากับพรหม แต่เราได้สดับความข้อนี้มาต่อพราหมณ์ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์ และปาจารย์ พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือน ในฤดูฝน ผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ถ้ากระนั้น เราพึงหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝนเถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณุถึงที่ประทับ แล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกียรติศัพท์อันงามของข้าพระพุทธเจ้าขจรไป อย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรึกษา กับพรหมได้ ก็ข้าพระพุทธเจ้ามิได้เห็นพรหม มิได้สนทนาปราศรัย ปรึกษากับ พรหม แต่ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับความข้อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็น อาจารย์และปาจารย์ พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนาปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาฌานตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใครๆ ไม่พึงเข้าไปหาข้าพระพุทธเจ้า นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว พระ เจ้าเรณุรับสั่งว่า ท่านมหาโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้ากษัตริย์ ๖ พระองค์นั้น แล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกียรติศัพท์อันงามของข้าพระพุทธเจ้าขจรไป อย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรึกษา กับพรหมได้ ก็ข้าพระพุทธเจ้ามิได้เห็นพรหม มิได้สนทนา ปราศรัย ปรึกษา กับพรหม แต่ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับความข้อนี้มาต่อพราหมณ์

ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใครๆ ไม่พึงเข้าไปหาข้าพระพุทธเจ้า นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว กษัตริย์ ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ตรัสว่า ท่านโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควรใน บัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปหาพราหมณ์มหาศาล ๗ คน และ เหล่าข้าราชบริพาร ๗๐๐ ถึงที่อยู่ แล้วกล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เกียรติศัพท์ อันงามของข้าพเจ้าขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์อาจเห็นพรหม อาจ สนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ก็ข้าพเจ้ามิได้เห็นพรหม มิได้สนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหม แต่ว่า ข้าพเจ้าได้สดับความข้อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาฌาน
อยู่ ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้น ย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรึกษา กับพรหมได้ ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงทำการสาธยายมนต์ตามที่สดับมาแล้ว ตามที่เรียนมาแล้วโดยพิสดาร และจงบอกมนต์ให้แก่กันและกัน ข้าพเจ้าปรารถนา จะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือน ในฤดูฝน ใครๆ ไม่พึงเข้าไป หาข้าพเจ้า นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว พราหมณ์มหาศาลและเหล่า ข้าราชบริพารเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควรใน บัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปหาภรรยา ๔๐ คน ผู้เสมอกันที่อยู่ แล้วกล่าวว่า ดูกรนางผู้เจริญทั้งหลาย เกียรติศัพท์อันงามของฉัน ขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์อาจเห็นพรหม อาจสนทนาปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ก็ฉันมิได้เห็นพรหม มิได้สนทนาปราศรัย ปรึกษากับพรหม แต่ว่า ฉันได้สดับ ความข้อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์พูดกันว่า ผู้ใด หลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือน ในฤดูฝนผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนาปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ฉันปรารถนาจะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณา ฌานอยู่ตลอด ๔ เดือน ในฤดูฝน ใครๆ ไม่พึงเข้าไปหาฉัน นอกจากคนนำอาหาร ไปให้คนเดียว ภรรยาเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควร ในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ จึงให้สร้างสัณฐาคารใหม่โดยทิศบูรพา แห่งนคร แล้วหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือน ในฤดูฝน ใครๆ ไม่เข้าไปหา นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว ครั้งนั้น พอล่วง ๔ เดือน ในวันนั้นเอง มหาโควินทพราหมณ์มีความ

ระอา ความท้อใจว่า ก็เราได้สดับความ ข้อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์ พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออก เร้นอยู่ เพ่งกรุณาฌานอยู่ตลอด ๔ เดือน ในฤดูฝน ผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อม สนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ แต่เราก็มิได้เห็นพรหม มิได้สนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหม ฯ

ครั้งนั้น สนังกุมารพรหม ทราบความปริวิตกแห่งใจของมหาโควินท พราหมณ์ ด้วยใจแล้ว จึงหายไปในพรหมโลก มาปรากฏเฉพาะหน้ามหาโควินท พราหมณ์ เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ออก หรือคู้แขนที่เหยียดเข้า ฉะนั้น ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความกลัว หวาดเสียว ขนลุกชูชัน เพราะเห็น รูปที่ไม่เคยเห็น ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ กลัว หวาดเสียว ขนลุกชูชัน ได้กล่าวกะสนังกุมารพรหมด้วยคาถาว่า

[๒๒๕] ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ท่านเป็นใครเล่า มีวรรณมียศ มีสิริ ข้าพเจ้าไม่รู้จักจึงถามท่าน ไฉนข้าพเจ้าจะพึงรู้จักท่านได้ ฯ

ส. เทวดาทั้งปวงรู้จักเราว่า กุมารเก่าในพรหมโลก เทวดาทั้ง ปวงรู้จักเรา ดูกรโควินท์ ท่านจงรู้จักเราอย่างนี้ ฯ

ม. อาสนะ น้ำ น้ำมันทาเท้า น้ำผึ้งเคี่ยวไฟ ข้าพเจ้าเชื้อเชิญ ท่านด้วยของควรค่า ขอท่านจงรับของควรค่าของข้าพเจ้า เถิด ฯ

ส. ดูกรโควินท์ เราย่อมรับของควรค่าของท่าน ที่ท่านพูดถึง นั้น ท่านผู้ที่เราให้โอกาสแล้ว จงถามความที่ท่านปรารถนา เถิด เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน และสุขใน ภพหน้า ฯ

[๒๒๖] ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความดำริว่า เรามีโอกาสอัน สนังกุมารพรหมให้แล้ว เราจะพึงถามทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หรือสัมปรายิกัตถ ประโยชน์ กะสนังกุมารพรหมดีหนอ ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความ ดำริว่า เราเป็นผู้ฉลาดในทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ แม้ชนเหล่าอื่นก็ถามทิฏฐธัมมิกัตถ ประโยชน์กะเรา ดังนั้น เราพึงถามสัมปรายิกัตถประโยชน์กะสนังกุมาร พรหมเถิด ฯ

ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์ได้กล่าวกะสนังกุมารพรหมด้วยคาถาว่า

[๒๒๗] ข้าพเจ้ามีความสงสัย จึงขอถามสนังกุมารพรหม ผู้ไม่มีความ
สงสัย ในปัญหาของคนอื่น สัตว์ตั้งอยู่ในอะไร ศึกษาในอะไร จึงจะถึง
พรหมโลกอันไม่ตาย ฯ

ส. ดูกรพราหมณ์ สัตว์ละความยึดถือว่าเป็นของเรา ในสัตว์ ทั้งหลายที่
เกิดเป็นมนุษย์แล้วอยู่โดดเดี่ยว น้อมไปในกรุณา ไม่มีกลิ่นร้าย เว้น
จากเมถุน สัตว์ตั้งอยู่ในธรรมนี้ และ ศึกษาอยู่ในธรรมนี้ ย่อม
ถึงพรหมโลกอันไม่ตายได้ ฯ

[๒๒๘] ม. ข้าพเจ้าทราบต่อท่านว่า ละความยึดถือว่าเป็นของเรา คน บางคนในโลกนี้ ละกองโภคสมบัติน้อยใหญ่ ละเครือญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและ หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต ดังนี้ ชื่อว่า ละความ ยึดถือว่าเป็นของเรา ข้าพเจ้าทราบต่อท่านดังนี้ ฯ

ข้าพเจ้าทราบต่อท่านว่า อยู่โดดเดี่ยว คนบางคนในโลกนี้ย่อมเสพ เสนาสนะอันสงัด คือป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง หลีกออกเร้นอยู่ ดังนี้ ชื่อว่า อยู่โดดเดี่ยว ข้าพเจ้าทราบต่อท่าน ดังนี้ ฯ

ข้าพเจ้าทราบต่อท่านว่า น้อมไปในกรุณา คนบางคนในโลกนี้มีใจ สหรคตด้วยกรุณา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ด้วยประการฉะนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในที่ทุกสถาน มีใจสหรคต ด้วยกรุณา อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แผ่ไปทั่วโลก โดยประการทั้งปวง ดังนี้อยู่ ดังนี้ ชื่อว่า น้อมไปในกรุณา ข้าพเจ้าทราบต่อท่านดังนี้ แต่ข้าพเจ้าไม่ทราบคนมีกลิ่นร้าย ต่อท่านซึ่งพูดถึงอยู่ ฯ

[๒๒๙] ม. ข้าแต่พรหม ในสัตว์ทั้งหลาย คนเหล่าไหนมีกลิ่น ร้าย
ข้าพเจ้าไม่ทราบคนกลิ่นร้ายเหล่านี้ ท่านนักปราชญ์ ขอจงบอก ณ ที่นี้เถิด
หมู่สัตว์อันอะไรร้อยแล้ว ย่อม เหม็นเน่าคลุ้งไปต้องไปอบาย มีพรหมโลก
อันปิดแล้ว ฯ

ส. ความโกรธ การพูดเท็จ การโกง ความประทุษร้ายมิตร ความเป็นคน
ตระหนี่ ความเย่อหยิ่ง ความริษยา ความมักได้ ความลังเล การเบียดเบียน
ผู้อื่น ความโลภ ความ คิด ประทุษร้าย ความเมา และความหลง สัตว์ผู้

ประกอบ ในกิเลสเหล่านี้ จัดว่าไม่หมดกลิ่นร้ายต้องไปอบาย มี พรหมโลก
อันปิดแล้ว ฯ

[๒๓๐] ม. ข้าพเจ้าเพิ่งทราบกลิ่นร้าย ต่อท่านซึ่งพูดถึงอยู่กลิ่น ร้ายเหล่านั้น อัน
บุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้ง่ายเลย ข้าพเจ้าจะออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ส. ท่านโควินท์ ย่อมรู้กาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณุถึงที่ประทับ แล้ว กราบทูลว่า
บัดนี้ ขอพระองค์จงแสวงหาปุโรหิตคนอื่น ที่จักแนะนำราชกิจต่อ พระองค์เถิด ข้าพระพุทธเจ้า
ปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับ กลิ่นร้ายมาต่อพรหม
ผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้นอัน บุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึง
จักออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ฯ

[๒๓๑] ม. ข้าพระพุทธเจ้าขอเชิญพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่าเรณุ
ขอพระองค์ทรงรับรู้ด้วยราชกิจเถิด ข้าพระพุทธเจ้า ไม่ยินดีในความ
เป็นปุโรหิต ฯ

เร. ถ้าท่านพร่องด้วยกามทั้งหลาย เราจะให้ท่านบริบูรณ์ อนึ่ง ผู้ใด
เบียดเบียนท่าน เราผู้เป็นเจ้าแผ่นดินจะห้ามผู้นั้น ท่านเป็นบิดา
ข้าพเจ้าเป็นบุตร ดูกรท่านโควินท์ ขอท่านอย่าสละเราเสียเลย ฯ

ม. ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความบกพร่องด้วยกาม ไม่มีใครเบียด เบียน
ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังคำของท่านผู้ไม่ ใช่มนุษย์เหตุ
นั้น จึงไม่ยินดีในเรือน ฯ

เร. ท่านผู้ไม่ใช่มนุษย์ มีวรรณอย่างไร ได้กล่าวข้อความอะไร กะท่าน
ซึ่งท่านฟังแล้วจะละเรือนของเรา พวกเรา และ ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น
เล่า ฯ

ม. เมื่อข้าพระพุทธเจ้า อยู่โดดเดี่ยวเมื่อก่อนประสงค์จะเส้น สรวง
ไฟสุมด้วยใบหญ้าคาลุกโพลงแล้ว ขณะนั้น สนัง กุมารพรหมมา
จากพรหมโลก ปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าพรหมนั้นพยากรณ์ปัญหา

ปัญหาแก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าฟังปัญหานั้นแล้ว จึงไม่ยินดีในเรือน ฯ

เร. ดูกรท่านโควินท์ ท่านพูดคำใด ข้าพเจ้าเชื่อคำนั้นต่อท่าน ท่านฟังคำของท่านผู้ไม่ใช่มนุษย์แล้ว จะประพฤติโดย ประการอื่นอย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายนั้นจักประพฤติตาม ท่าน ท่านโควินท์ ท่านเป็นครูของเราทั้งหลาย แก้ว ไพฑูรย์ ไม่มีฝ้า ปราศจากราคี งาม ฉันใด ข้าพเจ้าทั้ง หลายจักเชื่อฟัง ประพฤติอยู่ในคำสั่งสอนของท่านโควินท์ ฉันนั้น ฯ

[๒๓๒] เร. ถ้าท่านโควินท์จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้เรา ทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่งคติ อันใดของท่าน คตินั้นจัก เป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินท์พราหมณ์ เข้าเฝ้ากษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นถึงที่ประทับ แล้วกราบทูลว่า บัดนี้ขอพระองค์ทั้งหลายจงแสวงหาปุโรหิตคนอื่น ที่จักแนะนำ ราชกิจต่อพระองค์ทั้งหลายเถิด ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต ด้วยว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้าย เหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออก จากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ลำดับนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นหลีกเลี่ยงไป ณ ข้างหนึ่งแล้ว คิด ร่วมกันอย่างนี้ว่า ธรรมดาพราหมณ์เหล่านี้มักโลภทรัพย์ ถ้ากระไรเราทั้งหลายจะพึง เกลี้ยกล่อมมหาโควินทพราหมณ์ด้วยทรัพย์ แล้วเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ ตรัสอย่างนี้ว่า ในราชอาณาจักรทั้ง ๗ นี้ มีทรัพย์เพียงพอ ท่านต้องการทรัพย์ ประมาณเท่าใด ข้าพเจ้าทั้งหลายจะให้นำมาเท่านั้น ฯ

ม. ขอเดชะ อย่าเลย ทรัพย์ของข้าพระพุทธเจ้านี้มีเพียงพอเหมือน ทรัพย์ของพระองค์ทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้าจักละทรัพย์ทั้งปวงออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิต ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่น ร้ายเหล่านั้นอันบุคคลผู้ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจัก ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ลำดับนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์หลีกไป ณ ข้างหนึ่ง แล้วคิดร่วมกัน อย่างนี้ว่า ธรรมดาพราหมณ์เหล่านี้มักโลภด้วยหญิง ถ้ากระไรเราทั้งหลายจะพึง เกลี้ยกล่อมมหาโควินทพราหมณ์

ด้วยหญิง แล้วจึงเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ ตรัสอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญในราชอาณาจักร ทั้ง ๗ นี้ มีหญิงมากมาย ท่านต้อง การหญิงเท่าใด ข้าพเจ้าทั้งหลายจะให้นำมาเท่านั้น ฯ

ม. ขอเดชะ อย่าเลย ภรรยาของข้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นคนเสมอกัน มีถึง ๔๐ คน ข้าพระพุทธเจ้าจักละภรรยาเหล่านั้นทั้งหมด ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้าย เหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจัก ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าท่านโควินท์จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของ ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

[๒๓๓] ม. ถ้าพระองค์ทั้งหลายจะละกาม อันเป็นที่ข้องของ ปุถุชน ขอจง
ทรงปรารภความเพียรให้มั่น ประกอบด้วยกำลังขันติ ทางนี้เป็น
ทางตรง ทางนี้ไม่มีทาง อื่นยิ่งกว่า พระสัทธรรมอันสัตบุรุษ
ทั้งหลายรักษา เพื่อบังเกิดในพรหมโลก ฯ

[๒๓๔] ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านมหาโควินท์จงรออยู่สัก ๗ ปีก่อน พอล่วง ๗ ปี แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่งคติ อันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ๗ ปี ช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอพระองค์ อยู่ได้ถึง ๗ ปี ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วย ปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือน ไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินท์จงรออยู่สัก ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี พอล่วง ๑ ปีแล้ว แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ๑ ปีช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอพระองค์อยู่ได้ถึง ๑ ปี ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วยปัญญา พึง ทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วยว่าข้า พระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหม

ผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคล ผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินท์จงรออยู่ ๗ เดือนก่อน พอล่วง ๗ เดือน แล้ว แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ๗ เดือนช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอพระองค์ได้ถึง ๗ เดือน ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วย ปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินท์ จงรออยู่สัก ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... ครึ่งเดือน พอล่วงครึ่งเดือนแม้ข้าพเจ้า ทั้งหลายก็จักออกเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจัก เป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ครึ่งเดือนช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอพระองค์ได้ถึง ครึ่งเดือน ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วย ปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วย ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินท์จงรออยู่สัก ๗ วัน พอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย สั่งสอนบุตรและพี่น้องชายของตนๆ ในราชกิจเสียก่อน พอล่วง ๗ วัน แม้ข้าพเจ้า ทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่านคตินั้นจัก เป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ๗ วัน ไม่นาน ข้าพระพุทธเจ้าจักรอพระองค์ทั้งหลาย ๗ วัน ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปหาพราหมณ์มหาศาล ๗ คน และ เหล่าข้าราชบริพาร ๗๐๐ ถึงที่อยู่ แล้วกล่าวว่า บัดนี้ท่านทั้งหลายจงแสวงหา อาจารย์อื่น ซึ่งจักสอนมนต์แก่ท่านทั้งหลายเถิด เราปรารถนาจะออกจากเรือนบวช เป็นบรรพชิต ด้วยว่าเราได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย เราจึงจักออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต ฯ

พราหมณ์และเหล่าข้าราชบริพารเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านโควินท์อย่าออก จากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเลย บรรพชิตมีศักดิ์น้อย มีลาภน้อย ความเป็น พราหมณ์มีศักดิ์มาก มีลาภมาก ฯ

ม. ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดอย่างนี้ ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดอย่างนี้ว่า บรรพชามีศักดิ์น้อย มีลาภน้อย ความเป็นพราหมณ์มีศักดิ์มาก มีลาภมาก ดูกร ท่านทั้งหลาย ใครอื่นจะมีศักดิ์มาก มีลาภมากกว่าเรา บัดนี้เราเป็นเหมือนพระราชา ของพระราชาสามัญทั้งหลาย เป็นดังพรหมของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นดุจเทวดา ของคฤหบดีทั้งหลาย เราจักละสิ่งทั้งปวงนั้นออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยว่า เราได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้อยู่ครอง เรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย เราจึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

พ. ถ้าท่านโควินท์จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของ ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินท์พราหมณ์ เข้าไปหาภรรยา ๔๐ คน ผู้เสมอกัน ถึงที่อยู่ แล้วกล่าวว่า เธอคนใดปรารถนาจะไปยังสกุลญาติของตน ก็จงไป หรือ ปรารถนาจะแสวงหาสามีอื่น ก็จงแสวงหา ฉันปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตด้วยว่าฉันได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อัน บุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ฉันจักออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต ฯ

ภ. ท่านนั่นแล เป็นญาติของดิฉันทั้งหลายผู้ต้องการญาติ เป็นสามีของ ดิฉันทั้งหลายผู้ต้องการสามี ถ้าท่านโควินท์จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้ ดิฉันทั้งหลาย ก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของดิฉันทั้งหลายด้วย ฯ

ครั้งนั้น พอล่วง ๗ วันนั้นไป มหาโควินทพราหมณ์ปลงผมและหนวด นุ่งผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต และเมื่อมหาโควินทพราหมณ์ บวชแล้ว พระราชาผู้กษัตริย์ซึ่งได้มูรธาภิเษก ๗ พระองค์ พราหมณ์มหาศาล ๗ คน เหล่าข้าราชบริพาร ๗๐๐ คน ภรรยา ๔๐ คน เจ้าหลายพัน พราหมณ์หลายพัน คฤหบดีหลายพัน และนางสนมหลายพัน ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตตามมหาโควินทพราหมณ์ ฯ

ข่าวว่า มหาโควินทพราหมณ์ แวดล้อมด้วยบริษัทนั้นเที่ยวจาริกไปใน บ้าน นิคม และราชธานีทั้งหลาย สมัยนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าไปยังบ้าน หรือนิคมใด ในบ้านและนิคมนั้น ท่านเป็นดังพระราชาของพระราชาทั้งหลาย เป็นดังพรหมของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นดังเทวดาของคฤหบดีทั้งหลาย ฯ

สมัยนั้น มนุษย์เหล่าใดพลาดพลั้งหรือล้ม มนุษย์เหล่านั้น กล่าวอย่าง นี้ว่า ขอนอบน้อมแด่ท่านมหาโควินทพราหมณ์ ขอนอบน้อมแด่ท่านปุโรหิตของ พระราชา ๗ พระองค์ มหาโควินทพราหมณ์มีใจสหรคตด้วยเมตตา ไม่มีเวร ไม่ พยาบาท แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ด้วยประการฉะนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในที่ทุกสถาน มีใจสหรคต ด้วยเมตตา อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แผ่ไปทั่วโลก โดยประการทั้งปวงอยู่ มีใจสหรคตด้วยกรุณา อันไพบูลย์ เป็น มหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แผ่ไปทั่วโลก โดยประการ ทั้งปวงอยู่ มีใจสหรคตด้วยมุทิตา อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แผ่ไปทั่วโลก โดยประการทั้งปวงอยู่ มีใจสหรคตด้วย อุเบกขา อันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แผ่ ไปทั่วโลกโดยประการทั้งปวงอยู่ และแสดงหนทางแห่งความเป็นสหายกับพรหม ในพรหมโลก แก่สาวกทั้งหลาย สมัยนั้น บรรดาสาวกของมหาโควินทพราหมณ์ ซึ่งรู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติ พรหม โลก ผู้ที่ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บางพวกเข้า ถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี บางพวกเข้าถึงความเป็นสหาย ของเทวดาชั้นนิมมานรดี บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต บาง พวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของ เทวดาชั้นดาวดึงส์ บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิก ผู้ที่ บำเพ็ญกายต่ำกว่าเขาทั้งหมด ก็ยังกายคนธรรพ์ ให้บริบูรณ์ได้ ด้วยประการฉะนี้แล บรรพชาของกุลบุตรเหล่านั้นทั้งหมด ไม่เปล่า ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร ฯ

ป. พระผู้มีพระภาคยังทรงระลึกถึงข้อนั้นได้อยู่หรือ ฯ

ภ. ดูกรปัญจสิขะ เรายังระลึกได้อยู่ สมัยนั้น เราเป็นมหาโควินท พราหมณ์ เราแสดงพรหมจรรย์นั้นว่า เป็นหนทางแห่งความเป็นสหายของพรหม ในพรหมโลก แก่สาวกทั้งหลาย ปัญจสิขะ แต่ว่าพรหมจรรย์นั้นไม่เป็นไปเพื่อ นิพพิทา วิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธะ นิพพานะ ย่อมเป็นไป เพียงเพื่อบังเกิดในพรหมโลก ดูกรปัญจสิขะ ส่วนพรหมจรรย์ของเรานี้ ย่อม เป็นไปเพื่อนิพพิทาโดยส่วนเดียว เพื่อวิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธะ นิพพานะ พรหมจรรย์เป็นไปเพื่อนิพพิทาโดยส่วนเดียว เพื่อวิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา

สัมโพธะ นิพพานะ นั้นเป็นไฉน คืออัฏฐังคิก มรรค เป็นอริยะนี้เอง คือสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัม มันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ดูกรปัญจสิขะ พรหมจรรย์นี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อนิพพิทาโดยส่วนเดียว เพื่อวิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธะ นิพพานะ ดูกรปัญจสิขะ ก็บรรดาสาวกของเรา ที่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด ย่อมทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะ มิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ บรรดาสาวกผู้ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด บางพวกเป็นโอปปาติกสัตว์ เพราะสิ้น โอรัมภาคิยสังโยชน์ทั้ง ๕ ปรินิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ก็มี บางพวกเป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง กลับมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ก็มี บางพวกเป็นพระโสดาบัน เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีความไม่ตกต่ำเป็น ธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้าก็มี ฯ

ดูกรปัญจสิขะ ด้วยประการฉะนี้แล บรรพชาของกุลบุตรเหล่านี้ทั้งหมด เทียว ไม่เปล่า ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ปัญจสิขะคันธรรพบุตร ยินดี ชื่นชม อนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นเอง ฉะนี้แล ฯ

จบมหาโควินทสูตร ที่ ๖

----

๗. มหาสมัยสูตร (๒๐)

[๒๓๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่ามหาวัน เขตพระนครกบิล พัสดุ์ ในสักกชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ล้วน เป็นพระอรหันต์ ก็พวกเทวดาจากโลกธาตุทั้ง ๑๐ ประชุมกันมาก เพื่อทัศนา พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ฯ

ครั้งนั้น เทวดาชั้นสุทธาวาส ๔ องค์ ได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาค พระองค์นี้แล ประทับอยู่ ณ ป่ามหาวัน เขตพระนครกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ ก็พวก เทวดาจากโลกธาตุทั้ง ๑๐ ประชุมกันมาก เพื่อทัศนาพระผู้มีพระภาคและภิกษุ สงฆ์ ไฉนหนอ แม้พวกเราก็ควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว พึงกล่าวคาถาเฉพาะองค์ละคาถา ในสำนักพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น เทวดา พวกนั้น หายไป ณ เทวโลกชั้นสุทธาวาสแล้วมาปรากฏเบื้องพระพักตร์พระผู้มี พระภาค เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ออก หรือคู้แขนที่เหยียดออกเข้า ฉะนั้น เทวดาพวกนั้นถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง เทวดาองค์หนึ่งได้กล่าวคาถานี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า

[๒๓๖] การประชุมใหญ่ในป่าใหญ่ หมู่เทวดามาประชุมกันแล้วพวกเรา
พากันมาสู่ธรรมสมัยนี้ เพื่อได้เห็นหมู่ท่านผู้ชนะมาร ฯ

[๒๓๗] ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่ง ได้กล่าวคาถานี้ ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า

ภิกษุทั้งหลายในที่ประชุมนั้น มั่นคง กระทำจิตของตนๆ ให้ ตรง บัณฑิต
ทั้งหลาย ย่อมรักษาอินทรีย์ เหมือนสารถีถือบังเหียนขับม้า ฉะนั้น ฯ

[๒๓๘] ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่ง ได้กล่าวคาถานี้ ในสำนัก พระผู้มีพระภาคว่า

ภิกษุเหล่านั้น ตัดกิเลสดุจตะปู ตัดกิเลสดุจลิ่มสลัก ถอน กิเลสดุจ
เสาเขื่อนได้แล้ว เป็นผู้ไม่หวั่นไหว หมดจด ปราศ จากมลทิน เที่ยวไป
ท่านเป็นหมู่นาคหนุ่ม อันพระผู้มีพระภาค ผู้มีจักษุทรงฝึกดีแล้ว ฯ

[๒๓๙] ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่ง ได้กล่าวคาถานี้ ในสำนัก พระผู้มีพระภาคว่า

ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ถึงพระพุทธเจ้าว่า เป็นสรณะ เขาจัก ไม่ไป
อบายภูมิ ละกายมนุษย์แล้ว จักยังเทวกายให้บริบูรณ์ ฯ

[๒๔๐] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดาในโลกธาตุทั้ง ๑๐ ประชุมกันมาก เพื่อทัศนา ตถาคตและภิกษุสงฆ์ พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละได้ประชุมกัน เพื่อทัศนา พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้มีแล้วในอดีตกาล เหมือนที่ ประชุมกันเพื่อทัศนาเราในบัดนี้ พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละ จักประชุมกันเพื่อ ทัศนาพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งจักมีในอนาคตกาล เหมือนที่ประชุมกัน เพื่อทัศนาเราในบัดนี้ เราจักบอกนามพวกเทวดา เราจักระบุนามพวกเทวดา เราจักแสดงนามพวกเทวดา พวกเธอจงฟังเรื่องนั้น จงใส่ใจให้ดี เรา จักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส พระคาถานี้ว่า

[๒๔๑] เราจักร้อยกรองโศลก ภุมมเทวดาอาศัยอยู่ ณ ที่ใด พวกภิกษุก็
อาศัยที่นั้น ภิกษุพวกใดอาศัยซอกเขา ส่งตนไปแล้ว มีจิตตั้งมั่น ภิกษุ
พวกนั้น เป็นอันมาก เร้นอยู่ เหมือนราชสีห์ ครอบงำความขนพองสยอง
เกล้าเสียได้ มีใจผุดผ่อง เป็นผู้ หมดจด ใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว พระ
ศาสดาทรงทราบภิกษุประมาณ ๕๐๐ เศษ ที่อยู่ ณ ป่ามหาวัน เขตพระนคร
กบิล พัสดุ์ แต่นั้นจึงตรัสเรียกสาวกผู้ยินดีในพระศาสนา ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย หมู่เทวดามุ่งมากันแล้ว พวกเธอจงรู้จักหมู่เทวดานั้น ภิกษุ
เหล่านั้นสดับรับสั่งของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้ กระทำความเพียร ญาณเป็น
เครื่องเห็นพวกอมนุษย์ ได้ปรากฏแก่ ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุบางพวก ได้
เห็นอมนุษย์ร้อยหนึ่ง บางพวก ได้เห็นอมนุษย์พันหนึ่ง บางพวกได้เห็น
อมนุษย์เจ็ดหมื่น บาง พวกได้เห็นอมนุษย์หนึ่งแสน บางพวกได้เห็นไม่มี
ที่สุด อมนุษย์ได้แผ่ไปทั่วทิศ พระศาสดาผู้มีพระจักษุ ทรงใคร่ครวญ
ทราบเหตุนั้นสิ้นแล้ว แต่นั้น จึงตรัสเรียกสาวกผู้ยินดีใน พระศาสนา
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่เทวดามุ่งมากันแล้ว พวกเธอจงรู้จักหมู่

เทวดานั้น เราจักบอกพวกเธอด้วยวาจา ตามลำดับ ยักษ์เจ็ดพันเป็นภุมม เทวดาอาศัยอยู่ในพระนคร กบิลพัสดุ์ มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายัง ป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์หกพันอยู่ที่เขาเหมวตา มี รัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์สามพันอยู่ที่เขา สาตาคีรี มีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์เหล่านั้นรวม เป็นหนึ่งหมื่นหกพัน มีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์ ห้าร้อยอยู่ที่เขาเวสสามิตตะ มีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มี อานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุม ของภิกษุ ยักษ์ชื่อกุมภีระอยู่ในพระนครราชคฤห์ เขาเวปุลละ เป็นที่อยู่ของยักษ์นั้น ยักษ์แสนเศษแวดล้อมยักษ์ชื่อกุมภีระ นั้น ยักษ์ชื่อกุมภีระอยู่ในพระนครราชคฤห์แม้นั้น ก็ได้มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ฯ

[๒๔๒] ท้าวธตรัฏฐ อยู่ด้านทิศบูรพา ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกคนธรรพ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่า อินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าววิรุฬหกอยู่ด้านทิศทักษิณ ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกกุมภัณฑ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่า อินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายัง ป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าววิรูปักษ์ อยู่ด้านทิศปัจจิม ปก ครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกนาค เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่า อินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มี อานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าวกุเวรอยู่ด้านทิศอุดร ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวก ยักษ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้บุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี

มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าวธตรัฏฐเป็นใหญ่ทิศ บูรพา ท้าว วิรุฬหก เป็นใหญ่ทิศทักษิณ ท้าววิรูปักษ์เป็นใหญ่ ทิศปัจจิม ท้าวกุเวร เป็นใหญ่ทิศอุดร ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น ยังทิศทั้ง ๔ โดยรอบให้รุ่งเรือง ได้ยืนอยู่แล้วในป่าเขตพระ นครกบิลพัสดุ์ ฯ

[๒๔๓] พวกบ่าวของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น มีมายา ล่อลวง โอ้อวด เจ้าเล่ห์ มาด้วยกัน มีชื่อคือกุเฏณฑุ ๑ เวเฏณฑุ ๑ วิฏ ๑ วิฏฏฏะ ๑ จันทนะ ๑ กามเสฏฐะ ๑ กินนุฆัณฑุ ๑ นิฆัณฑุ ๑ และท้าวเทวราชทั้งหลายผู้มีนามว่าปนาทะ ๑ โอป มัญญูะ ๑ เทพสารถีมีนามว่า มาตลิ ๑ จิตตเสนะ ผู้คนธรรพ์ ๑ นโฬราชะ ๑ ชโนสภะ ๑ ปัญจสิขะ ๑ ติมพรู ๑ สุริยวัจฉสาเทพธิดา ๑ มาทั้งนั้น ราชาและคนธรรพ์พวกนั้น และพวกอื่น กับเทวราชทั้งหลายยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุอนึ่งเหล่านาคที่อยู่ในสระชื่อนภสะบ้าง อยู่ในเมืองเวสาลีบ้าง พร้อมด้วยนาคบริษัทเหล่าตัจฉกะ กัมพลนาค และอัสสตรนาคก็มา นาคผู้อยู่ในท่า ชื่อปายาคะ กับญาติ ก็มา นาคผู้อยู่ใน แม่น้ำยมุนา เกิดในสกุลธตรัฏฐ ผู้มียศ ก็มา เอราวัณเทพบุตรผู้เป็นช้างใหญ่ แม้นั้นก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ฯ

[๒๔๔] ปักษีทวิชาติผู้เป็นทิพย์ มีนัยน์ตาบริสุทธิ์ นำนาคราชไปได้ โดยพลันนั้นมาโดยทางอากาศถึงท่ามกลางป่า ชื่อของปักษีนั้นว่า จิตรสุบรรณ ในเวลานั้น นาคราชทั้งหลาย ไม่ได้มีความ กลัว พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ นาคกับ ครุฑเจรจากัน ด้วยวาจาอันไพเราะ กระทำพระพุทธเจ้าให้เป็นสรณะ พวกอสูรอาศัยสมุทรอยู่ อันท้าววชิรหันถ์รบชนะแล้ว เป็นพี่น้องของท้าววาสพ มีฤทธิ์ มียศ เหล่านี้คือพวก กาลกัญชอสูร มีกายใหญ่น่ากลัวก็มา พวกทานเวฆสอสูรก็มา เวปจิตติอสูร สุจิตติอสูร ปหาราทอสูร และนมุจีพระยามารก็มาด้วยกัน บุตรของพลิอสูรหนึ่งร้อย มีชื่อว่าไพโรจน์ทั้งหมดผูกสอดเครื่องเสนาอันมีกำลังเข้าไปใกล้อสุรินทราหู แล้วกล่าว ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ บัดนี้ เป็นสมัยที่จะประชุมกัน ดังนี้แล้ว เข้าไปยังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ฯ

[๒๔๕] ในเวลานั้น เทวดาทั้งหลาย ชื่ออาโป ชื่อปฐวี ชื่อเตโช ชื่อวาโย ได้พากันมาแล้ว เทวดา ชื่อวรุณะ ชื่อวารุณะ ชื่อโสมะ ชื่อยสสะ ก็มาด้วยกัน เทวดาผู้บังเกิดในหมู่เทวดาด้วยเมตตาและกรุณาฌาน เป็นผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ เทวดา ชื่อเวณฑู ชื่อสหลี ชื่ออสมา ชื่อยมะ ทั้งสองพวกก็มา เทวดาผู้อาศัยพระจันทร์ กระทำพระจันทร์ไว้ในเบื้องหน้าก็มา เทวดาผู้อาศัยพระอาทิตย์ กระทำพระอาทิตย์ไว้ในเบื้องหน้าก็มา เทวดากระทำนักษัตรไว้ใน เบื้องหน้าก็มา มันทพลาหกเทวดาก็มา แม้ท้าวสักกปุรินททวาสวะ ซึ่งประเสริฐกว่าสุเทวดาทั้งหลายก็เสด็จมา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์มีอานุภาพ มีรัศมี ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ อนึ่งเทวดาชื่อสหภู ผู้รุ่งเรืองดุจเปลวไฟก็มา เทวดาชื่ออริฏฐกะ ชื่อโรชะ มีรัศมีดังสีดอกผักตบก็มา เทวดาชื่อวรุณะ ชื่อสหธรรมชื่ออัจจุตะ ชื่ออเนชกะ ชื่อสุเลยยะ ชื่อรุจิระก็มา เทวดา ชื่อวาสวเนสีก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมด ล้วนมีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่ง มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ เทวดาชื่อสมานะ ชื่อมหาสมานะ ชื่อมานุสะ ชื่อมานุสุตตมะ ชื่อขิฑฑาปทูสิกะ ก็มา เทวดาชื่อมโนปทูสิกะก็มา อนึ่ง เทวดาชื่อหริ เทวดาชื่อโลหิต วาสี ชื่อปารคะ ชื่อมหาปารคะ ผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ เทวดา ชื่อสุกกะ ชื่อกรุมหะ ชื่ออรุณะ ชื่อเวฆนสะก็มาด้วยกันเทวดาชื่อโอทาตคัยหะ ผู้เป็นหัวหน้าเทวดาชื่อวิจักขณะ ก็มา เทวดาชื่อสทามัตตะ ชื่อหารคชะ และชื่อมิสสกะ ผู้มียศ ก็มา ปชุนนเทวบุตร ซึ่งคำรามให้ฝนตกทั่วทิศก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มี

อานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ
เทวดาชื่อเขมิยะ เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นยามะ และเทวดาชื่อกัฏฐกะ
มียศ เทวดาชื่อลัมพิตกะ ชื่อลามเสฏฐะ ชื่อโชตินามะ ชื่ออาสา และ
เทวดาชั้นนิมมานรดีก็มา อนึ่ง เทวดาชั้นปรนิมมิตะก็มา หมู่เทวดา ๑๐
เหล่านี้ เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่างๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ
มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ หมู่เทวดา ๖๐
เหล่านี้ ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่างๆ กัน มาแล้วโดยกำหนดชื่อ และ เทวดา
เหล่าอื่นผู้เช่นกัน มาพร้อมกันด้วยคิดว่า เราทั้งหลายจัก เห็นพระนาค
ผู้ปราศจากชาติ ไม่มีกิเลสดุจตะปู มีโอฆะอัน ข้ามแล้ว ไม่มีอาสวะ
ข้ามพ้นโอฆะ ผู้ล่วงความยึดถือได้แล้ว ดุจพระจันทร์พ้นจากเมฆฉะนั้น. ฯ
[๒๔๖] สุพรหมและปรมัตตพรหม ซึ่งเป็นบุตรของพระพุทธเจ้าผู้มี ฤทธิ์ ก็มาด้วย
สนังกุมารพรหม และติสสพรหมแม้นั้น ก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของ
ภิกษุ ท้าวมหาพรหมย่อมปกครอง พรหมโลกพันหนึ่ง ท้าวมหาพรหมนั้น
บังเกิดแล้วในพรหมโลก มีอานุภาพ มีกายใหญ่โต มียศ ก็มา พรหม
๑๐ พวก ผู้เป็น อิสระในพวกพรหมพันหนึ่ง มีอำนาจเป็นไปเฉพาะองค์
ละอย่างก็มา มหาพรหมชื่อหาริตะ อันบริวารแวดล้อมแล้ว มาในท่าม
กลางพรหมเหล่านั้น มารเสนา ได้เห็นพวกเทวดา พร้อมทั้ง พระอินทร์
พระพรหมทั้งหมดนั้น ผู้มุ่งมา ก็มาด้วย แล้วกล่าวว่าท่านจงดูความ
เขลาของมาร พระยามารกล่าวว่า พวกท่านจงมาจับ เทวดาเหล่านี้ผูกไว้
ความผูกด้วยราคะ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงล้อมไว้โดยรอบ อย่า
ปล่อยใครๆ ไป พระยามารบัง คับเสนามารในที่ประชุมนั้นดังนี้แล้ว
เอาฝ่ามือตบแผ่นดิน กระทำเสียงน่ากลัว เหมือนเมฆยังฝนให้ตก คำราม
อยู่ พร้อมทั้ง ฟ้าแลบ ฉะนั้น เวลานั้น พระยามารนั้นไม่อาจยังใครให้
เป็นไป ในอำนาจได้ โกรธจัด กลับไปแล้ว พระศาสดาผู้มีพระจักษุทรง
พิจารณาทราบเหตุนั้นทั้งหมด แต่นั้น จึงตรัสเรียกสาวกผู้ ยินดีในพระ

ศาสนาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารเสนามาแล้ว พวกเธอจงรู้จักเขา ภิกษุเหล่านั้นสดับพระดำรัสสอนของพระ พุทธเจ้าแล้ว ได้กระทำความเพียร ม ารและเสนามารหลีกไป จากภิกษุผู้ปราศจากราคะ ไม่ยังแม้ขนของท่านให้ไหว (พระยามารกล่าวสรรเสริญว่า) พวกสาวกของพระองค์ทั้งหมดชนะ สงครามแล้ว ล่วงความกลัวได้แล้ว มียศปรากฏในหมู่ชน บันเทิงอยู่กับด้วยพระอริยเจ้า ผู้เกิดแล้วในพระศาสนา ดังนี้แล. ฯ

จบมหาสมัยสูตร ที่ ๗

----

๘. สักกปัญหสูตร (๒๑)

[๒๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทิยกบรรพต ด้านทิศอุดร แห่งพราหมณคามชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปราจีน แห่งพระ นครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ ฯ

ก็สมัยนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพได้บังเกิดความขวนขวาย เพื่อจะเฝ้า พระผู้มีพระภาค ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงพระดำริว่า บัดนี้ พระผู้มีพระ ภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรง เห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทิยกบรรพต ด้านทิศอุดร แห่งพราหมณคามชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปราจีน แห่งพระนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ ครั้นแล้ว จึงตรัสเรียกพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาตรัสว่า ดูกรท่าน ผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทิยกบรรพต ด้านทิศอุดร แห่งพราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปราจีนแห่ง พระนครราชคฤห์ ใน แคว้นมคธ ถ้ากระไร พวกเราควรจะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ทูลรับท้าวสักกะจอม เทพแล้ว ฯ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพตรัสเรียกปัญจสิขคันธรรพบุตรมาตรัสว่า ดูกรพ่อ ปัญจสิขะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทิยก บรรพต ด้านทิศอุดร แห่งพราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปราจีน แห่งพระนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ พวกเราควรจะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ปัญจสิขคันธรรพ บุตรทูลรับท้าวสักกะจอม เทพแล้ว ถือเอาพิณมีสีเหลืองดังผลมะตูม คอยตามเสด็จท้าวสักกะ จอมเทพ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพแวดล้อมไปด้วยพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ มีปัญจสิข คัน ธรรพบุตรนำเสด็จ ได้หายไปในชั้นดาวดึงส์ มาปรากฏ ณ เวทิยกบรรพต ด้าน ทิศอุดรแห่ง พราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปราจีน แห่งพระนคร ราชคฤห์ ในแคว้นมคธ เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ออก หรือคู้แขนที่ เหยียดออกเข้า ฉะนั้น ฯ

ก็สมัยนั้น เวทิยกบรรพตและพราหมณคามชื่ออัมพสัณฑ์สว่างไสวยิ่งนัก ด้วย เทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย และได้ยินว่าพวกมนุษย์ในหมู่บ้านโดยรอบพา กันกล่าวอย่างนี้ว่า

วันนี้ไฟติดเวทิยกบรรพตเข้าแล้ว วันนี้ไฟไหม้เวทิยกบรรพต วันนี้ เวทิยกบรรพตไฟลุกโพลง เพราะเหตุไรเล่า วันนี้ เวทิยกบรรพตและ พราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ จึงสว่างไสวยิ่งนัก มนุษย์พวกนั้นพากันตกใจ ขน พองสยองเกล้า ฯ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกะปัญจสิขคันธรรพบุตรว่า ดูกรพ่อ ปัญจสิขะ พระตถาคตทั้งหลาย เป็นผู้เพ่งฌาน ทรงยินดีในฌาน ในระหว่างนั้น ทรงเร้นอยู่ อันผู้เช่นเรายากที่จะเข้าเฝ้า ถ้ากระไร พ่อควรจะให้พระผู้มีพระภาค ทรงพอพระหฤทัยก่อน พ่อให้พระองค์ทรงพอพระหฤทัยก่อนแล้ว ภายหลัง พวก เราจึงควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ฯ

ปัญจสิขคันธรรพบุตรทูลรับท้าวสักกะจอมเทพแล้ว จึงถือเอาพิณมีสี เหลืองดังผลมะตูม เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ครั้นแล้วประมาณดูว่า เพียงนี้ พระผู้มีพระภาคจะประทับอยู่ไม่ไกล ไม่ใกล้เรานัก และจักทรงได้ยินเสียงเรา แล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ปัญจสิขคันธรรพบุตรยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ถือพิณมีสีเหลืองดังผลมะตูมบรรเลงขึ้น และได้กล่าวคาถาเหล่านี้อันเกี่ยวด้วย พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกาม ว่า

[๒๔๘] ดูกรแม่ภัททาสุริยวัจฉสา ฉันขอไหว้ท้าวติมพรุบิดาเธอ โดยเหตุที่เธอเกิด
เป็นนางงาม ปลูกความปลื้มให้แก่ฉัน เหมือนลม เป็นที่ปรารถนาของผู้มี
เหงื่อ หรือน้ำดื่มเป็นที่ปรารถนาของผู้ ระหาย เธอผู้จำรัสโฉม เป็นที่รัก
ของฉัน คล้ายกันกับธรรม เป็นที่รักของเหล่าพระอรหันต์ฉะนั้น ขอเธอ
ช่วยดับความ เร่าร้อน เหมือนช่วยวางยาคนไข้ผู้กระสับกระส่าย หรือให้
โภชนะแก่ผู้หิว หรือดับไฟที่ลุกอยู่ด้วยน้ำ ขอให้ฉันซบลงจด ณ ถันและ
อุทรของเธอ เหมือนช้างผู้ร้อนจัดในหน้าร้อน หยั่งลง สระโบกขรณี มีน้ำ
เย็นประกอบด้วยละอองแห่งเกสรดอกปทุม ฉะนั้น ฉันมึนเมาแล้ว
เพราะช่วงขาอันสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ไม่รู้สึกถึงเหตุการณ์ เหมือนช้าง
เหลือขอ ไม่ยอมรับรู้แหลน และหอกซัด ด้วยถือว่าตนชนะแล้ว ฉะนั้น
ฉันมีใจจดจ่อในเธอ ฉันไม่อาจกลับดวงจิตที่แปรปรวนไปแล้ว เหมือนปลา
ที่กลืนเบ็ด เสียแล้ว ฉะนั้น นางผู้เจริญ ขอเธอเอาขาซ้ายกระหวัดฉันไว้
ขอ เธอผู้มีดวงตาอันอ่อนหวาน จงกระหวัดฉันไว้ ขอเธอผู้งดงามจง สวม
กอดฉัน นั่น เป็นข้อที่ฉันปรารถนายิ่งนัก ความใคร่ของ ฉันในเธอผู้มีผม

เป็นลูกคลื่น ถึงจะมีน้อยก็เกิดผลมาก เหมือน ทักษิณาที่ถวายในพระ
อรหันต์ ฉะนั้น บุญอันใดที่ฉันได้ทำไว้ แล้วในพระอรหันต์ผู้คงที่ มีอยู่
ดูกรนางผู้งามทั่วสรรพางค์ ขอบุญอันนั้นของฉัน จงอำนวยผลแก่ฉัน พร้อม
กับด้วยเธอ บุญอันใดที่ฉันได้ทำไว้ในปฐพีมณฑลนี้ มีอยู่ ดูกรนางผู้งาม
พร้อม ขอบุญอันนั้นของฉันจงอำนวยผลแก่ฉัน พร้อมกับด้วยเธอ ดูกร
แม่สุริยวัจฉสา ฉันปรารถนาเธอเหมือนพระศากย บุตรพุทธเจ้า ทรงเข้า
ฌานอยู่พระองค์เดียว มีพระปัญญารักษา พระองค์ ทรงมีพระสติ เป็นมุนี
ทรงแสวงหาอมตะ พระผู้ จอมปราชญ์ได้บรรลุพระสัมโพธิญาณอันสูงสุด
แล้ว พึงชื่นชม ฉันใด เธอผู้งดงาม ถ้าฉันได้อยู่ร่วมกับเธอ ก็จะพึง
ชื่นชม ฉันนั้น ถ้าท้าวสักกะผู้เป็นอิสระของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ จะ
ประทานพรแก่ฉันไซร้ ฉันจะพึงเลือกเอาเธอเป็นแท้ ความอยากได้ของฉัน
มั่นคงถึงเพียงนี้ ดูกรแม่ผู้เฉลียวฉลาด ท่าน ผู้ใดมีธิดาเช่นนี้ ฉันขอ
น้อมไหว้ท่านผู้นั้น ซึ่งเป็นบิดาของเธอ ซึ่งเป็นประดุจสาลพฤกษ์เผล็ด
ดอกไม่นาน ฉะนั้น ฯ

[๒๔๙] เมื่อปัญจสิขคันธรรพบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ ตรัสกะปัญจสิขคันธรรพบุตรว่า ดูกรปัญจสิขะ เสียงสายของท่านเทียบได้กับ เสียงเพลงขับ และเสียงเพลงขับของท่านเทียบได้กับเสียงสาย ก็เสียงสายของ ท่าน ไม่เกินเสียงเพลงขับ และเสียงเพลงขับ ไม่เกินเสียงสาย ก็คาถาเหล่านี้ อันเกี่ยวด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกาม ท่าน ประพันธ์ขึ้นเมื่อไร ฯ

ปัญจสิขคันธรรพบุตรทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ประพันธ์ ขึ้นเมื่อสมัยที่พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ใต้ต้นไม้อชปาลนิโครธ แทบ ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ ก็สมัยนั้น ข้าพระองค์ได้รักใคร่ธิดาของ ท้าวติมพรุคันธรรพราชผู้มีนามว่า ภัททาสุริยวัจฉสา แต่นางรักใคร่กับผู้อื่นเสีย คือรักใคร่บุตรของมาตลีสังคาหกเทวบุตร นามว่า สิขัณฑิ เมื่อข้าพระองค์ไม่ได้ นางนั้นโดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จึงถือเอาพิณมีสีเหลืองดังผลมะตูม เข้า ไปยังนิเวศน์ของท้าวติมพรุคันธรรพราช ครั้นแล้วจึงถือพิณมีสีเหลืองดังผลมะตูม บรรเลงขึ้น และได้กล่าวคาถาเหล่านี้ อันเกี่ยวด้วยพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกามว่า

ดูกรแม่ภัททาสุริยวัจฉสา ฉันขอไหว้เท้าติมพรุบิดาเธอ โดยเหตุ ที่เธอเกิด
เป็นนางงาม ปลูกความปลื้มให้แก่ฉัน ฯลฯ ดูกรแม่ ผู้เฉลียวฉลาด ท่าน
ผู้ใดมีธิดาเช่นนี้ ฉันขอน้อมไหว้ท่านผู้นั้น ซึ่งเป็นบิดาของเธอ ซึ่งเป็น
ประดุจสาลพฤกษ์เผล็ดดอกไม่นาน ฉะนั้น ฯ

[๒๕๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว นางภัททาสุริยวัจฉสา ได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ฉันมิได้เห็น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นในที่เฉพาะพระพักตร์เลย เป็นแต่ฉันเคยได้ยินเมื่อ เข้าไปฟ้อนในสุธรรมาสภาของเทวดาชั้นดาวดึงส์เท่านั้น เมื่อท่านแสดงพระผู้มี พระภาคพระองค์นั้นได้แล้ว วันนี้จงมาร่วมสมาคมกับพวกเราเถิด ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก็ได้ร่วมสมาคมกับนางนั้น หลังจากนั้น ข้าพระองค์มิได้พูด ฯ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงพระดำริว่า ปัญจสิขคันธรรพบุตร ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค และพระผู้มีพระภาคก็ทรงปราศรัยกับปัญจสิขคันธรรพบุตร ดังนี้แล้ว ตรัสเรียกปัญจสิขคันธรรพบุตรมาตรัสว่า พ่อปัญจสิขะ พ่อ จงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคตามคำของเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะ จอมเทพ พร้อมด้วยอำมาตย์และบริษัท ขอถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้า ปัญจสิขคันธรรพบุตรทูลรับท้าวสักกะจอมเทพแล้วถวายบังคม พระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพ พร้อมด้วยอำมาตย์และบริษัท ขอถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรปัญจสิขะ ท้าวสักกะจอมเทพ พร้อมด้วย อำมาตย์และบริษัท จงมีความสุขอย่างนั้นเถิด เพราะว่าพวกเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และชนเป็นอันมากเหล่าอื่นใด ซึ่งปรารถนาสุขมีอยู่ ฯ

[๒๕๑] ก็พระตถาคตทั้งหลาย ย่อมตรัสประทานพรเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ เห็นปานนั้นอย่างนี้แล ท้าวสักกะจอมเทพ อันพระผู้มีพระภาคตรัสประทานพร แล้ว เสด็จเข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ของพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แม้พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ก็เข้าไปยัง ถ้ำอินทสาละ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ถึงปัญจสิขคันธรรพบุตร ก็เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง สมัยนั้น ถ้ำอินทสาละ ซึ่งมีพื้นไม่สม่ำ

เสมอ ก็สม่ำเสมอ ซึ่งคับแคบ ก็กว้างขวางขึ้น ความมืดในถ้ำหายไป ความสว่างเกิด ขึ้น ด้วยเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ฯ

[๒๕๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท้าวสักกะจอมเทพว่า นี้ เป็นของน่าอัศจรรย์ของท่านท้าวโกสีย์ นี้เป็นเหตุไม่เคยมีของท่านท้าวโกสีย์ คือ การที่พระองค์ผู้มีกิจมาก มีกรณียะมากเสด็จมาในที่นี้ ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ประสงค์จะ มาเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคตั้งแต่นานมาแล้ว แต่มัวสาละวนด้วยกิจกรณียะบาง อย่างของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ จึงมิสามารถมาเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคได้ ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สลฬาคาร ในพระนคร สาวัตถี ครั้งนั้น ข้าพระองค์ได้ไปยังพระนครสาวัตถี เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค แต่สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ด้วยสมาธิบางอย่าง นางปริจาริกาของ ท้าวเวสวัณมหาราช นามว่า ภุชคี เป็นผู้อุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค นางยืน ประนมมือนมัสการอยู่ ข้าพระองค์ได้กล่าวกะนางภุชคีว่า ดูกรน้องหญิง ขอท่าน จงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคตามคำขอของเราว่า ท้าวสักกะจอมเทพพร้อมด้วย อำมาตย์และบริษัท ขอถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อ ข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว นางภุชคีได้ตอบข้าพระองค์ว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ มิใช่เวลาที่จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นเสียแล้ว ข้าพระองค์ จึงสั่งไว้ว่า ดูกรน้องหญิง ถ้าอย่างนั้นเมื่อใด พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธิ แล้ว เมื่อนั้น ท่านจงกราบบังคมพระผู้มีพระภาคตามคำของเราว่า ท้าวสักกะ จอมเทพ พร้อมด้วยอำมาตย์และบริษัท ขอถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้องหญิงนั้น ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ตามคำของข้าพระองค์แลหรือ พระผู้มีพระภาคยังทรงระลึกถึงคำของน้องหญิงนั้น ได้อยู่หรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรจอมเทพ น้องหญิงนั้น ไหว้อาตมภาพ แล้ว อาตมภาพระลึกได้ถึงคำของน้องหญิงนั้น และอาตมภาพออกจากสมาธิ เพราะเสียงกงรถของพระองค์ ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวดาเหล่าใดที่เข้าถึง หมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ก่อนพวกข้าพระองค์ ข้าพระองค์ได้ยินมา ได้รับมาต่อหน้า เทวดาเหล่านั้นว่า เมื่อใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จ อุบัติในโลก เมื่อนั้น ทิพยกายย่อมบริบูรณ์ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ข้อนี้ ข้าพระองค์ได้เห็นพยานแล้วว่า เมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ อุบัติในโลก ทิพยกายย่อมบริบูรณ์ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ฯ

ในเมืองกบิลพัสดุ์ นี้เอง ได้มีศากยธิดานามว่า โคปิกา เป็นคนเลื่อมใส ในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ บำเพ็ญศีลบริบูรณ์ นางคลายจิตในความ เป็นสตรี อบรมจิตในความเป็นบุรุษ เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ ถึงความอยู่ร่วมกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถึงความเป็นบุตรของ ข้าพระองค์ พวกเทวดาในดาวดึงส์นั้น รู้จักเธออย่างนี้ว่า โคปกเทวบุตรๆ ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุอื่นสามรูป ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เข้าถึง หมู่คนธรรพ์อันต่ำ คนธรรพ์พวกนั้นเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่ มา สู่ที่บำรุงบำเรอของข้าพระองค์ โคปกเทวบุตรได้ตักเตือนคนธรรพ์พวกนั้นผู้มาสู่ที่ บำรุงบำเรอของข้าพระองค์ว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ เอาหน้าไปไว้ที่ไหน พวกท่าน รวบรวมพระธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้นไว้ เราเป็นแต่สตรี เลื่อมใสใน พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ บำเพ็ญศีลบริบูรณ์ คลายจิตในความเป็น สตรี อบรมจิตในความเป็นบุรุษ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ถึงความอยู่ร่วมกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถึงความเป็นบุตรของท้าวสักกะ จอมเทพ แม้ในที่นี้ พวกเทวดารู้จักเราว่า โคปกเทวบุตรๆ ส่วนพวกท่าน ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเข้าถึงหมู่คนธรรพ์อันต่ำ พวกเราได้เห็น สหธรรมิกที่เข้าถึงหมู่คนธรรพ์อันต่ำ นับว่าได้เห็นรูปที่ไม่น่าดูแล้ว ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ เมื่อคนธรรพ์พวกนั้นถูกโคปกเทวบุตรตักเตือนแล้ว เทวดาสององค์กลับ ได้สติในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงกายอันเป็นชั้นพรหมปุโรหิต ส่วนเทวดาองค์หนึ่ง คงตกอยู่ในกามภพ ฯ

[๒๕๓] เราเป็นอุบาสิกาของพระพุทธเจ้าผู้มีจักษุ นามของเราได้ปรากฏ ว่า โคปิกา
เราเลื่อมใสยิ่งแล้วในพระพุทธเจ้า พระธรรม และมีจิตเลื่อมใสบำรุงพระ
สงฆ์ เพราะความที่พระธรรมของ พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นแหละ เป็น
ธรรมดี เราได้เป็นบุตรท้าวสักกะ มีอานุภาพมาก มีความรุ่งเรืองใหญ่หลวง
เข้าถึง ชั้นไตรทิพย์ แม้ในที่นี้ พวกเทวดารู้จักเราว่า โคปกเทวบุตร
เราได้มาเห็นพวกภิกษุที่เป็นสาวกของพระโคดม ซึ่งเคยเห็นมา แล้ว ครั้งที่
เรายังเป็นมนุษย์ และบำรุงด้วยข้าวน้ำ สงเคราะห์ด้วยการล้างเท้าและ
ทาเท้าให้ในเรือนของตน มาเข้าถึงหมู่คน ธรรพ์ อยู่ในหมู่คนธรรพ์ ท่าน
พวกนี้เอาหน้าไปไว้ไหน จึง ไม่รับธรรมของพระพุทธเจ้า ก็ธรรมที่วิญญูชน
พึงรู้เฉพาะตัว อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักษุตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงดีแล้ว

แม้ เราก็เข้าไปหาพวกท่าน ได้ฟังสุภาษิตของพระอริยะทั้งหลาย เราได้เป็นบุตรท้าวสักกะ มีอานุภาพมาก มีความรุ่งเรืองใหญ่ หลวง เข้าถึงชั้นไตรทิพย์ ส่วนพวกท่านเข้าไปนั่งใกล้ พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธเจ้าผู้ ยอดเยี่ยม ยังมาเข้าถึงกายอันต่ำ การอุปบัติของพวกท่านไม่ สมควร เราได้มาเห็นสหธรรมิกเข้าถึงกายอันต่ำ นับว่าได้เห็น รูปที่ไม่น่าดูแล้ว พวกท่านผู้เข้าถึงหมู่คนธรรพ์ ต้องมาสู่ที่ บำเรอของพวกเทวดา ขอให้ท่านดูความวิเศษอันนี้ของเราผู้อยู่ ในเรือนเถิด เราเป็นสตรี วันนี้เป็นเทวบุตร ผู้พร้อมพรั่งไป ด้วยกามอันเป็นทิพย์ คนธรรพ์พวกนั้นมาพบโคปกเทวบุตร อันโคปกเทวบุตร ผู้สาวกพระโคดมตักเตือนแล้ว ถึงความ สลดใจ คิดว่า เอาเถิด พวกเราจะพากเพียรพยายาม พวกเราจะไม่เป็นคนใช้ของผู้อื่น บรรดาคนธรรพ์ทั้ง ๓ นั้น คน ธรรพ์ ๒ คน ระลึกถึงคำสอนพระโคดมแล้ว ปรารภความเพียร คลายจิตในภพนี้ ได้เห็นโทษในกามแล้ว ตัดกาม สังโยชน์ และเครื่องผูก คือกามอันเป็นบ่วงของมาร ซึ่งยาก ที่จะล่วงไปได้ ก้าวล่วงเสีย ซึ่งพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์เพราะ ตัดเสียได้ ซึ่งกามคุณอันมีอยู่ ประดุจช้างตัดบ่วงบาสได้ ฉะนั้น เทวดาทั้งหมด พร้อมทั้งพระอินทร์ พร้อมทั้งท้าวปชาบดี เข้าไปนั่งประชุมกันในสภา ชื่อ สุธรรมา ล้วนเป็น ผู้แกล้วกล้า ปราศจากราคะ บำเพ็ญวิรชธรรมอยู่ ก็หาก้าวล่วงเทวดาพวกนั้นไม่ ท้าววาสพผู้เป็นใหญ่ยิ่งของเทวดา ทรง เห็นเทวดาเหล่านั้นในท่ามกลางหมู่เทวดาแล้ว ได้ทรงสลดพระทัยว่า ก็เทวดาเหล่านี้เข้าถึงกายอันต่ำ บัดนี้ กลับก้าวล่วง พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อท้าวสักกะเกิดสลดพระทัย เพราะ ทรงพิจารณาเทวดาเหล่านั้น โคปกเทวบุตรได้ทูลท้าววาสพว่า พระพุทธเจ้าผู้เป็นจอมชน มีอยู่ในม นุษยโลก ทรงครอบงำกาม เสียได้ ปรากฏพระนามว่า พระศากยมุนี เทวดาพวกนั้นเป็น บุตรของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้เว้นจากสติแล้ว อัน ข้าพระองค์ตักเตือน กลับได้สติ บรรดาท่านทั้ง ๓ นั้น ท่าน ผู้หนึ่งคงเข้าถึงกายคนธรรพ์อยู่ในภพนี้ อีก ๒ ท่านดำเนิน ตามทางตรัสรู้ เป็นผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว จะเย้ยพวกเทวดาก็ได้ การประกาศธรรมในพระวินัยนี้

เป็นเช่นนี้ บรรดาพระสาวก มิได้มีสาวกรูปไรสงสัยอะไรเลย เราทั้งหลาย
ขอนอบน้อม พระชินพุทธเจ้าผู้เป็นจอมชน ทรงข้ามโอฆะได้แล้ว ทรงตัด
ความสงสัยได้แล้ว บรรดาคนธรรพ์ทั้ง ๓ นั้น คนธรรพ์ ๒ คน นั้น รู้
ธรรมอันใดของพระองค์แล้ว ถึงความเป็นผู้วิเศษ เข้า ถึงกายอันเป็นชั้น
พรหมปุโรหิต บรรลุคุณวิเศษแล้ว ข้าแต่ พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอประทาน
พระวโรกาส ถึงพวกข้าพระองค์ ก็มาเพื่อบรรลุธรรมนั้น หากพระองค์ทรง
กระทำโอกาสแล้ว จะ ขอทูลถามปัญหา ฯ

[๒๕๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า ท้าวสักกะนี้เป็นผู้ บริสุทธิ์สิ้นเวลานาน จักตรัสถามปัญหาข้อใดข้อหนึ่งกะเรา ท้าวเธอจักถามปัญหา นั้นทุกข้อ ซึ่งประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่ถามปัญหาที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ อนึ่ง เราอันท้าวเธอตรัสถามแล้ว จักพยากรณ์ข้อความใด ท้าวเธอจักทรงทราบ ข้อความนั้นได้พลันทีเดียว ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท้าวสักกะจอมเทพด้วยพระคาถาว่า
ดูกรท้าววาสพ พระองค์ปรารถนาไว้ในพระทัย เพื่อจะตรัสถาม ปัญหา
ข้อไร ก็จงตรัสถามปัญหาข้อนั้นกะอาตมภาพเถิด อาตมภาพ จะกระทำ
ที่สุดแห่งปัญหานั้นๆ แก่พระองค์ ฯ

จบ ภาณวารที่หนึ่ง

[๒๕๕] ท้าวสักกะจอมเทพ อันพระผู้มีพระภาคทรงให้โอกาสแล้ว ได้ ทูลถามปัญหาข้อแรกกะพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวก เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ มีอะไรเป็นเครื่องผูกพันใจไว้ อนึ่ง ชนเป็นอันมากเหล่าอื่นนั้น เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีศัตรู ไม่มีความ พยาบาท ย่อมปรารถนาว่า ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่เถิด ก็และพวกเขามี ความปรารถนาอยู่ดังนี้ ก็ไฉน เขายังเป็นผู้มีเวร มีอาชญา มีศัตรู มีความพยาบาท ยังจองเวรกันอยู่ ท้าวสักกะจอมเทพได้ทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคด้วยประการ ฉะนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคอันท้าวสักกะจอมเทพทูลถามปัญหาแล้ว ทรงพยากรณ์ว่า ดูกรจอมเทพ พวกเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ มีความริษยาและ ความตระหนี่เป็นเครื่องผูกพันใจไว้ อนึ่ง ชนเป็นอันมากเหล่าอื่นนั้น เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีศัตรู ไม่มีความพยาบาท

ย่อมปรารถนาว่า ขอพวกเราจงเป็น ผู้ไม่มีเวรอยู่เถิด ก็และพวกเขามีความปรารถนาอยู่ดังนี้ ถึงอย่างนั้น เขาก็ยังเป็น ผู้มีเวร มีอาชญา มีศัตรู มีความพยาบาท ยังจองเวรกันอยู่ พระผู้มีพระภาค อันท้าวสักกะจอมเทพทูลถามปัญหาแล้ว ทรงพยากรณ์ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพทรงดีพระทัย ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็น อย่างนั้น ในข้อนี้ ข้าพระองค์ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากถ้อยคำที่จะพูดว่า อย่างไรแล้ว เพราะได้ฟังการพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๒๕๖] ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาค ในปัญหาพยากรณ์ข้อแรกดังนี้แล้ว จึงได้ทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นไป ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็ความริษยาและความตระหนี่ มีอะไรเป็นเหตุ มี อะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความริษยา และความตระหนี่จึงมี เมื่ออะไรไม่มี ความริษยาและความตระหนี่จึงไม่มี ฯ

ภ. ดูกรจอมเทพ ความริษยาและความตระหนี่มีอารมณ์เป็นที่รักและ อารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกำเนิด อันเป็นแดนเกิด เมื่อ อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักมีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่ จึงมี เมื่ออารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักไม่มี ความริษยาและความ ตระหนี่จึงไม่มี ฯ

ส. ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็น ที่รัก มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงมี เมื่ออะไรไม่มี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงไม่มี ฯ

ดูกรจอมเทพ อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก มีความพอ ใจเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกำเนิด เป็นแดนเกิด เมื่อความพอใจมี อารมณ์ อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงมี เมื่อความพอใจไม่มี อารมณ์อันเป็น ที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงไม่มี ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ความพอใจมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความพอใจจึงมี เมื่ออะไร ไม่มี ความพอใจจึงไม่มี ฯ

ดูกรจอมเทพ ความพอใจมีความตรึกเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกำเนิด เป็นแดนเกิด เมื่อความตรึกมี ความพอใจจึงมี เมื่อความตรึกไม่มี ความพอใจ จึงไม่มี ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ความตรึกมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความตรึกจึงมี เมื่ออะไรไม่มี ความตรึกจึงไม่มี ฯ

ดูกรจอมเทพ ความตรึกมีส่วนแห่งสัญญาอันประกอบด้วยปปัญจธรรม เป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกำเนิด เป็นแดนเกิด เมื่อส่วนแห่งสัญญาอันประกอบ ด้วยปปัญจธรรมมี ความตรึกจึงมี เมื่อส่วนแห่งสัญญาอันประกอบด้วยปปัญจธรรม ไม่มี ความตรึกจึงไม่มี ฯ

[๒๕๗] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า ดำเนินปฏิปทาอันสมควรที่จะให้ถึงความดับส่วนแห่งสัญญา อันประกอบด้วย ปปัญจธรรม ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวโสมนัส โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควร เสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี โทมนัสก็แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควร เสพก็มี และอุเบกขาก็แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดูกร จอมเทพ อาตมภาพกล่าวโสมนัสโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควร เสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงโสมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในโสมนัสทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบโสมนัสอันใดว่า เมื่อเราเสพโสมนัสนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม โสมนัสเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบโสมนัสอันใด ว่า เมื่อเราเสพโสมนัสนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น โสมนัสเห็น ปานนั้น ควรเสพ ในโสมนัสทั้ง ๒ นั้น ถ้าโสมนัสอันใดมีวิตก มีวิจาร อันใด ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร ใน ๒ อย่างนั้น โสมนัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร ประณีตกว่า ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวโสมนัสโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ ควรเสพก็มี ฉะนี้แล ที่กล่าวถึงโสมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวโทมนัสโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ที่กล่าวถึงโทมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในโทมนัสทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบโทมนัสอันใดว่า เมื่อเราเสพโทมนัสนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม โทมนัสเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบโทมนัสอันใดว่า เมื่อเราเสพโทมนัสนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น โทมนัสเห็นปานนั้น ควรเสพ ในโทมนัสทั้ง ๒ นั้น ถ้าโทมนัสอันใด มีวิตก มีวิจาร อันใด ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร ใน ๒ อย่างนั้น โทมนัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร ประณีตกว่า ดูกร จอมเทพ อาตมภาพกล่าวโทมนัส โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควร เสพก็มี ฉะนี้แล ที่กล่าวถึงโทมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวอุเบกขาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ที่กล่าวถึงอุเบกขา ดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในอุเบกขา ทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึง

ทราบอุเบกขาอันใดว่า เมื่อเราเสพอุเบกขานี้ อกุศลธรรม เจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม อุเบกขาเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบอุเบกขา อันใดว่า เมื่อเราเสพอุเบกขานี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น อุเบกขา เห็นปานนี้ ควรเสพ ในอุเบกขาทั้ง ๒ นั้น ถ้าอุเบกขาอันใด มีวิตก มีวิจาร อันใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร ใน ๒ อย่างนั้น อุเบกขาที่ไม่วิตก ไม่มีวิจาร ประ ณีตกว่า ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวอุเบกขาแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนี้แล ที่กล่าวถึงอุเบกขาดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ภิกษุผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่า ดำเนินปฏิปทาอันสมควรที่จะให้ถึง ความดับแห่งส่วนสัญญาอันประกอบด้วยปปัญจธรรม ฯ

พระผู้มีพระภาคอันท้าวสักกะจอมเทพทูลถามปัญหาแล้ว ทรงพยากรณ์ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพทรงดีพระทัย ชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็น อย่างนั้น ในข้อนี้ ข้าพระองค์ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากถ้อยคำที่จะพูดว่า อย่างไรแล้ว เพราะได้ฟังการพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๒๕๘] ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคในปัญหาพยากรณ์ข้อนี้ ดังนี้แล้ว จึงได้ทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้น ไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติแล้วเพื่อ ความสำรวมในปาติโมกข์ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวกายสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพ ก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี วจีสมาจารก็แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพ ก็มี และการแสวงหาก็แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวกายสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพ ก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงกายสมาจารดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ใน กายสมาจารทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบกายสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพกายสมา จารนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม กายสมาจารเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบกายสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพกายสมาจารนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น กายสมาจารเห็นปานนี้ ควรเสพ ดูกรจอมเทพ อาตมภาพ กล่าวกายสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนี้แล ที่กล่าวถึงกายสมาจารดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าววจีสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพ ก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงวจีสมาจารดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในวจี สมาจารทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบวจีสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพวจีสมาจารนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม วจีสมาจารเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคล พึงทราบวจีสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพวจีสมาจารนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรม เจริญขึ้น วจีสมาจารเห็นปานนี้ ควรเสพ ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าววจีสมา จารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนี้แล ที่กล่าวถึงวจีสมาจารดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวการแสวงหาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพ ก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงการแสวงหาดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ใน การแสวงหาทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบการแสวงหาอันใดว่า เมื่อเราเสพการแสวง หานี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม การแสวงหาเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบการแสวงหาอันใดว่า เมื่อเราเสพการแสวงหานี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น การแสวงหาเห็นปานนี้ ควรเสพ ดูกรจอมเทพ อาตมภาพ กล่าวการแสวงหาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนี้แล ที่กล่าวถึงการแสวงหาดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ภิกษุผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่าปฏิบัติแล้วเพื่อสำรวมในปาติโมกข์ ฯ

[๒๕๙] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติแล้วเพื่อความสำรวมอินทรีย์ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวรูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี กล่าวเสียงที่จะพึงรู้แจ้งด้วยหู โดยแยก เป็น คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี กล่าวกลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี กล่าวรสที่จะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี กล่าวโผฏฐัพพะที่จะพึงรู้ แจ้งด้วยกาย โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี กล่าวธรรม ที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมเทพ ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมทราบเนื้อความแห่งภาษิต ที่ตรัสโดยย่อนี้ ได้โดยพิสดาร

อย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลเสพรูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตา เห็นปานใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม รูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตา เห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ เมื่อบุคคลเสพรูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตา เห็นปานใด อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น รูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตาเห็นปานนี้ ควรเสพ เมื่อบุคคลเสพเสียงที่จะพึงรู้แจ้งด้วยหู เห็นปานใด ... เมื่อบุคคลเสพ กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก เห็นปานใด ... เมื่อบุคคลเสพรสที่จะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น เห็นปานใด ... เมื่อบุคคลเสพโผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งด้วยกาย เห็นปานใด ... เมื่อ บุคคลเสพธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ เห็นปานใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรม เสื่อม ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ เห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ เมื่อบุคคลเสพธรรมที่ จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ เห็นปานใด อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น ธรรมที่ จะพึงรู้แจ้งด้วยใจเห็นปานนี้ ควรเสพ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบ เนื้อความแห่งภาษิตที่ตรัสโดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ ในข้อนี้ ข้าพระองค์ ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากถ้อยคำที่จะพูดว่าอย่างไรแล้ว เพราะได้ฟังการ พยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๒๖๐] ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มี พระภาค ในปัญหาพยากรณ์ข้อนี้ ดังนี้แล้ว จึงได้ทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาค ยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีวาทะเป็นอย่างเดียว กัน มีศีลเป็นอย่างเดียวกัน มีฉันทะเป็นอย่างเดียวกัน มีความปรารถนาเป็น อย่างเดียวกัน หรือหนอ ฯ

ดูกรจอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีวาทะเป็นอย่างเดียวกัน มีศีล เป็นอย่างเดียวกัน มีฉันทะเป็นอย่างเดียวกัน มีความปรารถนาเป็นอย่างเดียวกัน หามิได้ ฯ

ก็เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีวาทะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีความปรารถนาเป็น อย่างเดียวกัน ฯ

โลกมีธาตุเป็นอันมาก มีธาตุต่างกัน ในโลกที่มีธาตุเป็นอันมาก มีธาตุ ต่างกันนั้น สัตว์ทั้งหลายยึดธาตุใดๆ อยู่ ย่อมยึดมั่นธาตุนั้นๆ ด้วยเรี่ยวแรงและ ความยึดถือ กล่าวว่า สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า เพราะเหตุนั้น สมณพราหมณ์ ทั้งหมด จึงไม่มีวาทะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะ เป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีความปรารถนาเป็นอย่างเดียวกัน ... ฯ

[๒๖๑] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สมณพราหมณ์ทั้งหมดมีความสำเร็จ ล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน หรือหนอ ฯ

ดูกรจอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความ เกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน หามิได้ ฯ

ก็เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีความสำเร็จล่วงส่วน ไม่มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน ไม่มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน ไม่มีที่สุดล่วงส่วน ฯ

ภิกษุเหล่าใดน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สิ้นตัณหา ภิกษุเหล่านั้น มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุด ล่วงส่วน เพราะเหตุนั้น สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีความสำเร็จล่วงส่วน ไม่มี ความเกษมจากโยคะล่วงส่วน ไม่มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน ไม่มีที่สุดล่วงส่วน ฯ

[๒๖๒] ท้าวสักกะ จอมเทพ ทรงชื่นชม อนุโมทนาภาษิตของ พระผู้มี พระภาค ในปัญหาพยากรณ์ข้อนี้ ดังนี้แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ตัณหาเป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร ย่อมฉุดคร่าบุรุษนี้ไป เพื่อบังเกิดในภพนั้นๆ เพราะฉะนั้น บุรุษนี้ย่อมถึงอาการขึ้นๆ ลงๆ ปัญหา เหล่าใด ที่ข้าพระองค์ไม่ได้แม้ซึ่งการกระทำโอกาสในสมณพราหมณ์เหล่าอื่นนอก พระธรรมวินัยนี้ ปัญหาเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นกาลไกลโปรด พยากรณ์แก่ข้าพระองค์แล้ว และลูกศรคือความสงสัยเคลือบแคลงของข้าพระองค์ พระผู้มีพระภาคทรงถอนขึ้นแล้ว ฯ

ดูกรจอมเทพ พระองค์ยังทรงจำได้หรือว่า เคยตรัสถามปัญหาเหล่านี้กะ สมณพราหมณ์เหล่าอื่น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ว่า เคยถามปัญหาเหล่านี้กะ สมณพราหมณ์เหล่าอื่น ฯ

ก็สมณพราหมณ์เหล่านั้นพยากรณ์อย่างไร ถ้าพระองค์ไม่หนักพระทัย ขอให้ตรัสบอกเถิด ฯ

ข้าพระองค์ไม่มีความหนักใจ ในสถานที่พระองค์ และท่านที่เป็นอย่าง พระองค์ประทับนั่งอยู่แล้ว ฯ

ถ้าเช่นนั้น จงตรัสบอกเถิด ฯ

ข้าพระองค์เข้าใจสมณพราหมณ์เหล่าใดว่า เป็นสมณพราหมณ์ผู้อยู่ป่า มีเสนาสนะอันสงัดแล้ว ข้าพระองค์เข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถามปัญหา เหล่านี้ ท่านเหล่านั้นถูกข้าพระองค์ถามปัญหาแล้ว ย่อมไม่สบายใจ เมื่อไม่สบาย ใจ กลับย้อนถามข้าพระองค์ว่า ท่านชื่อไร ข้าพระองค์ถูกท่านเหล่านั้นถามแล้ว จึงตอบว่า ข้าพเจ้าคือท้าวสักกะจอมเทพ ท่านเหล่านั้นยังสอบถามข้าพระองค์ ต่อไปว่า ท่านกระทำกรรมอะไรจึงลุถึงฐานะอันนี้ ข้าพระองค์จึงได้แสดงธรรม ตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เรียนมา แก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นดีใจด้วยเหตุเพียง เท่านี้ว่า พวกเราได้เห็นท้าวสักกะจอมเทพ และท้าวเธอได้ตอบปัญหาที่พวกเรา ได้ถามแล้วเป็นของแน่นอน ท่านเหล่านั้นกลับเป็นผู้รับฟังข้าพระองค์ แต่ ข้าพระองค์หาได้เป็นผู้รับฟังท่านเหล่านั้นไม่ ก็ข้าพระองค์เป็นสาวกของพระองค์ ชั้นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ใน เบื้องหน้า ฯ

พระองค์ยังทรงจำได้หรือ ถึงการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ก่อนแต่นี้ ฯ

ข้าพระองค์ยังจำได้ถึงการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็น ปานนี้ ก่อนแต่นี้ ฯ

พระองค์ยังทรงจำได้ถึงการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็น ปานนี้ ก่อนแต่นี้ อย่างไรเล่า ฯ

[๒๖๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเทวดา และอสูรได้ประชิดกันแล้ว ก็ในสงครามคราวนั้น พวกเทวดาชนะ พวกอสูรแพ้ เมื่อข้าพระองค์ชนะสงครามนั้นแล้ว ได้มีความดำริอย่างนี้ว่า บัดนี้ พวกเทวดาใน เทวโลกนี้จักบริโภคโอชาทั้งสอง คือ ทิพย์โอชา และอสุรโอชา การได้รับความ ยินดี การได้รับความโสมนัสของข้าพระองค์นั้น ประกอบไปด้วยทางมาแห่งอาชญา ประกอบไปด้วยทางมาแห่งศาตรา ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลาย กำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้

เพื่อพระนิพพาน ส่วนการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัสของข้าพระองค์ เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่เป็นทางมาแห่งอาชญา ไม่เป็นทางมาแห่งศาตรา ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน ฯ

ดูกรจอมเทพ ก็พระองค์ทรงเห็นอำนาจประโยชน์อย่างไรเล่า จึงทรง ประกาศ การได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ ๖ ประการ จึงประกาศการได้รับ ความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๔] ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่หนึ่งอย่างนี้ว่า

เมื่อเราเกิดเป็นเทวดาดำรงอยู่ในภพดาวดึงส์นี้ เรากลับ ได้อายุเพิ่มขึ้นอีก ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอจงทรงทราบ อย่างนี้เถิด ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๕] ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่สองอย่างนี้ว่า

เราจุติจากทิพยกายแล้ว ละอายุอันมิใช่ของมนุษย์แล้ว เป็นผู้ไม่หลง จักเข้าสู่ครรภ์ในตระกูลอันเป็นที่พอใจของเรา ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัสเห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๖] ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่สามอย่างนี้ว่า

เรานั้น ยินดีแล้ว ในศาสนา ของท่าน ที่มิได้หลง ปัญหา เรามีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคง จักอยู่โดยธรรม ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๗] ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่สี่อย่างนี้ว่า

ถ้าความตรัสรู้จักมีแก่เราในภายหน้า โดยธรรมไซร้ เราจักเป็นผู้รู้ทั่วถึงอยู่ นั่นแหละจักเป็นที่สุดของเรา ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๘] ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ห้าอย่างนี้ว่า

หากเราจุติจากกายมนุษย์แล้ว ละอายุอันเป็นของ มนุษย์แล้ว จักกลับเป็นเทวดาอีก จักเป็นผู้สูงสุดในเทวโลก ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๙] ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่หกอย่างนี้ว่า

พวกเทวดาชั้นอกนิฏฐาเหล่านั้นเป็นผู้ประณีตกว่า มียศ เมื่อภพที่สุดเป็นไปอยู่ นิวาสนั้นจักเป็นของเรา ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ หกประการนี้แล จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๗๐] ข้าพระองค์มีความดำริยังไม่ถึงที่สุด ยังมีความสงสัย เคลือบแคลง เที่ยวเสาะแสวงหาพระตถาคตอยู่ตลอดกาลนาน ข้าพระองค์สำคัญสมณะเหล่าใด ซึ่งเป็นผู้มีปรกติอยู่เงียบสงัด เข้าใจว่าเป็นพระสัมพุทธเจ้า ได้เข้าไปหาสมณะเหล่านั้น ท่าน เหล่านั้นถูกข้าพระองค์ถามว่า ความพอใจเป็นอย่างไร ความไม่พอใจเป็นอย่างไร ก็หาชี้แจงในมรรคและข้อปฏิบัติไม่ ในเวลาที่ท่านเหล่านั้นรู้ข้าพระองค์ว่า เป็นสักกะมาจากเทวโลก จึงถามข้าพระองค์ทีเดียวว่า ท่านทำอะไรจึงได้ลุถึงฐานะนี้ ข้าพระองค์จึงแสดงธรรมตามที่ฟังมา แก่ท่านเหล่านั้น ให้ปรากฏในหมู่ชน ท่านเหล่านั้นมีความพอใจด้วยเหตุเพียงเท่านี้ว่า พวกเราได้เห็นท้าววาสวะแล้ว ในเวลาใด ข้าพระองค์ได้เห็น พระสัมพุทธเจ้า ผู้ข้ามความส งสัยได้แล้ว ในเวลานั้น ข้าพระองค์เป็นผู้ปราศจากความกลัว วันนี้ ได้เข้ามานั่งใกล้ พระสัมพุทธเจ้าแล้ว ข้าพระองค์ขอถวายบังคมพระพุทธเจ้า ผู้ทรงกำจัดเสียได้ซึ่งลูกศรคือตัณหา ซึ่งหาบุคคลเปรียบมิได้เป็น มหา วีระ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นเผ่าพันธุ์ พระอาทิตย์ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ข้าพระองค์กับพวกเทวดากระทำความนอบน้อมอันใดแก่พรหม ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพระองค์ขอถวาย ความนอบน้อมนั้นแด่พระองค์ ข้าพระองค์ขอทำความนอบน้อมแด่พระองค์ด้วยตนเอง

พระองค์ผู้เดียวเป็นผู้ตรัสรู้พระนิพพานพระองค์เป็นศาสดาอย่างยอด
เยี่ยมในโลกกับทั้งเทวโลก จะหา บุคคลเปรียบพระองค์มิได้ ฯ

[๒๗๑] ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ตรัสเรียกปัญจสิขคันธรรพ บุตรมาแล้ว ตรัสว่า พ่อปัญจสิขะ พ่อเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก ด้วยเหตุที่พ่อ ให้พระผู้มีพระภาคทรงพอพระหฤทัยก่อน พ่อให้พระองค์ทรงพอพระหฤทัยก่อนแล้ว ภายหลังพวกเราจึงได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น เราจักตั้งพ่อไว้ในตำแหน่งแทนบิดา พ่อจักเป็นราชาแห่งคนธรรพ์ และเราจะให้ นางภัททาสุริยวัจฉสาแก่พ่อ เพราะว่า นางนั้น พ่อปรารถนายิ่งนัก ฯ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพเอาพระหัตถ์ตบปฐพี แล้วทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า
ขอนอบน้อมแด่ พระผู้มีพระภาคอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ขอ
นอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอ
นอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

[๒๗๒] ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้อยู่ ดวงตาเห็นธรรม อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน บังเกิดขึ้นแก่ท้าวสักกะจอมเทพว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา และบังเกิด ขึ้นแก่เทวดาแปดหมื่นพวกอื่น ปัญหาที่เชื้อเชิญให้ถามที่ท้าวสักกะจอมเทพทูล ถามนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แล้ว ด้วยประการดังนี้ เพราะฉะนั้น คำว่า สักกปัญหา จึงเป็นชื่อของไวยากรณ์ภาษิตนี้ ฉะนี้แล ฯ

จบสักกปัญหสูตร ที่ ๘

----

๙. มหาสติปัฏฐานสูตร (๒๒)

[๒๗๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกุรุชนบท มีนิคมของชาวกุรุ ชื่อว่า กัมมาสทัมมะ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อ วามบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญ แห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ๔ ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ โทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ ฯ

จบอุทเทสวารกถา

[๒๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า เมื่อ หายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เรา หายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้า สั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอด กองลมหายใจทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอด

กอง ลมหายใจทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายช่างกลึงหรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ขยัน เมื่อชักเชือกกลึงยาว ก็รู้ชัดว่า เราชักยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่า เราชักสั้น แม้ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจ เข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น ย่อมสำเนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลม ทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดกองลมทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมสำเนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เรา จักระงับกายสังขารหายใจเข้า ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายใน กายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้ง ภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็น ธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อม ในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง สักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัย อยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบอานาปานบรรพ

[๒๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่าเราเดิน เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่าเรายืน เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่าเรานั่ง เมื่อนอนก็รู้ชัดว่าเรานอน หรือ เธอตั้งกายไว้ด้วยอาการอย่างใดๆ ก็รู้ชัดอาการอย่างนั้นๆ ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือความเกิด ขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่น อยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อัน

ตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบอิริยาปถบรรพ

[๒๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมทำความรู้สึกตัวในการ ก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงผ้าสังฆาฏิบาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ใน การถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็น กายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้ง ความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมี อยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิ ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบสัมปชัญญบรรพ

[๒๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้ แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุดรอบ เต็มด้วยของ ไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ผังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไถ้มีปาก สองข้าง เต็มด้วยธัญชาติต่างชนิดคือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งา ข้าวสาร บุรุษผู้มีนัยน์ตาดีแก้ไถ้นั้นแล้ว พึงเห็นได้ว่า นี้ข้าวสาลี นี้ข้าว เปลือก นี้ถั่วเขียว นี้ถั่วเหลือง นี้งา นี้ข้าวสาร ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือน กัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนัง เป็นที่สุดรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า

มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ผังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดังพรรณนามา ฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภาย นอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็น ธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของ เธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบปฏิกูลมนสิการบรรพ

[๒๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้ แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปรกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ขยัน ฆ่าโค แล้ว แบ่งออกเป็นส่วน นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้น เหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปรกติ โดย ความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบธาตุมนสิการบรรพ

[๒๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่ขึ้นพอง มี สีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด เธอย่อมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่าง นี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า อันฝูงกาจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกรุมจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิก กินอยู่บ้าง หมู่สุนัขกัดกินอยู่บ้าง หมู่สุนัขจิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง หมู่สัตว์ตัวเล็กๆ ต่างๆ กัดกินอยู่บ้าง เธอย่อมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มี อย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามา ฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภาย นอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็น ธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของ เธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ก็เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหา และทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่าง นี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก ยังมีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกรัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อ แต่ยังเปื้อนเลือด ยังมีเส้นเอ็น ผูกรัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว ยังมีเส้นเอ็น ผูกรัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูก ปราศจากเส้นเอ็นผูกรัดแล้ว เรี่ยรายไปใน ทิศใหญ่ทิศน้อย คือ กระดูกมือไปทางหนึ่ง กระดูกเท้าไปทางหนึ่ง กระดูกแข้ง ไปทางหนึ่ง กระดูกขาไปทางหนึ่ง กระดูกสะเอวไปทางหนึ่ง กระดูกหลังไปทาง หนึ่ง กระดูกสันหลังไปทางหนึ่ง กระดูกสีข้างไปทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกไปทาง หนึ่ง กระดูกไหล่ไปทางหนึ่ง กระดูกแขนไปทางหนึ่ง กระดูกคอไปทางหนึ่ง กระดูกคางไปทางหนึ่ง กระดูกฟันไปทางหนึ่ง กระโหลกศีรษะไปทางหนึ่ง เธอย่อมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณา เห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกาย ในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมี

อยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและ ทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้ แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกมีสีขาว เปรียบด้วยสีสังข์ ฯลฯ

[๒๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกกองเรียงรายอยู่แล้วเกินปีหนึ่งขึ้นไป ฯลฯ

[๒๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระ ที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูกผุ เป็นจุณแล้ว เธอย่อมน้อมเข้ามาสู่กายนี้ แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความ เป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในภายนอก บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความ เสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็น กายในกายอยู่ ฯ

จบนวสีวถิกาบรรพ

จบกายานุปัสสนา

----

[๒๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่อย่างไร เล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา หรือ เสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา หรือ เสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา หรือ เสวยสุขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เรา เสวยสุขเวทนามีอามิส หรือ เสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุข เวทนาไม่มีอามิส หรือเสวยทุกขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนามี อามิส หรือ เสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส หรือ

เสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส หรือ เสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มี อามิส ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็น ธรรมคือความเสื่อมในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในเวทนาบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียง สักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่ แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯ

จบเวทนานุปัสสนา

----

[๒๘๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ จิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิต ปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิต ปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิต ปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็น มหรคต ก็รู้ว่าจิตเป็นมหรคต หรือจิตไม่เป็นมหรคต ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมหรคต จิต มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิต อื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่ เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุด พ้น ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในบ้าง พิจารณาเห็น จิตในจิตภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณา เห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในจิตบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่าง หนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า จิตมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัย ระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯ

จบจิตตานุปัสสนา

----

[๒๙๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ อย่างไร เล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือนิวรณ์ ๕ ภิกษุพิจารณา เห็นธรรมในธรรมคือนิวรณ์ ๕ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อกามฉันท์ มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันท์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อ กามฉันท์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันท์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ของเรา อนึ่ง กามฉันท์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น ด้วย กามฉันท์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย กามฉันท์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อพยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อพยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาท ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง พยาบาทที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อม รู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อม รู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อถีนมิทธะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทธะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อถีนมิทธะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทธะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้ว จะ ละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่ละได้แล้ว จะไม่ เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ อุทธัจจกุกกุจจะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจกุกกุจจะมีอยู่ ณ ภายใน จิตของเรา หรือเมื่ออุทธัจจกุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจ กุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดจะเกิด ขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุทธัจจกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้ว จะ ละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุทธัจจกุกกุจจะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ วิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อวิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายใน จิตของเรา อนึ่ง วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น ด้วย วิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายใน

บ้าง พิจารณาเห็น ธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่าง หนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัย ระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือนิวรณ์ ๕ อยู่ ฯ

จบนีวรณบรรพ

----

[๒๙๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออุปาทานขันธ์ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานขันธ์ ๕ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา อย่างนี้ ความดับแห่งเวทนา อย่างนี้สัญญา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา อย่างนี้ความ ดับแห่งสัญญา อย่างนี้สังขาร อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร อย่างนี้ความดับ แห่งสังขาร อย่างนี้วิญญาณ อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาณ ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้ง ภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมใน ธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียง สักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัย อยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานขันธ์ ๕ อยู่ ฯ

จบขันธบรรพ

[๒๙๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออายตนะภายในและภายนอก ๖ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายตนะ ภายในและภายนอก ๖ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักนัยน์ตา รู้จักรูป และรู้จักนัยน์ตาและรูปทั้ง ๒ นั้น อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของสังโยชน์ อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ภิกษุย่อม รู้จักหู รู้จักเสียง ... ภิกษุย่อมรู้จักจมูก รู้จักกลิ่น ... ภิกษุย่อมรู้จักลิ้น รู้จักรส ... ภิกษุย่อม รู้จักกาย รู้จักสิ่งที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย ... ภิกษุย่อมรู้จักใจ รู้จัก ธรรมารมณ์ และรู้จักใจและธรรมารมณ์ทั้ง ๒ นั้น อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของ สังโยชน์ อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการ นั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น ด้วย สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการ นั้นด้วย ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้ง ภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายตนะภายใน และภายนอก ๖ อยู่ ฯ

จบอายตบรรพ

----

[๒๙๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือโพชฌงค์ ๗ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า ภิกษุ ในธรรมวินัยนี้ เมื่อสติ

สัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อสติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภาย ในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง สติ สัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สติ สัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้น ด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อธัมมวิจยสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิริยสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปีติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภาย ในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมาธิสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขา สัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัด ประการนั้นด้วย ดังพรรณนาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้ง ภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมใน ธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียง สักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัย อยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุ ชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือโพชฌงค์ ๗ อยู่ ฯ

จบโพชฌงคบรรพ

จบภาณวารที่หนึ่ง

[๒๙๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออริยสัจ ๔ อยู่ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออริยสัจ ๔ อยู่ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน แม้ชาติก็เป็นทุกข์ แม้ชราก็ เป็นทุกข์ แม้มรณะก็เป็นทุกข์ แม้โสกะ ปริเทวะทุกข์โทมนัสอุปายาส ก็เป็น ทุกข์ แม้ความประจวบกับ

สิ่งไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ แม้ความพลัดพรากจากสิ่ง ที่รักก็เป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานขันธ์ ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ฯ

[๒๙๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลงเกิด เกิดจำเพาะ ความปรากฏแห่งขันธ์ ความได้อายตนะครบ ใน หมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชาติ ฯ

ก็ชราเป็นไฉน ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หนัง เป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชรา ฯ

ก็มรณะเป็นไฉน ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู ความตาย ความทำกาละ ความทำลายแห่งขันธ์ ความ ทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์ นั้นๆ อันนี้เรียกว่ามรณะ ฯ

ก็โสกะเป็นไฉน ความแห้งใจ กิริยาที่แห้งใจ ภาวะแห่งบุคคลผู้แห้งใจ ความผาก ณ ภายใน ความแห้งผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความ พิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกธรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้ เรียกว่าโสกะ ฯ

ก็ปริเทวะเป็นไฉน ความคร่ำครวญ ความร่ำไรรำพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่ร่ำไรรำพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของบุคคลผู้ร่ำไรรำพัน ของ บุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกธรรมคือทุกข์อย่างใดอย่าง หนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าปริเทวะ ฯ

ก็ทุกข์เป็นไฉน ความลำบากทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความ เสวยอารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดแต่กายสัมผัส อันนี้เรียกว่าทุกข์ ฯ

ก็โทมนัสเป็นไฉน ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวยอารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดแต่มโนสัมผัส อันนี้เรียกว่าโทมนัส ฯ

ก็อุปายาสเป็นไฉน ความแค้น ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกธรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าอุปายาส ฯ

ก็ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน ความประสบ ความพรั่งพร้อม ความร่วม ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล

ปรารถนาความไม่ผาสุก ปรารถนาความไม่ เกษมจากโยคะ ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน ความไม่ประสบ ความไม่พรั่งพร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนา ประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่เกื้อกูล ปรารถนาความผาสุก ปรารถนาความเกษมจาก โยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อมาตย์ หรือ ญาติสาโลหิต ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักก็ เป็นทุกข์ ฯ

ก็ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน ความปรารถนา ย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความ เกิดเป็นธรรมดา ขอความเกิดอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความ ปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ ความ ปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเรา ไม่พึงมีความแก่เป็นธรรมดา ขอความแก่อย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้ สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความเจ็บเป็นธรรมดา ขอความเจ็บอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึง ได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่า ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็น ทุกข์ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมความตายเป็นธรรมดา ขอความตายอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็ เป็นทุกข์ ความปรารถนา ย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดา ขอโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส อย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็โดยย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ เป็นไฉน อุปาทานขันธ์ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้เรียกว่า โดยย่อ อุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ ฯ

[๒๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขสมุทัยอริยสัจ เป็นไฉน ตัณหานี้ใด อันมีความเกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน เพลิดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ฯ

[๒๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหานี้นั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่ไหน เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา นั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ ณ ที่นี้ ฯ

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจใน โลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดขึ้นในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโน สัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ ในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธัมมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะ ตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปสัญเจตนา สัททสัญเจตนา คันธสัญเจตนา รสสัญเจตนา โผฏฐัพพสัญเจตนา ธัมมสัญเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อม เกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธัมมตัณหา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะ ตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ธัมมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิจาร สัททวิจาร คันธวิจาร รสวิจาร โผฏฐัพพวิจาร ธัมมวิจาร เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจ ฯ

[๒๙๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธอริยสัจเป็นไฉน ความสำรอก และความดับโดยไม่เหลือ ความสละ ความส่งคืน ความปล่อยวาง ความไม่มี อาลัย ในตัณหานั้น ก็ตัณหานั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่ไหน เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหานั้น เมื่อบุคคล จะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคล จะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ รูปเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสีย ได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธัมมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสีย ได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปสัญเจตนา สัททสัญเจตนา คันธสัญเจตนา รสสัญเจตนา โผฏฐัพพสัญเจตนา ธัมมสัญเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธัมม ตัณหา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ธัมมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปวิจาร สัททวิจาร คันธวิจาร รสวิจาร โผฏฐัพพวิจาร ธัมมวิจาร เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ ฯ

[๒๙๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นไฉน นี้คือมรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ก็สัมมาทิฏฐิเป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ใน ทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันนี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ ฯ

สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริใน ความไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน อันนี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ ฯ

สัมมาวาจา เป็นไฉน การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ อันนี้เรียกว่า สัมมาวาจา ฯ

สัมมากัมมันตะ เป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือ เอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม อันนี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ ฯ

สัมมาอาชีวะ เป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ฯ

สัมมาวายามะ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดฉันทะพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่ เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยัง ไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขึ้น เต็มเปี่ยม แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่า สัมมาวายามะ ฯ

สัมมาสติ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณา เห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ โทมนัสในโลกเสียได้ อันนี้เรียกว่า สัมมาสติ ฯ

สัมมาสมาธิ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจาก อกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เธอบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารสงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมี อุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เธอบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมา สมาธิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ ฯ

ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ เสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็น ธรรมในธรรมอยู่ ฯ

จบสัจจบรรพ

จบธัมมานุปัสสนา

----

[๓๐๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ๗ ปี ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลใน ปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ๑ ปียกไว้ ผู้ใด

ผู้ หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๗ เดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ๗ เดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... กึ่ง เดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ กึ่งเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด ๗ วัน เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใด อย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็น พระอนาคามี ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์โทมนัส เพื่อ บรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ฉะนี้แล คำที่เรากล่าว ดังพรรณนามาฉะนี้ เราอาศัยเอกายนมรรคกล่าว แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ยินดี ชื่นชมภาษิต ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ ๙

----

๑๐. ปายาสิราชัญญสูตร (๒๓)

[๓๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระกุมารกัสสปเที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ลุถึงนครแห่งชาวโกศลชื่อเสตัพยะ ได้ยิน ว่า สมัยนั้น ท่านพระกุมารกัสสปอยู่ ณ ป่าไม้สีเสียดด้านเหนือนครเสตัพยะ เขตนครเสตัพยะ ฯ

ก็สมัยนั้น เจ้าปายาสิครองเสตัพยนครซึ่งคับคั่งด้วยประชาชน และหมู่ สัตว์ สมบูรณ์ด้วยหญ้า ด้วยไม้ ด้วยน้ำ สมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร ซึ่งเป็นราช สมบัติอันพระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นส่วนพรหมไทย สมัย นั้น ทิฐิอันลามกเห็นปานนี้บังเกิดแก่เจ้าปายาสิว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

พราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพยะ ได้ทราบข่าวว่า ท่านพระกุมาร กัสสปสาวกของพระสมณโคดม เที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุ สงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ลุถึงนครเสตัพยะแล้ว อยู่ ณ ป่าไม้สีเสียด ด้านเหนือนครเสตัพยะ เขตนครเสตัพยะ เกียรติศัพท์อันงามของท่านกุมาร กัสสปองค์นั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า เป็นบัณฑิต เฉียบแหลม มีปัญญา เป็นพหูสูต มีถ้อยคำอันวิจิตร มีปฏิภาณดี เป็นทั้งพุทธบุคคล เป็นทั้งพระอรหันต์ ก็การได้ เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นการดีแล ดังนี้ ครั้งนั้นพราหมณ์ และคฤหบดีชาวนครเสตัพยะ พากันออกจากนครเสตัพยะเป็นหมู่ๆ บ่ายหน้าทางทิศอุดรไปยังป่าไม้สีเสียด ฯ

[๓๐๒] สมัยนั้น เจ้าปายาสิ ทรงพักผ่อนกลางวันอยู่ ณ ปราสาทชั้น บน ได้เห็นพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพยะ พากันออกจากนครเสตัพยะ เป็นหมู่ๆ บ่ายหน้าไปทางทิศอุดร จึงเรียกนายนักการมาถามว่า พ่อนักการ พราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพยะ พากันออกจากนครเสตัพยะเป็นหมู่ๆ บ่าย หน้าทางทิศอุดรไปยังป่าไม้สีเสียดทำไมกัน ฯ

น. มีเรื่องอยู่พระองค์ พระสมณกุมารกัสสป สาวกของพระสมณโคดม เที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ลุถึงนครเสตัพยะแล้ว อยู่

ณ ป่าไม้สีเสียดด้านเหนือนครเสตัพยะ เขตนครเสตัพยะ เกียรติศัพท์อันงามของท่านกุมารกัสสป องค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า เป็น บัณฑิต เฉียบแหลม มีปัญญา เป็นพหูสูต มีถ้อยคำอัน วิจิตร มีปฏิภาณดี เป็น ทั้งพุทธบุคคล เป็นทั้งพระอรหันต์ พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นพา กันเข้าไปหา เพื่อดูท่านกุมารกัสสปองค์นั้น ฯ

ป. ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเข้าไปหาพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพยะ บอกเขาอย่างนี้ ว่า ท่านทั้งหลาย เจ้าปายาสิสั่งว่า ขอให้ท่านทั้งหลายจงรอก่อน เจ้าปายาสิจะเข้าไปหาพระสมณ กุมารกัสสปด้วย เมื่อก่อน พระกุมารกัสสปได้ยังพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพยะ ผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ให้เข้าใจว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบาก ของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พ่อนักการ ความจริงโลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผล วิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วไม่มี ฯ

นักการรับพระดำรัสของเจ้าปายาสิแล้ว เข้าไปหาพราหมณ์และคฤหบดี ชาวนครเสตัพยะ แล้วบอกว่า ท่านทั้งหลาย เจ้าปายาสิรับสั่งว่า ขอท่าน ทั้งหลายจงรอก่อน เจ้าปายาสิจะเสด็จ เข้าไปหาพระกุมารกัสสปด้วย ฯ

ลำดับนั้น เจ้าปายาสิแวดล้อมด้วยพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพยะ เสด็จเข้าไป หาท่านพระกุมารกัสสปยังป่าไม้สีเสียด ครั้นแล้วได้ปราศรัยกับท่าน พระกุมารกัสสป ครั้นผ่าน การปราศรัย พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฝ่ายพราหมณ์และ คฤหบดีชาวนครเสตัพยะ บางพวกก็ ถวายอภิวาท บางพวกก็ปราศรัย บางพวกก็ประนมอัญชลีไป ทางท่านพระกุมาร กัสสป บางพวกก็ประกาศชื่อและโคตร บางพวกก็นิ่งอยู่ แล้วต่างก็นั่ง ณ ที่ ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วเจ้าปายาสิ ได้ตรัสกะท่านพระกุมารกัสสปอย่างนี้ว่า ดูกรท่านกัสสป ข้าพเจ้ามีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้า ไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่ มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ท่านพระกุมารกัสสปถวายพรว่า ดูกรบพิตร อาตมภาพได้เห็นแล้ว หรือ ได้ยินแล้ว ซึ่งบุคคลผู้มีวาทะอย่างนี้ ผู้มีทิฐิอย่างนี้ ดำริว่า ไฉนเล่า เขาจึงกล่าว อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบาก ของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอย้อนถามบพิตรในข้อนี้ บพิตรพึงทรงพยากรณ์ ตามที่ควรแก่บพิตร บพิตรจะ สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พระจันทร์ และพระอาทิตย์นี้อยู่ในโลกนี้หรือในโลกหน้า เป็น เทวดาหรือมนุษย์ ฯ

ป. ดูกรท่านกัสสป พระจันทร์และพระอาทิตย์นี้ อยู่ในโลกหน้า มิใช่ โลกนี้ เป็นเทวดา ไม่ใช่มนุษย์ ฯ

ก. ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะ เหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๐๓] ป. ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุด เกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ก. ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ ว่า โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว ไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

ป. มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

ก. เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต ของข้าพเจ้าในโลกนี้ ที่เป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด สมัยอื่น คนเหล่านั้นป่วย ได้รับทุกข์เป็นไข้หนัก เมื่อใด ข้าพเจ้าทราบว่า บัดนี้ คนพวก นี้จักไม่หายจากป่วย เมื่อนั้น ข้าพเจ้าเข้าไปหาคนพวกนั้น แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า บุคคลที่ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก พวกท่านเป็น คนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูด เพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ถ้าคำของ สมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นจริง พวกท่านเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักต้อง เข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกท่านพึง เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรกไซร้ พึงมาบอกเราด้วยวิธีไรว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พวกท่านแล พอเป็นที่เชื่อถือ พอเป็นที่ไว้ใจของเราได้ สิ่งใดที่พวกท่านเห็น สิ่งนั้นจักเป็นเหมือนดังเราเห็นเอง คนเหล่านั้นรับ

คำข้าพเจ้าแล้ว หาได้มาบอกไม่ หาได้ส่งทูตมาไม่ ดูกรท่านกัสสป ปริยายแม้นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมี ความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

[๓๐๔] ก. ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอย้อนถามบพิตร ในข้อนี้ บพิตรพึงทรงพยากรณ์ตามที่ควรแก่บพิตร บพิตรจะสำคัญความข้อนั้น เป็นไฉน บุรุษในโลกนี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมาแสดงแก่บพิตรว่า ข้าแต่ พระองค์ ผู้นี้เป็นโจรประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารถนาจะลง อาชญาอย่างใดแก่โจรผู้นี้ ขอได้ตรัสอาชญานั้นเถิด บพิตรพึงตรัสบอกบุรุษพวกนั้น อย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงเอาเชือกอย่างเหนียว มัดบุรุษนี้ให้มีมือไพล่หลัง อย่างมั่นคง แล้วโกนศีรษะพาเที่ยวตระเวนไปตามถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอก ด้วยบัณเฑาะว์มีเสียงดัง แล้วออกทางประตูด้านทักษิณ แล้วตัดศีรษะเสียที่ ตะแลงแกง ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร บุรุษพวกนั้นรับพระดำรัสแล้ว พึงเอาเชือก อย่างเหนียวมัดบุรุษนั้นให้มีมือไพล่หลังอย่างมั่นคง แล้วโกนศีรษะพาเที่ยวตระเวน ไปตามถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอก ด้วยบัณเฑาะว์มีเสียงดัง แล้วออกโดย ประตูด้านทักษิณ แล้วให้นั่งที่ตะแลงแกง ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร ดูกรบพิตร โจรจะพึงได้รับหรือหนอ ซึ่งความผ่อนผันในนายเพชฌฆาตว่า ขอท่านนายเพชฌฆาตจงรอจนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่ มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ในบ้านหรือนิคมโน้นแล้วจะมา หรือว่านายเพชฌฆาตจะพึงตัดศีรษะโจรผู้กำลังอ้อนวอนอยู่ ฯ

ป. ดูกรท่านกัสสป โจรนั้นจะไม่พึงได้รับความผ่อนผันในนายเพชฌ ฆาตว่า ขอท่านนายเพชฌฆาต จงรอจนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่ มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ในบ้านหรือนิคมโน้นแล้วจะมา ที่แท้นายเพชฌฆาตจะพึงตัดศีรษะโจร นั้นผู้กำลังอ้อนวอนอยู่ทีเดียว ฯ

ก. ดูกรบพิตร โจรนั้นเป็นมนุษย์ยังไม่ได้รับความผ่อนผันในนายเพชฌฆาตผู้เป็นมนุษย์ว่า ขอท่านนายเพชฌฆาตจงรอจนกว่า ข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่ มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตในบ้านหรือนิคมโน้นแล้วจะมา มิตร อำมาตย์ ญาติ สาโลหิต ของบพิตร ที่เป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรกแล้ว จักได้ความผ่อนผันในนายนิรยบาลละหรือว่า ขอท่านนายนิรยบาล

จงรอจนกว่าข้าพเจ้า จะไปบอกแก่เจ้าปายาสิ แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น มีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตร นี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น มีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๐๕] ป. ท่านกัสสป กล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุด เกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ก. ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

ป. มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

ก. เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ของข้าพเจ้าในโลกนี้ ที่เป็นคนงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้าย ผู้อื่น มีความเห็นชอบ สมัยอื่นคนเหล่านั้นป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เมื่อใด ข้าพเจ้าทราบว่า บัดนี้คนพวกนี้จักไม่หายจากป่วย เมื่อนั้น ข้าพเจ้าไปหาคนพวก นั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า บุคคลที่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วย ความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ พวกท่านเป็นคนงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติ ผิดในกาม งดเว้นจากพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วย ความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้ายผู้อื่นมีความเห็นชอบ ถ้าคำของสมณพราหมณ์ นั้นเป็นจริง พวกท่านเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกจักเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ถ้าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกท่านพึงเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ไซร้ พึงมาบอกเราด้วยวิธีไรว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น มีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พวกท่านแล เป็นที่เชื่อถือ เป็นที่ ไว้ใจของเราได้

สิ่งที่พวกท่านเห็น สิ่งนั้นจักเป็นเหมือนดังเราเห็นเอง คนเหล่านั้น รับคำข้าพเจ้าแล้ว หาได้มาบอกไม่ หาได้ส่งทูตมาไม่ ดูกรท่านกัสสป ปริยายนี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

[๓๐๖] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมาจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็น วิญญูชนในโลกนี้บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจมแล้วในหลุมคูถจมมิดศีรษะเมื่อเป็นเช่นนั้น บพิตรพึงตรัสสั่ง บุรุษว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงช่วยกัน ยกบุรุษนั้นขึ้นจากหลุมคูถนั้น พวกเขารับพระ ดำรัสของบพิตรแล้ว จึงช่วยกันยก บุรุษนั้นขึ้นจากหลุมคูถนั้น บพิตรพึงตรัสบอก พวกเขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาซี่ไม้ไผ่ขูดคูถออกจากกายบุรุษนั้น ให้หมดจด พวกเขารับพระดำรัสของบพิตรแล้ว เอาซี่ไม้ไผ่ขูดคูถออกจากกายบุรุษ นั้นหมดจดแล้ว บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขา อย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาดิน สีเหลืองขัดสีกายบุรุษนั้นสามครั้ง พวกเขารับพระดำรัสของบพิตรแล้ว เอาดิน สีเหลืองชัดสีกายบุรุษนั้นสามครั้ง บพิตรพึงตรัสสั่งพวกเขาอย่างนี้ว่าถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาน้ำมันชะโลมบุรุษนั้น แล้วกระทำการลูบไล้ด้วยจุณอย่างละเอียด ให้ผุดผ่องสิ้นสามครั้ง พวกเขาก็เอาน้ำมันชะโลมบุรุษนั้น แล้วกระทำการลูบไล้ ด้วยจุณอย่างละเอียดให้ผุดผ่องสิ้นสามครั้ง บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงตัดผมและหนวดของบุรุษนั้น พวกเขาก็ตัดผมและหนวดของ บุรุษนั้น บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงนำพวงดอกไม้ เครื่องลูบไล้และผ้า ซึ่งล้วนมีราคามากเข้าไปให้แก่บุรุษนั้น พวกเขาก็นำพวงดอกไม้ เครื่องลูบไล้และผ้า ซึ่งล้วนมีราคามากเข้าไปให้แก่บุรุษนั้น บพิตรพึงตรัสบอกพวก เขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเชิญบุรุษนั้นขึ้นสู่ปราสาท แล้วบำรุงด้วย กามคุณ ๕ พวกเขาก็เชิญบุรุษนั้นขึ้นสู่ปราสาทแล้วบำรุงด้วยกามคุณ ๕ ดูกรบพิตร บพิตรจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อบุรุษนั้นอาบน้ำแล้ว ลูบไล้ดีแล้ว ตัดผมและหนวดแล้ว ประดับด้วยอาภรณ์ แก้วมณีแล้ว นุ่งผ้าขาวสะอาดขึ้นสู่ ปราสาทอย่างประเสริฐชั้นบน เพรียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่ จะพึงมีความประสงค์ที่จะจมลงในหลุมคูถนั้นอีก บ้างหรือหนอ ฯ

ป. หามิได้ ท่านกัสสป ฯ

ก. ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ฯ

ป. เพราะหลุมคูถไม่สะอาด เป็นทั้งไม่สะอาด ทั้งนับว่าไม่สะอาด ทั้งมีกลิ่นเหม็น ทั้งนับว่ามีกลิ่นเหม็น ทั้งน่าเกลียด ทั้งนับว่าน่าเกลียด ทั้งปฏิกูล ทั้งนับว่าปฏิกูล ฯ

ก. ฉันนั้นแหละ บพิตร พวกมนุษย์เป็นผู้ไม่สะอาด ทั้งนับว่าไม่สะอาด ทั้งมีกลิ่นเหม็น ทั้งนับว่ามีกลิ่นเหม็น ทั้งน่าเกลียด ทั้งนับว่าน่าเกลียด ทั้งปฏิกูล ทั้งนับว่าปฏิกูลของพวกเทวดา กลิ่นมนุษย์ย่อมฟุ้งไปในเทวดาตลอดร้อยโยชน์ ก็มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตของบพิตร ที่เป็นคนงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก ไปเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์แล้ว พวกเขาจักมาทูลพระองค์ได้ละหรือว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๐๗] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิด ขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร

ดูกรท่านกัสสป มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตของข้าพเจ้าในโลกนี้ ที่เป็นคนงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาท สมัยอื่น คนเหล่านั้น ป่วยได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เมื่อใด ข้าพเจ้าทราบว่า บัดนี้ คนพวกนี้จักไม่หายจากป่วย เมื่อนั้น ข้าพเจ้าเข้าไปหาคนพวกนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย มีสมณ พราหมณ์ พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า บุคคลที่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่ง ความประมาท เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ พวกท่านเป็นคนเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดใน

กาม พูดเท็จ ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาท ถ้าคำของสมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นความจริง พวกท่านเบื้องหน้าแต่ตายเพราะ กายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถ้าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกท่านพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความ เป็นสหายกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ไซร้ พึงมาบอกเราด้วยวิธีไรว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พวกท่านแล พอเป็นที่เชื่อถือ พอเป็นที่ไว้ใจของเราได้ สิ่งใดที่พวกท่านเห็น สิ่งนั้นจักเป็นเหมือนดังเราเห็นเอง คนเหล่านั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว หาได้มาบอกไม่ หาได้ส่งทูตมาไม่ ดูกรท่านกัสสป ปริยายแม้นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความ เห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

[๓๐๘] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอย้อนถามบพิตรในข้อนี้ บพิตรพึงทรงพยากรณ์ตามที่ควรแก่บพิตร ร้อยปีของมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่ง ของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ สามสิบราตรี โดยราตรีนั้น เป็นเดือนหนึ่ง สิบสอง เดือนโดยเดือนนั้นเป็นปีหนึ่ง พันปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของพวกเทวดา ชั้นดาวดึงส์ มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิตของบพิตรที่เป็นคนเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นฐาน แห่งความประมาท เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายกับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์แล้ว ถ้าพวกเขาจักมีความคิดอย่างนี้ว่า รอเวลาที่พวกเราเพรียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่ตลอดสองคืนสองวัน หรือสามคืนสามวันก่อน จะพึงไปทูลเจ้าปายาสิว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พวกเขาจะพึง มาทูลว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบาก ของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ บ้างหรือหนอ ฯ

หามิได้ ท่านกัสสป ด้วยว่า พวกเราถึงจะทำกาละไปนานแล้วก็จริง แต่ใครเล่าบอกความข้อนี้แก่ท่านกัสสปว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้ พวกเรามิได้เชื่อต่อท่านกัสสปว่า พวกเทวดา ชั้นดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้ ฯ

ดูกรบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษตาบอดแต่กำเนิด ไม่พึงเห็นรูปสีดำ สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงฝาด รูปที่เรียบและไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ และพระอาทิตย์ เขาจะพึงพูดอย่างนี้ว่า รูปสีดำ สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงฝาด รูปที่เรียบ และไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ ไม่มี ผู้ที่เห็นรูปสีดำ สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงฝาด รูปที่เรียบและ ไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ก็ไม่มี เราไม่รู้สิ่งนี้ เราไม่เห็นสิ่งนี้ เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นจึงไม่มี ดูกรบพิตร บุคคลเมื่อจะพูดให้ถูก จะพึงพูดดังนั้นหรือหนอ ฯ

หามิได้ ท่านกัสสป รูปสีดำ สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงฝาด รูปที่เรียบและไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์มีอยู่ ผู้ที่เห็น รูปสีดำ สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงฝาด รูปที่เรียบและไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ก็มีอยู่ ดูกรท่านกัสสป บุคคลนั้น เมื่อจะพูด ให้ถูก จะพึงพูดว่า เราไม่รู้สิ่งนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งนั้นจึงไม่มี ดังนี้ หาได้ไม่ ฯ

ฉันนั้นแหละ บพิตร บพิตรย่อมปรากฏเหมือนคนตาบอดแต่กำเนิด เหตุพระดำรัสที่ตรัสไว้อย่างนี้ว่า ก็ใครเล่าบอกความแก่ท่านกัสสปว่า พวกเทวดาชั้น ดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้ พวกเรามิได้เชื่อต่อท่าน กัสสปว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอายุยืน เท่านี้ โลกหน้าบุคคลจะพึงเห็นเหมือนดังที่บพิตรทรงทราบด้วยมังสจักษุนี้ หามิได้ ดูกรบพิตร สมณพราหมณ์พวกใดเสพเสนาสนะอันสงัดซึ่งอยู่ในป่า สมณพราหมณ์ พวกนั้น เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปแล้วอยู่ในเสนาสนะนั้น ยังทิพยจักษุให้บริสุทธิ์ มีทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์แล้ว ย่อมแลเห็นทั้งโลกนี้ทั้งโลกหน้า และเหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ก็โลกหน้า บุคคล จะพึงเห็นได้ด้วยประการฉะนี้แล หาเหมือนดังที่บพิตร
ทรงทราบด้วยมังสจักษุนี้ไม่ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลก หน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๐๔] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้า ก็ยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิด ขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป ข้าพเจ้าได้เห็นสมณพราหมณ์ในโลกนี้ ซึ่งเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ยังประสงค์จะมีชีวิตอยู่ ไม่ประสงค์จะตาย ยังปรารถนาความสุข เกลียดความทุกข์ ข้าพเจ้ามีความคิดเห็นว่า ถ้าท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มี กัลยาณธรรม พวกนี้จะพึงทราบอย่างนี้ว่า เมื่อเราตายไปจากโลกนี้แล้ว คุณงาม ความดีจักมีดังนี้ไซร้ บัดนี้ ท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมพวกนี้ พึงดื่มยาพิษ พึงนำมาซึ่งศาตรา พึงผูกคอตาย หรือพึงโจนลงไปในเหว ก็เพราะ เหตุที่ท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม พวกนี้ไม่ทราบอย่างนี้ว่า เมื่อเรา ตายไปจากโลกนี้แล้ว คุณงามความดีจักมี ฉะนั้น จึงยังประสงค์จะมีชีวิตอยู่ ไม่ ประสงค์จะตาย ยังปรารถนาความสุข เกลียดความทุกข์ ดูกรท่านกัสสป ปริยาย แม้นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้า ไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

[๓๑๐] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษ ผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา เรื่อง เคยมีมาแล้ว พราหมณ์คนหนึ่งมีภริยาสองคน ภริยาคนหนึ่งมีบุตรอายุได้ ๑๐ ปี หรือมีอายุได้ ๑๒ ปี ภริยาคนหนึ่งตั้งครรภ์จวนจะคลอด ครั้งนั้น พราหมณ์นั้น ทำกาละแล้ว จึงมาณพนั้นได้พูดกะแม่เลี้ยงว่า แม่ ทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทอง ทั้งหมดนั้นของฉัน แม่หามีส่วนอะไรในทรัพย์สมบัตินี้ไม่ ขอแม่ จงมอบมรดกซึ่งเป็นของบิดาแก่ฉันเถิด เมื่อเขาพูดอย่างนั้นแล้ว นางพราหมณี กล่าวตอบมาณพนั้นว่า พ่อ ขอพ่อจงรอจนกว่าแม่จะคลอดเถิด ถ้าลูกที่คลอด ออกมาเป็นชาย เขาจักได้รับส่วนหนึ่ง ถ้าเป็นหญิง ก็จักเป็นบาทปริจาริกของพ่อ แม้ครั้งที่สอง มาณพก็ได้พูดกะแม่เลี้ยงอย่างนั้น ... แม้ครั้งที่สอง นางพราหมณีนั้น ก็ได้พูดกะมาณพนั้นอย่างนั้น ... แม้ครั้งที่สาม มาณพนั้นก็ได้พูด

กะแม่เลี้ยงอย่าง นั้นว่า แม่ ทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองทั้งหมดนั้นเป็นของฉัน แม่หามี ส่วนอะไรในทรัพย์สมบัตินี้ไม่ ขอแม่จงมอบมรดก ซึ่งเป็นของบิดาแก่ฉันเถิด ลำดับนั้น นางพราหมณีนั้น ถือมีดเข้าไปในห้องน้อย แหวะท้อง เพื่อจะทราบ ว่าบุตรเป็นชายหรือหญิง นางพราหมณีได้ทำลายตน ชีวิต ครรภ์และทรัพย์สมบัติ เพราะนางพราหมณีเป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวงหามรดกโดยอุบายไม่แยบคาย ได้ถึงความพินาศ ฉันใด บพิตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวง หาโลกหน้าด้วยอุบายไม่แยบคาย จักถึงความพินาศ เหมือนนางพราหมณีผู้เป็น คนพาล ไม่ฉลาด แสวงหามรดกโดยอุบายไม่แยบคาย ได้ถึงความพินาศ ฉะนั้น ดูกรบพิตร สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ย่อมจะไม่บ่มผลที่ยังไม่สุกให้ รีบสุก และผู้เป็นบัณฑิตย่อมรอผลอันสุกเอง อันชีวิตของสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แปลกกว่าคนอื่นๆ คือว่า สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ดำรงอยู่สิ้นกาลนานเท่าใด ท่านย่อมประสพบุญมากเท่านั้น และปฏิบัติเพื่อ ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรบพิตร โดยปริยายนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๑๑] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้า ก็ยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมาแสดง แก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ โจรผู้นี้ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใดแก่โจรผู้นี้ ขอได้ตรัสบอกอาชญานั้นเถิด ข้าพเจ้า บอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงใส่บุรุษผู้นี้ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ในหม้อ แล้วปิดปากหม้อเสีย เอาหนังที่ยังสดรัด แล้วเอาดินเหนียวพอกเข้าให้หนา ยกขึ้นสู่เตาแล้วติดไฟ บุรุษพวกนั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว จึงใส่บุรุษนี้ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ เข้าในหม้อ แล้วปิดปากหม้อ เอาหนังที่ยังสดรัด แล้วเอาดินเหนียวพอกเข้า ให้หนา ยกขึ้นสู่เตา

แล้วติดไฟ เมื่อข้าพเจ้าทราบว่าบุรุษนั้นทำกาละแล้ว จึงให้ยก หม้อนั้นลง กะเทาะดินออกแล้ว เปิดปากหม้อค่อยๆ ตรวจดูว่า บางทีจะได้เห็น ชีวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง พวกเราไม่ได้เห็นชีวะของเขาออกมาเลย ดูกรท่าน กัสสป ปริยายแม้นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะ เหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอย้อนถามบพิตรในข้อนี้ บพิตร พึงทรงพยากรณ์ตามที่ควรแก่บพิตร บพิตรบรรทมกลางวัน ทรงรู้สึกฝันเห็นสวน อันน่ารื่นรมย์ ป่าอันน่ารื่นรมย์ พื้นที่อันน่ารื่นรมย์ สระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ บ้างหรือ ฯ

เคยฝัน ท่านกัสสป ฯ

ในเวลานั้น หญิงค่อม หญิงเตี้ย นางพนักงานภูษามาลา หรือกุมาริกา คอยรักษาบพิตรอยู่หรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านกัสสป ฯ

คนเหล่านั้นเห็นชีวะของบพิตรเข้าหรือออกบ้างหรือเปล่า ฯ

หามิได้ ท่านกัสสป ฯ

ดูกรบพิตร ก็คนเหล่านั้น มีชีวิตอยู่ ยังมิได้เห็นชีวะของบพิตรผู้ยังทรงพระชนม์อยู่เข้าหรือออกอยู่ ก็ไฉนบพิตรจักได้ทอดพระเนตรชีวะของผู้ที่ทำกาละ ไปแล้ว เข้าหรือออกอยู่เล่า ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็น อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบาก ของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๑๒] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้นในปริยายนี้ ข้าพเจ้า ก็ยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมา แสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ โจรผู้นี้ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใดแก่โจรผู้นี้ ขอได้ตรัสบอกอาชญานั้นเถิด ข้าพเจ้า บอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาตาชั่ง ชั่งบุรุษนี้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ แล้วเอาเชือกรัดให้ขาดใจตาย แล้วเอาตาชั่ง ชั่งอีกครั้งหนึ่ง บุรุษพวกนั้นรับคำ ข้าพเจ้าแล้ว เอาตาชั่ง ชั่งบุรุษนั้นผู้ยังมีชีวิตอยู่ แล้วเอาเชือกรัดให้ขาดใจตาย แล้วเอาตาชั่ง ชั่งอีกครั้งหนึ่ง เมื่อบุรุษนั้นยังมีชีวิตอยู่ย่อมเบากว่า อ่อนกว่า และควรแก่การงานกว่า แต่เมื่อเขาทำกาละแล้ว ย่อมหนักกว่า กระด้างกว่า และ ไม่ควรแก่การงานกว่า ดูกรท่านกัสสป ปริยายแม้นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมี ความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

[๓๑๓] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษ ผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกร บพิตร เปรียบเหมือนบุรุษเอาตาชั่ง ชั่งก้อนเหล็กที่เผาไว้วันยังค่ำ ไฟติดทั่ว ลุก โพลงแล้ว ต่อมา เอาตาชั่ง ชั่งเหล็กนั้นซึ่งเย็นสนิทแล้ว เมื่อไรหนอ ก้อนเหล็ก นั้นจะเบากว่า อ่อนกว่า หรือควรแก่การงานกว่า คือว่าเมื่อไฟติดทั่ว ลุกโพลง อยู่แล้ว หรือว่าเมื่อเย็นสนิทแล้ว ฯ

ดูกรท่านกัสสป เมื่อใดก้อนเหล็กนั้น ประกอบด้วยไฟ ประกอบด้วยลม ไฟติดทั่วลุกโพลงแล้ว เมื่อนั้น จึงจะเบากว่า อ่อนกว่า และควรแก่การงานกว่า แต่เมื่อใดก้อนเหล็กนั้นไม่ประกอบด้วยไฟ และไม่ประกอบด้วยลม เย็นสนิทแล้ว เมื่อนั้น จึงจะหนักกว่า กระด้างกว่า และไม่ควรแก่การงานกว่า ฯ

ฉันนั้นแหละบพิตร เมื่อใด กายนี้ประกอบด้วยอายุ ไออุ่นและวิญญาณ เมื่อนั้นย่อมเบากว่า อ่อนกว่า ควรแก่การงานกว่า แต่ว่า เมื่อใด กายนี้ ไม่ประกอบด้วยอายุ ไออุ่นและวิญญาณ เมื่อนั้น ย่อมหนักกว่า กระด้างกว่า ไม่ควรแก่การงานกว่า ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๑๔] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้นในปริยายนี้ ข้าพเจ้า ก็ยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้ เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมา แสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ โจรผู้นี้ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใด แก่โจรผู้นี้ ขอให้ตรัสบอกอาชญานั้นเถิด ข้าพเจ้าบอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงปลงบุรุษนี้จากชีวิต อย่าให้ผิวหนัง เนื้อเอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกชอกช้ำ บางทีจะได้เห็นชีวะ ของบุรุษนั้นออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นรับคำของข้าพเจ้าแล้ว ย่อมปลงบุรุษนั้นจาก ชีวิต มิให้ผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกชอกช้ำ เมื่อบุรุษนั้น เริ่มจะตาย ข้าพเจ้าสั่งบุรุษพวกนั้นว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงผลักบุรุษนี้ให้ นอนหงาย บางทีจะได้เห็นชีวะของเขาออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นผลักบุรุษนั้นให้ นอนหงาย พวกเรามิได้เห็นชีวะของเขาออกมาเลย ข้าพเจ้าจึงสั่งบุรุษพวกนั้นว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงพลิกบุรุษนี้ให้นอนคว่ำลง จงพลิกให้นอนตะแคงข้างหนึ่ง จงพลิกให้นอนตะแคงอีกข้างหนึ่ง จงพยุงให้ยืนขึ้น จงจับเอาศีรษะลง จงทุบ ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาตรา จงลากมาข้างนี้ จงลากไป ข้างโน้น จงลากไปๆ มาๆ บางทีจะได้เห็นชีวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง บุรุษ พวกนั้นลากบุรุษนั้นมาข้างนี้ ลากไปข้างโน้น ลากไปๆ มาๆ พวกเรามิได้เห็น ชีวะของเขาออกมาเลย ตาของเขาก็ดวงนั้นแหละ รูปก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้ง รูปายตนะด้วยตาไม่ได้ หูก็อันนั้นแหละ เสียงก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้งสัททายตนะ ด้วยหูไม่ได้ จมูกก็อันนั้นแหละ กลิ่นก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้งคันธายตนะด้วยจมูก ไม่ได้ ลิ้นก็อันนั้นแหละ รสก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้งรสายตนะด้วยลิ้นไม่ได้ กาย ก็อันนั้นแหละ โผฏฐัพพะก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้งโผฏฐัพพายตนะด้วยกายไม่ได้ ดูกรท่านกัสสป ปริยายนี้

แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

[๓๑๕] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษ ผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกร บพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว คนเป่าสังข์คนหนึ่ง ถือเอาสังข์ไปยังปัจจันตชนบท เขาเข้าไปยังบ้านแห่งหนึ่ง ยืนอยู่กลางบ้าน เป่าสังข์ขึ้น ๓ ครั้ง แล้ววางสังข์ไว้ที่ แผ่นดิน นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ลำดับนั้น พวกมนุษย์ในปัจจันตชนบท ได้เกิดความตื่นเต้นว่า ท่านทั้งหลาย นั่นเสียงใครหนอ ช่างเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ควรแก่การงานถึงเพียงนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความเพลิดเพลินถึงเพียงนี้ ช่างจับจิตถึง เพียงนี้ ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ พวกเขาต่างมาล้อมถามคนเป่าสังข์นั้นว่า พ่อ นั่น เสียงของใครหนอ ช่างเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ... ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ คนเป่าสังข์ ตอบว่า ท่านทั้งหลาย นั่นคือสังข์ซึ่งมีเสียงเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ... ช่างไพเราะ ถึงเพียงนี้ พวกเขาจับสังข์นั้นหงายขึ้นแล้วบอกว่า พูดซิพ่อสังข์ พูดซิพ่อสังข์ สังข์นั้นหาได้ออกเสียงไม่ พวกเขาจับสังข์นั้นให้คว่ำลง จับให้ตะแคงข้างหนึ่ง จับให้ตะแคงอีกข้างหนึ่ง ชูให้สูง วางให้ต่ำ เคาะด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาตรา ลากมาข้างนี้ ลากไปข้างโน้น ลากไปๆ มาๆ แล้วบอกว่า พูดซิพ่อสังข์ พูดซิพ่อสังข์ สังข์นั้นหาได้ออกเสียงไม่ ลำดับนั้น คนเป่าสังข์ ได้มีความคิดว่า พวกมนุษย์ปัจจันตชนบทเหล่านี้ ช่างโง่เหลือเกิน จักแสวงหา เสียงสังข์โดยไม่ถูกทางได้อย่างไรกัน เมื่อมนุษย์พวกนั้นกำลังมองดูอยู่ เขาจึง หยิบสังข์ขึ้นมาเป่า ๓ ครั้ง แล้วถือเอาสังข์นั้นไป มนุษย์ปัจจันตชนบทพวกนั้น ได้พูดกันว่า ท่านทั้งหลาย นัยว่าเมื่อใด สังข์นี้ประกอบด้วยคน ความพยายามและลม เมื่อนั้น สังข์นี้จึงจะออกเสียง แต่ว่าเมื่อใด สังข์นี้มิได้ประกอบด้วยคน ความพยายามและลม เมื่อนั้น สังข์นี้ไม่ออกเสียง ฉันนั้นเหมือนกัน บพิตร เมื่อใด กายนี้ประกอบด้วยอายุไออุ่นและวิญญาณ เมื่อนั้น กายนี้ก้าวไปได้ ถอยกลับได้ ยืนได้ นั่งได้ สำเร็จการนอนได้ เห็นรูปด้วยนัยน์ตาได้ ฟังเสียง ด้วยหูได้ ดมกลิ่นด้วยจมูกได้ ลิ้มรสด้วยลิ้นได้ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายได้ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจได้ แต่ว่าเมื่อใดกายนี้ไม่ประกอบด้วยอายุ ไออุ่นและวิญญาณ เมื่อนั้น กายนี้ก้าวไปไม่ได้ ถอยกลับไม่ได้ ยืนไม่ได้ นั่งไม่ได้ สำเร็จการนอน ไม่ได้ เห็นรูปด้วยนัยน์ตาไม่ได้ ฟังเสียงด้วยหูไม่ได้ ดมกลิ่นด้วยจมูกไม่ได้ ลิ้มรสด้วยลิ้นไม่ได้ ถูกต้อง

โผฏฐัพพะด้วยกายไม่ได้ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจไม่ได้ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลก หน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

จบ ภาณวารที่หนึ่ง

[๓๑๖] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุด เกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่ สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมา แสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ โจรผู้นี้ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใดแก่โจรผู้นี้ ขอได้ตรัสบอกอาชญานั้นเถิด ข้าพเจ้าได้บอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเชือดผิวหนังของบุรุษ นี้ บางทีจะได้เห็นชีวะของบุรุษนั้นบ้าง พวกเขาเชือดผิวหนังของบุรุษนั้น พวก เรามิได้เห็นชีวะของเขาเลย ข้าพเจ้าจึงบอกบุรุษพวกนั้นว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่าน จงเชือดหนัง เฉือนเนื้อ ตัดเอ็น ตัดกระดูก ตัดเยื่อในกระดูกของบุรุษนี้ บางที จะได้เห็นชีวะของบุรุษนั้นบ้าง พวกเขาตัดเยื่อในกระดูกของบุรุษนั้น พวกเรามิได้ เห็นชีวะของเขาเลย ดูกรท่านกัสสป ปริยายแม้นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมี ความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

[๓๑๗] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษ ผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกร บพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว

ชฎิลผู้บำเรอไฟผู้หนึ่ง อยู่ในกุฎีอันมุงบังด้วยใบไม้ ณ ที่ชายป่า ครั้งนั้น ชนบทแห่งหนึ่งเป็น ที่พักของหมู่เกวียนอยู่แล้ว หมู่เกวียนนั้น พักอยู่ราตรีหนึ่ง ในที่ใกล้อาศรมชฎิลผู้บำเรอไฟนั้น แล้วจึงหลีกไป ลำดับนั้น ชฎิลผู้บำเรอไฟนั้นมีความคิดขึ้นว่า ถ้ากระไร เราควรจะเข้าไปในที่ ที่หมู่เกวียน นั้นพัก บางทีจะได้เครื่องอุปกรณ์อะไรในที่นั้นบ้าง ชฎิลผู้บำเรอไฟลุกขึ้นแต่เช้า เข้า ไปยังที่ที่หมู่เกวียนนั้นพัก ครั้นแล้ว ได้เห็นเด็กอ่อนศีรษะโล้น เขาทิ้งนอน หงายไว้ที่ที่หมู่เกวียน นั้นพัก ครั้นเห็น ได้เกิดความคิดขึ้นว่า เมื่อเราพบเห็น อยู่ จะปล่อยให้มนุษย์ทำกาละเสียนั้น ไม่สมควรแก่เราเลย ถ้ากระไร เราควร จะนำทารกนี้ไปยังอาศรม แล้วเลี้ยงดูให้เติบโตขึ้น ชฎิล ผู้บำเรอไฟ นำทารกนั้น ไปยังอาศรมแล้ว เลี้ยงดูให้เติบโตขึ้นแล้ว เมื่อทารกนั้นอายุย่างเข้า ๑๐ ปี หรือ ๑๒ ปี ชฎิลผู้บำเรอไฟ มีกรณียะบางอย่างในชนบทเกิดขึ้น เขาได้บอกทารกนั้น ว่า พ่อ เราปรารถนาจะไปยังชนบท เจ้าพึงบำเรอไฟ อย่าให้ไฟของเจ้าดับ ถ้า ไฟของเจ้าดับ นี้มีด นี้ฟืน นี้ไม้สีไฟ เจ้าพึงก่อไฟแล้วบำเรอไฟเถิด เขาสั่ง ทารกนั้นอย่างนี้แล้ว ได้ไปยังชนบท เมื่อทารกนั้นมัวเล่นเสีย ไฟดับแล้ว ทารก นั้นนึกขึ้นได้ว่า บิดาได้บอกเราไว้อย่างนี้ว่า พ่อ เจ้า พึงบำเรอไฟ อย่าให้ไฟของ เจ้าดับ ถ้าว่าไฟของเจ้าดับ นี้มีด นี้ฟืน นี้ไม้สีไฟ เจ้าพึงก่อไฟแล้ว บำเรอไฟ เถิด ถ้ากระไร เราควรจะก่อไฟแล้วบำเรอไฟ ทารกนั้นเอามีดถากไม้สีไฟ ด้วย เข้าใจว่า บางทีจะพบไฟบ้าง เขาไม่พบไฟเลย จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก แล้วผ่าออกเป็น ๓ ซีก ๔ ซีก ๕ ซีก ๑๐ ซีก ๒๐ ซีก แล้วเกรียกให้เป็นชิ้นเล็กๆ ครั้นแล้ว จึงโขลกในครก ครั้นโขลกแล้วจึง โปรยในที่มีลมมาก ด้วยเข้าใจว่า บางทีจะพบไฟบ้าง เขาไม่พบไฟเลย ลำดับนั้น ชฎิลผู้บำเรอไฟนั้น ทำกรณียะ นั่น ในชนบทสำเร็จแล้ว จึงกลับมายังอาศรมของตน ครั้นแล้วได้กล่าวกะทารก นั้นว่า พ่อ ไฟของเจ้าดับเสียแล้วหรือ ทารกนั้นตอบว่า ข้าแต่คุณพ่อ ขอประทาน โทษเถิด กระผม มัวเล่นเสียไฟจึงดับ กระผมนึกขึ้นได้ว่า พ่อได้บอกเราไว้อย่าง นี้ว่า พ่อ เจ้าพึงบำเรอไฟ อย่าให้ไฟ ของเจ้าดับ ถ้าไขของเจ้าดับ นี้มีด นี้ฟืน นี้ไม้สีไฟ เจ้าพึงก่อไฟแล้วบำเรอไฟเถิด ถ้ากระไร เราควรจะก่อไฟแล้วบำเรอ ทีนั้น กระผมจึงเอามีดถากไม้สีไฟด้วยเข้าใจว่าบางทีจะพบไฟบ้าง กระผมมิได้พบ ไฟเลย จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก แล้วผ่าออกเป็น ๓ ซีก ๔ ซีก ๕ ซีก ๑๐ ซีก ๒๐ ซีก แล้วเกรียกให้เป็นชิ้นเล็กๆ ครั้นแล้วจึงโขลกในครก ครั้นโขลก แล้ว เอาโปรยใน ที่มีลมมากด้วยเข้าใจว่า บางทีจะพบไฟบ้าง กระผมไม่พบไฟ เลย ลำดับนั้น ชฎิลผู้บำเรอไฟ นั้นได้มีความคิดว่า ทารกนี้ช่างโง่เหลือเกิน ไม่ เฉียบแหลม จักแสวงหาไฟโดยไม่ถูกทางได้

อย่างไรกัน เมื่อทารกนั้นกำลังมองดู อยู่ ชฎิลนั้นหยิบไม้สีไฟมาสีให้เกิดไฟแล้ว ได้บอกทารกนั้นว่า เขาติดไฟกัน อย่างนี้ ไม่เหมือนอย่างเจ้าซึ่งยังเขลา ไม่เฉียบแหลม แสวงหาไฟโดยไม่ถูกทาง ดูกรบพิตร บพิตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน ยังทรงเขลา ไม่เฉียบแหลม ทรงแสวงหาปรโลกโดยไม่ถูกทาง ขอบพิตรจงทรงสละคืนทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ขอบพิตร จงปล่อยวางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้บังเกิดมีแก่บพิตร เพื่อ มิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ สิ้นกาลนานเลย ฯ

[๓๑๘] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้ายังหาอาจ สละคืนทิฐิอันลามกนี้เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศลก็ดี พระราชาภายนอกทั้ง หลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสิมีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า แม้เพราะ เหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำ ชั่วไม่มี ท่านกัสสป ถ้าข้าพเจ้าจะสละคืนทิฐิอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่าข้าพเจ้าได้ ว่า พญาปายาสิช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปรกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็ จักยึดทิฐินั้นไว้ เพราะความโกรธบ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะความตีเสมอ บ้าง ฯ

[๓๑๙] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษ ผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกร บพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว พ่อค้าเกวียนหมู่ใหญ่ มีเกวียนประมาณพันเล่ม ได้ เดินทางจากชนบทอันตั้งอยู่ในบุรพทิศ ไปยังชนบทอันตั้งอยู่ในปัจจิมทิศ พ่อค้า เกวียนหมู่นั้นไปอยู่ หญ้า ฟืน น้ำ ใบไม้สด หมดเปลืองไปโดยรวดเร็ว ก็ ในหมู่นั้นมีนายกองเกวียน ๒ คน คนหนึ่งมีพวกเกวียน ๕๐๐ เล่ม อีกคนหนึ่งมี พวกเกวียน ๕๐๐ เล่ม ลำดับนั้น นายกองเกวียน ๒ คน นั้นได้ปรึกษากันว่า หมู่เกวียนหมู่ใหญ่นี้มีเกวียนประมาณพันเล่ม พวกเราเหล่านั้นไปรวมกันอยู่ หญ้า ฟืน น้ำ ใบไม้สด หมดเปลืองไปโดยรวดเร็ว ถ้ากระไร พวกเราควรจะแยก หมู่เกวียนหมู่ใหญ่นี้ออกเป็น ๒ หมู่ คือหมู่หนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม อีกหมู่หนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม พ่อค้าเกวียนเหล่านั้นแยกหมู่เกวียนนั้นออกเป็น ๒ หมู่แล้ว คือหมู่ หนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม อีกหมู่หนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม นายกองเกวียนคนหนึ่ง บรรทุกหญ้า ฟืน และน้ำเป็นอันมากแล้วขับหมู่เกวียนไปก่อน เมื่อขับไปได้สอง สามวัน หมู่เกวียนนั้นได้เห็นบุรุษผิวดำ นัยน์ตาแดง ผูกสอดแล่งธนู ทัดดอก กุมุท มีผ้าเปียก ผมเปียก แล่นรถอันงดงามมีล้อเปื้อนตมสวนทางมา ครั้นแล้ว จึงได้ถามขึ้นว่า ดูกรท่าน ท่านมาจากไหน ฯ

ข้าพเจ้ามาจากชนบทโน้น ฯ

ท่านจะไปไหน ฯ

ไปยังชนบทโน้น ฯ

ในหนทางกันดารข้างหน้า ฝนตกมากหรือ ฯ

อย่างนั้นท่าน ในหนทางกันดารข้างหน้าฝนตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ หญ้า ฟืน และน้ำมีมาก พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน น้ำของเก่าเสียเถิด เกวียน เบาจากของหนักจะไปได้รวดเร็ว วัวเทียมเกวียนก็ไม่ลำบาก ลำดับนั้น นายกอง เกวียนเรียกพวกเกวียนมาบอกว่า บุรุษผู้นี้พูดว่า ในหนทางกันดารข้างหน้า ฝน ตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ หญ้า ฟืน และน้ำมีมาก พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน และน้ำของเก่าเสียเถิด เกวียนเบาจากของหนักจักไปได้รวดเร็ว วัวเทียม เกวียนก็ไม่ลำบาก ดังนี้ พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน น้ำของเก่าเสียเถิด จงขับหมู่ เกวียนไปด้วยเกวียนเบาเถิด พวกเกวียนรับคำของนายกองเกวียนแล้ว ทิ้งหญ้า ฟืน น้ำของเก่า มีเกวียนเบาจากของหนัก ขับหมู่เกวียนไปแล้ว พวกเกวียน เหล่านั้น มิได้เห็น หญ้า ฟืน หรือน้ำ ในที่พักหมู่เกวียน ตำบลแรก แม้ในที่ พักหมู่เกวียนตำบลที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก แม้ในที่พักหมู่เกวียน ตำบล ที่เจ็ดก็มิได้เห็น หญ้า ฟืน หรือน้ำ ถึงความวอดวายด้วยกันทั้งหมด มนุษย์หรือ ปศุสัตว์ ที่อยู่ในหมู่เกวียนนั้น อมนุษย์กล่าวคือยักษ์กินเสียทั้งหมด เหลือแต่ กระดูกเท่านั้น เมื่อ นายกองเกวียนพวกที่สองรู้สึกว่า บัดนี้ หมู่เกวียนแรกนั้นออก ไปนานแล้ว จึงบรรทุกหญ้า ฟืน และน้ำไปเป็นอันมาก แล้วขับหมู่เกวียนไป เมื่อขับไปได้สองสามวัน พวกเกวียนนั้นเห็นบุรุษ ผิวดำ นัยน์ตาแดง ผูกสอดแล่ง ธนู ทัดดอกกุมุท มีผ้าเปียก ผมเปียก แล่นรถอันงดงามมีล้อ เปื้อนตมสวนทาง มา ครั้นแล้ว จึงได้ถามขึ้นว่า ดูกรท่าน ท่านมาจากไหน ฯ

ข้าพเจ้ามาจากชนบทโน้น ฯ

ท่านจะไปไหน ฯ

ไปยังชนบทโน้น ฯ

ในหนทางกันดารข้างหน้า ฝนตกมากหรือ ฯ

อย่างนั้นท่าน ในหนทางกันดารข้างหน้าฝนตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ หญ้า ฟืน และน้ำมีมาก พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน น้ำของเก่าเสียเถิด เกวียน เบาจากของหนักจักไปได้ รวดเร็ว วัวเทียมเกวียนก็ไม่ลำบาก ลำดับนั้น นายกอง เกวียนเรียกพวกเกวียนมาบอกว่า บุรุษผู้นี้พูดว่า ในหนทางกันดารข้างหน้าฝนตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ทั้งหญ้า ฟืน และน้ำ

มีมาก พวกท่านจงทิ้งหญ้า ฟืน น้ำของ เก่าเสียเถิด เกวียนเบาจากของหนักจักไปได้รวดเร็ว วัวเทียมเกวียนก็ไม่ลำบาก ดังนี้ ดูกรท่าน บุรุษนี้มิใช่มิตร มิใช่ญาติสาโลหิตของพวกเรา พวกเราจักเชื่อ บุรุษนี้ได้อย่างไร ท่านทั้งหลายไม่พึงทิ้งหญ้า ฟืน น้ำ ของเก่าเสีย จงขับเกวียน ไปพร้อมทั้งสิ่งของตามที่นำมาแล้วเถิด พวกเราจักไม่ทิ้งของเก่าของพวกเรา พวก เกวียนรับคำนาย กองเกวียนนั้นแล้ว ขับเกวียนไปพร้อมทั้งสิ่งของตามที่ได้นำมา พากเกวียนเหล่านั้นมิได้เห็นหญ้า ฟืน หรือน้ำในที่พักเกวียนตำบลแรก แม้ในที่ พักเกวียนที่ตำบลที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก ที่เจ็ด ก็มิได้เห็นหญ้า ฟืน หรือน้ำ ได้เห็นแต่หมู่เกวียนที่ได้ถึงความวอดวายเท่านั้น ได้เห็นแต่กระดูก ของ มนุษย์และปศุสัตว์ที่อยู่ในหมู่เกวียนนั้นเท่านั้น พวกนั้นถูกอมนุษย์คือยักษ์กินแล้ว ลำดับ นั้น นายกองเกวียนเรียกพวกเกวียนมาบอกว่า นี้คือหมู่เกวียนนั้นได้ถึงแก่ ความวอดวายแล้ว ทั้งนี้ เพราะนายกองเกวียนนั้นเป็นคนโง่เขลา ถ้าอย่างนั้น ในหมู่เกวียนของพวกเรา สิ่งของชนิดใด มีสาระน้อยจงทิ้งเสีย ในหมู่เกวียนหมู่นี้ สิ่งของชนิดใดมีสาระมาก จงขนเอาไปเถิด พวกเกวียน พวกนั้นรับคำนายกอง เกวียนนั้นแล้ว จึงทิ้งสิ่งของชนิดมีสาระน้อยในเกวียนของตนๆ ขนเอาไป แต่สิ่ง ของมีสาระมากในเกวียนหมู่นั้น ข้ามทางกันดารนั้นไปได้โดยสวัสดี ทั้งนี้ เพราะ นายกอง เกวียนนั้นเป็นคนฉลาด ดูกรบพิตร บพิตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน ยังทรง เขลา ไม่เฉียบแหลม ทรง แสวงหาปรโลกโดยไม่ถูกทาง จักถึงความวอดวาย เหมือนบุรุษนายกองเกวียนฉะนั้น ชนเหล่า ใดจักสำคัญทิฐิของบพิตรว่า เป็นสิ่งที่ ควรฟัง ควรเชื่อถือ แม้ชนเหล่านั้น ก็จักถึงความวอดวาย เหมือนพ่อค้าเกวียน พวกนั้น ฉะนั้น ขอบพิตรจงทรงสละคืนทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ขอบพิตรจง ปล่อยวางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ ประโยชน์ เพื่อ ความทุกข์ สิ้นกาลนานเลย ฯ

[๓๒๐] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ยังหาอาจ สละคืนทิฐิ อันลามกนี้เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศลก็ดี พระราชาภายนอกทั้ง หลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสิ มีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า แม้ เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ ทำดีทำชั่วไม่มี ท่านกัสสป ถ้าข้าพเจ้าจะสละคืนทิฐิอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่าข้าพเจ้า ได้ว่า พญาปายาสิ ช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปรกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็จักยึดทิฐินั้นไว้ เพราะความโกรธบ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะ ความตีเสมอบ้าง ฯ

[๓๒๑] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษ ผู้เป็น วิญญูชนในโลกนี้ บางพวกย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกร บพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว บุรุษผู้เลี้ยงสุกรคนหนึ่งได้ออกจากบ้านของตนไปยังบ้าน อื่น ได้เห็นคูถแห้งเป็นอันมากซึ่งเขาทิ้งไว้ในบ้านนั้น ครั้นแล้วเขาได้มีความคิดขึ้น ว่าคูถแห้งเป็นอันมากซึ่งเขาทิ้งไว้นี้ เป็นอาหารสุกรของเรา ถ้ากระไร เราควรขน คูถแห้งไปจากที่นี้ เขาปูผ้าห่มลงแล้ว โกยเอาคูถแห้งเป็นอันมาก แล้วผูกให้เป็น ห่อทูนศีรษะเดินไป ในระหว่างทาง เขาถูกฝนใหญ่แล้ว เขาเปรอะเปื้อนไปด้วย คูถตลอดถึงปลายเล็บ พาเอาห่อคูถซึ่งล้นไหลไปแล้ว พวกมนุษย์เห็นเขาแล้ว ได้พูดอย่างนี้ว่า พนาย ท่านเป็นบ้าหรือเปล่า ท่านเสียจริตหรือหนอ ไหนท่านจึง เปรอะเปื้อนไปด้วยคูถตลอดถึงปลายเล็บ จักนำเอาห่อคูถซึ่งล้นไหลอยู่ไปทำไม บุรุษนั้นตอบว่า พนาย ในข้อนี้ พวกท่านนั่นแหละเป็นบ้า พวกท่านเสียจริต ความจริง สิ่งนี้เป็นอาหารสุกรของเรา ดูกรบพิตร บพิตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน น่า จะปรากฏเหมือนบุรุษผู้ทูนห่อคูถ ขอบพิตรจงสละคืนทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ขอ บพิตรจงปล่อยวางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อ มิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ สิ้นกาลนานเลย ฯ

[๓๒๒] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ยังหา อาจสละคืนทิฐิอันลามกนี้เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศลก็ดี พระราชาภายนอก ทั้งหลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสิ มีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า แม้ เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ ทำดีทำชั่วไม่มี ท่านกัสสป ถ้าข้าพเจ้าจักสละคืนทิฐิอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่าข้าพเจ้า ได้ว่า พญาปายาสิ ช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปรกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็จักยึดทิฐินั้นไว้ เพราะความโกรธบ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะ ความตีเสมอบ้าง ฯ

[๓๒๓] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็น วิญญูชนในโลกนี้บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกร บพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว นักเลงสกาสองคนเล่นสกากัน คนหนึ่งกลืนกินเบี้ยแพ้ ที่แล้วๆ มาเสีย นักเลงสกาคนที่สองได้เห็นนักเลงสกานั้นกลืนกินเบี้ยแพ้ที่แล้วๆ มา ครั้นแล้วได้พูดว่า ดูกรสหาย ท่านชนะ

ข้างเดียว ท่านจงให้ลูกสกาแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักเซ่นบูชา นักเลงสกาคนนั้นรับคำแล้ว จึงมอบลูกสกาให้นักเลงสกานั้น ลำดับนั้น นักเลงสกา [คนที่สอง] เอายาพิษทาลูกสกาแล้วพูดกะนักเลงสกา [คนที่หนึ่ง] ว่า มาเถิดสหาย เรามาเล่นสกากัน นักเลงสกา [คนที่หนึ่ง] รับคำ นักเลงสกา [คนที่สอง] แล้ว นักเลงสกาเหล่านั้นเล่นสกากันเป็นครั้งที่สอง แม้ในครั้งที่สองนักเลงสกา [คนที่หนึ่ง] ก็กลืนกินเบี้ยแพ้ที่แล้วๆ มาเสีย นักเลง สกาคนที่สอง ได้เห็นนักเลงสกาคนกลืนกินเบี้ยแพ้ที่แล้วๆ มา แม้ครั้งที่ สอง ครั้นแล้วได้พูดว่า

[๓๒๔] บุรุษกลืนกินลูกสกาซึ่งอาบด้วยยาพิษ มีฤทธิ์กล้ายังหารู้ สึกไม่ นักเลงชั่วเลวผู้น่าสงสารกลืนยาพิษเข้าไป ความเร่าร้อนจักมีแก่ท่าน ดังนี้ ฯ

[๓๒๕] ดูกรบพิตร บพิตรก็อย่างนั้นเหมือนกัน น่าจะปรากฏเหมือน นักเลงสกา ขอบพิตรจงทรงสละคืนทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ขอบพิตรจงทรงปล่อย วางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ สิ้นกาลนานเลย ฯ

[๓๒๖] ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ยังหาอาจ สละคืนทิฐิอันลามกนี้เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศลก็ดี พระราชาภายนอกทั้ง หลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสิ มีวาทะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า แม้ เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ ทำดีทำชั่วไม่มี ท่านกัสสป ถ้าข้าพเจ้าจักสละคืนทิฐิอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่าข้าพเจ้า ได้ว่า พญาปายาสิ ช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปรกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็จักยึดทิฐินั้นไว้ เพราะความโกรธบ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะ ความตีเสมอบ้าง ฯ

[๓๒๗] ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว ชนบทแห่งหนึ่งตั้งขึ้นแล้ว ครั้งนั้น สหายผู้หนึ่ง เรียกสหายมาบอกว่า มาไปกันเถิดเพื่อน เราจักเข้าไปยังชนบทนั้น บางทีจะพึง ได้ทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งในชนบทนั้นบ้าง สหายคนที่สองรับคำของสหาย [คน ที่หนึ่ง] แล้ว เขาทั้งสองเข้าไปยังชนบท ถึงถนนในบ้านแห่งหนึ่งแล้ว ได้เห็น เปลือกป่านที่เขาทิ้งไว้มากมายที่ตำบลบ้านนั้น ครั้นแล้วสหาย [คนที่หนึ่ง] ได้บอก สหาย [คนที่สอง] ว่า สหาย นี้เปลือกป่านเขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจง ผูกเอาเปลือก

ป่านไปมัดหนึ่ง และฉันจักผูกเอาเปลือกป่านไปมัดหนึ่ง เราทั้งสอง จักถือเอามัดเปลือกป่านไป สหายคนที่สองรับคำสหายคนที่หนึ่งแล้ว ผูกเอา เปลือกป่านไปมัดหนึ่ง สหายทั้งสองนั้นถือเอามัดเปลือกป่านเข้าไปมัดหนึ่ง สหายทั้งสองนั้นถือเอามัดเปลือกป่านเข้าไปยังถนนในบ้าน อีกแห่งหนึ่ง

ได้เห็นด้ายป่านที่เขาทิ้งไว้มากมาย ในตำบลบ้านนั้น ครั้นแล้วสหาย คนที่หนึ่งจึงบอกสหายคนที่สองว่า สหาย เราจะปรารถนาเปลือกป่านเพื่อประโยชน์ อันใด นี้ด้ายป่าน ซึ่งเขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงทิ้งมัดเปลือกป่านเสีย เถิด และฉันก็จักทิ้งมัดเปลือกป่านเสีย เราทั้งสองจักถือเอามัดด้ายป่านไป สหาย คนที่สองตอบว่า สหาย มัดเปลือกป่านนี้ เราเอามาไกลแล้ว ทั้งมัดไว้ดีแล้วด้วย เราไม่เอาละ ขอท่านจงทราบเถิด ฯ

ลำดับนั้น สหายคนที่หนึ่งทิ้งมัดเปลือกป่านเสียแล้วถือเอามัดด้ายป่านไป สหายทั้งสองนั้นเข้าไปยังถนนในบ้านอีกแห่งหนึ่ง ได้เห็นผ้าป่านที่เขาทิ้งไว้มาก มายที่ตำบลบ้านนั้น ครั้นแล้วสหายคนที่หนึ่งบอกสหายคนที่สองว่า สหาย เราจะปรารถนาเปลือกป่านหรือด้ายป่านเพื่อประโยชน์อันใด เหล่านี้ผ้าป่าน ซึ่งเขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงทิ้งมัดเปลือกป่านเสียเถิด และฉันก็จัก ทิ้งมัดด้ายป่านเสีย เราทั้งสองจักถือเอามัดผ้าป่านไป สหายคนที่สองตอบว่า สหาย มัดเปลือกป่านนี้เราเอามาไกลแล้ว ทั้งมัดไว้ดีแล้วด้วย เราไม่เอาละ ขอท่านจง ทราบเถิด ฯ

ลำดับนั้น สหายคนที่หนึ่งนั้น ทิ้งมัดด้ายป่านแล้ว ถือมัดผ้าป่านไป สหายทั้งสองนั้นเข้าไปยังถนนในบ้านอีกแห่งหนึ่ง ได้เห็นเปลือกไม้โขมะ ได้เห็น ด้ายเปลือกไม้โขมะ ได้เห็นผ้าเปลือกไม้โขมะ ได้เห็นลูกฝ้าย ได้เห็นด้ายฝ้าย ได้ เห็นผ้าฝ้าย ได้เห็นเหล็ก ได้เห็นโลหะ ได้เห็นดีบุก ได้เห็นสำริด ได้เห็นเงิน ได้เห็นทอง ที่เขาทิ้งไว้มากมายในถนนในบ้านนั้น ครั้นแล้วสหายคนที่หนึ่งจึงบอก สหายคนที่สองว่า สหาย เราจะปรารถนาประโยชน์อันใดกับเปลือกป่านหรือด้าย ป่าน หรือผ้าป่าน หรือเปลือกไม้โขมะ หรือด้ายเปลือกไม้โขมะ หรือผ้าเปลือกไม้ โขมะ หรือลูกฝ้าย หรือด้ายฝ้าย หรือผ้าฝ้าย หรือเหล็ก หรือโลหะ หรือดีบุก หรือ สำริด หรือเงิน นี้ทองที่เขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้นท่านจงทิ้งมัดเปลือกป่านเสีย เถิด และฉันก็จักทิ้งห่อเงินเสีย เราทั้งสองจักถือเอาห่อทองไป สหายคนที่สอง ตอบว่า สหาย มัดเปลือกป่านนี้เราเอามาไกลแล้ว ทั้งมัดไว้ดีแล้วด้วย เราไม่เอา ละ ขอท่านจงทราบเถิด ฯ

ลำดับนั้น สหายนั้นทิ้งห่อเงิน ถือเอาห่อทองไป สหายทั้งสองนั้นเข้า ไปยังบ้านของตนๆ แล้ว ในเขาทั้งสองนั้น สหายผู้ถือเอามัดเปลือกป่านไป มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร

อำมาตย์ หาได้พากันยินดีไม่ และเขาไม่ได้รับความ สุขโสมนัสซึ่งเกิดจากเหตุที่ได้จากเปลือกป่านนั้นมา ส่วนสหายที่ถือเอาห่อทองไป นั้น มารดา บิดา บุตร ภริยา มิตร อำมาตย์ พากันยินดี และเขายังได้รับความ สุขโสมนัสซึ่งเกิดจากเหตุที่ถือเอาห่อทองนั้นมา ฯ

ดูกรบพิตร บพิตรก็อย่างนั้นเหมือนกัน น่าจะปรากฏเหมือนบุรุษผู้ถือ มัดเปลือกป่าน ขอบพิตรจงทรงสละคืนทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ขอบพิตรจงทรง ปล่อยวางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ สิ้นกาลนานเลย ฯ

[๓๒๘] ด้วยข้อความอุปมาข้อก่อนๆ ของท่านกัสสป ข้าพเจ้าก็มีความ พอใจยินดียิ่งแล้ว แต่ว่าข้าพเจ้าใคร่จะฟังปฏิภาณในการแก้ปัญหาที่วิจิตรเหล่านี้ จึงพยายามโต้แย้งคัดค้านท่านกัสสปอย่างนั้น ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ภาษิตของ ท่านแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ภาษิตของท่านแจ่มแจ้งนัก เปรียบ เหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือส่องประ ทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันใด ท่านกัสสปประกาศ ธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ข้าพเจ้านี้ขอ ถึงพระผู้มีพระภาคผู้โคดม พระธรรมและพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอท่านกัสสป จงจำข้าพเจ้าว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ข้าพเจ้าปรารถนาจะบูชามหายัญ ขอท่านจงชี้แจงวิธีบูชา ยัญ อันจะเป็นประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าตลอดกาลนาน ฯ

ดูกรบพิตร ยัญที่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆ ต้องได้รับความพินาศ และปฏิคาหก เป็นผู้มีความเห็นผิด ดำริผิด เจรจาผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด เช่นนี้ ย่อมไม่มีผล ใหญ่ ไม่มีอานิสงส์ใหญ่ ไม่มีความรุ่งเรืองใหญ่ ไม่แพร่หลายใหญ่ เปรียบ เหมือนชาวนาถือเอาพืชและไถไปสู่ป่า เขาพึงหว่านพืชที่หักที่เสีย ถูกลมและ แดดแผดเผาแล้ว อันไม่มีแก่น ยังไม่แห้งสนิท ลงในนาไร่อันเลว ซึ่งเป็นพื้น ที่ไม่ดี มิได้แผ้วถางตอและหนามให้หมด ทั้งฝนก็มิได้ตกชะเชย โดยชอบตามฤดู กาล พืชเหล่านั้นจะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์หรือหนอ ชาวนาจะพึงได้รับ ผลอันไพบูลย์หรือ ฯ

หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านกัสสป ฯ

ฉันนั้นเหมือนกัน บพิตร ยัญที่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่า สัตว์ต่างๆ ต้องถึงความพินาศ และปฏิคาหกก็เป็นผู้มีความเห็นผิด ดำริผิด เจรจา ผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด เช่นนี้ ย่อมไม่มี ผลใหญ่ ไม่มีอานิสงส์ใหญ่ ไม่มีความรุ่งเรืองใหญ่ ไม่แพร่หลายใหญ่ ฯ

ดูกรบพิตร ส่วนยัญที่มิต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ ต่างๆ ไม่ต้องถึงความพินาศ และปฏิคาหกก็เป็นผู้มีความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ เช่นนี้ ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ มีความรุ่งเรืองใหญ่ แพร่หลายใหญ่ เปรียบเหมือนชาวนาถือเอาพืชและไถไปสู่ป่า เขาพึงหว่านพืชที่ไม่หัก ไม่เสีย ไม่ถูกลมแดดแผดเผา อันมีแก่น แห้งสนิท ลงในนาไร่อันดี เป็นพื้นที่ดีแผ้ว ถางตอและหนามหมดดีแล้ว ทั้งฝนก็ตกชะเชยโดยชอบตามฤดูกาล พืชเหล่านั้น จะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์หรือหนอ ชาวนาจะพึงได้รับผลอันไพบูลย์หรือ ฯ

เป็นอย่างนั้น ท่านกัสสป ฯ

ฉันนั้นเหมือนกัน บพิตร ยัญที่มิต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือ เหล่าสัตว์ต่างๆ ไม่ต้องถึงความพินาศ และปฏิคาหกก็เป็นผู้มีความเห็นชอบ ดำริ ชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ เช่นนี้ ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ มีความรุ่งเรืองใหญ่ แพร่หลายใหญ่ ฯ

[๓๒๙] ลำดับนั้น เจ้าปายาสิ เริ่มให้ทานแก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิพกและยาจกทั้งหลาย แต่ในทานนั้นเธอได้ให้โภชนะเห็นปานนี้ คือปลายข้าว ซึ่งมีน้ำผักดองเป็นกับข้าว และได้ให้ผ้าเนื้อหยาบ มีชายขอดเป็น ปมๆ และมาณพชื่ออุตตระ เป็นเจ้าหน้าที่ในทานนั้น เขาให้ทานแล้วอุทิศอย่างนี้ว่า ด้วยทานนี้ ขอให้ข้าพเจ้าร่วมกับเจ้าปายาสิในโลกนี้เท่านั้น อย่าได้ร่วมกันในโลก หน้าเลย เจ้าปายาสิได้ทรงสดับข่าวนั้นแล้ว รับสั่งให้เรียกอุตตรมาณพมาแล้ว ได้ตรัสว่า พ่ออุตตระ ได้ยินว่า เธอให้ทานแล้วอุทิศอย่างนี้ทุกครั้งว่า ด้วยทานนี้ ขอให้ข้าพเจ้าร่วมกับเจ้าปายาสิในโลกนี้เท่านั้น อย่าได้ร่วมกันในโลกหน้าเลย ดังนี้หรือ ฯ

อย่างนั้น พระองค์ ฯ

พ่ออุตตระ ก็เพราะเหตุไร เธอให้ทานแล้ว จึงอุทิศอย่างนั้นเล่า พ่ออุตตระ พวกเราต้องการบุญ หวังผลแห่งทานแท้ๆ มิใช่หรือ ฯ

ในทานของพระองค์ยังให้โภชนะเห็นปานนี้ คือปลายข้าว ซึ่งมีน้ำผักดอง เป็นกับข้าว พระองค์ไม่ทรงปรารถนาจะถูกต้องแม้ด้วยพระบาท ไฉนจะทรงบริโภค อนึ่งเล่า ผ้าก็เนื้อหยาบ มีชายขอดเป็นปมๆ พระองค์ไม่ทรงปรารถนาจะถูกต้อง แม้ด้วยพระบาท ไฉนจะทรงนุ่งห่ม พระองค์เป็นที่รัก เป็นที่พอใจของพวก ข้าพระพุทธเจ้า พวกข้าพระพุทธเจ้าจะชักจูงผู้ซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่พอใจไปด้วยสิ่ง ไม่เป็นที่พอใจอย่างไรได้ ฯ

พ่ออุตตระ ถ้าอย่างนั้น เราบริโภคโภชนะชนิดใด เธอจงเริ่มตั้งไว้ซึ่ง โภชนะชนิดนั้นเป็นทาน เรานุ่งห่มผ้าชนิดใด เธอจงเริ่มตั้งไว้ซึ่งผ้าชนิดนั้นเป็นทาน อุตตรมาณพ รับพระดำรัสเจ้าปายาสิแล้ว เริ่มตั้งไว้ซึ่งโภชนะชนิดที่เจ้าปายาสิเสวย และเริ่มตั้งไว้ซึ่งผ้าชนิดที่เจ้าปายาสิทรงนุ่งห่ม เพราะเหตุที่เจ้าปายาสิมิได้ทรงให้ ทานโดยเคารพ มิได้ทรงให้ทานด้วยพระหัตถ์พระองค์เอง มิได้ทรงให้ทานโดย ความนอบน้อม ทรงให้ทานอย่างทิ้งให้ ครั้นสิ้นพระชนม์แล้ว เข้าถึงความเป็น สหายกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือ ได้วิมาน ชื่อเสรีสกะอันว่างเปล่า ส่วน อุตตรมาณพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของเจ้าปายาสินั้น ให้ทานโดยเคารพ ให้ทาน ด้วยมือของตน ให้ทานโดยความนอบน้อม มิได้ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือถึงความเป็นสหายกับพวกเทพชั้น ดาวดึงส์ ฯ

[๓๓๐] ก็โดยสมัยนั้น ท่านพระควัมปติเถระไปพักกลางวันยังเสรีสก วิมานอันว่างเปล่าเนืองๆ ลำดับนั้น ปายาสิเทวบุตรเข้าไปหาท่านควัมปติถึงที่อยู่ แล้วอภิวาท ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านควัมปติได้กล่าวถามปายาสิเทว บุตรว่า ท่านผู้มีอายุ ท่านเป็นใคร ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าคือเจ้าปายาสิ ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุ ท่านเป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้า ไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มิใช่หรือ ฯ

เป็นความจริง ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะ เหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วไม่มี แต่ว่า พระผู้เป็นเจ้ากุมารกัสสปได้ไถ่ถอนข้าพเจ้าออกจากทิฐิอันลามก นั้นแล้ว ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุ ก็อุตตรมาณพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของท่าน ไปเกิด ที่ไหน ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อุตตรมาณพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของข้าพเจ้านั้น ให้ ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความนอบน้อม มิได้ให้ทาน อย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คืออยู่ร่วม กับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ส่วนข้าพเจ้ามิได้ให้ทานโดยเคารพ มิได้ให้ทานด้วย มือของตน มิได้ให้ทานด้วยความนอบน้อม ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก ก็เข้าถึงซึ่งความอยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราช คือได้วิมาน ชื่อเสรีสกะอันว่างเปล่า ท่านควัมปติผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ท่านไปยังมนุษยโลก แล้วโปรดบอกอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงให้ทานโดยเคารพ จงให้ทานด้วยมือของ ตน จงให้ทานโดยความนอบน้อม จงอย่าให้ทานอย่างทิ้งให้ เจ้าปายาสิมิได้ให้ ทานโดยเคารพ มิได้ให้ทานด้วยมือของตน มิได้ให้ทานโดยความนอบน้อม ให้ ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงความอยู่ร่วมกับพวกเทวดา ชั้นจาตุมหาราช คือได้วิมานชื่อเสรีสกะอันว่างเปล่า ส่วนอุตตรมาณพ ซึ่งเป็น เจ้าหน้าที่ในทานของเจ้าปายาสินั้นให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ ทานโดยความนอบน้อม มิได้ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คืออยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ฯ

ลำดับนั้น ท่านควัมปติมาสู่มนุษยโลกแล้ว ได้บอกอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย จงให้ทานโดยเคารพ จงให้ทานด้วยมือของตน จงให้ทานโดยความนอบน้อม จง อย่าให้ทานอย่างทิ้งให้ เจ้าปายาสิมิได้ให้ทานโดยเคารพ มิได้ให้ทานด้วยมือของ ตน มิได้ให้ทานโดยความนอบน้อม ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ กายแตก เข้าถึงความอยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือได้วิมาน ชื่อเสรีสกะ อันว่างเปล่า ส่วนอุตรมาณพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของเจ้าปายาสินั้น ให้ทาน โดยความเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานโดยความนอบน้อม มิได้ให้ ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คืออยู่ ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ฯ

จบ ปายาสิราชัญญสูตร ที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาปทานสูตร ๒. มหานิทานสูตร
๓. มหาปรินิพพานสูตร ๔. มหาสุทัสสนสูตร
๕. ชนวสภสูตร ๖. มหาโควินทสูตร
๗. มหาสมัยสูตร ๘. สักกปัญหสูตร
๙. มหาสติปัฏฐานสูตร ๑๐. ปายาสิราชัญญสูตร ทั้งหมดนี้
รวมเรียกว่ามหาวรรค ฯ

จบ มหาวรรค
